

ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯನ ವಾಣಿ ವಾಗ್ದೇವಿಯ ಮತ್ಸ್ಯಬಲದ ಸಂಕೇತವಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ. ಅವುಗಳನ್ನು ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು ಹಾಗಾಗಿ ಅವರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಎಚ್ಚರವಿರಲಿ. ಅನುಗ್ರಹಮಾಡಲು ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ.

ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ ದ್ವಿತೀಯೋಧ್ಯಾಯಃ

ಶ್ರೀ ಹನುಮದ್ವೀಮಸುಮದ್ಭಹಂಸಾಂತರ್ಯಾಮಿನ್ ಶ್ರೀನರಹರಿರಾಮಕೃಷ್ಣವೇದವ್ಯಾಸಾಭಿನ್ನ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವಾಯನಮಃ
ಶ್ರೀಸಂಜಯ ಉವಾಚ:-

ಶ್ಲೋಕ ತಂ ತಥಾ ಕೃಪಯಾವಿಷ್ಣುಮಶ್ರುಪೂರ್ಣಾಕುಲೇಕ್ಷಣಂ|

ವಿಷೀದಂತಮಿದಂ ವಾಕ್ಯಮುವಾಚ ಮಧುಸೂದನಃ||1||

ಶ್ರೀಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಚಂದ್ರಿಕಾ:- ತಂ, ತಥಾ, ಕೃಪಯಾ, ಆವಿಷ್ಣಂ, ಅಶ್ರುಪೂರ್ಣಾಕುಲೇಕ್ಷಣಂ, ವಿಷೀದಂತಂ, ಇದಂ, ವಾಕ್ಯಂ, ಉವಾಚ, ಮಧುಸೂದನಃ||

ಸಂಜಯನು ಹೇಳಿದನು.

ತಥಾ=ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಕೃಪಯಾ=ದಯೆಯಿಂದ, ಆವಿಷ್ಣಂ=ಕೂಡಿಕೊಂಡ, ಅಶ್ರುಪೂರ್ಣಾಕುಲೇಕ್ಷಣಂ= ಕಣ್ಣೀರುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ವ್ಯಾಕುಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ, ವಿಷೀದಂತಂ=ದುಃಖಪಡತಕ್ಕ, ತಂ=ಆ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕುರಿತು, ಮಧುಸೂದನಃ=ಮಧುನಾಮಕ ದೈತ್ಯನಾಶಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಇದಂ= ಈಮುಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ, ವಾಕ್ಯಂ= ವಚನವನ್ನು ಉವಾಚ=ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋನಮಃ ಹರಿಃ ಓಂ|| ತತಃ ಕಿಂ ಜಾತಮಿತಿ ದ್ವಿತರಾಷ್ಟ್ರಸ್ಯಾಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ಸಂಜಯ ಉವಾಚ| ತಂ ತಥೇತಿ ಉಕ್ತದಿಶಾ ಕೃಪಯಾಽವಿಷ್ಣುಮೇವಂ ವಿಷಣ್ಣಂ ಅರ್ಜುನಂ ಭಗವಾನುವಾಚ ಕುತ ಇತ್ಯಾದಿ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಶ್ಲೋಕಾಭ್ಯಾಮ್|| 1/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಮುಂದೇನಾಯಿತೆಂದು ಸಂಜಯನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಈರೀತಿಯಾಗಿ ಕೃಪಯುಕ್ತನೂ, ಶೋಕಜನ್ಯ ಜಲಪೂರ್ಣವಾದ ವ್ಯಾಕುಲಿತ ನೇತ್ರವುಳ್ಳವನೂ ಆಗಿ ವಿಷಾದಪಡುವ ಅರ್ಜುನನು ಕುರಿತು ಮಧುಸೂದನನು ಈ ಮಾತುಗಳಾಡಿದನು.

ವಿಶೇಷ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ, ಅರ್ಜುನನಿಗೂ ಕೃಷ್ಣನಿಗೂ ಇರುವ ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು ಸಂಜಯನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಏನೆಂದರೆ:-

ಅರ್ಜುನನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ವೀರನಾದರೂ ಪಿಶಾಚಿಯಂತಿರುವ ಅಪಾತ್ರಕೃಪೆಯಿಂದ ಗ್ರಸ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಶತ್ರುವನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಾರದೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಕೃಷ್ಣನ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ತಿರುಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಇಷ್ಟು ಪ್ರಲಾಪ ಮಾಡಿ ಸಯುಕ್ತವಾಗಿ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾದರೂ ಆಗಲೂ ಮಧುಸೂದನನೇ- ಎಂದರೆ ಕಪಟಿಯಾದ ಮಧುನಾಮಕ ದೈತ್ಯನು ಏನೇನು ಆಟವನ್ನಾಡಿದರೂ ಅದರಿಂದ ವಂಚಿತನಾಗದೇ ತಾನು ಅವನನ್ನು ಕೊಂದವನು. ಈಗಲೂ ಹಾಗೆ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಅವರ ಪರಿವಾರದವರನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ದೈತ್ಯಾಂತಕನೆಂಬ ತನ್ನ ಬಿರುದನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಲು ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಲು “ಮಧುಸೂದನ” ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ವ್ಯಾಸರು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತೂ “ಸರ್ವೇಷಾಂ ದೇಹೇ ಮಧುವದಿಷ್ಟತ್ಪಾನ್ಮಧುರಹಂಕಾರಃ ತಂ ಸೂದಯತೀತಿ ಮಧುಸೂದನಃ| ಇಯಂ ಪೃಥಿವೀ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಮಧು ಇತಿ ಶ್ರವಣಾತ್ ಮಧುಃ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಃ ತಂ ಸ್ವಾಪರೋಕ್ಷವತಾಂ ಸೂದಯತಿ ಸ್ಫೋರಯತೀತಿ ಮಧುಸೂದನಃ|| ಭಕ್ತಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಚೈವ ಸೂದನಾನ್ಮಧುಸೂದನಃ||” ಇತಿ ನಿರುಕ್ತಃ|| ಈ ವಚನಾನುಸಾರ ಭಕ್ತರಪಾಪವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವವನು ಮಧುಸೂದನನು. ಪಾರ್ಥನ ಪಾಪವನ್ನು ಕೊಂದು ಎಂದರೆ ಕಳೆದು ಅವನಿಗೆ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನ ವನ್ನೇ ಪುನಃ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೃಷ್ಣನು ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆಂಬುದನ್ನು ‘ಮಧುಸೂದನ’ ಎಂಬ ಪದವು ಸೂಚಿಸುವುದು.

“ಕೃಪಯಾವಿಷ್ಣಂ” ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ:- ಈ ದುಷ್ಟಕೃಪೆಯು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲ ಹಿಂದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿದ ಪಾಪದಿಂದ ಆಗತಾನೆ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. (ಉತ್ತಮ ವಸ್ತುದರ್ಶನದಿಂದ ಪಾಪಹಾನಿ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತೆ. ಉದಾ:- “ಸೇತುಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸಮುದ್ರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾಂ ವ್ಯಪೋಹತಿ” ಹಾಗೆಯೇ ನೀಚವಸ್ತುದರ್ಶನದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಪವು ಬಂದು ಕೊಡುತ್ತೆ. ಉದಾ:- “ಚಂಡಾಲ ದರ್ಶನೇ ಸದ್ಯಃ, ಶವಸ್ಯ ದರ್ಶನೇ ಸದ್ಯಃ,

ಆದಿತ್ಯಮವಲೋಕಯೇತ್||” ಚಕ್ರಳ, ಮೂಳೆ, ಪತಿತರು- ವ್ಯಭಿಚಾರಿಗಳು ಮದ್ಯಪಾನಿಗಳು, ಮಿತ್ರದ್ರೋಹಿಗಳು, ಆತತಾಯಿಗಳು, ಕರ್ಮ ಅಥವಾಜಾತಿ ಚಾಂಡಾಲರು ಇವರನ್ನು ನೋಡಬಾರದು. ಶತ್ರು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ನೋಡಬೇಕು. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರಂತೂ ಮಹಾಪಾಪ). “ಪತಿತಾನಾಂ ನ ದರ್ಶನಂ ಕುರ್ಯಾತ್” ಎಂದು ಸ್ಮೃತಿಯಿದೆ. “ಆಸನಾತ್, ಶಯನಾತ್, ಯಾನಾತ್(ಪ್ರಯಾಣ), ಸಂಭೋಗಾತ್, ಸಹಭೋಜನಾತ್ ಸಂಕ್ರಮಂತಿ ಹಿ ಪಾಪಾನಿ ತೈಲಬಿಂದುರಿವಾಂಭಸಿ||” (ಎಣ್ಣೆ ಜಲದಲ್ಲಿ ಹರಡುವಂತೆ) ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಬಂದ ಪಾಪದಿಂದ ನೀಚ ಕೃಪೆಯು ಆಗಂತುಕವಾದದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ದುರ್ಜನ ದರ್ಶನಜನಿತ ಪಾಪದಿಂದ ಪಿತಾಚಿಯಂತೆ ಆಗತಾನೆ ಬಂತೆಂದು ಆವಿಷ್ಟಂ ಎಂಬ ಪದವು ಸೂಚಿಸುತ್ತೆ. ಉದಾ:- ದುರ್ಜನರಲ್ಲಿ ಕೃಪೆಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮರು ಮಹಾತಪಸ್ಸನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನೀಚನಿಂದ (ಅರ್ಜುನನಿಂದ) ಪರಾಭವವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಇದರಮೇಲೆ ಕೃಪಾಂ ಪ್ರಾಪಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದೇ ಕೃಪಯಾವಿಷ್ಟಃ= ಕೃಪೆಯಿಂದ ಗ್ರಸ್ತನಾದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಪಾರ್ಥನು (ಜಡವಾದ) ಕೃಪೆಯನ್ನು ಬೇಕಾದಹಾಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಹೋಗಿ ಜಡವಾದ ಕೃಪೆಯೇ ಚೇತನನಾದ ಅರ್ಜುನನ್ನು ಗ್ರಾಸಮಾಡಿದೆಯಾಗಿ ಅದೇ ಇವನಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಯ್ತೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತೆ. ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ವೀರ್ಯಹಾನಿಯು ಎಷ್ಟಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಇದರಿಂದಲೇ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ.

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ:-

ಶ್ಲೋಕ:- ಕುಶಸ್ತ್ವಾ ಕಶ್ಚಲಮಿದಂ, ವಿಷಮೇಸಮುಪಸ್ಥಿತಂ |
ಅನಾರ್ಯಜುಷ್ಪಮಸ್ವರ್ಗ್ಯಮಕೀರ್ತಿಕರಮರ್ಜುನ ||2||
ಕ್ಷೈಬ್ಯಂ ಮಾ ಸ್ತಗಮಃ ಪಾರ್ಥ ನೈ ತತ್ತ್ವಯುಪಪದ್ಯತೇ |
ಕ್ಷುದ್ರಂ ಹೃದಯದೌರ್ಬಲ್ಯಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಉತ್ತಿಷ್ಟ ಪರಂತಪ ||3||

ಗೀ. ಪ್ರ. ಚಂ :- ಕುತಃ, ತ್ವಾಂ , ಕಶ್ಚಲಂ, ಇದಂ, ವಿಷಮೇ, ಸಮುಪಸ್ಥಿತಂ, ಅನಾರ್ಯಜುಷ್ಠಂ, ಅಸ್ವರ್ಗ್ಯಂ, ಅಕೀರ್ತಿಕರಂ, ಅರ್ಜುನ||2||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದನು. ಅರ್ಜುನ=ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ, ಅನಾರ್ಯಜುಷ್ಠಂ= ಮೂಢರಿಂದ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಕೀರ್ತಿಕರಂ= ಅಪಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ, ಇದಂ=ಈ, ಕಶ್ಚಲಂ=ಯುದ್ಧದ ದೆಸೆಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತದಾಗೋಣವು, ತ್ವಾಂ=ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು, ಅಸ್ವರ್ಗ್ಯಂ=ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗದೇ ಇರುವ(ವಿರೋಧಿಯಾದ), ವಿಷಮೇ=ಶೋಕಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಯುದ್ಧ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಕುತಃ= ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸಮುಪಸ್ಥಿತಂ= ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಪದಚ್ಛೇದ :- ಕ್ಷೈಬ್ಯಂ, ಮಾ, ಸ್ತ, ಗಮಃ, ಪಾರ್ಥ, ನ, ಏತತ್, ತ್ವಯಿ, ಉಪಪದ್ಯತೇ, ಕ್ಷುದ್ರಮ್, ಹೃದಯದೌರ್ಬಲ್ಯಂ, ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಉತ್ತಿಷ್ಟ ಪರಂತಪ||

ಅರ್ಥ:- ಪಾರ್ಥ=ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ!, ಕ್ಷೈಬ್ಯಂ=ಅಧೈರ್ಯವನ್ನು ಮಾಸ್ಯಗಮಃ= ಹೊಂದಬೇಡ, ಏತತ್= ಈ ಅಧೈರ್ಯವು, ತ್ವಯಿ= ನಿನ್ನಲ್ಲಿ, ನ ಉಪಪದ್ಯತೇ=ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಪರಂತಪ=ಎಲೈ ಶತ್ರುತಾಪಕನಾದ ಅರ್ಜುನನೇ, ಕ್ಷುದ್ರಂ=ಅತಿ ತುಚ್ಛವಾದ, ಹೃದಯ- ದೌರ್ಬಲ್ಯಂ=ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕ ದುರ್ಬಲತ್ವವನ್ನು ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ= ಬಿಟ್ಟು, ಉತ್ತಿಷ್ಟ= ಯುದ್ಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗು.||3/2||

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ ಹೇ ಅರ್ಜುನ ಕುತೋ ಹೇತೋಸ್ವಾ ತ್ವಾಂ ವಿಷಮೇ ಸಂಕಟೇ ಹೃದಂ ಕಶ್ಚಲಂ ಉಪಸ್ಥಿತಮ್|
ಅಯಂ ಮೋಹಃ ಪ್ರಾಪ್ತಃ | ಯತಃ ಆರ್ಯೈರಸೇವಿತಮ್, ಅಸ್ವರ್ಗ್ಯಂ ಸ್ವರ್ಗವಿರೋಧಿ ಅಯಶಸ್ಕರಂ ಚ|| 2/2 ||
ತಸ್ಮಾತ್ ಕ್ಷೈಬ್ಯಂ ಕಾತರ್ಯಂ ಮಾಸ್ಯಗಮಃ ನೈವಂ ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ಹೇ ಪಾರ್ಥ ಏತದ್ ಕ್ಷೈಬ್ಯಂ ತ್ವಯಿ ನೋಪಪದ್ಯತೇ
ಯೋಗ್ಯಂ ನ ಭವತಿ | ಕ್ಷುದ್ರಂ ಲಾಘವಕರಂ ಹೃದಯದೌರ್ಬಲ್ಯಂ ಕಾತರ್ಯಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಉತ್ತಿಷ್ಟ ಉತ್ಥಾಯ
ಸನ್ನದೋ ಭವ | ಹೇ ಪರಂತಪ, ಪರಂ ಶತ್ರುಂ ತಾಪಯತೀತಿ ಶತ್ರುತಾಪನ | ‘ದ್ವಿಷತ್ತರಯೋಸ್ತಾಪೇಃ ಇತಿ ಖಚಿ
ಖಿತ್ಯನವ್ಯವಸ್ಯೇ’ತಿ ಮುಮಾಗಮಃ||3/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅರ್ಜುನನೇ! ವಿಷಮಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷಾದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಈ ವಿಷಾದವು ನಿನಗೇನು ಕಾರಣದಿಂದಂಟಾಯಿತು? ಈ ಮೋಹವು ಆರ್ಯರಿಂದ ಸೇವಿತವಲ್ಲ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯು. ಮತ್ತು ಅಪಕೀರ್ತಿಕರವಾದದ್ದು ಎಲೈ ಪಾರ್ಥನೇ! ನೀನು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಡ. ಇದು ನಿನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಎಲೈ ಪರಂತಪನೇ(ಶತ್ರುಸಂತಾಪಕನೇ) ಲಾಘವಕರವಾದ ಮನೋದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗು.

ವಿಶೇಷ:- ಅರ್ಜುನಾ! ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಂಬೋಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಏನು ಸ್ವಾರಸ್ಯವೆಂದರೆ:- ಶುದ್ಧ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ನಿನಗೆ ವಿಷಾದ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ. ಅರ್ಜುನನ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿರಾಟ ಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅರ್ಜುನ ಶಬ್ದೋ ಧವಳಾರ್ಥಕಃ 'ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಚತುರಂತಾಯಾಂ ವರ್ಣೋಮೋ ದುರ್ಲಭಃ ಸಮಃ ಕರೋಮಿ ಕರ್ಮಶುದ್ಧಂ ಚ ತೇನ ಮಾಮರ್ಜುನಂ ವಿದುಃ||'

2) 'ಅನಾರ್ಯಜುಷ್ಠಂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಅರ್ಥ. ಆರ್ಯರೆಂದರೆ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು. ಇವರಿಂದ ಸೇವಿತವಲ್ಲ ಅನಾರ್ಯಃ ಆರ್ಯವಿರೋಧಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರಿಂದ ಸೇವಿತವಾದದ್ದು ಇಂಥಾ ವಿಷಾದವು.

3) ಸ್ತೃತತ್ವಯ್ಯುಪಪದ್ಯತೇ= ಈ ವಿಷಾದವು ನಿನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತು ಕೃಷ್ಣನು ಆಡಿದಾಗ ವೀರನಾಗಿ ವಿಷಾದಪಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹರಿ ಹೇಳಿದನೆಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಜುನನು ತಿಳಿದನು. ಕೃಷ್ಣನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಇನ್ನೂ ಗೊಡವಾಗಿದೆ. ಶುದ್ಧ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯ ಸ್ವರೂಪನಾದ ನಿನಗೆ ನನ್ನ ದ್ವೇಷಿಗಳನ್ನು ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡದೇ (ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧವೆಂಬ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ಪಶುಗಳೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡದೇ) ನಿನ್ನ ಬಂಧುಗಳೆಂಬ ದುರ್ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿ ಅಳುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಹೆಂಗಸಾದ ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ನೋಡಿ ನೀನು ಕಲಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಬಲ ರಾಮನು ರುಕ್ಮಿಯನ್ನು ಕುಕ್ಕಿದಾಗ ಇದನ್ನು ಕಂಡ ರುಕ್ಮಿಣಿಯು ಅಯೋಗ್ಯನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಲೆಂದೇ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಳು. ದುಷ್ಯಂತನ ಪುತ್ರ ಭರತನು. ಹರಿದ್ರೋಹಿ- ಗಳಾಗುತ್ತಾರೆಂದು ತನ್ನ ಎಳೆಮಕ್ಕಳ ಜಾತಕ ಜೋಯಿಸರಿಂದ ತಿಳಿದಕೂಡಲೇ ನಾಮಕರಣವನ್ನು ಮಾಡದೇ ಹೊರಟುಹೋದ. ಹಾಗೆ ನೀನು ಮಾಡಬೇಕೇ ಹೊರತು ವಿಷಾದಪಡುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ.

ಪ್ರಶ್ನೆ:- ಅರ್ಜುನನು ಮಹಾ ಸಂಕಟಕ್ಕೆ ವಶನಾಗಿ ಸಯುಕ್ತವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ ಉಪರಮ ಹೊಂದಿರುವಾಗ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಉದಾಹರಿಸದೇ ಕೇವಲ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡೆಂದು ಕೃಷ್ಣನೇಕೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದ? ಸೀದಾ ತತ್ವಬೋಧೆಯನ್ನು ಮಾಡಲೇಕೆ ಹೊರಡಲಿಲ್ಲ? ಅರ್ಜುನನು ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲಾ ದುರ್ಯುಕ್ತಿಗಳೆಂದೇಕೆ ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲ? ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾದ ರೂ ಏಕೆ ಉದಾಹರಿಸಲಿಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ:- ನಿಜ. ಕೃಷ್ಣನು 5 ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ. 1) ಅರ್ಜುನಾ ನಿನ್ನ ಶೋಕವು ಅಕಾಲ ಪ್ರಾಪ್ತವು. 2) ವಿದ್ವಜ್ಜನರು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದು ಕೊಳ್ಳಲು ಅಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು. 3) ಪರಲೋಕ ವಿರೋಧಿಯು. ಎಂದರೆ ಶೋಕಪಟ್ಟದ್ದೂ ಅಲ್ಲದೇ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ನೂಕಲ್ಪಟ್ಟು ನರಕದಲ್ಲೂ ನೋವು ಅನುಭವಿಸಬೇಕು. 4) ಸತ್ಕೀರ್ತಿ ನಾಶಕ ಅಕೀರ್ತಿದಾಯಕವು. 5) ಅತಿ ಕ್ಷುದ್ರವಾದದ್ದು. ವೀರನಾಗಿ ಅತ್ತು ಹೆದರಿಸುವುದಲ್ಲ. ಅಳುವುದೂ ಅಸಹ್ಯ. ಬಾಲಕರ ವ್ಯಾಪಾರವಿದು. ಹೊಲಸು ವಿಚಾರವಿದು.

ಹೀಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ತಾನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೂ ಅವನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಬಂದರೆ ಅರ್ಜುನ ನ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಬಲ ಮೋಹವೆಂಬುದು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ. ಅರ್ಜುನನ ಮನೋರೋಗ ಪ್ರಬಲವಾದ ರೋಗ. ಅವನಿಗೆ ಯಾವಾಗ ಕೌರವರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಬಂಧುಗಳೆಂಬ ಮಮತೆ ಬಂತೋ ಆಗಲೇ ಆ ದುಷ್ಪಮಮತೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಮರೆಸಿ ಇವನು ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತನು. ಸ್ವಲ್ಪ ದೊಡ್ಡವನು ಎಂಬ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ದ್ವೇಷವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿತು. (ಕೃಷ್ಣನು ಶತ್ರು ಹನನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಂಥಾ ಸಮರ್ಥನೆಂದರೆ ದೊಡ್ಡ ಪಿಡುಗು. ಅವನ ಹೃದಯ ವಜ್ರಹೃದಯ. ಅವನ ಶತ್ರುವಾದ ಮೇಲೆ ಆ ಶತ್ರುವನ್ನು ನುಣ್ಣಿಗೆ ಒರೆಸದೇ ಬಿಡುವ ಹಾಗೇ ಇಲ್ಲ. ಇಂಥಾ ಕೃಷ್ಣನು ದುರ್ಯೋಧನನಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಅರ್ಜುನನು ಬಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವನು ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದಾಗ ಇಂಥಾ ಕೃಷ್ಣನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು. ಯಾವಾಗ ಅದೇ ಅರ್ಜುನನು ದುರ್ಯೋಧನನಲ್ಲಿ ಮಮತೆ ವಹಿಸಿ ಕೊಲ್ಲಬಾರದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನೋ ಆಗ ಇವನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಾರಬ್ಧನಾದ ಎಂದರೆ ಇದೆಲ್ಲಿ ಬಂತು ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಇವನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕೆಲ್ಲಾ ಎಂಬ ಚಿಂತೆ ಬಂತು. ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪ್ರಬಲ ಆಜ್ಞೆಮಾಡುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತರನು ತನಗೇನು ಮಾಡಿದನೋ ಆ ಪ್ರನಾಡಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡಿದನು. ಈ ರಸದಿಂದಲೇ ಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕೇಳಿದಂತೆ ನಾರಾಯಣವನ್ನು ಪದ್ಯ ಹೇಳಿರುವನು. "ಎವಂ ನೀನುತ್ತರನ ಕಥೆ ಪೇಳುವೆ ನಗುವೆಯಾತನಿಗೆ ನೀನೀ ಬವರದೊಳು ಗುರುವಾದೆ ಲೋಗರನಿಂದೆ ತನಗಹುದು|| ಲವಲವಿಕೆಯಲಿ ಕಾದಬೇಕೆಮ್ಮವನಿಯನು ಕೈಕೊಳಲು ಬೇಕೆಂಬವಗಡೆಯತನವೆತ್ತಲಡಗಿತು ಪಾರ್ಥ ಹೇಳೆಂದೆ|| 39/ 3||"

ಇದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಮರೆತು ಅವನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೌರವವಿಲ್ಲದೇ ಅವಜ್ಞಾ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ

ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದಾಯಿತು. ಇದೇ ಕಿಂಚಿದ್ವೇಷ. ವಿಷಯ ಪ್ರೀತಿಯೇ ಯಾವಾಗಲೂ ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷ. (ದ್ವೇಷವೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಹಿಮಾಜ್ಞಾನದ ಅಭಾವವೆನಿಸುತ್ತೆ).

ಈಗ ಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದ “ಕುತಸ್ತ್ವಾ ಕಶ್ಚಲಮಿದಂ” ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತುಗಳು ಅರ್ಜುನನ ಮನೋ ರೋಗವನ್ನು ಎಂದರೆ ಅಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತೆ. ದೇವರ ಮಾತೇ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಹಾಗೆ ದೇವರು “ಇದು ಸ್ವರ್ಗ ವಿರೋಧಿ. ವಿಷಾದವನ್ನು ಬಿಡೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಕೂಡ ಅರ್ಜುನನು ದೇವರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಲೇ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ವಿಪರೀತ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬದಲುತ್ತರವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ನಾವು ಜಯಿಸುತ್ತೇವೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಹೊಸಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೇರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಮಧುಸೂದನನ ಕೃಪೆ . ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ, ಗಂಡಾಪಧಿಯನ್ನು ಕೊಡುವವರು ಮೊದಲು ರೋಗವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಭೂತಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ಮಂತ್ರವಾದಿಗಳು ಮೊದಲು ರೋಗಿಯ ಮೈಮೇಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಪಿಶಾಚಿಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅನಂತರ ಉಚ್ಚಾಟನೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡುವರೋ ಹಾಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನ ವಿಷಾದವೆಷ್ಟಿದೆಯೋ ಅಷ್ಟನ್ನೂ ಹೊರ ಹೊಮ್ಮಿಸಿ ಅನಂತರ ತೊಲಗಿಸಬೇಕೆಂದೇ ಅರ್ಜುನನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಂಕಟ ವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೊರಗೆ ಕಕ್ಕಿಬಿಡಲೆಂದೇ ಯಾವ ವೇದಾಂತವನ್ನೂ ಹೇಳದೇ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಉದಾಹರಿಸದೇ ಎಲೈ ಪರಂತಪಾ ಹುಚ್ಚುಚ್ಚಾಗಿ ಆಡಿ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಡ ಏಳೇಳೆಂದುಚ್ಚರಿಸಿದ:- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನದ ಆಭಾಸವನ್ನು ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಒಂದು ವಿಧವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದನು. ಅದು ಯಾವುದೆಂದರೆ :- ಪಾರ್ಥನು ‘ಉಭಯಸೇನೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರಥವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು. ನಾನು ನೋಡಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೇ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದಾಗ ಕೃಷ್ಣನು ಅದರಂತೆ ರಥವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಆಗ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡದೇ ಧನುರ್ಬಾಣಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿಟ್ಟು ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ನಾನು ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವೆನು ಎಂಬ ಅಹಂಕಾರ ಎಲ್ಲೋ ಅಡಗಿತು. ಇದು ಒಂದು ಆಭಾಸ. ಈಗ ಅಳುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿರುವ ಅರ್ಜುನನ ಭ್ರಮವನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೋರಿಸಿ ಅವನ ಪೂರ್ವಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅವನಿಗೆ ಬೇಡವೆಂದರೂ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಅವನ ಕೈಲೇ ಮಾಡಿಸಲು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೃಪೆ.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾತನ್ನು ಮುಗಿಸಿದನು. ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಸಾಧುವಾದ ಸೇವಕನಂತೆ ನಡೆಸುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಅವನ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿಯು ಎಷ್ಟು ನಷ್ಟವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ. ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಹೊಸ ಉಪಾಯವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ತಿರುಗಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ)

ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ:-

ಶ್ಲೋಕ ಕಥಂ ಭೀಷ್ಮಮಹಂ ಸಂಖ್ಯೇ ದ್ರೋಣಂ ಚ ಮಧುಸೂದನ!

ಇಷುಭಿಃ ಪ್ರತಿಯೋತ್ಸಾದಿಮಿ ಪೂಜಾರ್ಹಾವರಿಸೂದನ|| 4/2 ||

ಗುರ್ೂ ಅಹತ್ವಾ ಹಿ ಮಹಾನುಭಾವಾನ್ ಶ್ರೇಯೋ ಭೋಕ್ತುಂ ಭೈಕ್ಷ್ಯಮಪೀಹಲೋಕೇ|

ಹತ್ವಾರ್ಥಕಾಮಾಂಸ್ತು ಗುರೂನಿಹೈವ ಭುಂಜೀಯ ಭೋಗಾನ್ ರುಧಿರ ಪ್ರದಿಗ್ಧಾನ್|| 5/2 ||

ಗೀ. ಪ್ರ.ಚಂ ಕಥಂ, ಭೀಷ್ಮಂ, ಅಹಂ, ಸಂಖ್ಯೇ, ದ್ರೋಣಂ, ಚ, ಮಧುಸೂದನ, ಇಷುಭಿಃ, ಪ್ರತಿಯೋತ್ಸಾದಿಮಿ, ಪೂಜಾರ್ಹಾ, ಅರಿಸೂದನ||

ಅರ್ಜುನನು ಹೇಳಿದನು:- ಅರಿಸೂದನ=ಶತ್ರುಸಂಹಾರಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, (ಯತಃ) ಯಾವಕಾರಣದ ದೆಸೆಯಿಂದ, (ತೌ) ಆ ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣರು, ಪೂಜಾರ್ಹಾ= ಪೂಜಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರೋ, (ಅತಃ) ಆ ಕಾರಣದ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಹೇ ಮಧುಸೂದನ= ಎಲೈ ಕೃಷ್ಣನೇ, ಅಹಂ= ನಾನು , ಸಂಖ್ಯೇ=ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ, ಭೀಷ್ಮಂ=ಭೀಷ್ಮರನ್ನು, ದ್ರೋಣಂ= ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರನ್ನು, ಪ್ರತಿ=ಕುರಿತು, ಕಥಂ=ಹೇಗೆ, ಇಷುಭಿಃ= ಬಾಣಗಳಿಂದ, ಪ್ರತಿಯೋತ್ಸಾದಿಮಿ= ಪ್ರತಿಯುದ್ಧ ಮಾಡಲಿ?

ಗುರೂನ್, ಅಹತ್ವಾ ಹಿ, ಮಹಾನುಭಾವಾನ್, ಶ್ರೇಯಃ, ಭೋಕ್ತುಂ, ಭೈಕ್ಷ್ಯಂ, ಅಪಿ, ಇಹ, ಲೋಕೇ, ಹತ್ವಾ ಅರ್ಥಕಾಮಾನ್, ತು, ಗುರೂನ್, ಇಹ, ಏವ, ಭುಂಜೀಯ, ರುಧಿರಪ್ರದಿಗ್ಧಾನ್||

ಮಹಾನುಭಾವಾನ್= ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ, ಗುರೂನ್=ದ್ರೋಣಾದಿಗುರುಗಳನ್ನು, ಅಹತ್ವಾ=ಸಂಹಾರಮಾಡದೆಯೇ, ಇಹಲೋಕೇ =ಈಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಭೋಕ್ತುಂ= ಭುಂಜಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಭೈಕ್ಷ್ಯಮಪಿ= ಭಿಕ್ಷಾಟನದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅನ್ನದಾದರೂ, ಶ್ರೇಯಃ= ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು, ಹಿ=ಪ್ರಸಿದ್ಧವು, ಅರ್ಥ ಕಾಮಾನ್= ಅರ್ಥಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳ, ಗುರೂನ್= ಗುರುಗಳಾದ ದ್ರೋಣಾದಿ

ಗಳನ್ನು ಹೆತ್ವಾ=ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ, ಇಹ ಏವ=ಈ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ, ರುಧಿರಪ್ರದಿಗ್ಧಾನ್=(ಅವರ) ರಕ್ತದಿಂದ ತೊಯ್ಯಿ
ಭೋಗಾನ್=ರಾಜ್ಯ ಭೋಗಗಳನ್ನು, ತು(ಕಥಂ) ಹೇಗೆ, ಭುಂಜೀಯ=ಅನುಭವಿಸಲಿ.

ಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: ಪುನಃ ಸ್ನೇಹಕಾರುಣ್ಯತಯಾ ವ್ಯಾಕುಲೋ ಭಗವದುಕ್ತಂ ಹಿತಮಜಾನನ್ ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ|
“ಕಥಮಿತ್ಯಾದಿ ಪಂಚಭಿಃ ಶ್ಲೋಕೈಃ”| ಹೇ ಮಧುದೈತ್ಯಘಾತಕ ಶತ್ರುನಿಬರ್ಹಣ, ಸಂಖ್ಯೇ ಯುದ್ಧೇ ಭೀಷ್ಮಂ
ದ್ರೋಣಂ ಕಥಮಹಮಿಷುಭಿಃ ಬಾಣೈಃ ಪ್ರತಿಯೋತ್ಸ್ಯಾಮಿ| ಕುತಃ ಯತಸ್ತಾ ಪೂಜಾರ್ಹಾ ಪೂಜನೀಯೌ ತತ
ಇತಿ|| 4/2 || ನನು ಚೈತದಹನನೇ ರಾಜ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ದೇಹನಿರ್ವಾಹೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ|| ಗುರೂನಿತಿ||
ಮಹಾನುಭಾವಾನ್ ಭಗವದ್ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಸಂಪನ್ನಾನ್ ದ್ರೋಣಾದಿಗುರೂನಹತ್ವಾ ಇಹ ಲೋಕೇ ಭೈಕ್ಷ್ಯಂ
ಭಿಕ್ಷೋಪಲಬ್ಧಂ ಅನ್ನಂ ಭೋಕ್ತುಂ ಶ್ರೇಯಃ ವರಮ್| ಪಾರತ್ರಿಕದುಃಖಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ| ಹಿ ಯತೋಽತೋ ನ
ಯೋತ್ಸ್ಯಾಮೀತ್ಯನ್ವಯಃ| ನ ಕೇವಲಂ ತೇಷಾಂ ಹನನೇ ಪಾರತ್ರಿಕದುಃಖಮ್| ಕಿಂತು ಇಹಾಪಿ ಅತಿದುಃಖಮಿತ್ಯಾಹ|
ಹತ್ವೇತಿ ಅರ್ಥಂ ಕಾಮಯಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಕಾಮಾಸ್ತಾನ್ ಗುರೂನ್ ಹತ್ವಾ ತೈರ್ಭುಜ್ಯಮಾನಾಂಸ್ತಾನೇವ ಭೋಗಾಂ-
ಸ್ತದ್ರುಧಿರೇಣ ಪ್ರದಿಗ್ಧಾನ್ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಲಿಪ್ತಾನ್ ತದೀಯಾಸನೇಷ್ಟೇವೋಪವಿಶ್ಯ ಇಹ ಭುಂಜೀಯ
ಅನುಭವೇಯಮ್| ತದೇತತ್ ಪರಲೋಕದುಃಖಾದತಿಶಯಿತಂ ದುಃಖಮಿತಿ ಭಾವಃ|| 4/2 || 5/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಎಲೈ ಮಧುಸೂದನನೇ! ಅರಿಸೂದನನೇ! ನಾನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಇದಿರಿಸಿ ಪೂಜಾರ್ಹರಾದ ದ್ರೋಣರನ್ನೂ ಮತ್ತು
ಭೀಷ್ಮರನ್ನೂ ಹೇಗೆ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಹೊಡೆಯಲಿ?

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಇವರುಗಳ ಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾಡದೇ ಇದ್ದರೆ ರಾಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಿಮಗೆ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಗತಿಯೇನು?
ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾನುಭಾವರಾದ ಅಂದರೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿ ತಪಸ್ಸು ಮುಂತಾದ ಮಹಾ ಗುಣಸಂಪನ್ನರಾದ,
ವಿದ್ಯೋಪದೇಶಕರಾದ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡದೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಎತ್ತಿಬಂದ ಅನ್ನವನ್ನಾದರೂ ಭೋಜನಮಾಡಿ ಬದುಕು
ವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ ಎಂದರೆ ಪಾರತ್ರಿಕ ದುಃಖವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವು.

ಈಗ ಹೇಳಿದ ಪೂಜ್ಯರ ವಧೆ ಮಾಡಿದರೆ ಪಾರತ್ರಿಕ ದುಃಖಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ ಇಹಲೋಕದಲ್ಲೂ ಅತಿ ದುಃಖ ವೆಂದು
ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:-

ಭೋಗ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಬದುಕಬೇಕೆಂದಿರುವ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಅವರ ರಕ್ತದಿಂದ ಲಿಪ್ತವಾದ(ಅವರುಗಳಿಂದ
ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ) ಅವರ ರಾಜ್ಯಗೃಹಾದಿಭೋಗಗಳನ್ನು ಅವರ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹೇಗೆ ಅನುಭವಿಸಲಿ. ಇದು ಪರಲೋಕದುಃಖ
-ಕೃಂತಲೂ ಅತಿಶಯಿತ ದುಃಖವೆಂದು ಭಾವ.

ವಿಶೇಷ:-1)ಮಧುಸೂದನಾ! ಎಂಬುದು ಹೇತುಗರ್ಭಸಂಬೋಧನೆ. ಮಧು=ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಸೂದನ= ಭಕ್ತರಿಗೆ
ಸೂರೆಮಾಡುವವನು. ಇಂಥಾನೀನು ಗುರುಗಳನ್ನು ಇರಿ, ತಿವಿ, ಕೊಲ್ಲು ಎಂದು ಹೇಳಿ ನನ್ನಿಂದ ಅತಿ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು
ಮಾಡಿಸುವಿಯೆಲ್ಲಾ. ಇದು ನ್ಯಾಯವೇ? ಎಂದು ಭಾವ. 2)ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೊಸಯುಕ್ತಿ ಏನೆಂದರೆ:-ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಯಾವ
ಯುಕ್ತಿಗೂ ಕೃಷ್ಣನು ಬಗ್ಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪಾರ್ಥನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯ್ತು. ಅವನು ಬಗ್ಗಬೇಕಾದರೆ “ನಾನೀ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಾರೆ. ನನಗೆ
ಬಹಳ ಸಂಕಟವಾಗುತ್ತೆ. ಇದು ಬಹಳ ಅನ್ಯಾಯದ ಕೆಲಸ ನಿನ್ನ ದಮ್ಮಯ್ಯ ಮಾಡಲಾರೆ” ಎಂದು ಅಳುತ್ತಾ ಹೇಳಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ
ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ಕೃಷ್ಣನು ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿಕೋ ಎಂದು ಸುಮ್ಮನಾಗುವನು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ ತನ್ನ ಆತ್ಮದುಃಖವನ್ನು ಆರೀತಿ
ವಿವರಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದರ ಲ್ಲೇ ಒಂದು ಚಮತ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಏನೆಂದರೆ:= ದುರ್ಯೋಧನನ ಹೆಸರು ಹೇಳಿದರೆ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ
ಸಿಟ್ಟು ಬಂದು ಆ ಪಾಪಿಯ ವಿಚಾರ ಏನು ಹೇಳುತ್ತಿ ಹೊಡಿ ಎಂದು ಹೇಳಿಬಿಡಬಹುದೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಅವನ ಹೆಸರನ್ನೇ ಹೇಳದೆ
ಕೃಷ್ಣನಿಗೂ ಪ್ರಿಯರಾದ ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣರನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೊಲ್ಲಲಿ ಎಂದು ಹೇಳುವನು- ಇನ್ನಾರೆ ಹೆಸರನ್ನು ಎತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲ. ಅದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ
ಅರಿಸೂದನ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಗುರುಸೂದನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಿಸಬೇಡ . ನೀನು ಸಾಂದೀಪನಿ
ಗುರುಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಎಷ್ಟು ಮಾಡಿದ್ದಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುರು ಪಿತಾಮಹರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಪ್ರೇರಿಸದೇ ಪರಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಆಜ್ಞೆಕೊಟ್ಟು
ನೋಡೆಂದು ಭಾವ.

ಪದ್ಯ:- ಬಲುಹನಿನೋಡುವರೆ ಪರಮಂಡಳಿಕರನು ತಂದೊಡ್ಡು ಬಳಿಕೆನ್ನಳವನೀಕ್ಷಿಸು , ಸೆಡೆದನಾದೊಡೆ ನಿಮ್ಮ ಮೈದುನನೇ||
ಕೊಲುವನೆಂತ್ಯೆ ಬೀಷ್ಮರನು ಮನವಳುಕದೆಂತ್ಯೆ ತಪ್ಪುವನು ಗುರುಗಳಿಗೆ, ಕೃಪ ಗುರುಸುತರ ನಿರಿವುದಿದಾವನೆಯವೆಂದ|| 40/31||

ರಾಜ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಹೋದರೆ ನಿರ್ವಾಹ ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತೀ ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಒಂದುಪಾಯದಿಂದಲೇ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಶ್ನೆ:- ಜೀವನ ಹೇಗೆ? ಉತ್ತರ:- ಭಿಕ್ಷಾವೃತ್ತಿ ಪ್ರಶ್ನೆ:- ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಭಿಕ್ಷಾವೃತ್ತಿಮಾಡ ಬಹುದೇ? ಉ:- ಮಾಡಕೂಡದು. ಅಧರ್ಮವು ನಿಜ. ಆದರೆ ಗುರುಗಳನ್ನು ಕೊಂದು ಅವರ ರಕ್ತವನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವರಿಗೆ ಜೀವದಾನ ಮಾಡಿ ಅವರ ಸಂತೋಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಭಿಕ್ಷಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದರೆ ಗುರುಸೇವಾಫಲ ಬರುತ್ತೆ. ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಆ ಅಹತ್ವಾ ಮಹಾನುಭಾವನ್ ಹಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಗುರುಗಳಿಗೆ ಮರಣ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಕದ್ದಾದರೂ ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟು ಬದುಕಿಸಬೇಕು. ಉತ್ತಮರಿಗೆ (ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ) ಸಂತಾಪ ಕೊಡದೇ ಅಲ್ಪದರಲ್ಲೇ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದಬೇಕೆಂದು ವಚನವಿದೆ:- ಅಕೃತ್ವಾ ಪರಸಂತಾಪಮಗತ್ವಾ ಖಲಮಂದಿರಂ| ಅಕ್ಷೇಶಯಿತ್ವಾಚಾತ್ಮಾನಂ ಪದಲ್ಪಮಪಿತದ್ಧಮ|| (ವಿ. ರಹಸ್ಯ)

ಗುರುಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗಲೂ ಹಿಂದೆ “ಪ್ರಾಣಾಂಸ್ತಕ್ತ್ವಾಧನಾನಿ ಚ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಈಗ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ವಿಚಿತ್ರರೀತಿಯಿಂದ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ:- ಗುರುಗಳು ಪ್ರಾಣಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಪಾಪಿಗಳು ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರರು ಪೀಡಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅವರನ್ನು ಹಿಂದಿಟ್ಟು ಗುರುಗಳು ಮುಂದೆ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅದೂ ಅವರನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಂದಿದ್ದಾರೆಯೇ ಹೊರತು ಯುದ್ಧದಾಶೆಯಿಂದ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಅದರಮೇಲೆ ಬಹುಕಾಲ ಇನ್ನೂ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲೇ (ಒಂದು ಪುಟವು ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ) ಅವತಾರಿಕೆ:- ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದು ಅನುಚಿತವೆಂಬಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇನ್ನೂ ಒಂದುಕಾರಣವನ್ನು ಎಂದರೆ ಜಯಿಸುವವೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಯೇ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ:-

ಶ್ಲೋಕ

ನ ಚೈತದ್ವಿದ್ವೈ ಕತರನ್ನೋ ಗರೀಯೋ ಯದ್ವಾ ಜಯೇಮ ಯದಿ ವಾ ನೋ ಜಯೇಯುಃ|

ಯಾನೇವ ಹತ್ವಾ ನ ಜಿಜೀವಿಷಾಮಃ ತೇಽವಸ್ಥಿತಾಃ ಪ್ರಮುಖೇ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾಃ||6||

ಗೀ. ಪ್ರ. ಚಂ. ನ, ಚ, ಏತತ್, ವಿದ್ವೈ, ಕತರತ್, ನಃ, ಗರೀಯಃ, ಯದ್ವಾ, ಜಯೇಮ, ಯದಿ, ವಾ, ನಃ, ಜಯೇಯುಃ, ಯಾನ್, ಏವ, ಹತ್ವಾ, ನ, ಜಿಜೀವಿಷಾಮಃ, ತೇ, ಅವಸ್ಥಿತಾಃ, ಪ್ರಮುಖೇ, ಧಾರ್ತ ರಾಷ್ಟ್ರಾಃ||

ನಃ=ನಮ್ಮಗಳಿಗೆ, (ಭೈಕ್ಷ್ಯಯುದ್ಧಯೋಃ) ಭಿಕ್ಷಾಶನ, ಯುದ್ಧ ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ, ಕತರತ್=ಯಾವುದು, ಗರೀಯಃ= ಶ್ರೇಷ್ಠವೋ, (ಏತತ್=ಅದನ್ನು) ನ ವಿದ್ವೈ= ತಿಳಿಯಲಾರವು, ಯದ್ವಾ=ಯುದ್ಧವನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರಮಾಡಿದರೂ, (ವಯಂ =ನಾವು, ಏತಾನ್=ಈ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು) ಜಯೇಮ= ಜಯಿಸುವವೋ? ಯದಿವಾ= ಅಥವಾ, ನಃ= ನಮ್ಮನ್ನು, ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾಃ= ದುರ್ಮೋಧನಾದಿಗಳು, ಜಯೇಯುಃ=ಜಯಿಸುವರೋ? ಏತತ್ ಚ=ಇದನ್ನೂ ಕೂಡ, ನ ವಿದ್ವೈ= ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ಯಾನ್ ಹತ್ವಾ= ಯಾವ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ, ನ ಜಿಜೀವಿಷಾಮಃ=ಬದುಕುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ತೇ= ಆಬಂಧುಗಳಾದ, ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾಃ= ದುರ್ಮೋಧನಾದಿಗಳೇ, ಪ್ರಮುಖೇ=ಸಮ್ಭವದಲ್ಲಿ ಅವಸ್ಥಿತಾಃ= ನಿಂತಿರುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ ಪಾಪಮಂಗೀಕೃತ್ಯ ಯುದ್ಧಕರಣೇಽಪಿ ಜಯಃ ಸಂದಿಗ್ಧ ಏವೇತ್ಯಾಹ|| ನ ಚೈತದಿತಿ||

ದ್ವಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಕತರತ್ಕಿನ್ನಾಮ ಗರೀಯಃ ಅಧಿಕತರಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ನ ವಿದ್ವೈ ತದೇವ ದ್ವಯಮಾಹ| ಯದ್ವೇತಿ|| ಏತಾನ್ವಯಂ ಜಯೇಮ ಜೇಷ್ಠಾಮಃ| ಯದಿ ವಾ ನೋಽಸ್ಮಾನೇತೇ ಜಯೇಯುಃ ಜೇಷ್ಠಂತೀತಿ ಕಿಂಚಾಸ್ಮಾಕಂ ಜಯೇಽಪಿ ಪರಾಜಯ ಏವ ಫಲತ (ಬುದ್ಧ್ಯತೇ) ಇತ್ಯಾಹ| ಯಾನೇವೇತಿ ಯಾನೇವ ಹತ್ವಾ ಜೀವಿತುಂ ನೇಚ್ಛಾಮಃ ತ ಏವ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾಃ ಸಮ್ಭವೇಽವಸ್ಥಿತಾಃ ತಸ್ಮಾತ್|| 6/2 ||

ಶ್ರೀ ಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅರ್ಥ:- ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ (ಸಂಭಾವಿತವು). ನಾವು ಕೌರವರನ್ನು ಜಯಿಸುವುದೋ ಅಥವಾ ಕೌರವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಜಯಿಸುವುದೋ? ಇದರ ಭಾವವೇನೆಂದರೆ:-ಗುರ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದರೆ ಬರುವ ಪಾಪವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದರೂ ಜಯವು ಸಂದಿಗ್ಧವೇ- ಈ ಉಭಯ ಸೈನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪಕ್ಷವು ಅಧಿಕತರವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಕಾಣುವು. ನಾವೇ ಗೆಲ್ಲುತ್ತೇವೋ ಇಲ್ಲವೋ ಕೌರವರೇ ಗೆಲ್ಲುತ್ತಾರೋ ಮತ್ತು ಜಯಾಪಜಯಗಳು ಸಂದಿಗ್ಧವೇ- ಹೀಗೇ ಆಗುತ್ತದೆಂದು ಯಾರು ಹೇಳಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡದೆ ಭಿಕ್ಷಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಲು ಜಯಸಂದೇಹವು ಒಂದು ಕಾರಣವು.

ಎರಡನೇ ಅರ್ಥ:- ನಾವೀಗ ಕೌರವರನ್ನು ಜಯಿಸುವುದು ಉತ್ತಮವೇ ಅಥವಾ ಕೌರವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಜಯಿಸಲು ಅವಕಾಶಮಾಡಿಕೊಡುವುದು ಉತ್ತಮವೇ ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದರೆ ಕೌರವರಿಗೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಜಯಿಸಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟುನಾವು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಾಯುವುದು ಮೇಲೆಂದು ತೋರುತ್ತೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾವು ಸತ್ತರೆ ಅವರಿಗೆ ಸಂಕಟವಿಲ್ಲ. ಅವರು ಸುಖವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಯ್ಯೋ! ನಮ್ಮ

ಪಾಂಡವರಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ಕೊರಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏವಂಚ ನಾವು ಸಾಯುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಸುಖಪಡಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತೆ ಹಾಗೆ ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಜಯಿಸಲು ಅವಕಾಶಕೊಡದೆ ನಾವೇ ಅವರನ್ನು ಜಯಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ಆಗಲೂ ನಾವು ಆ ಪ್ರಿಯಬಂಧುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬದುಕಲಾರೆವು. ಈ ಎದುರಿಗೆ ಯುದ್ಧಾರ್ಥವಾಗಿ ನಿಂತ ದೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಪುತ್ರರು ನಮಗೆ ಅಷ್ಟು ಪ್ರಿಯರು. ಅವರು ದ್ವೇಷಮಾಡಿದರೂ ನಾವು ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಮಾಡೋದೇ ಸರಿ. ದೃಷ್ಟಾಂತ ರಾಜಸೂಯಯಾಗವನ್ನು ಅವರಿಲ್ಲದೇ ನಾವು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಪೌಂಡರೀಕವನ್ನು ಅವರು ನಾವಿಲ್ಲದೇ ಮಾಡಿದರು. ಇದರಿಂದ ನಾವು ಗೆದ್ದರೂ, ಸಾಯುವವರೆಗೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರೂ ಅವರಿಂದ ಸಾಯತಕ್ಕವರೇ- ಏವಂಚ ನಮಗೆ ಸಾವು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಇವು ಎರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಾವು ಮೇಲೆಂದರೆ, ನಾವು ಸುಮ್ಮನೇ ಇದ್ದು ಅವರಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟು ಸಾಯುವುದೇ ಉತ್ತಮವು. ಹೇಗೆಂದರೆ ನಾವು ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಕೊಂದು ನಂತರ ಅವರ ವಿರಹದಿಂದ ಸತ್ತರೆ ಗುರುಬಂಧು ಹನನ ದೋಷದಿಂದ ಪಾಪ ಬರುತ್ತೆ. ಮರಣವೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ನಾವು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಅವರಿಂದಿರಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಸತ್ತರೆ ನಮಗೆ ವೀರ ಸ್ವರ್ಗ. ಅವರನ್ನೂ ಸುಖ ಪಡಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಸಾಯುವುದೇ ಮೇಲು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕಿದ್ದಲ್ಲಾ ಹೇಳಿ ತಾನು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಆತನನ್ನು ಉಪಾಯದಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನಾಮುದ್ರೆ ಯಿಂದ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ:-

ಶ್ಲೋಕ||

ಕಾರ್ಪಣ್ಯದೋಷೋಪಹತಸ್ವಭಾವಃ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ತ್ವಾಂ ಧರ್ಮ ಸಂಮೂಢಚೇತಾಃ|

ಯಚ್ಛ್ರೇಯಃ ಸ್ಯಾನ್ನಿಶ್ಚಿತಂ ಬ್ರೂಹಿ ತನ್ಮೇ ಶಿಷ್ಯಸ್ತೇಹಂ ಶಾಧಿಮಾಂ ತ್ವಾಂ ಪ್ರಪನ್ನಂ||7||

ಗೀ. ಪ್ರ. ಚಂ. ಕಾರ್ಪಣ್ಯದೋಷೋಪಹತಸ್ವಭಾವಃ, ಪೃಚ್ಛಾಮಿ, ತ್ವಾಂ, ಧರ್ಮ, ಸಂಮೂಢಚೇತಾಃ, ಯತ್, ಶ್ರೇಯಃ, ಸ್ಯಾತ್, ನಿಶ್ಚಿತಂ, ಬ್ರೂಹಿ, ತತ್, ಮೇ, ಶಿಷ್ಯಃ, ತೇ, ಅಹಂ, ಶಾಧಿ, ಮಾಂ, ತ್ವಾಂ, ಪ್ರ- ಪನ್ನಂ||

ಕಾರ್ಪಣ್ಯದೋಷೋಪಹತಸ್ವಭಾವಃ= ದೈನ್ಯರೂಪವಾದ ದೋಷದಿಂದ ನಷ್ಟವಾದ ಶೌರ್ಯಾದಿ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ , ಧರ್ಮ ಸಂಮೂಢಚೇತಾಃ= ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ , ಅಹಂ=ನಾನು, ತ್ವಾಂ= ನಿನ್ನನ್ನು ಪೃಚ್ಛಾಮಿ=ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ, ಯತ್= ಯಾವುದು, ನಿಶ್ಚಿತಂ= ನಿಶ್ಚಿತವಾದ, ಶ್ರೇಯಃ=ಶ್ರೇಯ ಸ್ಕರವು, ಸ್ಯಾತ್=ಆಗುತ್ತದೆಯೋ, ತತ್=ಅದನ್ನು, ಮೇ=ನನಗೆ, ಬ್ರೂಹಿ=ಹೇಳು, ಅಹಂ=ನಾನು, ತೇ=ನಿನಗೆ, ಶಿಷ್ಯಃ=ಶಿಷ್ಯನು, ತ್ವಾಂ=ನಿನ್ನನ್ನು, ಪ್ರಪನ್ನಂ=ಶರಣುಹೊಂದಿದ ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಶಾಧಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮಾಡು ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸು.

(ಗೀತಾ ಪ್ರ. ಪ:- 5,6,7ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಹೇ ಕೃಷ್ಣನೇ! ಬೈ ಕ್ಷಾಶನವುಗುರುಹತ್ಯಾದಿ ದೋಷ ರಹಿತವಾದ ಕಾರಣ ಉತ್ತಮವೋ ಅಥವಾ ಯುದ್ಧವು ಗುರುಹತ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದರೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಸ್ವಧರ್ಮವಾದ ಕಾರಣ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮವೋ ಎಂದೂ, ಯುದ್ಧಮಾಡಿದರೂ ನಾವುಗೆಲ್ಲವೆವೋ ಅಥವಾ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ಜಯಿಸುವರೋ ಎಂದೂ ಸಂಶಯ ಉಂಟಾಗಿದೆ. ನಾವು ಜಯಿಸಿದರೂ ಯಾರನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಬದುಕುವುದಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥಾ ಧಾರ್ತ- ರಾಷ್ಟ್ರರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತಿರುವುದರಿಂದ ನಮಗೆ ಜಯವಾದರೂ ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತೆಯೇ. ಆ ಜಯವು ಪರಾಜಯರೂಪವೇ! ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಕಾರ್ಪಣ್ಯ ದೋಷದಿಂದ(ತತ್ಪಜ್ಞಾನ ದಿಂದ) ನಷ್ಟವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಅರ್ಜುನನು, ಯಾವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾದ್ಯವೋ, ಯಾರಿಗೆ ಜಯವುಂಟಾಗುವುದೋ, ಅದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳು ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದನು.)

ಗೀತಾವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ: ಕಾರ್ಪಣ್ಯದೋಷೇಣ ಏತಾನ್ ಹತ್ವಾ ಕಥಂ ಜೀವಿಷ್ಯಾಮ ಇತಿ ಕೃಪಣತಾದೋಷೇಣಾಭಿಭೂತ ಶೌರ್ಯಲಕ್ಷಣಸ್ವಭಾವಃ ಧರ್ಮಸಮೂಢಚೇತಾಃ ಧರ್ಮೇ ಸಮೂಢಂ ಸಂದಿಗ್ಧಂ ಚೇತೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ ತಾದೃಶೋಽಹಂ ತ್ವಾ ತ್ವಾಂ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ| ಯಚ್ಛ್ರೇಯಃ ಸ್ಯಾದ್ಭಿಕ್ಷಾಟನಯುದ್ಧಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಯಚ್ಛ್ರೇಯಃ ಸ್ಯಾನ್ನಿಶ್ಚಿತಂ ತನ್ಮೇ ಬ್ರೂಹಿ ಕಿಂಚಾಹಂ ತೇ ಶಿಷ್ಯಃ ಶಾಸನಾರ್ಹಃ| ಅತಃ ತ್ವಾಂ ಪ್ರಪನ್ನಂ ಶರಣಾಗತಂ ಮಾಂ ಶಾಧಿ ಶಿಷ್ಯಂ|| 7/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಎಲೈ ಅಚ್ಯುತನೇ! ಕೃಪಾಪಾರವಶ್ಯದಿಂದ ಜನಿತವಾದ ಕೃಪಣತ್ವವೆಂಬ ಮನೋದೋಷದಿಂದ ಅಭಿಭೂತವಾದ (ದೈನ್ಯರೂಪದೋಷದಿಂದ ನಷ್ಟವಾದ) ಶೌರ್ಯಾದಿ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಧರ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹಯುಕ್ತವಾದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನಾಗಿ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಯುದ್ಧವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಭಿಕ್ಷಾಟನಾದಿಗಳಿಂದ ಜೀವನವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು ಧರ್ಮಕರವೇ ಅಥವಾ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಧರ್ಮಕರವೇ? ಭಿಕ್ಷಾಟನೆ, ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವೆಂಬುದನ್ನು ನನಗೆ ತಿಳಿಸು.

ನಾನು ನಿನಗೆ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಶರಣಾಗತನಾದ ನನ್ನನ್ನು ನೀನು ಶಿಕ್ಷಿಸು.

ವಿಶೇಷ:-1) ಯದ್ಯಪಿ ಅರ್ಜುನನು ನನಗೆ ಧರ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಬಂದಿದೆ. ನನಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಧನ ಯಾವುದೋ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನೀನು ನನಗೆ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಹೇಳೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ಇದೆಲ್ಲಾ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೇ ಹೊರತು ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲೆಂದು ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಉಪದೇಶ ಹೊಂದಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಇಲ್ಲ. (ಉದಾ:- ಹೆಂಡತಿಯು ತನ್ನ ತವರುಮನೆಯವರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಮಾಡುವ ಗಂಡನೆದುರಿಗೆ ತನ್ನ ತಮ್ಮನಿಗೆ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಕೊನೆಗೆ ನೋಡಿ ಇನ್ನೆಲ್ಲೂ ಇಂಥಾ ಗಂಡು ಸಿಗಲ್ಲ ನಿಮ್ಮಿಷ್ಟ ಎಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಅರ್ಜುನನ ಮಾತು) ಕೃಷ್ಣನು ಸುಮ್ಮನೆ ಅನುಮತಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಪಾರ್ಥನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಐದು ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಮುಂದಿನ 9ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಯೋತ್ತೇ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ: ಹಾಗಾದರೆ ಸಂದೇಹವಿದೆ ನೀನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಿದೆ?

ಉತ್ತರ:- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೂಡ ಅದನ್ನು ದಬಾಯಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೋಪಿಸುವನೋ ಎಂಬ ಭೀತಿಯಿಂದ ಅವನ ಸಂತೋಷಾರ್ಥವಾಗಿ ದೃತರಾಷ್ಟ್ರನಾಡುವಂತೆ ಬಣ್ಣಿಸುವ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದ್ದಾನೆ.

ದುರ್ಜನರಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟಸೇಹದಿಂದ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ರಾಹುಬಡಿದಂತೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೇ ಬಂದಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೇ ಅವನು ಬಿಲ್ಲು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಿಡಾಡಿದ ದೇವರ ಮಾತನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸಲಿಲ್ಲ. ಪುನಃ ಪ್ರತಿ ಮಾತಾಡಿ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮೌನವನ್ನೇ ಧರಿಸಿದ. ಅವನ ಪ್ರಶ್ನೆಯೂ ಕೂಡ ಭಿಕ್ಷಾಟನ, ಯುದ್ಧ ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಅವನೇ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಇದರಿಂದ ಅವನ ಮಹಾ ಪ್ರಲಾಪದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ ಕದಲಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 4ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಧುಸೂದನ, ಅರಿಸೂದನ ಎಂದು ಸಮಾನಾರ್ಥವಾದ ಪದಗಳನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನಮಗೇ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಗಂಟು ಎಂದು ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ರಣಶೌಂಡ ನಾದ ಅರ್ಜುನನು ಈಗ ಜಯವಾಗುತ್ತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲೇಕೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡ. ಹಾಗಾದರೆ ಶಿಕ್ಷಿಸು ನೀನೇ ಗತಿ ಎಂದು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲೇಕೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡನೆಂದರೆ:- ಅನ್ಯಾಯಮಾಡಿ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಎಂಬ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಶೋಕಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಧಡಂ ಎಂದು ಬಿದ್ದುಹೋಗಿತ್ತು. ಅಂಥಾ ಶೋಕದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತನ್ನ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೇ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆನಂದರಸವನ್ನು ಪ್ರವಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಲಿ ಎಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಶಾಧಿ ಮಾಂ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾನೆ ಇದನ್ನೇ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಸತರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕ:

ನಹಿ ಪ್ರಪಶ್ಯಾಮಿ ಮಮಾಪನುದ್ಯಾದ್ಯಚ್ಛೋಕಮುಚ್ಛೋಷಣಮಿಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ |

ಅವಾಪ್ಯ ಭೂಮಾವಸಪತ್ನಮ್ಧಂ ರಾಜ್ಯಂ ಸುರಾಣಾಮಪಿ ಚಾಧಿಪತ್ಯಂ || 8/2 ||

ಗೀ. ಪ್ರ. ಚಂ. ನ, ಹಿ, ಪ್ರಪಶ್ಯಾಮಿ, ಮಮ, ಅಪನುದ್ಯಾತ್, ಯತ್, ಶೋಕಂ, ಉಚ್ಛೋಷಣಂ, ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ, ಅವಾಪ್ಯ, ಭೂಮೌ, ಅಸಪತ್ನಂ, ಮ್ಧಂ, ರಾಜ್ಯಂ, ಸುರಾಣಾಮೌ, ಅಪಿ, ಚ, ಅಧಿಪತ್ಯಂ ||

ಭೂಮೌ=ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಅಸಪತ್ನಂ=ಶತ್ರುರಹಿತವಾದ, ಮ್ಧಂ=ಸಮೃದ್ಧವಾದ, ರಾಜ್ಯಂ=ರಾಜ್ಯವನ್ನು, ಸುರಾಣಾಂ= ದೇವತೆಗಳ, ಅಧಿಪತ್ಯಂ ಚ=ಸ್ವಾಮಿತ್ವವನ್ನೂ, ಅವಾಪ್ಯ=ಹೊಂದಿದರೂ, ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ=ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ, ಉಚ್ಛೋಷಣಂ= ತಾಪಕರವಾದ, ಮಮ=ನನ್ನ, ಶೋಕಂ=ದುಃಖವನ್ನು, ಯತ್=ಯಾವ ದ್ಯಾಪಾರವು, ಅಪನುದ್ಯಾತ್=ಕಳೆಯುತ್ತದೆಯೋ, ತತ್=ಆ ದ್ಯಾಪಾರವನ್ನು, ನ ಪ್ರಪಶ್ಯಾಮಿ=ತಿಳಿಯಲಾರೆನು, ಹಿ=ನಿಶ್ಚಯವು.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: ತ್ವಮೇವ ವಿಚಾರ್ಯ ಯದ್ಯುಕ್ತಂ ತತ್ಕುರ್ವಿತ್ಯತ ಆಹಾರ್ಜುನಃ | ನ ಹೀತಿ | ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಉಚ್ಛೋಷಣಮತಿಶೋಷಕರಂ ಮದೀಯಂ ಶೋಕಂ ಯತ್ಕರ್ಮಾಪನುದ್ಯಾದಪನಯೇತ್ತದಹಂ ನ ಪಶ್ಯಾಮಿ | ರಾಜ್ಯಲಾಭಹೇತುಯುದ್ಧಕರ್ಮೈವ ತಾದೃಶಮಿತ್ಯತ ಆಹ || ಅವಾಪ್ಯೇತಿ | ಯದ್ಯಪಿ ಭೂಮೌ ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ರಾಜ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಾಮಿ ತಥಾ ಸುರಾಣಾಂ ದೇವಾನಾಮಧಿಪತ್ಯಂ ಚ ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಾಮಿ | ಏವಮಭೀಷ್ಟಂ ಸರ್ವಮವಾಪ್ಯಾಪಿ ಶೋಕಾಪನೋದನೋಪಾಯಂ ನ ಪ್ರಪಶ್ಯಾಮೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಹತ್ವಾರ್ಥಕಾಮಾನಿತಿ ಉಕ್ತದಿಶಾ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ದುಃಖಹೇತುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ || 8/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಶತ್ರುಹಿತವಾದ ಸಮಗ್ರರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಅಥವಾ ದೇವಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದರೂ ಕೂಡ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಶೋಷಕವಾದ ಈ ಶೋಕವನ್ನು ಯಾವುದು ಪರಿಹರಿಸುವುದೋ ಅಂತಹ ಉಪಾಯವನ್ನು ಕಾಣೆನು.

ವಿಶೇಷ:- ಅ) ತನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಹೋಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧಿ ಆನಂದವಿಲ್ಲದೇ ಖಿನ್ನ ಮನಸ್ಸನಾದ್ದರಿಂದ ಧ್ಯಾನಮಾಡಲೂ ಆಗದೇ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗುರುವಾಗಿ ಶರಣು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ(ಸಂಸಾರಿಗಳು ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಡದೇ ದೇವರನ್ನು ನಂಬಿದಂತೆ) ಯುದ್ಧಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಲ್ಲ. ಇದು ದುರಭಿಮಾನದ ಫಲ. ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾರ್ಪಣ್ಯದ ದೋಷವೇನೆಂದರೆ:- ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ತಿರೋಧಾನ, ಅದರಿಂದಂಟಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ದೌರ್ಬಲ್ಯ , ಶೌರ್ಯನಾಶ.

2) ನಾನು ಶಿಷ್ಯನಾಗುತ್ತೇನೆ. ನಿನಗೆ ಶರಣಾಗತನಾಗಿದ್ದೇನೆಂದೇಕೆ ಹೇಳಿದನೆಂದರೆ:- “ನಾವುಪುಷ್ಪಃ ಕಸ್ಯ ಚಿದ್ರೂ ಯಾತ್ ಉತ್ತಮತತ್ವವನ್ನು ಶಿಷ್ಯನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದೇ ಉತ್ತರ ಹೇಳಬಾರದೆಂದಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ನಾವುತ್ರಾಯ ಶಿಷ್ಯಾಯ ವೈ ಪುನಃ” ಎಂದೂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿದೆ. ಎಂದರೆ ಸೇವಮಾಡೋ ಪುತ್ರನಿಗಾಗಲೀ, ವಿನೀತೃವಾದ ಶಿಷ್ಯನಿಗಾಗಲೀ ಗುರುಗಳು ಶೋಕ ನಾಶಕವಾದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಶಿಷ್ಯ ಹೇಗಿರಬಾರದೆಂದರೆ “ಅಲಸಾ ಮಲಿನಾಃ ಕ್ಲಿನ್ನಾ ಡಾಂಭಿಕಾಃ ಕೃಪಣಾಸ್ತಥಾ | ದರಿದ್ರಾರೋಗಿಣೋ ರುಷ್ಣಾ ರಾಗಿಣೋ ಭೋಗಲಾಲಸಾಃ||” (ಅಗಸ್ಯಸಂಹಿತಾ) . ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಕೃಪಣತ್ವ ಬರಬಾರದೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ. ಅರ್ಜುನನು ಕೃಪಣನಾಗಿದ್ದಾನಾದ್ದರಿಂದ ಶಿಷ್ಯನಲ್ಲಿರಬಾರದ ಗುಣವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿನಗೆ ಶರಣಾಗತನಾಗಿದ್ದೇನೆಂದು ಬೇಡುತ್ತಾನೆ. ಎಂದರೆ ನನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಕಾರ್ಪಣ್ಯದೋಷವನ್ನು ತೆಗೆದು ನನ್ನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸೆಂದರ್ಥ. ಇನ್ನು ನಿಜವಾದ ಶಿಷ್ಯನ ಲಕ್ಷಣವೇನೆಂದರೆ:- “ಶಾಂತೋ ವಿನೀತಃ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಾ ಶ್ರದ್ಧಾವಾನ್ ಧಾರಣೇ ಕ್ಷಮಃ| ಸಮರ್ಥಶ್ಚ ಕುಲೀನಶ್ಚ ಪ್ರಾಜ್ಞಃ ಸಚ್ಚರಿತೋಧನೀ| ಏವಮಾದಿ ಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತಃ ಶಿಷ್ಯೋ ಭವತಿ ನಾನ್ಯಥಾ”| ಈ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲಾ ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿದೆ.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಇಷ್ಟೂ ಅರ್ಜುನನ ಮಾತು. ಮುಂದೇನು ಅರ್ಜುನ ಮಾಡಿದನೆಂಬುದನ್ನು ಸಂಜಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ| ಸಂಜಯ ಉವಾಚ:-

ಶ್ಲೋಕ ಏವಮುಕ್ತ್ವಾ ಹೃಷಿಕೇಶಂ ಗುಡಾಕೇಶಃ ಪರಂತಪಃ|

ನಯೋತ್ಸ ಇತಿ ಗೋವಿಂದಮುಕ್ತ್ವಾ ತೂಷ್ಣೀಂಬಭೂವಹ|| 9/2 ||

ಗೀ. ಪ್ರ. ಚಂ ಏವಂ, ಉಕ್ತ್ವಾ, ಹೃಷಿಕೇಶಂ, ಗುಡಾಕೇಶಃ, ಪರಂತಪಃ, ನ, ಯೋತ್ಸೇ, ಇತಿ, ಗೋವಿಂದಂ ಉಕ್ತ್ವಾ, ತೂಷ್ಣೀಂ, ಬಭೂವ, ಹ||

ಪರಂತಪಃ= ಶತ್ರುತಾಪಕನಾದ, ಗುಡಾಕೇಶಃ= ಅರ್ಜುನನು, ಹೃಷಿಕೇಶಂ=ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಯಾಮಕನಾದ, ಗೋವಿಂದಂ= ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು, ಏವಂ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಉಕ್ತ್ವಾ=ಮಾತನಾಡಿ, ನ ಯೋತ್ಸೇ ಇತಿ ಚ=ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು, ಉಕ್ತ್ವಾ=ಹೇಳಿ, ತೂಷ್ಣೀಂ ಬಭೂವ ಹ= ಇಂಥಾ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಯಾದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಆಶ್ಚರ್ಯವು||

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ ತತಃ ಕಿಮಕರೋದರ್ಜುನ ಇತಿ ದ್ವಿತರಾಷ್ಟ್ರಾಕಾಂಕ್ಷ್ಯಾಂ ನಿರಾಹ ಸಂಜಯಃ | ಏವಮುಕ್ತ್ವಾ ಇತಿ ಹೃಷಿಕೇಶಂ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಪ್ರೇರಕಂ, ಗುಡಾಕೇಶೋ ಜಿತನಿದ್ರಃ ಪರಂತಪಂ ಶತ್ರುತಾಪನಃ, ಗೋವಿಂದ ಗಾಃ ವೇದವಾಚಃ ಪ್ರತಿವಾದಕತ್ವೇನ ವಿಂದತೇ ಲಭತ ಇತಿ ಗೋವಿಂದಃ ತಮ್ | ಹೇತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯೇ ಮಹಾಧೈರ್ಯಾದಿ ಗುಣವತೋಽಪ್ಯೇವಂ ಬುದ್ಧಿರ್ಜಾತೇತಿ|| 9/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಈ ರೀತಿ ಜಿತನಿದ್ರನಾದ ಮತ್ತು ಶತ್ರುಸಂತಾಪಕನಾದ ಅರ್ಜುನನು ಹೃಷಿಕೇಶನಾದ ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಕುರಿತು ನಾನು ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಮೌನವನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. ಹ= ಏನು ಆಶ್ಚರ್ಯವು.

ವಿಶೇಷ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದವೂ ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾಗಿದೆ. ಜಿತನಿದ್ರನಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದೂ ಪರಂತಪನು ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಮಾಡಿದುದೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇ! ಇಂಥಾ ಆಶ್ಚರ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರವಾದುದ ರಿಂದಲೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಕೃಷ್ಣನಿಂದಲೇ ಇದು ನಡೆದಿರಬೇಕೆಂದು ಹೃಷಿಕೇಶಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಸೂಚಿಸುವುದು. (ಹೃಷೀಕಾಣಾಂ ಈಶಃ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ) ಮನ ಆದಿ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೇರಕನೆಂದು ಹೃಷಿಕೇಶ ಶಬ್ದಾರ್ಥವು. ಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಂಥಾ ಸಂರಂಭ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿಷಾದಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಸಹ ಗೋವಿಂದಂ ಎಂಬ ಈ ಶ್ಲೋಕೋಕ್ತ ವಿಶೇಷಣವೇ ಸೂಚಿಸುವುದು. (ಗಾಃ

ವೇದವಾಚಿಃ ವಿಂದತೇ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ತ್ವೇನ ಲಭತೇ ಎಂಬವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ) ನಿಖಿಲ ವೇದವೇದಾಂತಗಳೆಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿತ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನೆಂದು ಗೋವಿಂದ ಶಬ್ದಾರ್ಥವು. ಅಂಥಾ ವೇದೋಕ್ತ ತತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಈ ಸಂರಂಭ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೃಷೀಕೇಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನ ವೇದಾಂತ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಧರ್ಮಸಂಮೂಢಚೇತಾಃ ಎಂದರೆ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾದಿಗಳ ಹನನವು ಧರ್ಮಜನಕವೋ ಅಧರ್ಮಜನಕವೋ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂದಿಗ್ಧಮನಸ್ಕನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟನು.

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಇದುವರೆಗಿನ ವಿಷಯ ಸಂಗ್ರಹ:-

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ 9 ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ 4 ವಿಷಯಗಳು ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ

1) ಶೋಕೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಮೊದಲು ಅರ್ಜುನನು ಎಂಥಹವನಾಗಿದ್ದನೆಂದರೆ:- ಅರ್ಜುನನು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಾಧಿಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರಾವತಾರಿಯು. ಕುರುವರ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿನ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ಕಪ್ಪವನ್ನು ಪಡೆದು ಬಂದುದರಿಂದ ಯೋಗೀಶ್ವರನೆಂದೂ, ಚಿತ್ರರಥನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನಿಗೂ ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಮಂತ್ರವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತನೆಂದೂ, ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಲಾಲಿತನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಮತ್ತು ಊರ್ವಶ್ಯಾದಿಗಳ ಕುಹಕಗಳಿಗೂ ವಶನಾಗದುದರಿಂದಲೇ ಮಹಾಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಪಾರ್ಥಾರ್ಷಿಷೇಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿತರಾಗಿರುವ ಭ್ರಮರಹಿತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಜುನನೂ ಸೇರಿದ್ದಾನೆ.

2) ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಯತ್ನವೇ ಅವನ ಶೋಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯ್ತು. ಅದೇನೆಂದರೆ, ಅರ್ಜುನನು ತನ್ನ ಮಹಾ ಅಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಒಂದು ದುಷ್ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಏನೆಂದರೆ:- ದುರ್ಜನರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವರ ಮರ್ಮಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ನೋಡೆಂದು ಕೃಷ್ಣನಾಜ್ಞಾಪಿಸಿದರೆ ಕೃಷ್ಣದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ಆ ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಕೃಷ್ಣನಾಜ್ಞೆಯನ್ನುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಬಂಧುತ್ವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದನು.

3) ಶೋಕವನ್ನು ಈ ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲೇ ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ? ಎಂಬ ವಿಷಯ. ಪ್ರಶ್ನೆ:- ಎಲ್ಲವೂ ಸರಿಯೇ. ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾಲಕರು ಸರೋವರದ ಪಾವಟಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲುಗಳನ್ನುಬಿಟ್ಟು ಬಡಿದು ಕಲಕುವಂತೆ ಕಲಕಿ ಕೆಡಿಸಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯ್ತು. ಈ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಒಂದು ದಿನ ಹಿಂದೆ ಮಾಡಬಾರದಾಗಿತ್ತೆ? ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಕೆಡುವುದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ದಿನ ಇನ್ಯಾವುದಾದರೂ ಕಾರಣ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇ? ಆಕಾಂಡ ತಾಂಡವದಂತೆ ಆ ಯುದ್ಧದ ದಿವಸವೇ ಈ ಮಹಾ ವಿಲಾಸವನ್ನು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಏಕೆ ಹೂಡಿದನು?

ಉತ್ತರ:- (1) ಯುದ್ಧಸಂರಂಭಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶೋತ್ತರರೂಪವಾದ ಈ ಸಂವಾದವು ನಡೆದರೆ ಗೀತೋಕ್ತವಾದ ತತ್ವಗಳು ಮಾನವರ ಜೀವನ ಪಥದಲ್ಲಿ ಬಂದೊದಗುವ ದೈನಂದಿನ ಸಂಕಟಕಾಲಗಳಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದದ್ದೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ. ಮಹಾಧರ್ಮಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಕೊಂದಾದರೂ ಕೃಷ್ಣನಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದನು. ನಮ್ಮಂಥವರಿಗೆ ಬರುವ ಅಲ್ಪಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಿಯಾದರೂ, ಪುತ್ರರನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿಯಾದರೂ, ಸಂಬಳದ ಬಡ್ಡಿ ತಪ್ಪಿಹೋದರೂ, ಜನಗಳು ನಿಂದಿಸಿದರೂ, ರಾವಣನಂಥಾ ಅಣ್ಣಂದಿರು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದರೂ, ದುರ್ಯೋಧನ ನಂಥಾ ಮಕ್ಕಳು ದಂಗೆಯೆದ್ದರೂ, ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನಂಥಾ ತಂದೆಗಳು ನಿಂದಿಸಿದರೂ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಪರಮಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು. ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬಂದರೆ ಅಣ್ಣನನ್ನಾದರೂ ಕೊಲ್ಲು ಗುರುಗಳನ್ನಾದರೂ ದಬ್ಬು ಎಂದು ಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದನು. ಅರ್ಜುನನು ಕೇಳಿದನು. ನಾವೂ ಹೀಗೆಯೇ ಧರ್ಮಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂಥಾ ತ್ಯಾಗವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಬೇಕೇ ಹೊರತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು ಎಂಬ ನೀತಿಯು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುವ ತತ್ವವೇ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಯುದ್ಧಸಂಮುಖವೆಂಬ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಗೀತೋಪದೇಶವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದನು.

(2) ಪಾಂಡವಬಂಧುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಒಂದೊಂದು ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲೂ ಆ ಪಾಂಡವರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿರುವನು. ಪಾಂಡವರು ನಿಸ್ಪೃಹರು, ವಿರಕ್ತರು, ರಾಜ್ಯಾಶಾರಹಿತರು. ಅವರು ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದ್ದು ಕೇವಲ ಸ್ವಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಮತ್ತು ದುರ್ಜನರ ಶಿಕ್ಷಾರೂಪವಾದ ಕರ್ತವ್ಯತಾ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ. ರಾಜ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಅನೇಕರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವನು. ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಉಪಪ್ಲಾವ್ಯದಲ್ಲೇ ಐದು ಗ್ರಾಮ ಕೊಟ್ಟರೆ ಸಾಕೆಂದು ಸಂಜಯನ ಕೈಲಿ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದರೂ ಭೀಮನೂ ಸಮ್ಮತಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ರಾಯಭಾರಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಸ್ತಿನಾವತಿಗೆ ಬಂದಾಗಲಂತೂ “ಪಾಂಡವರು ಸ್ವಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು

ಬೇಡುತ್ತಾರೆಯೇ ಹೊರತು ರಾಜ್ಯಲೋಭದಿಂದಲ್ಲ” ಎಂದು ಶತ್ರುಗಳ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಬರುವಂತೆ ಸಾರಿ ತೋರಿಸಿದನು. ಪುನಃ ಪುನಃ ಪಾಂಡವರ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಒದಗಿಸಿ ಅವರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹರಡಿರುವನು. ಯುದ್ಧಭೂಮಿಗೆ ಬಂದಮೇಲೂ ಕೂಡ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು “ಕೃಷ್ಣಾ! ಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಈಗೇನೂ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲವೇ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ‘ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ ನಿನ್ನದೇನೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ ಈಗ ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡೆ’ಂದು ಬೋಧಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೆ ಈಗಲೂ ಒಳ್ಳೇ ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ನನಗೆ ರಾಜ್ಯ ಬೇಡ. ನಾನು ನನ್ನ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅನಂತರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು “ ಇವರನ್ನು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರೆಂದು ತಿಳಿಯಕೂಡದು. ಗುರುವಾಗಲೀ, ತಂದೆಯಾಗಲೀ, ಅಣ್ಣನಾಗಲೀ, ತಮ್ಮನಾಗಲೀ ಇವರು ಧರ್ಮದ್ವೇಷಿಗಳೂ ದೈವದ್ವೇಷಿಗಳೂ ಆದರೆ ತ್ಯಾಜ್ಯರೇ- ನಿಶ್ಚಂಕವಾಗಿ ಅಂಥವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಬೇಕು” ಎಂದು ಹೇಳಿದಮೇಲೆ ಕೃಷ್ಣನಾಜ್ಞೆಯಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ರಾಜ್ಯಲೋಭದಿಂದ ಸರ್ವಥಾ ಅಲ್ಲ. ಅರ್ಜುನನ ನಿಸ್ಸಹತೆಯು ಸಕಲ ಪಾಂಡವನಿಸ್ಸಹತೆಗೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯು. ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಒಪ್ಪಿಗೆಯೇ ಎಲ್ಲರ ಒಪ್ಪಿಗೆಯು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಂಡವರೈವರೂ ಅತ್ಯಂತ ವಿರಕ್ತರು. ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ಪುಂಡರಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವರು ಇಂಥಾ ಕುಲಕ್ಷಯಕರವಾದ ಯುದ್ಧಮಾಡಬೇಕಾಯ್ತು ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದನು. ಏಕೆಂದರೆ ಕೊಲ್ಲುವ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ‘ನನಗೆ ರಾಜ್ಯಬೇಡ’ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಪಾರ್ಥನ ಮಾತಿನಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ನಿಸ್ಸಹತೆಯು ಇತರ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ತ್ಯಾಗಕ್ಕಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ಅತಿಶಯಿತವಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ.

4. ಶೋಕದಿಂದ ವಶನಾದ ಅರ್ಜುನನು ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನಲು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣಗಳೆಷ್ಟು ಎಂದರೆ ನಾಲ್ಕು. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ, (ಅ) ಬಂಧುಹನನದಿಂದ ಪಾಪ ಬರುತ್ತೆಯಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಒಲ್ಲೆ ಎಂಬುದು. ಈ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಮೂರುವಿಧ ಪಾಪಗಳು. 1. ಸ್ವಬಾಂಧವರ ಹನನ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಪಾಪ. 2. ಕುಲಕ್ಷಯ ಜನಿತ ಪಾಪ. 3. ಮಿತ್ರದ್ರೋಹನಿಮಿತ್ತ ಪಾಪ. (ಆ) ಎರಡನೆಯ ಕಾರಣ, ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂಧುವಿಯೋಗದಿಂದ ಸೌಖ್ಯಹಾನಿ ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿ ಉಂಟು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಲವೆಂದುನು. ಆಪ್ತಬಂಧುಗಳು ಮೃತರಾದರೆ ಅವರ ದರ್ಶನ, ಸ್ಪರ್ಶನ ಸಂಭಾಷಣಾದ್ಯಭಾವದಿಂದ ಸುಖನಾಶ ಮತ್ತು ದುಃಖ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂದೂ, ಈ ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎರಡು ಬಗೆ. ಅದರ್ಶನದಿಂದ ದುಃಖ ಎರಡನೆಯದು ಭೋಗದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಬದುಕಬೇಕೆಂದಿರುವ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಅವರ ರಕ್ತದಿಂದ ಲಿಪ್ತವಾದ (ಅವರುಗಳಿಂದ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ) ರಾಜ್ಯಗೃಹಾದಿ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು ದುಃಖ |

(ಇ) ಮೂರನೇ ಕಾರಣ ಜಯವು ಸಂದಿಗ್ಧವು.

ಈ) ನಾಲ್ಕನೇ ಕಾರಣ ಪುಣ್ಯಬರುತ್ತೆ. ಯುದ್ಧಮಾಡದೆ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಇರಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಮಡಿದರೆ ವೀರಸ್ವರ್ಗ. ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ ಬರುತ್ತೆ. ಗುರುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೇ ಭಿಕ್ಷಾಟನ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಗುರುಸೇವೆ ಮಾಡಿದಂತಾಗಿ ಅದರಿಂದಲೂ ಪುಣ್ಯಬರುತ್ತೆ. ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡದೇ ಭಿಕ್ಷಾಟನೆಗೆ ಹೋದಾಗ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೇ ಇದ್ದರೆ ಆಗ ಅವರಿಗೆ ಬರಬಹುದಾದ ಮಿತ್ರದ್ರೋಹ, ಕುಲಕ್ಷಯ ದೋಷ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ.

ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಕಾರಣಗಳಿಗೂ ಸರ್ವಜ್ಞಚೂಡಾಮಣಿಯಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲದೇ ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲಾರರು. ಅವನುತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ನಿಖಿಲ ವಿದ್ಯಾಧಿಪತಿಗಳಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರ ವಿನಹ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ನಿರೂಪಿಸಲಾರರು. ಇದಕ್ಕೆ ನಿಜವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ನಿಖಿಲಧರ್ಮಜ್ಞನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಗೆ ಕೊಟ್ಟನೆಂಬುದನ್ನು ಸಂಜಯನು ಹತ್ತನೇ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕ:- ತಮುವಾಚ ಹೃಷೀಕೇಶಃ ಪ್ರಹಸನ್ನಿವ ಭಾರತ |

ಸೇನಯೋರುಭಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ವಿಷೀದಂತಮಿದಂ ವಚಃ || 10/2 ||

ಗೀ. ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಚಂದ್ರಿಕಾಃ ತಂ, ಉದಾಚ, ಹೃಷೀಕೇಶಃ, ಪ್ರಹಸನ್, ಇವ, ಭಾರತ, ಸೇನಯೋಃ, ಉಭಯೋಃ, ಮಧ್ಯೇ, ವಿಷೀದಂತಂ, ಇದಂ, ವಚಃ || 10 ||

ಹೇ ಭಾರತ= ಎಲೈ ದೃತರಾಷ್ಟ್ರನೇ! ಹೃಷೀಕೇಶಃ= ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು; ಉಭಯೋಃ ಸೇನಯೋಃ= ಎರಡೂ ಸೈನ್ಯಗಳ; ಮಧ್ಯೇ= ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ; ವಿಷೀದಂತಂ= ದುಃಖಪಡತಕ್ಕ; ತಂ= ಅರ್ಜುನನ್ನು ಕುರಿತು ; ಇದಂ= ಮುಂದೆ ಹೇಳತಕ್ಕ; ವಚಃ= ವಾಕ್ಯವನ್ನು ; ಪ್ರಹಸನ್ ಇವ= ಉಪಹಾಸಮಾಡುವವನಂತೆ ; ಉದಾಚ= ಮಾತನಾಡಿದನು.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ ತತಃ ಕಿಂ ಜಾತಮಿತ್ಯತ ಆಹ || ತಮುವಾಚೇತಿ | ಹೇ ಭಾರತೇತಿ ದೃತರಾಷ್ಟ್ರಸಂಬೋಧನಮ್ | ಪ್ರಹಸನ್ನಿವೇತಿ ಪರಿಹಾಸಕರವಾಕ್ಯೋಕ್ತಿದ್ಯೋತಕ ಹಾಸಸ್ಯ ಸೂಚನಾಯೇವಶಬ್ದಃ || 10/2 ||

ಶ್ರೀ ಹೆಚ್.ಎಸ್. ಎಲೈ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೇ! ಹೀಗೆ ಉಭಯಸೇನಾ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿ ಶೋಕದಿಂದ ಪರಿತಪಿಸುತ್ತಿರುವ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕುರಿತು , ಮನ ಆದಿ ಸರ್ವಪ್ರೇರಕನಾದ ವಾಸುದೇವನು ಪರಿಹಾಸ ಮಾಡುವವನೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ ನಗುತ್ತಾ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದನು.

ವಿಶೇಷ:- (1) 'ಹೃಷಿಕೇಶ' ಎಂಬುವುದು ಹೇತುಗರ್ಭ ವಿಶೇಷಣ. ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯನಿಯಾಮಕನಾದ ದೇವರೇ ಈ ಅರ್ಜುನನ ಶೋಕಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವನು ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಪ್ರಹಸನ್ ಇವ (ಈಷತ್) = ಈಷತ್ ಮಂದಹಾಸವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರ ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತೆಂಬ ಸಂತೋಷದ ಭಾವ. ಹಾಗೆಯೇ ' ಅರ್ಜುನಾ ಆಯ್ತಲ್ಲಾ! ನಿನ್ನ ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹ. ರಥವನ್ನು ಹೂಡಿ ನಾನು ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡಿಬಿಟ್ಟರೆ ಆಯ್ತು ಬಲಿ ಹಾಕಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ ಎಂಬ ಪ್ರತಾಪದ ಪರಿಣಾಮ ಇಷ್ಟೇನೇ? ನಾನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡ್ತೇನೆಂದು ಕಡಿಮೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕಿದ್ದು ಇಷ್ಟೇತಾನೇ.' ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪರಿಹಾಸದ ಭಾವ. ಮಿತ್ರನು ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಯೂ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಯೂ ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ತಾನೂ ಕೇವಲ ಉಚ್ಚಸ್ವಭಾವದವನಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿಂದೋಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಿರಿದು ಅಟ್ಟಹಾಸವನ್ನಾಗಲೀ ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲ ಮಂದಹಾಸವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.

(2) "ಇದಮ್ ವಚಃ ಪ್ರಹಸನ್ನಿವ" ಎಂದು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿದರೆ:- ಯದ್ಯಪಿ ಮುಂದೆ ಉತ್ತಮವಾದ ವೇದಾಂತಾರ್ಥಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವನು. ಆದರೂ 'ಪ್ರಹಸನ್ನಿವ' ಎಂದರೆ ನಗುತ್ತಾ ನಗುತ್ತಾ ಇರುವವನು ವಿನೋದೋಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಅನಾಯಾಸೇನ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಆಲೋಚನೆಯಿಲ್ಲದೇ ಹೇಳುವನೋ ಹಾಗೆ ಮಹಾತತ್ವಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಲೀಲೆಯಿಂದ ಉಪದೇಶಮಾಡುವವನು ಎಂದು ಭಾವ. ಅಂಥಾ ಅಕುಂಠಿತ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು||

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದ ಮಾತೇನೆಂದರೆ,

ಶ್ಲೋಕಃ- ಅಶೋಚ್ಯಾನನ್ವಶೋಚಸ್ತ್ವಂ ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದಾಂಶ್ಚ ಭಾಷಸೇ|

ಗತಾಸೂನುಗತಾಸೂಂಶ್ಚ ನಾನು ಶೋಚಂತಿ ಪಂಡಿತಾಃ||11/2||

ಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ: ಅವತರಣವು:- ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನವೂ ಮತ್ತು ಆತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯೂ ಇವೆರಡರಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ, ಭಗವತ್ಪೂಜಾರೂಪವಾದ, ತಮ್ಮತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಭಗವದನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು ಮನುಷ್ಯನ ಮುಖ್ಯಕರ್ತವ್ಯ ಕರ್ಮವು. ನೀನು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದ ಕಾರಣ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಮಾಡತಕ್ಕ ತಾಮಸಜನರ ಮತ್ತು ಅವರ ಅನುಬಂಧಿಗಳ ಸಂಹಾರರೂಪವಾದ ಯುದ್ಧವು ನಿನಗೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಧರ್ಮವು. ಬಾಂಧವರಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಸ್ನೇಹದಿಂದ " ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ತಾಮಸರಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳ ಮತ್ತು ಅವರ ಅನುಬಂಧಿಗಳಾದ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ಸಂಹಾರವು ಅಧರ್ಮವು" ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಪಂಡಿತರು ಆಡುವ ಮಾತುಗಳಲ್ಲ. ಅವರನ್ನು (ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅವರ ಅನುಬಂಧಿಗಳನ್ನೂ) ಸಂಹಾರಮಾಡುವುದು ಪರಮಧರ್ಮವಾದ ಕಾರಣ ನೀನು ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ಸಂಹಾರವು ಪಾಪಕ್ಕೂ ಶೋಕಕ್ಕೂ ಕಾರಣವೆಂದು ನೀನು ಹೇಳುವುದು ನಿನ್ನ ಅವಿವೇಕಮೂಲಕವು ಎಂದು ಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಅಶೋಚ್ಯಾನ್, ಅನು, ಅಶೋಚಃ ತ್ವಂ, ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದಾನ್, ಚ, ಭಾಷಸೇ, ಗತಾಸೂನ್, ಅಗತಾಸೂನ್, ಚ, ನ, ಅನುಶೋಚಂತಿ, ಪಂಡಿತಾಃ||

(ಪಾರ್ಥ)=ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! (ಯತಃ)= ಯಾವಕಾರಣದ ದೆಸೆಯಿಂದ; ಪಂಡಿತಾಃ=ಪಂಡಿತರು; ಅಗತಾಸೂನ್ ಚ (ಇವ)= ಪ್ರಾಣಹೋಗದೇ ಇರುವ ಜನರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಗೆ ದುಃಖಪಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ; ಗತಾಸೂನ್ (ಪ್ರತಿ)= ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದ) ಜನರನ್ನು ಕುರಿತು ; ನ ಅನುಶೋಚಂತಿ= ದುಃಖಪಡುವುದಿಲ್ಲ. (ಅತಃ) = ಆ ಕಾರಣದ ದೆಸೆಯಿಂದ; (ತೇ)= ದ್ರೋಣ ಮುಂತಾದವರು ; (ಅಶೋಚ್ಯಾಃ)= ಶೋಕಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾಗದವರು ; (ತ್ವಂ)=ನೀನು ; ತಾನ್= ಆ; ಅಶೋಚ್ಯಾನ್ ಅನು= ಶೋಕಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಲ್ಲದ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಕುರಿತು ; ಅಶೋಚಃ= ದುಃಖಪಡುತ್ತೀಯೇ; ಚ=ಮತ್ತು; ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದಾನ್= ನಿನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಕಲ್ಪಿತವಾದ (ಶಾಸ್ತ್ರಪಿರುದ್ಧವಾದ) ಮಾತುಗಳನ್ನು; ಭಾಷಸೇ= ಆಡುತ್ತೀಯೇ (ಇದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.)

ತಾತ್ಪರ್ಯವುಃ- ಪಂಡಿತರು ಪ್ರಾಣ ಬಿಡದೇ ಇದ್ದ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಗೆ ದುಃಖಪಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಪ್ರಾಣಬಿಡಲು ಸಿದ್ಧರಾದ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ದುಃಖಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಈ ಬಂಧುಗಳು ಶೋಕಿಸಲು ಅನರ್ಹರು. ಇಂತಹ ಶೋಕಾನರ್ಹರಾದ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನೀನು ದುಃಖಪಡುತ್ತೀಯೇ; ಮತ್ತು ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳನ್ನೂ, ಅವರ ಬಂಧುಗಳನ್ನೂ

ಸಂಹಾರಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪಾಪವು ಬರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀಯೆ. ಈ ಮಾತುಗಳು ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲ. ಕೇವಲ ನಿನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಮಾತುಗಳು ; ಆದುದರಿಂದ ನೀನು ದುಃಖವೂ ಪಾಪವೂ ಬರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಯುದ್ಧಮಾಡದೇ ಇರುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: ಭಗವನ್ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನ ತದ್ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ಭಗವದಾರಾಧನರೂಪತಯಾ ಸ್ವವಿಹಿತವೃತ್ತಿಶ್ಚೇನ ವಾಽನುಷ್ಠೀಯಮಾನೋ ನಾರಾಯಣದ್ವಿಟ್ ತದನುಬಂಧಿನಿಗ್ರಹಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪರಮೋ ಧರ್ಮಃ | ತಂ ಧರ್ಮ ಬಂಧುಸೇಹಾದಧರ್ಮಶ್ಚೇನೋಕ್ತದಿಶಾ ಶಂಕಮಾನಂ ಅರ್ಜುನಂ ಪ್ರತಿ ಉಕ್ತರೂಪೋ ನಿಗ್ರಹ ಏವ ಪರಮಧರ್ಮಃ ತದ್ವಿರುದ್ಧಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಅಧರ್ಮ ಇತಿ ಕೃತ್ಸ್ಮಗೀತಾಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಬೋಧಯಿಷ್ಯನ್ ಆದೌ ತಾವದವಿವೇಕೇನ ತವ ಶೋಕ ಇತ್ಯಾಹ | “ಅಶೋಚ್ಯಾನಿತಿ” | ಅಶೋಚ್ಯಾನ್ ಶೋಕಾನರ್ಹಾನ್ | ಹೇ ಪಾರ್ಥ ತ್ವಂ ಅನ್ವಶೋಚಃ | ಯಾನ್ ತ್ವಂ ಶೋಚಿತವಾನಭೂಸ್ಯೇ ನ ಶೋಕಾರ್ಹಾ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದಾಂಶ್ಚ ಭಾಷಸೇ | ಪ್ರಜ್ಞಯೋತ್ಥಾ ವಾದಾಃ ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದಾಃ ಸ್ವಬುದ್ಧಿಮಾತ್ರಪರಿಕಲ್ಪಿತಾ ವಾದಾಃ ತಾನ್ ಭಾಷಸೇ | ಯಾನ್ ಪ್ರಭಾಷಸೇ ತೇ ಸ್ವಬುದ್ಧಿಮಾತ್ರಪರಿಕಲ್ಪಿತಾ ವಾದಾಃ ನ ವೃದ್ಧಸಮೃತಾ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ಯದ್ವಾ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಜಾನಂತೀತಿ ಪ್ರಜ್ಞಾಃ | “ಇಗುಪಥಜ್ಞಾಪ್ತೀಕಿರಃ ಕಃ” | ತೇಷಾಮವಾದಾಃ ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದಾಃ ಪ್ರಾಜ್ಞವಿರುದ್ಧವಾದಾಃ ತಾನ್ ಪ್ರಭಾಷಸ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನ ಹಿ ‘ದೃಷ್ಟೇಮಂ ಸ್ವಜನಂ ಕೃಷ್ಣ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಜುನವಾಕ್ಯೇಷು ಕಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರಾಜ್ಞಸಮೃತವಾದೋಽಸ್ಮಿ | ನ ಹಿ ಪ್ರಾಜ್ಞಾನಾರಾಯಣದ್ವಿಟ್ ತದನುಬಂಧಿನಿಗ್ರಹಂ ಅಧರ್ಮ ವದಂತೀತಿ ಭಾವಃ | ನನು ಆಸನ್ನವಿನಾಶಾಸ್ತೇ ಕಥಮಶೋಚ್ಯಾ ಇತ್ಯತ ಆಹ | ‘ಗತಾಸೂನಿತಿ’ | ಪಂಡಿತಾಃ ಜ್ಞಾನಿನಃ | ಗತಾಸೂನ್ ಆಸನ್ನವಿನಾಶಾನ್ | ಅಗತಾಸೂನ್ ಇವ ಇತ್ಯುಪಮಾರ್ಥಶ್ಚಕಾರಃ | ಜೀವತ ಇವ ತಾನ್ ನಾನುಶೋಚಂತಿ ಯತೋಽತೋ ನ ಶೋಚ್ಯಾಸ್ತ ಇತಿ ತಾನನ್ವಶೋಚಸ್ತ್ವಂ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || 11/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅರ್ಜುನಾ! ಯಾರ ಸಂಹಾರವು ಶೋಕಾರ್ಹವಲ್ಲವೋ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷಾರ್ಹವೋ ಅಂಥವರನ್ನು ಕುರಿತು (ಅವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದು ಹೇಗೆಂದು) ನೀನು ಶೋಕಪಡುತ್ತೀಯೆ. ಮತ್ತು ಪ್ರಾಜ್ಞರಿಗೆ ಅಸಮೃತವಾದ (ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ) ಸ್ವಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತೀಯೆ. (ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಬಂಧುಗಳು ಹೇಗೆ ಶೋಕಾನರ್ಹರು? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ) ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ ಬದುಕಿರುವ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಗೆ ಶೋಕಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಬಾಯಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದು ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಶೋಕವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಂಕ್ಷೇಪಾರ್ಥ:- ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾನಿಗಳು ಬದುಕಿದವರ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಅವರು ಸತ್ತುಹೋಗುತ್ತಾರಲ್ಲಾ ಎಂದು ಶೋಕವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ವಿವೇಕಿಯಾದ ಪ್ರೇಕ್ಷಕನು ತನ್ನ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರುವ ಸ್ನೇಹಿತನನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನು ಬದುಕಿರುವನೆಂದು ಹೇಗೆ ಸಂತೋಷಿಸುವನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ರಂಗಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ‘ಹಾ ಸತ್ತೆ’ ಎಂದು ಒಬ್ಬರಾಜನು ಬಿದ್ದು “ಹೇ ಪ್ರಿಯಾ ಹೋದೆಯಾ” ಎಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಣಿಯ ಪಾತ್ರವು ಅತ್ತರೂ ಕೂಡ ಸಂತೋಷ ಪಡುವನು. ಪ್ರೇಕ್ಷಕನಿಗೆ ಬದುಕಿದವನೂ ಸತ್ತವನೂ ಒಂದೇ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ, ಇಬ್ಬರೂ ಸತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದೇ ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪಂಡಿತನು ಲೋಕಿಯರಾಗಿ ಓಡಾಡುವವರನ್ನು ಕಂಡು ಹೇಗೆ ಶೋಕಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಕ್ಷಯದ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಆ ವೈದ್ಯರೂ ಇದಕ್ಕೆ ಔಷಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಿಟ್ಟ ರೋಗಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರೂ ದುಃಖಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ನಿರೋಗಿಯೂ ರೋಗಿಯೂ ಸಮಾನರೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ ಅವರಿಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಆ ಜೀವಕ್ಕೂ ಮರಣವಿಲ್ಲ. ಈ ಜೀವಕ್ಕೂ ಮರಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವರು.

ವಿಶೇಷ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದಾನ್” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನ ಒಟ್ಟು ಉಪನ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಖಂಡನೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಅರ್ಜುನನು ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದನು. ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದವೆಂದರೆ, ಆಪಾತತಃ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಯುಕ್ತಿಯಂತೆ ತೋರುತ್ತಾ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಕೇವಲ ಆಭಾಸವಾದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. ದೃಷ್ಟಾಂತ:- ‘ನೇತ್ರರೋಗೇ ತು ಸಂಪ್ರಾಪ್ತೇ ಕರ್ಣಂ ಛಿತ್ತಾ ಗುದಂ ದಹೇತ್’ ; ‘ಯಾವಳೋ ಮುತ್ಸೇ ನಾಗರಾಭರಣವಿಡಲು ದಿನಶುದ್ಧಿ ಕೇಳಿದಳು. ಪ್ರಶ್ನಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು ಯಾವವಾರ ಇವತ್ತೆಂದನು. ಆಕೆಯು ಬುಧವಾರವೆಂದಳು. ಆತನು “ಕುರ್ವೀತ ಬುಧಸೋಮಯೋಃ” ಎಂದಿದೆ ಆಗಬಹುದೆಂದ. (ತಲೆಗೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ) ಈ ನ್ಯಾಯಗಳಂತೆ ಅರ್ಜುನನು ವಾದ ಮಾಡಿದನು. ಹಾಗಾದರೆ ಸರಿಯಾದ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವಾದ ವಾದವು

ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ವಿಚ್ಛಾಪಿಸುವೆನು. ಈಗ ಹೇಳುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವು. :- ದುಷ್ಟಹನನಾತ್ಮಕ ಯುದ್ಧವೇ ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮವು. ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಏಕೆಂದರೆ ಅದೇ ಅವರು ಮಾಡುವ ಉತ್ತಮ ಪೂಜೆ. ಅಂಥಾ ಭಗವದಾರಾಧನೆಯಿಂದಲೇ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿ ಬರುತ್ತೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯೇ ಸಕಲಸಾಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಸಾಧನೆ. “ಭಕ್ತಿಬೇಕು ವಿರಕ್ತಿಬೇಕು”. ಆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮೊದಲು ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ. ನಂತರ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ. ನಂತರ ಮೋಕ್ಷ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಬರುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೊಡುವ ದೇವರೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು. ನಿಖಿಲಗುಣಪೂರ್ಣನು. ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯು. ಸರ್ವರಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯತಮನು. ಅವನಿಗೆ ಸಮರೂ ಇಲ್ಲ. ಉತ್ತಮರೂ ಇಲ್ಲ. ಅವನು ಹೇಳಿದ್ದೇ ವೇದ. ಅವನಿಗಿಷ್ಟವಾದದ್ದನ್ನು ಮಾಡೋಣವೇ ಅವನ ಪೂಜೆಯು. ಅವನಿಗೆ ಬೇಕಾದವರೇ ನಮಗೆ ಮಿತ್ರರು. ಅವನಿಗೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾದವರೇ ನಮಗೂ ಶತ್ರುಗಳು. ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜೀವನು ತನ್ನ ತನುಮನ ಧನಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಗಳು ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕೇ ಹೊರತು ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತನಗೆ ಸುಖವೆಂದು ತೋರಿದ್ದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಬಾರದು. ತಾನು ಆ ಸುಖಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಕಣ್ಣಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡರೆ ದಿವ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಬರುವುದು. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ಮಾಡಿದ್ದೆಲ್ಲಾ ಪರಮಧರ್ಮವಾಗುವುದು. ಇಷ್ಟು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಇದು ಪ್ರಾಜ್ಞವಾದ. ಅರ್ಜುನನಾದರೋ ಆದ್ಯಕ್ಷರದ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೊನೆಗೆ ಹಾಕಿದನು ಎಂದರೆ ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಅಪದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಣೆಯೇ ಎಂದರೆ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದದ್ದೇ ಎಂಬಂತೆ ಸ್ವಬುದ್ಧಿಗೆ ತೋರುವ ವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

ಪ್ರಶ್ನೆ:- ಸ್ವಬುದ್ಧಿಗೆ ತೋರಿದ ವಾದ ಮಾಡಲಿ. ಅದರಲ್ಲಿ ದೋಷವೇನು?

ಉತ್ತರ:- ಬುದ್ಧಿಯು ಸಮೀಚೀನವಾಗಿದ್ದರೆ ಏನೂ ದೋಷವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅರ್ಜುನನ ಬುದ್ಧಿಯು ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿತ್ತು. ಯಾವಾಗ ಸ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಅರ್ಜುನನು ಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಮರೆತು “ ರಥಂ ಸ್ಥಾಪಯ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಪಾಪಿಗಳಾದ ಕೌರವರನ್ನು ನೋಡಿದನೋ ಆಗ ಕಮಲವು ಜಲನಿರ್ಲೇಪವನ್ನು ತಂದು ಕೊಡುವಂತೆ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಪಾಪಲೇಪವನ್ನು ತಂದು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನು ಆತನ ಹೃದಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹಾರಿಹೋದನು. (ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನವಿಲ್ಲ. ಬಾಹ್ಯಬಂಧುಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಂಡರು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಸಾಯುವವನು ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕುವ ತೃಣವನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಜೀವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದವಾದ ಯಾವುದಾದರೂ ಬೇರೆ ವಸ್ತುವು ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಜುನನು ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಾದಿಗಳನ್ನೇ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆಲಂಗಿಸಿಕೊಂಡನು. ತನ್ನ ಮನೋಭಾವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬೇರೆ ರಚನೆ ಮಾಡಿದನು. ಅವನು ರಚಿಸಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ದೇವರ ಹೆಸರಿಲ್ಲ. ಸ್ವರ್ಗ ನರಕಗಳ ಮಾತೇ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತವೇನೆಂದರೆ,

(1) ಸ್ವಧರ್ಮವಾದರೂ ಬಂಧುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಚಲಾಯಿಸಬಾರದು.

ಜ್ಞಾತಿಗಳು, ಗುರುಗಳು ಇವರಿಗೆ ತನ್ನಿಂದ ಹಿಂಸೆಯಾಗುವ ಸಂಭವ ಒದಗಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದೇ ಅವರು ಒಳ್ಳೆಯವರಾಗಲೀ, ಕೆಟ್ಟವರಾಗಲೀ, ಅವರು ತನ್ನ ಆಸ್ತಿಯನ್ನೇ ಅಪಹರಿಸಲಿ ಅವರು ತನ್ನಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಡಚಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಿ ಅವರಿಗೆ ವಿರೋಧ ಮಾಡದೆ ಅವರನ್ನೇ ದೇವರಂತೆ ಭಾವಿಸಿ, ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಅವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ತಾನೇನು ಮಾಡಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯೋ ಅದನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದರೆ ಇವರು ಸಾಯಬೇಕೆಂದು ಅವರಿಗಿದ್ದರೆ ಇವನು ದೇಹವನ್ನು ಅವರು ಕೊಲ್ಲುವ ಕತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಒಡ್ಡಿ ಅದರಿಂದ ಸಾಯಬೇಕು. ಭಿಕ್ಷೆ ಎತ್ತಲಿ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದರೆ ಭಿಕ್ಷವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಂಥಾ ಭಿಕ್ಷಾವೃತ್ತಿಯೂ, ಮತ್ತು ಮರಣವೂ ಪರಮಪುಣ್ಯಕರಗಳೇ. ಅದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವು ಆಗುತ್ತೆ. ಆ ಸ್ವರ್ಗವೇ ಪುರುಷಾರ್ಥ.

ಹೀಗೆ ಬಂಧುಗಳೇ ದೇವರು- ಬಂಧುಗಳ ಸೇವೆಯೇ ಪರಮಧರ್ಮ. ಬಂಧುಗಳೇ ಲೋಕಧರ್ಮರಕ್ಷಕರು. ಅವರು ಸತ್ತರೆ ಸರ್ವಕುಲಧರ್ಮಗಳೂ ಹೋಗಿ ಸರ್ವನಾಶವಾಗುತ್ತೆ. ಬಂಧು ಸಂಗವೇ ಸುಖಸಾಧನ. ಬಂಧುಪ್ರೇಮದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಪುಣ್ಯದಿಂದಲೇ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿ. ಆ ಬಂಧು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತನ್ನ ತನುಮನಧನಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರಿಗನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಅವನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಇದು ಅರ್ಜುನನವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ತಿರೋಹಿತ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವನ್ನೇ ಮರೆತು ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಮತೆಯಿಂದ ಆಲೋಚಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಜುನನ ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದವು ‘ಪ್ರಜ್ಞಾಯಾಃ ಅವಾದಃ= ಯೋಚಿಸಿದರೆ ದುರ್ವಾದವೇ ಸರಿ. ಅದಕ್ಕೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದನು:- “ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದಾಂಶ್ಚ ಭಾಷಸೇ= ದುರ್ಬುದ್ಧಿಗೆ ತೋರಿದ ವಾದಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಳುತ್ತಿ ಎಂದು. ಸದ್ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಯಾವುದು ದುರ್ವಾದವೋ ಅಂಥಾ ಸ್ವಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿಯೆ ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥ. ನಿನ್ನ ಪಾಂಡಿತ್ಯವು ನಿಜವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವಲ್ಲ (perverted learning)

2) “ಭಾಷಸೇ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುಜನಸಮಕ್ಷಮದಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸಕನು ಬಣ್ಣಕಟ್ಟಿ ಹೇಳುವಂತೆ ನನ್ನೆದುರಿಗೆ ಕಲ್ಪಿತಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತೀಯೆ ಎಂದರ್ಥ.

3) ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಪೆಯೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಕೆಟ್ಟದ್ದು ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ‘ಅಶೋಚ್ಯಾನ್’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ, ಅಶೋಚ್ಯಾನ್= ಆ ಬಂಧುಗಳು ಕೃಪೆಗೆ ಅಪಾತ್ರರೆಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ಶೋಕಪಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಅನ್ವಶೋಚಃ ಎಂಬ ಪದವು ಅರ್ಜುನನು ಮಾಡುವ ಶೋಕವು ಕೆಟ್ಟದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತೆ. ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಂಡು ಮೋಹದಿಂದ ಸಂತತ ವಿಷಾದ ಪಡುತ್ತಿ ಎಂದು ‘ಅನ್ವಶೋಚಃ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ.

ಪ್ರಶ್ನೆ: ಅದು ಹೇಗೆ? ಅವರು ಮರಣಸನ್ನಿಹಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ, ಬಂಧುಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಕೃಷ್ಣನಂತಹ ನಿಖಿಲಮಾರಕನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ವಿಷಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ನರಕಕ್ಕೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ಶೋಕಹೊಂದದೇ ಇರುವುದು ಹೇಗೆ? ಮೋಹವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಂತತ ಅತ್ತರೆ ತಾನೇ ಏನು?

ಉತ್ತರ:- ‘ಗತಾಸೂನಗತಾಸೂಂಶ್ಚ ನಾನು ಶೋಚಂತಿ ಪಂಡಿತಾಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅರ್ಜುನನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಶಂಕೆಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ, (1)ನೇ ಅರ್ಥ. ಪಂಡಿತರು ‘ಗತಾಸೂನ್’ ಕೋಟಿಶಃ ಸತ್ತುಹೋದ ಜನರನ್ನು ಕುರಿತು ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಸತ್ತುಹೋಗಿರುವ ತಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅಳುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ಸತ್ತು ಹೋದವರು ಬಂಧುಗಳು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಏನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ‘ಗತಂ ನ ಶೋಚಯೇತ್ ಪ್ರಾಜ್ಞಃ’ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪಂಡಿತರು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅವರನ್ನು ತರದೇ ಅವರು ನಿಜವಾದ ಬಂಧುಗಳಲ್ಲವೆಂದೇ ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ. ಉದಾ:- ಚಂದ್ರಹಾಸನನ್ನು ಕುರಿತು ನಿನ್ನ ತಂದೆಯಾರೆಂದು ಕೇಳಿದಾಗ, ಹುಟ್ಟಿದವರ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳದೇ ಪಾಲನೆ ಮಾಡುವವರ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿದನು.

ಅಗತಾಸೂಂಶ್ಚ ಬದುಕಿ ದುಃಖಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಮೋಹದಿಂದ “ನನ್ನ ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ಹೀಗಾಯಿತಲ್ಲಾ’ ಎಂದು ಅಳುವುದಿಲ್ಲ. ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಬಂಧುಗಳೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಪಂಡಿತರು ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಂದೆತಾಯಿಯೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಜನರು ನಿಜವಾದ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನೇ ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಬಂಧು-ಬಳಗ ಇವರೊಬ್ಬರೂ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇವರು ಅಸ್ವತತ್ತರು, ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವವರು. ಇದರ ಮೇಲೆ ಅವರವರ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬಂದವರು. ಉದಾ:- ಅದಕ್ಕೆ ಜನಕನು “ಮಿಥಿಲಾಯಾಂ ದಹ್ಯಮಾನಾಯಾಂ ನ ಮೇ ಕಿಂಚನ ದಹ್ಯತಿ” ನನ್ನದೊಂದೂ ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದೊಂದೂ ನನ್ನದಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ದೇವರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಇವರೊಬ್ಬರೂ ನಿನ್ನ ನಿಜಬಂಧುಗಳೇ ಅಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಶೋಕಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಬಂಧುತ್ವಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಅವರಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಬಂಧುಗಳು ಸತ್ತರೆ ಅಳಬೇಕಾದ್ದೇ ನ್ಯಾಯ. ಆದರೆ ಇವರು ಬಂಧುಗಳೇ ಅಲ್ಲ. ಬೆಳ್ಳಿಹೋದರೆ ಸಂತಾಪಪಡಬೇಕಾದ್ದೇ. ಆದರೆ ಶುಕ್ತಿರಜತ ಹೋದರೆ ಅಳುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಈ ಜನರನ್ನು ಬಂಧುಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಶೋಕಪಡುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ. ಇವರು ಅಶೋಚ್ಯರು- ಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ ಬಂಧುವು ಬಾಕಿ ಯಾರಲ್ಲೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಬಂಧುತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಜರು ಸಮ್ಮತಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಳಾದಿ ಧ್ರುವತಾಳ

ತಾಯಿಯೆಂಬೆನೆ ನಿನ್ನ ಧ್ರುವನ ತಾಯಿಯು ನಿನ್ನಂತೆ ಕಾಯಿದಳೆ|

ತಂದೆಯೆಂಬೆನೆ ನಿನ್ನ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ತಂದೆ ನಿನ್ನಂತೆ ಕಾಯಿದನೆ|

ಭ್ರಾತೃಯೆಂಬೆನೆ ನಿನ್ನ ವಿಭೀಷಣನ ಭ್ರಾತೃನಿನ್ನಂತೆ ಕಾಯಿದನೆ|

ಪತಿಯೆಂಬೆನೆ ನಿನ್ನ ಪಾಂಚಾಲಿ ಪತಿಗಳು ನಿನ್ನಂತೆ ಕಾಯಿದರೆ|

ಪುತ್ರನೆಂಬೆನೆ ನಿನ್ನ ಉಗ್ರಸೇನನ ಪುತ್ರ ನಿನ್ನಂತೆ ಕಾಯಿದನೆ|

ಮಿತ್ರನೆಂಬೆನೆ ನಿನ್ನ ಗಜೇಂದ್ರನ ಮಿತ್ರರು ನಿನ್ನಂತೆ ಕಾಯಿದರೆ|

ಆವ ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧುವೋ ನೀನಾವ ಕರುಣಾಸಿಂಧುವೋ

ದೇವ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಭಂಟರಲ್ಲಿನೆಂಟತನ ಹೊಸಪರಿಯಯ್ಯ||

ಹೀಗೆ ‘ನನ್ನ ಬಂಧುಗಳು’ ಎಂಬುದೇ ತಪ್ಪು. ಅದೇ ತಪ್ಪಾದ ಮೇಲೆ ಅಂಥವರಲ್ಲಿ ಮೋಹವನ್ನಿಟ್ಟು ಸಂತತ ಶೋಕಿಸುವುದು “ಗಂಡನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಮುಂಡಯಾಗದಿರುವಾಗ ಮುಂಡೆಯಾದಳು ಎಂದು ಅತ್ತಂತೆ” ತುಂಬಾ ಕೆಟ್ಟದ್ದು (ಹುಚ್ಚತನವು) ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಜುನಾ! ಇವರು ನಿನ್ನ ಬಂಧುಗಳೇ ಅಲ್ಲ (ದೈವಭಕ್ತರಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಅವರು ನಿನ್ನ ಬಂಧುಗಳಲ್ಲ. “ಬಾಂಧವಾಃ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಾಶ್ಚ” ಎಂದು ಇದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ:- ದೊಡ್ಡಪ್ಪನ ಮಗನು ಬಂಧುವು ಅಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ:- ಪಂಡಿತರ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ತಂದೆತಾಯಿಬಂಧುಬಳಗ ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು ಕಾಫಿ ಕೊಟ್ಟವರು ಬಂಧುಗಳು, ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೋದೆಂದು ಬಯ್ಯುವವರು ಶತ್ರುಗಳೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಾರದು. ಪಂಡಿತರು ಪರಮಾತ್ಮ ಒಬ್ಬನೇ ಸರ್ವವಿಧವಾದ ಬಂಧುವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ.

ಅಂಥಾ ಪಂಡಿತರ ವ್ಯವಹಾರವೇ ನ್ಯಾಯ. ಅದನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಪಂಡಾ= ವಿವೇಕಜ್ಞಾನ ಇತಃ= ಉಳ್ಳವರು; (ಪಂಡಾ+ ಅಸ್ಯ+ ಸಂಜಾತಃ ಇತಿ ಪಂಡಿತಃ ಇತ್ಯಜ ಪ್ರತ್ಯಯಃ) ಅದನ್ನು ಉಳ್ಳವರಷ್ಟೇ ಪಂಡಿತರು. ಅಂಥಾ ಪಂಡಿತರು ಇವರಾರನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಬಂಧುಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಶೋಚಾನ್= ಸ್ವಜನರಲ್ಲದ, ಬಂಧುಗಳಲ್ಲದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು ನನ್ನ ಬಂಧುಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಮರುಗಿ ನೀನು ವ್ಯರ್ಥ ದುಃಖ ಪಡುತ್ತಿ. ವಂಧ್ಯಾಪುತ್ರನ ಮಗ ಶಶವಿಷಾಣ ಬಾಣದ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಸತ್ತನೆಂದು ಅತ್ತಂತಾಯಿತು. (ಸಂಗ್ರಹ- ಬಂಧುಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ದೋಷ)

ಎರಡನೇ ಅರ್ಥ. ಹೋಗಲಿ ಇವರು ಬಂಧುಗಳೆಂದೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋಣ. ಹಾಗಾದರೂ ಇವರು ಅಶೋಚ್ಯರೇ. ನೀನು, ಶೋಕಕ್ಕೆ ಇವರು ಅನರ್ಹರೆಂದು ತಿಳಿಯದೇ ವ್ಯರ್ಥ ಮೋಹಹೊಂದಿ ಸಂತತ ಮರುಗಿ ಶೋಕಪಡುತ್ತಿದ್ದಿ. ಅದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಪಂಡಿತರು ಹೀಗೆ ಶೋಕಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪಂಡಿತರು ಪ್ರಾಣನಾಶಹೊಂದದೆ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾಗಿ ಓಡಾಡುತ್ತಿರುವವರನ್ನು ನೋಡಿ ಹೇಗೆ ಶೋಕಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣಕಂಠಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸಾಯುತ್ತಿರುವವರನ್ನು ಕಂಡರೂ ಕೂಡ ಅನುಶೋಕಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿ ಶೋಕಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ಪಂಡಿತರಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಅವರಿಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶೋಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಮಾತಿಂದ ಶೋಕಿಸುವವರು ಪಂಡಿತರಲ್ಲ. ಜನರು ಸಾಯುತ್ತಾರಲ್ಲಾ ಎಂದಾಗಲೀ ಬಂಧುಗಳು ಸಾಯುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗಲೀ ಶೋಕಪಡುವವನು ಪಂಡಿತನಲ್ಲ ಎಂದು ಕೃಷ್ಣನ ಭಾವ.

ಶ್ರೀಹೆಚ್. ಎಸ್. ಅವತಾರಿಕೆ. ಪ್ರಶ್ನೆ:- ಪಂಡಿತರು ಬಂಧುಗಳು ಸತ್ತರೆ ಅಥವಾ ಜನಗಳು ಸತ್ತರೆ ಏಕೆ ಶೋಕಿಸುವುದಿಲ್ಲ? ನೀನು ಹೇಳಬಹುದು 'ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಬಂಧುಗಳೇ ಇಲ್ಲ- ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಬಂಧು- ಲೋಕಸಿದ್ಧಜನರೆಲ್ಲರೂ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಬಂಧುಗಳಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪನು ಪ್ರಹ್ಲಾದಾ! ಪುತ್ರಾ! ಎಂದುಕರೆದರೆ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು 'ರಾಜನ್! ಎಂದು ಕರೆದನೇ ಹೊರತು ಅಪ್ಪಾ ಎಂದು ಕರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಿಯವ್ರತನೂ ಕೂಡ 'ಪಿತಾ ನ ಸಃ ಸ್ಯಾತ್ ಜನನೀ ನ ಸಾಸ್ಯಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾನೊಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಅವರೆಲ್ಲಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಜೆಗಳು ಇವರಿಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿರುವರು. ಅಂಥಾವರು ಸಾಯುತ್ತಿರವಾಗ ಅವರನ್ನು ನೋಡಿದ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಮರುಕವೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಹೃದಯವು ಕಗ್ಗಲ್ಲಿನಂತೆ ಕಠಿಣವೇ. ಪಂಡಿತರ ಪಂಡಾ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಅಮೃತವೆಂದು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಅದೇನು ಈಗ ವಿಷವಾಗಿ ಅವರ ಎದೆಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮಾಡಿದೆಯೇ? ಅವರೇಕೆ ಶೋಕ ಪಡುವುದಿಲ್ಲಾ? ನಾನು ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಪ್ರಾಜ್ಞಮತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ ಭ್ರಾಂತರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಎಂದು ನೀನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿ? ನಾನು ನಾಲ್ಕು ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೇ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕ: ನ ತ್ವೇವಾಹಂ ಜಾತುನಾಸಂ ನತ್ತಂ ನೇಮೇ ಜನಾಧಿಪಾಃ|

ನ ಚೈವ ನ ಭವಿಷ್ಯಾಮಃ ಸರ್ವೇ ವಯಮತಃ ಪರಂ|| 12/2 ||

ಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಚಂದ್ರಿಕಾ: ಅವತರಣವು:- ಬಂಧುಗಳಾದ ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಾದಿಗಳು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಾಶ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಇವರು ಏಕೆ ಶೋಕಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಲ್ಲ? ಎಂಬ ಅರ್ಜುನನ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ, ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಾದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವು (ಜೀವವು) ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? ಅಥವಾ ಅವರ ದೇಹವು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂದು ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ಎಂದು ಏಕೆಲವರೂ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿ, ಜೀವನು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತಾನೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಏಕೆಲವಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ನ, ತು, ಏದ, ಅಹಂ, ಜಾತು, ನ, ಅಸಂ, ನ, ತ್ವಂ, ನ, ಇದೇ, ಜನಾಧಿಪಾಃ, ನ, ಚ, ನ, ಏದ, ನ, ಭವಿಷ್ಯಾಮಃ, ಸರ್ವೇ, ವಯಂ, ಅತಃ, ಪರಂ.

ಅಹಂ= ನಾನು(ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು); ಜಾತು= ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ನ ಅಸಂ ತು ಇತಿ ನ= ಇರಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂದೆಲ್ಲ; (ಅಸಂ)ಏದ= (ಇದೇ ಇದ್ದೇನು); ತ್ವಂ= ನೀನು ಅರ್ಜುನನು; ನ (ಅಸೀ) ಇತಿ ನ= ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಲ್ಲ ಇದ್ದೇ ಇದ್ದೀಯೆ; ಚ= ಮತ್ತು; ಇದೇ= ಈ; ಜನಾಧಿಪಾಃ= ರಾಜರು; (ನ ಆಸುಃ ಇತಿ) ನ = ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದೆಲ್ಲ(ಇದ್ದೇ ಇದ್ದರು) ಅತಃ ಪರಂ= ಇನ್ನುಮುಂದೆ; ಸರ್ವೇ= ಸಮಸ್ತರಾದ; ವಯಂ (ಅಹಂ ಚ ತ್ವಂ ಚ ಏತೇ ಚ)= ನಾನು (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು) ನೀನು(ಅರ್ಜುನನು) ಈ ರಾಜರು; ನ ಭವಿಷ್ಯಾಮಃ ಇತಿ ನ= ಮುಂದೆ

ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ; (ಭವಿಷ್ಯಾಮಃ ಏವ) = ಇದ್ದೇ ಇರುವೆವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ನಾನೂ ನೀನೂ ಈ ರಾಜರೂ (ಸಮಸ್ತಜೀವರೂ) ಹಿಂದೆ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಈಗಂತೂ ಇದ್ದೇ ಇದ್ದೇವೆ. (ಜೀವರು ನಿತ್ಯರು) ಆದಕಾರಣ ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಾದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವು (ಜೀವವು) ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂದು ಶೋಕಪಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಪಂಡಿತರ ಮಾತುಗಳಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಅವರು (ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳು) ಶೋಕಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಲ್ಲ. ||

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ _____ ನನು ಕುತೋ ನ ಶೋಚಂತಿ ಕುಶಲ್ಯ ಮದೀಯಾ ವಾದಾಃ ಪ್ರಾಜ್ಞಮತವಿರುದ್ಧಾ ಇತಿ 'ದೃಷ್ಟ್ವೇವಂ ಸ್ವಜನಂ ಕೃಷ್ಣೇ' ತ್ಯಾದಿನಾ ಉಪಪತ್ತೇರುಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್ ತತ್ಕಿಂ ತೇಷಾಂ ಜೀವನಾಶಾತ್ವ ಶೋಕ ಉತ ದೇಹನಾಶಾತ್ ಅಥ ದೇಹಾನ್ಯಾತ್ಮನೋಽಭಾವಾತ್ತ್ವದೇಹನಾಶ ಏವ ತನ್ನಾಶ ಇತಿ ನಾದ್ಯಃ ಜೀವಾನಾಂ ಅನಾದಿನಿತ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹನ ತ್ವೇತೇತಿ ಚಾತು ಕದಾಽಪಿ ಅಹಂ ನ ನಾಸಂ ನಾಸಮಿತಿ ನ ಕಿಂ ತ್ವಾಸಮೇವ ತ್ವಂ ನ ನಾಸೀಃ ವಿಪರಿಣಾಮೇನ ಕ್ರಿಯಾಸ್ವಯಃ ಅಪಿತ್ವಾಸೀರೇವ ಇಮೇ ಜನಾಧಿಪಾಶ್ಚ ನ ನಾಸನ್ ಆಸನ್ನೇವ ಅಹಂ ಯೂಯಂ ಚ ವಯಂ ಸರ್ವೇ ಏವ ಅತಃ ಪರಂ ಆನಂತರಕಾಲೇ ನ ನ ಭವಿಷ್ಯಾಮಃ ಕಿಂತು ಭವಿಷ್ಯಾಮ ಏವ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾರ್ಥಾಭ್ಯಾಂ ಕಾಲದ್ವಯಸಂಬಂಧೋಕ್ತ್ಯಾ ಅನಾದಿತ್ವಂ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಚೋಕ್ತಮ್ ವರ್ತಮಾನಕಾಲ ಸಂಬಂಧಸ್ತು ಸ್ಫುಟತ್ವಾನೋಕ್ತಃ | "ದ್ವೌ ನ ಇೌ ಪ್ರಕೃತಮರ್ಥಂ ಸಾತಿಶಯಂ ಗಮಯತ" ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ನ ಇೌ ದ್ವಯಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಅವಧಾರಣಿಸಿದ್ಧೌ ಪುನಸ್ತದುಕ್ತಃ "ನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾನಾಂ" (ಕಾರಕ 2-5-13) "ಸ್ವದೇಹಯೋಗವಿಗಮೌ ನಾಮ ಜನ್ಮಮೃತೀ ಪುರಾ ಇಷ್ಟೇತೇ ಹ್ಯೇವ ಜೀವಸ್ಯ ಮುಕ್ತೇರ್ನ ತು ಹರೇಃ ಕ್ವಚಿತ್||" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ದ್ಯೋತನಾರ್ಥಾ ಚ ಶಬ್ದೋಽನಾದಿತ್ವೇನ ಸಹ ನಿತ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ ತು ಶಬ್ದಸ್ತು ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತದಿಶಾ ಈಶ್ವರಸ್ಯೇತರೇಷಾಮಿವ ದೇಹತೋಽಪ್ಯುತ್ಪತ್ತಿನಾಶೌ ನೇತಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ ತದಾಹ "ಓ ಅಸಂಭವಸ್ತು ಸತೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ ಓ (2-3-9) "||ಓ ನಾತ್ಮಾಶ್ರುತೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ತಾಭ್ಯಃಓ||" (2-3-17) ಇತಿ ಸೂತ್ರಾಭ್ಯಾಮ್ ತತ್ರಾಣುಭಾಷ್ಯಮಪಿ "ಸೋಽನುತ್ಪತ್ತಿಲಯ" ಇತಿ ಯೇ ತು ಕೃಷ್ಣಸ್ಯೇಶ್ವರತ್ವಂ ಅನಾದಿತ್ವಂ ಚ ನ ಜಾನಂತಿ ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ಯಥಾಶ್ರುತೈವೋಕ್ತಯೋಜನಾ ಯೇ ತು ತದ್ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಜೀವಾನಾದಿ ನಿತ್ಯತಾಮೇವ ನ ಜಾನಂತಿ ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ತು ಯಥೈವಂಪದಯೋರಧ್ಯಾಹಾರೇಣ ದೃಷ್ಟಾಂತದಾರ್ಷ್ಟಾಂತಿಕಭಾವೇನ ಯಥಾಽಹಂ ನ ನಾಸಮನಾದಿತೋಽವರ್ತೇಃ ಏವಂ ತ್ವಮೇತೇ ಚ ಸರ್ವೇ ಯೂಯಂ ನ ನಾಸುಃ ಅನಾದಿತೋಽವರ್ತದ್ವಮಿತಿ ಯೋಜನಾ ಅತ್ರೈತೌ ಪ್ರಯೋಗಾವಭಿಮತೌ ಕೃಷ್ಣತ್ವಾದಿಚೇತನಾ ನ ನಾಶವಂತಃ ಭಾವತ್ವೇ ಸತ್ಯನಾದಿತ್ವಾತ್ "ನಾಸತ" ಇತಿ ಶ್ಲೋಕೇ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿವದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಯೋಜನಾಯಾಂ ತು ತ್ವದಾದಯೋ ಜನಾಧಿಪಾ ನ ನಾಶವಂತಃ ಚೇತನತ್ವೇ ಸತ್ಯನಾದಿತ್ವಾತ್ ಕೃಷ್ಣವದಿತಿ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಿಸ್ತು ದೇಹಿನ ಇತ್ಯತ್ರ ನಿರಸಿಷ್ಯತೇ ನ ಚ ಸಾಧನವೈಕಲ್ಯಮ್ ನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ತತ್ರ ಅನಾದಿತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಉಪಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್ ಏವಂ ಚೈವಮನಾದಿನಿತ್ಯಾ ಜೀವಾಃ ಕಥಂ ನಾಮ ಶೋಚ್ಯಾಃ ಅನಾದಿನಿತ್ಯಜೀವಾನಾಂ ನಾಶಭೀತ್ಯಾ "ನ ಯೋತ್ಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿತ್ವದೀಯಾ ವಾದಾಃ ಕಥಂ ನಾಮ ಪ್ರಾಜ್ಞಮತವಿರುದ್ಧಾ ನ ಭವೇಯುಃ ಇತಿ ಭಾವಃ|| 12/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಎಲೈ ಪಾರ್ಥನೇ! ನಾನು ಹಿಂದೆ ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ನಾನು ಅನಾದಿಕಾಲ ದಿಂದಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತೇನೆ. ನೀನೂ ಹಿಂದೆ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ನೀನೂ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತೀಯೆ. ಈ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಾಜರೂ ಹಿಂದೆ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಹಿಂದೆ ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ನಾನು, ನೀನು ಮತ್ತು ಈ ಜನಾಧಿಪರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಉತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಉತ್ತರ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಇರುತ್ತಾರೆ.

ವಿಶೇಷ:- ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಭಾವವೇನೆಂದರೆ, ಪಂಡಿತರು ಕಠಿಣ ಹೃದಯದಿಂದ ಸಾಯುವವರನ್ನು ನೋಡಿ ನಗುವುದಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅವರು ಸಾಯುವವರನ್ನು ನೋಡಿಯೂ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಪುರುಷರು ಸಾಯುವವರನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಒಬ್ಬರು ಮಹಾಪಾಪಿಗಳು. ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಗಳು. ಮಹಾಪಾಪಿಯು " ನನ್ನ ಮಗ್ಗಲು ಮನೆಯವನು ಸತ್ತರೆ ತಮ್ಮ ದುಡ್ಡಿಗೆ ಮನೆ ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ಅವನ ಸಾವಿಗೆ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಯು ಒಬ್ಬನಿಗೂ ಕೆಡುಕನ್ನು ಎಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಸಾಯುವವರಿಗಾಗುವ ವೈಭವವನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾರೆ.

ದೃಷ್ಟಾಂತ: ಉಪಪತಿಯುಳ್ಳವಳು ಗಂಡನು ಕಛೇರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವನ ವಿಯೋಗವಾಗಿದ್ದಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಾಳೆ. ಪತಿವ್ರತೆಯೂ ಕೂಡ ಮಹಾರಾಜನು ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಲು ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಕರೆಸಿಕೊಂಡಾಗ ಆತನ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಸಂತೋಷವನ್ನೇ ಪಡುತ್ತಾಳೆ. ಮೊದಲನೆಯವಳು ಮಹಾಪಾಪಿಯು. ಎರಡನೆಯವಳು ಮಹಾಪುಣ್ಯವಂತಳು. ಈಕೆಯ ಹೃದಯವು ಕಠಿಣವಲ್ಲ. ಪ್ರೇಮಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ತನ್ನ ಪ್ರಿಯನಾದ ಪತಿಗೆ ಆಗುವ ವೈಭವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಾಳೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಪಂಡಿತರೂ ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ಹೃದಯವುಳ್ಳವರಾದರೂ ಜೀವನಿಗಾಗುವ ಮರಣವೆಂದರೆ ಎನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದವರಾದ್ದರಿಂದ ದುಃಖವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಸಂತೋಷವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾರಾಜರು ಪತಿಯನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಲು ಹೇಳಿ ಕರೆಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಪತಿವ್ರತೆಯು ದುಃಖ ಪಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಹಾಗೆಯೇ ಮರಣದಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಏನಾದರೂ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಪಂಡಿತರು ಅಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂಥಾ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈಗ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಯುಕ್ತಿಯೇನೆಂದರೆ, ಈ ಜನರು ಮರಣ ಹೊಂದಿದಾಗ ಅವರಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ನಾಶಹೊಂದುವುದೆಂದು ಅಳುವಿಯಾ ಅಥವಾ ಇವರಿಗಿರುವ ದೇಹವು ನಾಶವಾಗುವುದೆಂದು ಅಳುವಿಯಾ? ದೇಹವೇ ಚೇತನವು ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತ ಚೇತನವೇ ಇಲ್ಲ ಬಾಣದಿಂದ ದೇಹವು ಹೋದರೆ ಚೇತನವೇ ಹೋಯಿತೆಂದು ಅಳುವಿಯಾ? ಯಾವುದಾದರೂ ಉಕ್ತಾನು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಆದರಷ್ಟೆ ಅಳಬೇಕು ಎಂದು ವಿಕಲ್ಪಿಸಿ (ಮೂರುವಿಧ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ) ಒಂದೊಂದಕ್ಕೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ಆರಂಭಿಸಿ ಈ ಹದಿಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರವೇನೆಂದರೆ:-

ಚೇತನರು ನಾಶವಾಗುತ್ತಾರೆಂದು ಅಳಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೂ ಮತ್ತೂ ಸಕಲ ಚೇತನರೂ ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯರು. ಎಂದರೆ, ನಾಶರಹಿತರು. ಅವರಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಮರಣವಿಲ್ಲ. (ಯಾವಾಗಲೂ ಉಕ್ತಾನೇ ಇಲ್ಲದ ವರ್ತಕನನ್ನು ನೋಡಿ ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ನಷ್ಟಹೊಂದಿದನೆಂದು ಯಾರಾದರೂ ಅಳುವರೇ)

2) ಪ್ರಶ್ನೆ:- ಕೃಷ್ಣನು ಹಿಂದೆ ಸಾವಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಸಾವಿಲ್ಲವೆಂದನು. ಈಗ ಸಾವಿಲ್ಲವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ:- ಹಿಂದೆ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಸಾವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಈಗಿದ್ದಾನೆಂದೇ ಅರ್ಥ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಅವರೆಲ್ಲಾ ಈಗ ಇರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿಸಿದ್ದವಾಗಿದೆ.

3) ಪ್ರ: ನಾನೂ ನೀನೂ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಹಿಂದೂ ಇದ್ದವರು, ಮುಂದೂ ಇರುವವರು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ದ್ರಾವಿಡ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಂತೆ “ನಾವು ಹಿಂದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂತಿಲ್ಲ” ಎಂದು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಏಕೆ ಹೇಳಿದೆ?

ಉ:- “ದ್ವೌ ನ ಇೌ ಪ್ರಕೃತಮರ್ಥಂ ಸಾತಿಶಯಂ ಗಮಯತಃ” ಎರಡು ನಿಷೇಧಗಳನ್ನುಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಹೇಳಬೇಕಾದ ವಿಧಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಬರುತ್ತೆ. ಈ ನ್ಯಾಯದಿಂದ “ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದೇ ಇದ್ದೆವು, ಮುಂದೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತೇವೆ” ಎಂಬರ್ಥವಾಗುತ್ತೆ. ದೃಷ್ಟಾಂತ:- ನಾನು ಹುಚ್ಚನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡ, ನಾನು ಸತ್ತುಹೋದನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡ.

4) ಎಲ್ಲರೂ ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯರು ಎಂದು ಈಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೇಳಿದನು. ಆದರೂ ಆ ನಿತ್ಯತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲರಂತೆ ತಾನಲ್ಲ ತನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವುಂಟು ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ತು, ಅಹಂ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿರುವನು. ತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಿತ್ಯನು ಎಂದರ್ಥ. ಎಂದರೆ “ ನಿತ್ಯೋನಿತ್ಯಾನಾಂ ಚೇತನಶ್ಚೇತನಾನಾಂ” ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪರಮನಿತ್ಯನು. (ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರದನಾಗಿ ಚತುರ್ವಿಧನಾಶರಹಿತನಾಗಿ ನಿತ್ಯನು “ ಅನಿತ್ಯತ್ವಮ್ ದೇಹಹಾನಿಃ ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಅಪೂರ್ಣತಾ) ಮತ್ತು ಸ್ವತಂತ್ರ ನಿತ್ಯನು. (ಪರ ಅನ್ಯಪೇಕ್ಷನಾಗಿ ನಿತ್ಯನು) ಜೀವರುಗಳು ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗಿ ನಿತ್ಯರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವನೇ ‘ಅಹಂ’ ಎಂದರೆ ಅಹೇಯನು= ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಆಗದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು. { ಅಹೇಯತ್ವಾತ್ ಅಹಂ ನಾಮ ಇತಿ ಪ್ರಮಾಣ} ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ‘ಕೃಷ್ಣಃ ನಿತ್ಯಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದೇ ‘ಅಹಂನಿತ್ಯಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ. ಇದರಿಂದ ಯಾಕೆ ನಿತ್ಯ ಎಂಬುದರ ಕಾರಣವೂ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ.

‘ತು’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವೂ ಉಂಟು ಏಕೆಂದರೆ:- ‘ಅವ್ಯಯಾನಾಂ ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್’ ತು ಎಂದರೆ ‘ಯಥಾ ತಥಾ’ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಅರ್ಥ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ, ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗುವುದು. ‘ಅರ್ಜುನಾ! ನಾನು ಹೇಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಜೀವರುಗಳೂ ತಥಾ= ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ (ಅಸ್ವತಂತ್ರ ರೀತಿಯಿಂದ) ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯರು’. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜೀವರು ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯರು ಎಂಬಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಅರ್ಜುನನು ‘ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೇವರು, ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವವನು. ಹುಟ್ಟುವವು ಇಲ್ಲದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು’ ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ

ಅವನಿಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಮಾಡಿ ಎಲ್ಲರ ಜೀವಸ್ವರೂಪವೂ ತನ್ನಂತೆಯೇ ಹುಟ್ಟು ಸಾವುಗಳಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂದು ಉಪಪಾದಿಸಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೊಟ್ಟರೆ ವಿಷಯ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿಯುತ್ತೆಂದು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ.

5) 'ನ ಚೈವ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಚ' ಶಬ್ದವು ಅವ್ಯಯವಾದ್ದರಿಂದ 'ಚ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ತಸ್ಮಾತ್' ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವುಂಟು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗುವುದು :- ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಹುಟ್ಟಿದೇ ಇರುವ (ಅನಾದಿಯಾದ) ಭಾವ - (ಅಸ್ತಿ ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲು ವಿಷಯವಾದ) ಪದಾರ್ಥ. ಚ= ಆದ್ದರಿಂದಲೇ, ನಾವು ಮುಂದೂ ಸಾಯುವವರಲ್ಲ. ದೇವರು, "ಮುಂದೆ ಈ ಜೀವರು ಸಾಯುವವರಲ್ಲ" ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಯುಕ್ತಿಯೇನೆಂದರೆ, "ಅನಾದಿ ಭಾವಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಾವಿಲ್ಲ (ಸಾದಿ= ಹುಟ್ಟುವ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೇ ಸಾವು. ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಅನಾದಿಭಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳಾದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮಲ್ಲೊಬ್ಬರಿಗೂ ಸಾವಿಲ್ಲ. ಸಾವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಅಳುವವನು ಪಂಡಿತನಾಗುವನೇ? ವಿಸ್ಮೃತಿ ಕಂಠಮಣಿ (ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ ಹಾರವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕಂಠಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ಹುಡುಕುವುದು) ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಸತ್ತರೆಂದು ಅಳುವುದು ಅವಿವೇಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದು ಕೃಷ್ಣನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

6) "ಇಮೇ ಜನಾಧಿಪಾಃ" ಎಂದು ಪದ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿರುವಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿದೆ. ಈ ರಾಜರುಗಳು ಮಾತ್ರ ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯರೆಂದು ಕೃಷ್ಣನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಿನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, "ಇಮೇ" ಈ ನನ್ನ (ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ವಿಶ್ವತಃ ಚಕ್ಷುವಾದ ನನ್ನ) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ (ದೃಷ್ಟಿ) ಸಿದ್ಧವಾದ, ಜನಾಧಿಪಾಃ (ಅಧಿಪಾಶ್ವತೇ ಜನಾಶ್ಚ ಜನಾಧಿಪಾಃ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ) ಮನೋವೃಥಯುಳ್ಳ ಎಂದರೆ ತಾಪತ್ರಯಗ್ರಸ್ತರಾದ ನಿಖಿಲಜೀವರೂ, ಅನಾದಿಗಳು. ಸರ್ವೇ ವಯಂ= ಅಂಥಾವರೆಲ್ಲರೂ ನಿತ್ಯರು ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ತೃಣಾಂತ ಸರ್ವಜೀವಸ್ವರೂಪವೂ ನಿತ್ಯವು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. (ಇದಮಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗತಂ = ಇದಂ ಶಬ್ದವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದು ವ್ಯಾಕರಣ)

ಹೀಗೆ ನಿಖಿಲರ ಚೇತನಸ್ವರೂಪವೂ ಹಿಂದೂ ಮರಣಹೊಂದದೆ, ಈಗಲೂ ಮರಣವಿಲ್ಲದೇ ಅನಾದಿ ಭಾವವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಮುಂದೂ ಮರಣವಿಲ್ಲದೇ ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಸಾಯುವನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಭ್ರಾಂತಿ. ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಜನವೂ ಸಾಯುವರೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಮಹಾಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲವೇ. ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಅಳುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂರು ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಬದುಕಿರುವವರನ್ನು ನೋಡಿ ಏಕೆ ಅಳಬೇಕು. ಅದು ಪ್ರಾಜ್ಞತನವಾಗುತ್ತದೆಯೇ?

ಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ: ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಾದಿಗಳ ಜೀವನು ನಾಶವಾಗದಿದ್ದರೂ ಅದರದೇಹವು ನಾಶ ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಏಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕ: ದೇಹಿನೋಽಸ್ಮಿನ್ಯಥಾ ದೇಹೇ ಕೌಮಾರಂ ಯೌವನಂ ಜರಾ

ತಥಾ ದೇಹಾಂತರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಧೀರಸ್ತತ್ರ ನ ಮುಹ್ಯತಿ||13/2 ||

ದೇಹಿನಃ, ಅಸ್ಮಿನ್, ಯಥಾ, ದೇಹೇ, ಕೌಮಾರಂ, ಯೌವನಂ, ಜರಾ, ತಥಾ, ದೇಹಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಃ, ಧೀರಃ, ತತ್ರ, ನ, ಮುಹ್ಯತಿ|| (ಯತಃ)=ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ; ದೇಹಿನಃ= ಜೀವನಿಗೆ, ಅಸ್ಮಿನ್=ಈ ; ದೇಹೇ=ದೇಹದಲ್ಲಿ ; ಕೌಮಾರಂ= ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯು; ಯೌವನಂ=ಯೌವನಾವಸ್ಥೆಯು; ಜರಾ=ಜರಾವಸ್ಥೆಯು; (ಏತಾನಾಂ)= ಇವುಗಳ; (ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ)= ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು; ಯಥಾ=ಹೇಗೋ; ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ ; ದೇಹಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಃ= ಬೇರೆದೇಹಾಂತರದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು; (ಭವತಿ)= ಆಗುತ್ತದೆ; (ಅತಃ) ಆದುದರಿಂದ; ಧೀರಃ= ಬುದ್ಧಿವಂತನು; ತತ್ರ= ಪೂರ್ವದೇಹವು ಹೋಗುತ್ತೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ; ನ ಮುಹ್ಯತಿ= ಮೋಹವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯು ಹೋದರೂ ಹೇಗೆ ಯೌವನಾವಸ್ಥೆಯು ಬರುತ್ತದೆಯೋ, ಅದು ಹೋದರೂ ಜರಾವಸ್ಥೆಯು ಬರುತ್ತದೆಯೋ ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಈ ದೇಹವು ಹೋದರೂ ಬೇರೆ ದೇಹವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ದೇಹವು ಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ದುಃಖಪಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: ದೇಹನಾಶಭಯಾದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷಂ ನಿರಾಹ|| ದೇಹಿನ ಇತಿ ದೇಹಿನಃ ದೇಹವತೋ ಜೀವಸ್ಯ ಅಸ್ಮಿನ್ ಇದಾನೀಂ ವರ್ತಮಾನೇ ಸ್ಥೂಲದೇಹೇ ಕೌಮಾರಂ ಯೌವನಂ ಜರಾ ಚ ಯಥಾ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ತಥಾ ದೇಹಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಃ| ಅಯಂ ಭಾವಃ| ಕೌಮಾರಾವಸ್ಥಾವಿಶಿಷ್ಟದೇಹಹಾನೇ ಯೌವನಾವಸ್ಥಾವಿಶಿಷ್ಟದೇಹಹಾನೇ ಚ ಶೋಕಸ್ತಾವನ್ನಾಸ್ತೀತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್| ತತ್ಪತ್ರ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್| ಜರಾದಿವಿಶಿಷ್ಟದೇಹಾಂತರಲಾಭಾತ್| ಸಮಾನಲಾಭೇನ ಹಾನಿರ್ಹಿ ಸಮಾಧೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್| ಮೃತಾವಪಿ ಶೋಕೋ ನ ಕಾರ್ಯಃ ದೇಹಾಂತರಲಾಭಾದೇವ| ಯದಾತು

ಜೀರ್ಣದೇಹಲಾಭೇನ ಸಮೀಚೀನಯೌವನದೇಹಹಾನೇಃ ಪ್ರತಿನಿಧಿಃ, ತದಾ ಸುತರಾಂ ಸಮೀಚೀನದೇಹಾಂತರ
 ಲಾಭೇನ ಜೀರ್ಣದೇಹಹಾನೇರಿತಿ ಅತೋ ಧೀರಃ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ತತ್ರದೇಹನಾಶವಿಷಯೇ ನ ಮುಹ್ಯತಿ ನ
 ಮೋಹಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಏತೇಷಾಂ ದೇಹಾಃ ನಶ್ಯಂತೀತಿ ಶೋಕಂ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತತ್ರಾವಸ್ಥಾಮಾತ್ರಹಾನಿಃ.
 ಅತ್ರಾವಸ್ಥಾವತೋಽಪಿತಿ ವೈಷಮ್ಯಮನುಪಯುಕ್ತಮ್ | ನಿಷ್ಕದಾನೇನ ಪಟಗ್ರಹಣದೃಷ್ಟೇರಿತಿ ಅತ್ರ ದೇಹಿನ ಇತ್ಯುಕ್ತಾ
 ದೇಹವತೋ ಜೀವಸ್ಯೈವ ನ ತು ದೇಹದೇಹಿಭೇದಹೀನಸ್ಯ ಹರೇರ್ಜರಾದ್ಯವಸ್ಥಾ ದೇಹಾಂತರಾವಾಪ್ತಿರ್ವೇತಿ
 ಸೂಚಿತಮ್ | ದೇಹಾನ್ಯಜೀವ ಏವ ನಾಸ್ತಿ ಏವಂ ಚ ತ್ವದಾದಯೋ ಜನಾಧಿಪಾ ನಿತ್ಯಾಃ ಅನಾದಿನಿತ್ಯತ್ವಾದಿತಿ
 ಪ್ರಾಗುಕ್ತಪ್ರಯೋಗೇ ದೇಹಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ಅಸಿದ್ಧಿಬಾಧೌ ಜೀವಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ಚಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ತೃತೀಯಪಕ್ಷಮಾಶಂಕ್ಯ
 ಪರಿಹರತಿ | ದೇಹಿನ ಇತಿ | ಅತ್ರ ಕೌಮಾರಾದಿ ವಿಷಯೇಣ ತದನುಭವೋ ವಿಷಯೀ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ | ದೇಹಿನ ಇತ್ಯಸ್ಯ
 ದೇಹಾದನ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ದೇಹೋಽಸ್ಯಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥೇ ಮತುಬರ್ಥೇ ನಿಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಾನಾತ್ | ಏಕವಚನಾತ್
 ಏಕಸ್ಯೇತ್ಯಪಿ ಲಭ್ಯತೇ | ದೇಹಾಂತರಶಬ್ದೋಽತ್ರಾನೇಕದೇಹಪರಃ | ತಥಾ ಚಾಯಮರ್ಥಃ | ಅಸ್ಮಿನ್ ದೇಹೇ
 ಕೌಮಾರಂ ಕೌಮಾರಾನುಸಂಧಾನಮ್, ಯೌವನಂ ಯೌವನಾನುಸಂಧಾನಮ್, ಜರಾ ಜರಾನುಸಂಧಾನಮ್,
 ಯೋಽಹಂ ಕೌಮಾರಶರೀರವಾನಭೂವಂ ಸ ಇದಾನೀಂ ಯುವಶರೀರವಾನ್ವರ್ತೇ, ಯೋಽಹಂ ಯುವಶರೀರ-
 ವಾನಭೂವಂ ಸ ಇದಾನೀಂ ಜೀರ್ಣಶರೀರವಾನ್ವರ್ತೇ ಇತ್ಯೇವಂ ರೂಪೇಣ ತಾವದಸ್ತಿ ತಚ್ಚ ದೇಹಿನೋ
 ದೇಹವತೋ ದೇಹಾನ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಯಾವತ್ | ದೇಹಶಬ್ದೋಽತ್ರ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣಸಂಘಾತಪರಃ |
 ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣೇಭ್ಯೋಽನ್ಯಸ್ಯ ಚೇತನಸ್ಯ ಭವತಿ | ದೇಹಾದೇರ್ಜಡತ್ವೇನಾನುಸಂಧಾನಕರ್ತೃತ್ವಾ-
 ಯೋಗಾತ್ | ಏವಂ ಚ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿತೋಽತಿರಿಕ್ತಜೀವಸಿದ್ಧಿಃ | ತಥಾ ಚೈಕವಚನಬಲಾದೇಕಸ್ಯೈವ
 ದೇಹಾದನ್ಯಸ್ಯ ಕೌಮಾರಾದ್ಯನೇಕದೇಹಾನುಸಂಧಾನಂ ಯಥಾ ತಥಾ ದೇಹಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿನೇಕದೇಹಪ್ರಾಪ್ತಿಃ
 ದೇಹಿನೋ ದೇಹಾದನ್ಯಸ್ಯೈಕಸ್ಯೈವ ಭವತೀತಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಥೇನ ದೇಹಾದನ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ | ತ್ರಿಪಾದ್ಯಾ ಚೋಕ್ತವಿಧಯಾಽ
 ನೇಕದೇಹಪ್ರಾಪ್ತಿಮಾನ್ಸಿದ್ಧಿ ಇತಿ ದೇಹಾದನ್ಯಜೀವಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ನಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಃ | ಪ್ರತ್ಯಗ್ರಜಾತಸ್ಯ ಶಿಶೋರಾಹಾರಾ-
 ದ್ಯಭಿಲಾಷೇಣ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವತರದೇಹಾನುಸಂಧಾನೇನ ಸಿದ್ಧಾನೇಕದೇಹಾನುಗತ್ಯಾನಾದಿತ್ವಸಿದ್ಧೇರ್ನ ಹೇತೋಃ
 ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಭಾವಃ | ನನು ದೇಹಾದನ್ಯತಮಸ್ಯೈವಾಸ್ತ್ವಾನುಸಂಧಾನಮ್ | ಚಾರ್ವಾಕಾದ್ಯುಕ್ತಕರ್ತೃಬಲಾದಿತ್ಯತ
 ಆಹ || ಧೀರ ಇತಿ || ಬುದ್ಧಿಮಾಂಸ್ತತ್ರ ದೇಹಾದನ್ಯಾತ್ಮವಿಷಯೇ ನ ಮುಹ್ಯತಿ | ದೇಹಾದೀನಾಂ ಜಡತ್ವಕರಣತ್ವಾದಿನಾ
 ಕರ್ತೃತ್ವಾಯೋಗ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ತೇ ತರ್ಕಾ ನಿರಸ್ಯಾ ಇತಿ ಭಾವಃ || 13/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ:- ಜೀವನು ಸಾಯುತ್ತಾನೆಂದು ಅಳಲಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ದೇಹಹಾನಿ- ಯಾಗುವುದರಿಂದ
 ನಾನು ಅಳುತ್ತೇನೆ. ದೇಹಹಾನಿಯು ಮರಣವಲ್ಲವೇ? ಅಥವಾ ಎಲೈ ಕೃಷ್ಣನೇ, ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮನೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ
 ದೇಹಹೋದರೆ ಸರ್ವವೂ ಹೋದಂತಾಯಿತು ಅಂಥಾ ಮರಣಕ್ಕಾಗಿ ಏಕೆ ಅಳಬಾರದೆಂದು ಯಾರಾದರೂ ಕೇಳಿದರೆ ಏನು ಹೇಳುವಿ?
 ಅರ್ಥ:- ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ದೇಹಸಹಿತನಾದ ಈ ಜೀವನಿಗೆ ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕೌಮಾರಾವಸ್ಥೆಯು ಹೋಗಿ ಯೌವನಾವಸ್ಥೆಯು,
 ಯೌವನಾವಸ್ಥೆಯು ಹೋಗಿ ವಾರ್ಧಿಕ್ಯಾವಸ್ಥೆಯು ಬರುವಂತೆ ಈ ಪರಿದೃಶ್ಯಮಾನವಾದ ದೇಹವು ನಾಶವಾದ ನಂತರ ನಿಯಮೇನ
 (ತಪ್ಪದೇ) ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹವು (ಮುಕ್ತಿಪರ್ಯಂತವೂ) ಬರುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು. (ಜೀರ್ಣವಾದ ದೇಹವು ಹೋಗಿ ಪುನಃ
 ಉತ್ತಮವಾದ ನೂತನ ದೇಹವು ಸಾತ್ವಿಕರಾದ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯುವ) ವಿವೇಕಶಾಲಿಯಾದ ಪಂಡಿತನು
 ಅಂಥಾ ಬಂಧುಗಳ ದೇಹನಾಶವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಹೊಂದಿ ಶೋಕಪಡುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷ:- (1) ಒಂದೆರಡು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ದಿವ್ಯ ಪೀತಾಂಬರವು
 ದೊರೆಯುವುದಾದರೆ ಯಾರಾದರೂ ವಿಷಾದ ಪಡುವರೇ! ಹೀಗೆಯೇ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯೋಚಿತವಾದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ
 ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗದಿಂದ ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮದೇಹವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ, ಅವರ ದೇಹನಾಶವನ್ನು ನೋಡಿ ವಿವೇಕಿಗಳು
 ಶೋಕಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

(2) ಪ್ರ:- ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾತಿವಧೆಗೆ ಕಾಲುಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಪಾಪಿಗಳು. ಅವರಿಗೆ ಜ್ಞಾತಿವಧೆ
 ದೋಷ, ಮಿತ್ರದ್ರೋಹದ ಪಾತಕ, ಕುಲಧರ್ಮನಾಶಜನಿತ ಪಾಪ, ಆತತಾಯಿತ್ವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪಾಪ, ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವರು

ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ದೇಹನಾಶವಾದರೆ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಯಾತನಾ ದೇಹವಷ್ಟೆ ಬರಬೇಕು. (ವೇದವ್ಯಾಸರೂ ಹಾಗೆಯೇ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.) ಪ್ರಿಯರಾದ ಆ ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ದೇಹಹಾನಿಯಿಂದ ಅಷ್ಟು ದುಃಖವಾಗುವುದಾದರೆ ಶೋಕಪಡಬೇಡವೇ?

ಉ:- 'ದೇಹಿನೋಸ್ತೀನ್' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವೇ ಉತ್ತರ. ಹೇಗೆಂದರೆ ದೇಹಿನಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಅರ್ಥ. 'ದೇಹಃ ಅಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ದೇಹಿ= ದೇಹಶಬ್ದಾತ್ ಇನಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಭೂಮನಿಂದಾ ಪ್ರಶಂಸಾಸು ಭವಂತಿ ಮತುಬಾದಯಃ (ವ್ಯಾಕರಣ) ಪ್ರಶಸ್ತದೇಹವುಳ್ಳವನಿಗೆ - ಕೆಟ್ಟದೇಹವುಳ್ಳವನಿಗೆ - ಪೂರ್ಣದೇಹವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಎಂದು ಮೂರು ಅರ್ಥವಿದೆ. ಪೂರ್ವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಸ್ತದೇಹವುಳ್ಳ ಎಂದರೆ, ಪುಣ್ಯವಂತರಾದ ಸಾತ್ವಿಕರಾದ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ದೇಹಹಾನಿಯಾದರೆ ಅಳಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಅಧಿಕ ಸುಖವಾಗುತ್ತೆ ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ. ಅಂಬೆಗಾಲಿಡುವ ಕುಮಾರನು ಓಡಾಡಲು ಯೌವನ ಹೊಂದಿದರೆ ಯಾರೂ ಅಂಬೆಗಾಲಿಡುವುದು ತಪ್ಪಿಹೋಯ್ತು ಎಂದು ಅಳಲ್ಲ. ಅಂಥ ಯುವಕನು ಜ್ಞಾನವಾರ್ಥಕೃತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪರಮಹಂಸನಾಗಿ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನಿಗೆ ಜರಾ ಬಂತಲ್ಲ ಎಂದು ಯಾರೂ ಶೋಕಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಕೌಮಾರಕ್ಕಿಂತ ಯೌವನಾವಸ್ಥೆ ಉತ್ತಮ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಜರಾವಸ್ಥೆ ಮತ್ತೂ ಉತ್ತಮ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಜಯಮೂಲಕ ಧ್ಯಾನ ನಡೆಯುತ್ತೆ). ಈಗ ನಿಂದಿತ ದೇಹವುಳ್ಳ ಎಂದರೆ ಪಾಪಿಗಳಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ದೇಹಹಾನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರೂ ಅಳಬಾರದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ದೇಹಿಗೆ ಆ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕೌಮಾರಾವಸ್ಥೆ ಹೋಗಿ ಮದಜನಕವಾದ ಯೌವನಾವಸ್ಥೆ ಬಂದಾಗ, ಆ ಯೌವನಾವಸ್ಥೆಯೂ ಹೋಗಿ ಜರಾವಸ್ಥೆ ಬರುವಂತೆ ಪಾಪಿದೇಹಿಗೆ ಪರಿದೃಶ್ಯಮಾನವಾದ ದೇಹವು ನಾಶವಾದ ನಂತರ ನಿಯಮೇನ ಇನ್ನಷ್ಟು ದುಷ್ಟವಾದ ಯಾತನಾ ದೇಹವು ಬರುವುದು. ಪಾಪಿಗಳಿಗೆ ಕೌಮಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಪದ ಅಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಸುಖವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಯೌವನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಪಾಪಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕಮ್ಮಿಸುಖವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ನೀಚರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಜರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಪಾಪಿಗಳಾಗಿ ನೀಚತಮರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲವು ಯುಕ್ತವು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ರಮಿಸುವ ಪಂಡಿತನು ದುರ್ಜನರಿಗೆ ದುಃಖವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಗುವ ದೇಹನಾಶವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶೋಕ ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ನೀಚನಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಳಿತವುಂಟಾಗಿ ನರಕವಾದದ್ದು ನ್ಯಾಯವೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು (ನಾರದಾದಿಗಳು) ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ದೃಷ್ಟಾಂತ:- ಕಾಲನೇಮಿಯು ಕಂಸನಾಗಿ ಕೌಮಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ನಾರದಾದಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಯೌವನ ಬಂದು ದೇವಕಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ನೀಚತರತ್ವವು ಬಂದಾಗ ಈ ಪಾಪಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವು ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗುತ್ತೆ ಎಂದು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಶರೀರವಾಕ್ಯೂ ನಾರದರೂ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ನಂತರ ಕಂಸನಿಗೆ ಜರಾ ಬಂದಾಗ ಎಂದರೆ ಪಾಪ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕೃಷ್ಣವಿದ್ವೇಷವು ಪಕ್ಷವಾಗಿ ಭೀತಿಯಿಂದ ದೇಹವು ನಡುಗುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದಾಗ, ನಾರದಾದಿಗಳು ಇನ್ನೂ ಅಧಿಕ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರು. ಆಗ ಹೇಗೆ ಸಂತೋಷ ಪಟ್ಟರೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅಂಥಾ ದುರ್ಜನಬಂಧುವು ದೇಹನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಯಾತನಾದೇಹಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಂತೋಷವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. 'ದೈವದ್ರೋಹಿ, ಧರ್ಮಕಂಟಕ ಅವನ ಪಾಪಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. (ಪ್ರಹ್ಲಾದನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. 'ಮೋದೇತ ಸಾಧುರಪಿ ವೃಶ್ಚಿಕ ಸರ್ಪಹತ್ಯಾ').

(3) ಅಥವಾ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೇಹಿಗೆ ಕೌಮಾರಾವಸ್ಥೆಯು ಹೋಗಿ ಪ್ರಶಸ್ತ ಯೌವನಾವಸ್ಥೆಯು ಬರುವಂತೆ ಭೀಷ್ಮಾದಿ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ದೇಹನಾಶರೂಪ ಮರಣವಾದರೆ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯದೇಹ ಬರುವುದರಿಂದ ಅವರ ಮರಣಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಳಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಯೌವನ ಹೋಗಿ ಜರೆಯು ಬರುವಂತೆ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿ ಪಾಪಿಗಳಿಗೆ ನೀಚವಾದ ಯಾತನಾದೇಹವು ಬರುವುದು ಯುಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ (ಪಾಪಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ್ದರಿಂದ) ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳ ದೇಹಹಾನಿರೂಪ ಮರಣಕ್ಕೋಸ್ಕರವೂ ಅಳಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲ. ದೇಹಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಯೌವನ ಹೋಗಿ ಜರೆಯು ಬರುವುದು ಹೇಗೆ ನ್ಯಾಯವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪಾಪಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಈ ದೇಹ ಹೋದನಂತರ ನರಕದಲ್ಲಿ ಯಾತನಾದೇಹವು ದುರ್ಜನರಿಗೆ ಬರುವುದು ನ್ಯಾಯವೇ ಎಂದು ವಿವೇಕ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ತಿಳಿದು ಪಂಡಿತನು ಸಂತೋಷ ಪಡುವನು. ಒಳ್ಳೆಯದಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾದದ್ದೇ ನ್ಯಾಯ; ಕೆಟ್ಟದಕ್ಕೆ ಕೆಟ್ಟದಾಗುವುದೇ ನ್ಯಾಯ.

4) ಪ್ರಶ್ನೆ:- ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಚೇತನರ ದೇಹನಾಶವಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲಾ ನಿನ್ನವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏನು ಹೇಳುವಿ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ, ಅದಕ್ಕೂ ಇದೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ದೇಹಿನಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ, 'ದೇಹಿನಃ' ಪ್ರಾಕೃತದೇಹ ವುಳ್ಳವನಿಗೇ ಕೌಮಾರಾದ್ಯವಸ್ಥಾಳು ಮತ್ತು ದೇಹಾಂತರ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ನಾನಾದರೋ ಅದೇಹಿಯು= ನನಗೆ ಪ್ರಾಕೃತದೇಹವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನಗೆ ದೇಹಹಾನಿರೂಪ ಮರಣವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಥವಾ ಈ ಶ್ಲೋಕದ 'ದೇಹಿನಃ' ಎಂಬ ಪದದ 'ಇನಿ' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಭೂಮಾರ್ಥಕವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದೇಹಹಾನಿರೂಪ ಮರಣವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ತುಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತೆ. ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥ:- ಪೂರ್ಣದೇಹವುಳ್ಳ ನನಗೆ, (ಅಡಿ ಟಿಪ್ಪಣಿ:- ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹವು ಪೂರ್ಣವೆಂದು

ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದ ಅವನ ಚೇತನದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಆ ದೇಹವು ಅಭಿನ್ನವು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯ್ತು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಎರಡು ಪರಿಪೂರ್ಣವಸ್ತು ಒಂದೇನೇ- “ಚೇತನನು ನಿತ್ಯ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಪೂರ್ಣವಾದ ದೇಹವು ಚೇತನಕ್ಕೆ ಅಭಿನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ದೇಹವೂ ನಿತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯ್ತು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ‘ನತ್ವೇವಾಹಂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ‘ತು’ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು.

ಸುಳಾದಿ|| ಪಾದನಖ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಜಾನುಜಂಘೆ ಪರಿಪೂರ್ಣ| ಊರುಕಟಿ ಪರಿಪೂರ್ಣ ನಾಭಿಕುಕ್ಷಿ ಪರಿಪೂರ್ಣ| ಉರಕಂಠ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಅಂಬುಜಮುಖ ಪರಿಪೂರ್ಣ| ಶಿರೋಬಾಹು ಪರಿಪೂರ್ಣ ಶಿರೋರೋಮರುಹಪರಿಪೂರ್ಣ| ಸರ್ವಾಂಗಪರಿಪೂರ್ಣ ಪುರಂದರವಿಠಲ| ಪರಿಪೂರ್ಣ ಪಾದನಖ ಪರಿಪೂರ್ಣ||11||

ಈ ಕೃಷ್ಣದೇಹದಲ್ಲಿ ಕೌಮಾರದಿಂದ ಯೌವನಾವಸ್ಥೆ ಯೌವನಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಜರಾವಸ್ಥೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ವಿಡಂಬನೆಯೋ (ಅತ್ಯಂತ ಮಿಥ್ಯೆಯೋ) ಹಾಗೆ ಈ ದೇಹ ಹೋಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ದೇಹಬರುವುದು ಅತ್ಯಂತಸುಳ್ಳು. ಧೀರಃ= ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಆನಂದ ಪಡುವಪಂಡಿತನು, ತತ್ರ ನ ಮುಹ್ಯತಿ= ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದೇಹಹಾನಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದೇಹಹಾನಿ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಕೃಷ್ಣದೇಹ ಹೋಯಿತೆಂದು ದುಃಖಪಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಕೃಷ್ಣದೇಹ ಹೋಗಿಯೇ ಇಲ್ಲ. 5) ‘ಕೌಮಾರಂ ಯೌವನಂ ಜರಾ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಭೀಷ್ಮಾದಿ ಸಜ್ಜನರ ದೇಹಹಾನಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಳಬಾರದೆಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೈಮುತ್ಯ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ದೇಹಿಗೆ ಯೌವನಾವಸ್ಥೆ ಹೋಗಿ ಜರಾವಸ್ಥೆ ಬಂದರೂ ಅವನಿಗೆ ದೇಹಹಾನಿ ಯಾಯಿತಲ್ಲ ಎಂದು ಯಾರೂ ಅಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಲಾಭ ರೂಪವಾದ ಸ್ವರ್ಗೀಯ ಉತ್ತಮದೇಹವು ಬರುವಾಗ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ಈ ದೇಹನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಏಕೆ ಅಳಬೇಕು? ಪ್ರತ್ಯುತ ಜೀರ್ಣದೇಹದಿಂದ ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಒಳ್ಳೇದೇಹವೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಂತೋಷಪಡಬೇಕು.

(6) ‘ತಥಾ’ ಶಬ್ದದಿಂದ ಏನು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತೆಂದರೆ:- ಕೌಮಾರದಿಂದ ಯೌವನ ಬರುವುದು. ಯೌವನದಿಂದ ಜರಾಬರುವುದು. ಇವೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ದೇಹದ ಅವಸ್ಥೆಗಳು. ಒಂದು ಅವಸ್ಥಾಹೋಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅವಸ್ಥಾ ಬಂದರೆ ಅಳುವುದಿಲ್ಲ. ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ಮರಣದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಸಕಲ ಅವಸ್ಥಾಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಒಟ್ಟುದೇಹವೇ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅಳುತ್ತೇನೆಂದರೆ ಇದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಒಂದು ಅವಸ್ಥಾ ಹೋಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅವಸ್ಥಾ ಬಂದಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅಳದೇ ಇದ್ದಮೇಲೆ ಒಂದು ಒಟ್ಟುದೇಹವು ಹೋಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಒಟ್ಟುದೇಹವು ಬಂದಿದ್ದಕ್ಕೆ ಏಕೆ ಅಳಬೇಕು. ಈ ದೇಹ ಹೋದದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬಂದ ದೇಹವು ಉತ್ತಮವೇ ಅಧಮವೇ ವಿಚಾರಿಸಿ ಉತ್ತಮವಾದರೆ ಸಂತೋಷ ಪಡಬೇಕು. ಉದಾ:- 50ರೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು, 50ರೂಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು 200 ಪಾವಲಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವನು; 200 ಪಾವಲಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು 50ರೂ ನೋಟು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೇಕೆ ಅಳುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ, 50ರೂ. ಕೊಟ್ಟು 60ರೂ ಬೆಲೆಬಾಳತಕ್ಕ ರೇಷ್ಮೆ ಸೀರೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಒಟ್ಟು ಗಂಟೆ ಹೋಯಿತು ಎಂದು ಅಳಲ್ಲ.

(7) ‘ಧೀರಃ’ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿದೆ. ‘ಧಿಯಾರಮತೇ ಇತಿ ಧೀರಃ’ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಲಾಭಾಲಾಭ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು ಮತ್ತೂ ತತ್ವಜ್ಞಾನಶೀಲನು ಎಂದರ್ಥ. ಅವಿವೇಕಿಯು ಅವಸ್ಥಾಭೇದಕ್ಕೂ ಅಳುವನು. ಉದಾ:- ಗುರುತು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲಾರದೇ ಮೂರನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದ ವಳು ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಆ ಮೂರುವರ್ಷದ ಮಗುವು 16 ವರ್ಷದವನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರುವರ್ಷದ ಮಗುವಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ಅವಿವೇಕದಿಂದ ಅತ್ತಳು. ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ಅಳುವುದಿಲ್ಲ. (16ನೇ ವರ್ಷದವನೇ 3 ವರ್ಷದವನೆಂದು ಗೊತ್ತಾದರೆ ಅಳುವುದಿಲ್ಲ.)

(8) ಮೂರನೇ ವಿಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲೇ ಅಡಗಿರುವುದು. ಅರ್ಜುನನು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳದೇ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾದ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಸಮಾಧಾನವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಪರಿಹರಿಸಿರುವನು. ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ದೇಹವುಳ್ಳ ಎಂದರೆ ದೇಹಭಿನ್ನನಾದ ಒಬ್ಬನೇ ಚೇತನನಿಗೆ ಕೌಮಾರದೇಹಭೋಗವು ಅನಂತರ ಯೌವನ ದೇಹಭೋಗವೂ (ಮೊದಲು ಅಂಗಿಕುಲಾವಿ ಅನಂತರ ರುಮಾಲು ಶರಾಯಿ, ಅನಂತರ ಶಾಲು, ಕೋಲು ಇವುಗಳು ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರುವಂತೆ) ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದರಮೇಲೊಂದು ಬರುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಾನು ಮೊದಲು ಕುಮಾರದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದೆನು. ಅದೇ ನಾನು ಮೊದಲು ಯುವಕದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆನು. ಅದೇ ನಾನು ಜರಾವಸ್ಥಾವಿಶಿಷ್ಟದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವೆನು. ಎಂದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವಿವೇಕಿಯೂ ಜಡವಾದ ದೇಹಗಳು ಅನೇಕವಾದರೂ ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನಾದ ನಾನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವೆನೆಂದು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಈ ದೇಹವು ಹೋಗಿ ದೇಹಾಂತರವು ಬಂದರೂ ಆ ಭಿನ್ನದೇಹಗಳಿಂದಲೂ ಬರುವ ಭೋಗವನ್ನು ನಿತ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಅನುಭವಿಸುವನು.

ಇಲ್ಲಿ “ದೇಹಿನಃ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ” ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡಿದರೆ ದೇಹಾತ್ಮವಾದವು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ‘ದೇಹಿನಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವಿದೆ. ಇದರಿಂದ ದೇಹಗಳು ಅನೇಕವಾದರೂ ಅವನ್ನುಳ್ಳವನು ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಕೌಮಾರದೇಹ, ಯೌವನದೇಹ, ಜರಾದೇಹ ಇವುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಎಂದರೆ ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ‘ನಾನು ಸುಖಿಯು, ನಾನು ದುಃಖಿಯು’ ಎಂಬ ಅನುಸಂಧಾನವು ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಇದೆ. ನಾನು ಸುಖಿ, ನಾನು ದುಃಖಿ ಎಂಬ ಅನುಸಂಧಾನವು ಯಾವ ದೇಹಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ದೇಹಗಳೆಲ್ಲಾ ಜಡ. ಏವಂಚ ಯಾವ ಜಡಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲದ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕೌಮಾರ, ಯೌವನ, ಜರಾವನ್ನ ದೇಹಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲದ ‘ನಾನು ಸುಖಿ, ನಾನು ದುಃಖಿ’ ಎಂಬ ಭೋಗವುಳ್ಳ ಚೇತನನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿ ಪರಮವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವವನು. ದೇಹವು ಜಡ ನಾನು ಸುಖಿ ಎಂಬುವನು ಚೇತನ. ದೇಹವು ಅನೇಕ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕದ್ದು. ಚೇತನನೇ ಯಾವಾಗಲೂ ‘ಅಹಂ’ ಎಂಬ ಅನುಸಂಧಾನಯುಕ್ತನಾಗಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸುಖದುಃಖಭೋಗಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಜಡವಾದ ದೇಹಗಳಿಗೆ ಭೋಗವೆಲ್ಲಿ ಬಂತು? ಹೀಗೆ ಕೌಮಾರಾದಿ ಅನೇಕ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಒಂದರಮೇಲೊಂದು ಹೋಗುವಂತೆ ಒಟ್ಟು ದೇಹವೇ ಹೋಗಿ ಬೇರೆದೇಹವು ಬಂದರೂ ಆ ದೇಹವುಳ್ಳ ಆತ್ಮನು ‘ನಾನು ಸುಖಿನಾನುದುಃಖಿ’ಯೆಂದು ಆಗಲೂ ದೇಹದಿಂದ ಭಿನ್ನನಾಗಿ ರುವನು. ಜಡಕ್ಕೆ ಚೇತನ ಗುಣವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಚೇತನಕ್ಕೆ ಜಡಗುಣ ಬರಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಯಾವಾಗಲೂ ದೇಹಭಿನ್ನನೇ. “ಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಅನಪಾಯಾತ್” (A is A) ಇದನ್ನು ತಿಳಿದ ವಿವೇಕಿಯು “ತತ್ರ ನ ಮುಹ್ಯತಿ” ಭಿಷ್ಣಾದಿಗಳ ದೇಹವೇ ಆತ್ಮ ದೇಹಹೋದರೆ ಆತ್ಮನಾಶವಾಗಿಹೋಗುತ್ತೆ ಎಂದು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯುತ ಜೀವನು ದೇಹದಿಂದ ಭಿನ್ನನು ಏಕೆಂದರೆ, ದೇಹವು ದೇಹವೇ ಜೀವನು ದೇಹವುಳ್ಳವನು; ದೇಹವು ಘಳಿಗೆ ಘಳಿಗೆಗೂ ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತಾ ಅನೇಕವಿಧವಾಗಿರುವುದು. ಜೀವನು ಸ್ಥಿರನಾಗಿ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರುವನು; ದೇಹಕ್ಕೆ ನಾನು ಸುಖಿ ನಾನುದುಃಖಿ ಎಂಬ ಭೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವದೇ ಸ್ವಭಾವ ಎಂದರೆ ಜಡವು. ಜೀವನಿಗೆ ‘ನಾನು ಸುಖಿ ನಾನು ದುಃಖಿ’ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದೇ ಸ್ವಭಾವ. ಸ್ವಭಾವಭೂತಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಬದಲಾವಣೆಯಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ದೇಹವು ಯಾವಾಗಲೂ ಚೇತನವಾಗಲಾರದು. ಚೇತನ ಯಾವಾಗಲೂ ದೇಹವಾಗಲಾರದು. ಅವಿಕ್ರಿಯನಾದ ಜೀವನೊಬ್ಬನೇ ಅನಂತದೇಹಗಳು ಬಂದರೂ ಸ್ಥಿರನಾಗಿ ನಿತ್ಯನಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ದೇಹದಿಂದ ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಯು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. || 13/2 ||

ಶ್ಲೋಕ: ಮಾತ್ರಾಸ್ವರ್ಶಾಸ್ತು ಕೌಂತೇಯ ಶೀತೋಷ್ಣಸುಖದುಃಖದಾಃ |
ಆಗಮಾಪಾಯಿನೋಽನಿತ್ಯಾಸ್ತಾಂಸ್ತಿತ್ವಿಕ್ವಸ್ವ ಭಾರತ || 14/2 ||

ಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ ಅವತರಣವು:- ಯುದ್ಧಮಾಡಿದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಾದಿಗಳ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ದೇಹಗಳ ದರ್ಶನದಿಂದ ದುಃಖವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ; ಆದಕಾರಣ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಿಲ್ಲದೆಂಬ ಅರ್ಜುನನ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಪದಚ್ಛೇದಃ ಮಾತ್ರಾಸ್ವರ್ಶಾಃ, ತು, ಕೌಂತೇಯ, ಶೀತೋಷ್ಣಸುಖದುಃಖದಾಃ, ಆಗಮಾಪಾಯಿನಃ, ಅನಿತ್ಯಾಃ, ತಾನ್, ತಿತ್ವಿಕ್ವಸ್ವ, ಭಾರತೆ||

ಹೇ ಕೌಂತೇಯ= ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ಯತಃ= ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ, ಶೀತೋಷ್ಣಸುಖದುಃಖದಾಃ= ಶೀತೋಷ್ಣ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳ ಅನುಭವದ್ದಾರಾ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ; ಮಾತ್ರಾಸ್ವರ್ಶಾಃ= ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯ- ಗಳ ಸಂಬಂಧಗಳು ; ಆಗಮಾಪಾಯಿನಃ= ಬರುತ್ತದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ (ಸ್ವರೂಪತಃ ಅನಿತ್ಯವಾದವು); ಅನಿತ್ಯಾಃ¹ = (ಪ್ರವಾಹತೋಪಿ) ಅನಿತ್ಯಗಳಾಗಿರುವವೋ² ಅತಃ= ಆ ಕಾರಣದ ದೆಸೆಯಿಂದ ; ಮಾತ್ರಾಸ್ವರ್ಶಾಃ ತು (ಏವೆ)= ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧಗಳೇ ; ಶೀತೋಷ್ಣಸುಖದುಃಖದಾಃ (ಕಿಂ)= ಶೀತೋಷ್ಣ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳ ಅನುಭವದ್ದಾರಾ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವೋ?

(★ ಅನಿತ್ಯಾಃ¹ :- ವಿಷಯಸಂಬಂಧಗಳುಬರುತ್ತವೆ ಹೋಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ಅನಿತ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲು ಪುನಃ ಅನಿತ್ಯಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದ ನೀರಿನಂತೆ ಎಡಬಿಡದೆ ಬರುತ್ತಾಹೋಗುತ್ತಾ ಇರುವುದೆಂದೂ, ಕಿಂಶುಕ ವೃಕ್ಷದ (ಮುತ್ತಗದ ಗಿಡದ) ಹೂವುಗಳಂತೆ ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದು, ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದು ಎಂದೂ ಅನಿತ್ಯವು ಎರಡು ವಿಧವು. ಇವೆರಡರ ಮಧ್ಯೆ ಮಾತ್ರಾಸ್ವರ್ಶಗಳು (ವಿಷಯಸಂಬಂಧಗಳು) ಮೊದಲು ಹೇಳಿದಂತೆ ಪ್ರವಾಹದ ನೀರಿನಂತೆ ಅನಿತ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪುನಃ ಅನಿತ್ಯಾಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ)

(ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ) ಇದು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದರೇನೇ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಹೇಚಾರತ= ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ; ತಾನ್= ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ದೇಹಗಳಿಗೂ ನಿನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಆಗುವ (ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನೂ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನೂ) ; ತಿತಿಕ್ಷಸ್ವ= ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೊಡದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಕೋ.

ತಾತ್ಪರ್ಯವುಃ- ವಿಷಯಸಂಬಂಧವು ತಾನಿದ್ದ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೊಡದೆಯೇ ಕೆಲವು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ವಿಷಯಸಂಬಂಧಗಳು ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಭಿಮಾನ (ಇದು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ) ವುಳ್ಳವರಿಗೇ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವರಿಗೆ (ನಿರಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ) ವಿಷಯಸಂಬಂಧಗಳು ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದವಾದುದು. ಆದಕಾರಣ ನೀನು ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ ದ್ರೋಣಾದಿಗಳ ದೇಹಸಂಬಂಧವನ್ನು (ಅದರ ದೇಹಗಳಿಗೂ ನಿನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಆಗುವ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು) ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೋ; (ವಿಕ್ಯತವಾದ ದೇಹಸಂಬಂಧದಿಂದ ದುಃಖವು ಆಗದಂತೆ ಮಾಡಿಕೋ)

ವಿಚಾರವುಃ- 'ಯಂ ಹಿ ನ ವ್ಯಥಯಂತ್ಯೇತೇ' ಎಂಬ (15/2 ಗೀ) ಉತ್ತರ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಏತೇ= ಈ ವಿಷಯ ಸಂಬಂಧಗಳು ಯಂ= ಯಾವಾತನನ್ನು ನ ವ್ಯಥಯಂತಿ= ದುಃಖ ಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಆತನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಪೂರ್ವ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದ 'ತಿತಿಕ್ಷಸ್ವ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಥವನ್ನೇ 'ನವ್ಯಥಯಂತಿ=' ದುಃಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ (ಅನುವಾದ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ) ತಿತಿಕ್ಷಸ್ವ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಹನೆ ಮಾಡಿಕೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯನು ಹೇಳಿದುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದವುಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಸರಿಯಾದುದು.

ಅಭಿಮಾನವಿದ್ದರೇನೇ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು.

ಯಜಮಾನನಿಗೆ ತನ್ನ ಉತ್ತಮವಾದ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ 'ಇದು ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನವಿದ್ದಾಗ ಆ ಕುದುರೆಯ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಯಾಸವುಂಟಾದ ಕೂಡಲೇ ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ದುಃಖಪಡುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಇತರರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಮಾರಿದ ಉತ್ತರ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಅದೇ ಕುದುರೆ ಸತ್ತು ಹೋದರೂ ಆ ಕುದುರೆಯು ನನ್ನದೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವು ನಷ್ಟವಾದುದರಿಂದ ದುಃಖವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ತಾನು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಮಾರದೇ ಇದ್ದರೆ ಬಹಳ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷದಿಂದ ಮಾರಿದ್ದಾಯಿತು ನನಗೆ ವಿಶೇಷಲಾಭವೇ ಉಂಟಾಯಿತು' ಎಂದು ಸಂತೋಷ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

(2) ವಿವಾಹಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರ ಪರಸ್ಪರ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ರೋಗವುಂಟಾದರೂ ಅವರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ದುಃಖವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಲಾಭವಾದರೂ ಸುಖವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿವಾಹವಾದ ಕೂಡಲೇ ನನ್ನದೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವು ಉಂಟಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಪರಸ್ಪರ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ರೋಗವು ಉಂಟಾದಕೂಡಲೇ ದುಃಖವೂ, ಉತ್ಕರ್ಷವಾದ ಕೂಡಲೇ ಸುಖವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಕೇವಲ ವಿಷಯಸಂಬಂಧಗಳೇ ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಭಿಮಾನವೇ ಕಾರಣವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದವಾದ ವಿಷಯವೇ!

ಇದಲ್ಲದೇ 'ನಿರ್ಮಮೋನಿರಹಂಕಾರಃ' (21/2 ಗೀ) ಮುಂತಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ: ಆದುದರಿಂದ ವಿಷಯಗಳ ಭೋಕ್ತೃವು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೇನೇ ವಿಷಯಸಂಬಂಧಗಳು ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ ಸತ್ಯಮೇವ ತತ್ಸರ್ವಂ ಭವದುಕ್ತಮ್ | ಉಕ್ತವಿಧಯಾಽಽತ್ಮಹಾನೇರಭಾವಾತ್,
ದೇಹಹಾನಾವಪಿ ಸಮೀಚೀನದೇಹಾಂತರರೂಪ- ಪ್ರತಿನಿಧಿಲಾಭಾತ್, ಬಾಂಧವಾನಾಂ ಹಾನಿಃ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಧಿಯಾ
ಶೋಕೋ ನ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ತಥಾಽಪಿ ತನ್ಮೃತೌ ಮಮೈವ ಸುಖಹಾನಿದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್ |
ತದ್ವೇಹದರ್ಶನಸ್ಪರ್ಶಸಂಭಾಷಣಾದೇಃ ಸುಖಹೇತೋರಭಾವಾತ್ | ಛೇದಭೇದಾದಿನಾ ವಿಕೃತತದ್ವೇಹದರ್ಶನಸ್ಯ
ದುಃಖಹೇತೋ- ಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ || ಮಾತ್ರೇತಿ ಮೀಯಂತ ಇತಿ ಮಾತ್ರಾಃ | ಮಾಜಮಾನ ಇತ್ಯತಃ ಕರ್ಮಣಿ
ತ್ರಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಸ್ಮಿತ್ತಂ ಶಬ್ದಸ್ತಾಭಾವ್ಯಾತ್ | ಜ್ಞಾನವಿಷಯಾಃ ಗಂಧರಸರೂಪಸ್ಪರ್ಶಶಬ್ದಾಃ ತೇಷಾಂ ಸ್ಪರ್ಶಾಃ
ಸಂಬಂಧಾಃ | ಶೀತೋಷ್ಣಶಬ್ದೌ ಶೀತೋಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವಾಚಕೌ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಗಂಧರಸರೂಪಸ್ಪರ್ಶಶಬ್ದಾಭ್ಯ

ಸರ್ವವಿಷಯಪರೌ ಭೂತ್ವಾ ತದನುಭವಲಕ್ಷಣೌ | ಲಾಕ್ಷಣಿಕೋಕ್ತಿಕ್ರಮಗ್ರೇ ವ್ಯಕ್ತಮ್ | ಗಂಧರಸರೂಪಸ್ಪರ್ಶ
ಶಬ್ದಾಖ್ಯ ವಿಷಯಾಣಾಂ ಘ್ರಾಣ ರಸನಚಕ್ಷುಸ್ತ್ವಕ್ಶ್ರೋತ್ರರೂಪೇಂದ್ರಿಯೈಃ | ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಯೇ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಾಸ್ತೇ
ಮಾತ್ರಾಸ್ಪರ್ಶಾಃ ಶೀತೋಷ್ಣಸುಖದುಃಖದಾಃ | ಸುಗಂಧಸುರಸಸುರೂಪಸುಸ್ಪರ್ಶಸುಶಬ್ದವಿಷಯಕಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ
ರೂಪಾನುಭವ ಜನನದ್ವಾರಾಽಽತ್ಮನಃ ಸುಖಪ್ರದಾಃ | ಅನಿಷ್ಠಗಂಧರಸಾದಿವಿಷಯಕಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನನದ್ವಾರಾ
ದುಃಖಪ್ರದಾಃ | ತೇಷಾಂ ಮೃತೌ ಚ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಸುಖದುಃಖಹಾನಿಪ್ರಾಪ್ತೇ ಭವತ ಇತಿ ಕಿಲ ಕೌಂತೇಯ ತವಾಶಯ ಇತಿ
ಪಾರ್ಥಹಾರ್ದಮನೂದ್ಯ ಭಗವಾನ್ ಕೃಷ್ಣಃ ಕಾಕುಸ್ಥರಶಿರಸ್ಕತು ಶಬ್ದೇನಾವಧಾರಣಾರ್ಥಕೇನ ನಿರಾಚಷ್ಟೇ | ಹೇ
ಕೌಂತೇಯ, ಮಾತ್ರಾಸ್ಪರ್ಶಾ ಏವ, ಗಂಧಾದಿವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕರ್ಷಾ ಏವ | ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಠಸ್ವವಿಷಯಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ
ದ್ವಾರಾ ಸುಖದುಃಖದಾಃ ಕಿಮಿತಿ ಕಾಕುಸ್ಥರೇಣಾಕ್ಷೇಪಃ | ಕೇವಲಂ ತನ್ಮಾತ್ರಾ ಏವ ನ ಭವಂತಿ | ಕಿಂತು ವಿಷಯೇಷು
ಶೋಭನಾಧ್ಯಾಸನಿಮಿತ್ತಸ್ತೇಹರೂಪೇಣ ವಾ ಅರಿತ್ವಾದಿಭ್ರಮಹೇತುಕದ್ವೇಷರೂಪೇಣ ವಾ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃ-
ಕರಣೇಷು ಮಮತಾಽತಿಶಯಹೇತುಕಾವಿವೇಕರೂಪೇಣ ವಾಽಭಿಮಾನೇನ ಸಹಿತಾ ಏವ ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕುತ ಏವಂ
ತನ್ಮಾತ್ರಾಏವ ಸ್ವಸ್ವವಿಷಯಾನುಭವದ್ವಾರಾ ಸುಖದುಃಖಹೇತವೋ ಭವಂತಿತ್ಯತ ಆಹ || ಆಗಮೇತಿ || ಯತ ಇತಿ
ಶೇಷೋ ವಾ ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣಂ ವಾ | ಏತಚ್ಚಾಗಮಪಾಯಿತ್ವಂ ಶೀತೋಷ್ಣಸುಖದುಃಖದಾಃ ಮಾತ್ರಾಸ್ಪರ್ಶಾ
ಆಗಮಾಪಾಯಿನ ಇತ್ಯೇವಂ ಸ್ವಸ್ವವಿಷಯಕಧೀದ್ವಾರಾ ಸುಖದುಃಖತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಮಾತ್ರಾಸ್ಪರ್ಶಾನಾಂ ವಿಶೇಷಣಮ್,
“ಸವಿಶೇಷಣೇ ಹಿ ವಿಧಿನಿಷೇಧೌ ವಿಶೇಷ್ಯೇ ಬಾಧಾದ್ವಿಶೇಷನಮುಪಸಂಕ್ರಾಮತ” ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್,
ಮಾತ್ರಾಸ್ಪರ್ಶಾನಾಂ ಸ್ವಸ್ವವಿಷಯಕಧೀದ್ವಾರಾ ಯತ್ಸುಖದುಃಖದತ್ವಂ ತಸ್ಯಾಗಮಾಪಾಯಿತ್ವಾದಿತಿ ಸುಖಾದಿದತ್ವ-
ರೂಪವಿಶೇಷಣಂ ಉಪಸಂಕ್ರಾಮತಿ | ಸುಪ್ಪಾದೌ ಶ್ರೀಚಂದನಾಗ್ನಿಕಣಾದಿಶೀತೋಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶಸಂಬಂಧೇ ಅವಿನಾಭೂತ
ಮನಸ್ಸಂಬಂಧಾತ್ಮಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಸತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ವವಿಷಯಾನುಭವದ್ವಾರಾ ಸುಖದುಃಖಾದಿದತ್ವಸ್ಯ
ಅದರ್ಶನಾತ್ | ಜಾಗ್ರದ್ವಶಾಯಾಂ ಅಭಿಮಾನಸತ್ವೇ ಏವ ತದ್ದರ್ಶನಾತ್ | ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಅಭಿಮಾನ-
ಸಹಿತಾ ಏವ ಮಾತ್ರಾಸ್ಪರ್ಶಾಃ ಸ್ವಸ್ವವಿಷಯಕಧೀದ್ವಾರಾ ಸುಖದುಃಖಾದಿದಾಃ ನ ತು ಕೇವಲಾ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಸುಪ್ಪಾ
ಅನ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಉಪರಮೇಽಪಿ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ನೋಪರಮಃ | ತಸ್ಯ ತದಾಽಪಿ ವಿಷಯಸನ್ನಿಕರ್ಷೋಽಽಸ್ತಿತಿ
ಜ್ಞಾಪನಾಯೈವ ಇತರವಿಷಯಲಾಕ್ಷಣಿಕಶೀತೋಷ್ಣಪದಪ್ರಯೋಗಃ | ಆಗಮಾಪಯಿತ್ವಂ ಚಾತ್ರ ಗಂಗೋದಕಸ್ಯೇವ
ಪ್ರವಾಹತೋ ನಿತ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ವ್ಯಕ್ತಿಸ್ವರೂಪೇಣಾನಿತ್ಯತ್ವಂ ನ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ | ಮಾತ್ರಾಸ್ಪರ್ಶಾನಾಂ ಸುಖಾದಿದತ್ವೇನ
ತದಯೋಗಾತ್ | ತಥಾತ್ವೇ ಸುಪ್ಪಾದೌ ಸತ್ವೇನಾಭಿಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕೋಕ್ತಯೋಗಾತ್ | ಅರ್ಜುನಸ್ಯ
ಅಭಿಮಾನನಿವರ್ತನಯೋಧಾನುಪಯೋಗಾಚ್ಚ ಕಿಂತು ಕಿಂತುಕಕುಸುಮಾನಾಮಿವ ಪ್ರವಾಹತೋಽಪಿ
ವಿಚ್ಛಿದ್ಯಮಾನತ್ವಮ್ | ಸುಪ್ತಿಮೂರ್ಛಾಽಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿಷು ವಿಚ್ಛೇದೇನ ಪ್ರವಾಹವಿಚ್ಛೇದಸಂಭವಾತ್ | ತಸ್ಯ
ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಾಚ್ಛೇತಿ ಭಾವೇನ ಆಗಮಾಪಯಿತ್ವಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ | ಅನಿತ್ಯಾ ಇತಿ | ಶೀತೋಷ್ಣಸುಖದುಃಖದಾಃ
ಮಾತ್ರಾಸ್ಪರ್ಶಾ ಅನಿತ್ಯಾಃ ಪ್ರವಾಹತೋಽಪಿ ಅನಿತ್ಯಾಃ | ತೇಷಾಂ ಸುಖಾದಿದತ್ವಂ ಪ್ರವಾಹತೋಽಪ್ಯನಿತ್ಯಂ ಯತೋಽ
ತೋಽನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಅಭಿಮಾನಯುತಾ ಏವ ಸುಖಾದಿದಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಆತ ಇತಿ ಶೇಷಃ | ಅಭಿಮಾನಹೀನ
ಮಾತ್ರಾಸ್ಪರ್ಶಾನಾಂ ಸುಖಾದಿದತ್ವಾಭಾವಾತ್ | ಅಭಿಮಾನತ್ಯಾಗೇನ ತಾನ್ಮಾತ್ರಾಸ್ಪರ್ಶಾಸ್ತಿಕ್ವಸ್ವ ವಿಫಲೀಕುರು |
ಸುಖದುಃಖಾದಿನಾ ಯಥಾ ನ ಭವಂತಿ ತಥಾ ಕುರು | ನ ಹ್ಯಭಿಮಾನಂ ವಿನಾ ಕೃತೋ ಮಾತ್ರಾಸ್ಪರ್ಶರೂಪಃ
ಸಾಮಗ್ಯೈಕದೇಶಃ ಸುಖಾದಿದಾನೇ ಶಕ್ತೋ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ || 14/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ: ಆದರೂ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಬಲವಾದ ವಿಷಾದ ಕಾರಣವನ್ನು ಅರ್ಜುನನು ನಿರೂಪಿಸಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳು ಸ್ವರೂಪೇಣನಿತ್ಯರೇ. ಅವರು ದೇಹನಾಶವಾದ ನಂತರವೂ ಉತ್ತಮದೇಹಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದಬಹುದು. ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ದುಷ್ಟರಾದ್ದರಿಂದ ದುರ್ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದರೂ ನಾವು ದುಃಖ ಪಡಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ, ಸ್ವಜನರಾದ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಿದೃಶ್ಯಮಾನವಾದ ದೇಹವಿಯೋಗವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಅವರ ದರ್ಶನ, ಸ್ಪರ್ಶನ, ಸಂಭಾಷಣಾದಿಗಳು ತಪ್ಪಿಹೋಗಿ ದುಃಖಸಾಗರದಲ್ಲೇ ಮುಳುಗ ಬೇಕಾಗುವುದು. ಸ್ವಜನಶೂನ್ಯವಾದ ಹಸ್ತಿನಾವತಿಯು ನರಕತುಲ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಅರ್ಜುನನ ಶಂಕೆಗೆ ತಾಪತ್ರಯೋಪಶಾಮಕವಾದ ವಾಗ್ಮೃತದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅರ್ಥಃಽಲೈ ಕೌಂತೇಯನೇ! ಕೇವಲ ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಸನ್ನಿಹಿತಗಳ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವೆಂದು ತಿಳಿದೆಯಾ? (ನಿನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ರೂಪಸ್ಪರ್ಶ, ಮಾತು ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸುಖವಾಗಿ ಬಿಡುವುದೇ; ಶೀತೋಷ್ಣಸುಖದುಃಖದಾ= ಶೀತೋಷ್ಣಜ್ಞಾನ, ಸ್ಪರ್ಶಜ್ಞಾನ, ರಸಜ್ಞಾನ, ಶಬ್ದಜ್ಞಾನ, ರೂಪಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಸುಖಪ್ರದವಾಗುವುದೇನು?) ಇಲ್ಲ, ಕೇವಲ ಶಬ್ದಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಸುಖ ದುಃಖಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಾರವು. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ, ಆಲೋಕವು (ಬೆಳಕು) ರೂಪಜ್ಞಾನಹುಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ ಹೇಗೆ ಅವಶ್ಯಕವೋ ಹಾಗೆಯೇ ವಿಷಯಾಭಿಮಾನವು ಇದ್ದರೇನೇ ಇಷ್ಟವಿಷಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ (ಶಬ್ದರೂಪರಸಸ್ಪರ್ಶಗಂಧ ಇವುಗಳ ಅನುಭವದಿಂದ ಸುಖವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ವಿಷಯಾಭಿಮಾನವು ಇದ್ದರೇನೇ ಇಷ್ಟವಿಷಯ ಅಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಅನಿಷ್ಟವಿಷಯ- ಪಾಪಿಯಿಂದ ದುಃಖವುಂಟಾಗುವುದು. ವಿಷಯವು ರೈಲ್ ಗಾಡಿಯಂತೆ, ಅಭಿಮಾನವು ರೈಲ್‌ಕಂಬಿಯಂತೆ. ವಿಷಯದಿಂದ ಸುಖವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅಭಿಮಾನ ಜಾಗರೂಕವಾಗಿರಬೇಕು. ಅಭಿಮಾನವು ಜಾಗರೂಕ- ವಾಗಿರುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿಯೇ ರೈಲ್‌ಗಾಡಿಯಂತಿರುವ ವಿಷಯಗಳು ಜೀವನ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದರೆ, ಅವುಗಳಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಜ್ಞಾನ, ರಸಜ್ಞಾನ, ಶಬ್ದಜ್ಞಾನ, ರೂಪಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಸುಖವಾಗುವುದು. ಅಭಿಮಾನವು ಜಾಗರೂಕವಾಗಿರುವಾಗ ವಿಷಯ ಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸುಖವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಷಯಗಳಿದ್ದು ಅಭಿಮಾನವು ಜಾಗರೂಕವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸುಖವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏವಂಚಿ ಬಂಧುದರ್ಶನಾದಿಗಳಿಂದ ಸುಖವಾಗಬೇಕಾದರೆ 'ಬಂಧುದರ್ಶನವು ಪರಮಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು' ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ. ಬಂಧುದರ್ಶನಾದಿ ವಿಷಯಗಳಾದರೂ ಕಿಂಶಕುಸುಮಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಬರುತ್ತಲೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತಲೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಸರ್ವ ವಿಷಯಗಳೂ ಅನಿತ್ಯಗಳು. ಆದುದರಿಂದ ನಾಶವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟುವ ಕ್ಷುದ್ರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಬಂಧವು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಬೇಕಾದರೂ ಆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಹುಟ್ಟಬೇಕಾದರೂ ಅಭಿಮಾನವು ಅವಶ್ಯಕ. ಉದಾ:- ಮದುವಣಿಗನು ಮದುವೆ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಎದುರಿಗೆ ಪಠವನ್ನು ಹಿಡಿದರೂ, ಹತ್ತಾರು ಜನರು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ, ತಣ್ಣಗೆ ಗಾಳಿಬೀಸಿದರೂ ಯದ್ಯಪಿ ಅವನ ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯವು ಎದುರುಬದುರಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾನವೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಅಭಿಮಾನವು ಅನ್ಯತ್ರವಿಷಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜಾಗರೂಕವಾಗಿಲ್ಲ.

ಅಭಿಮಾನದ ವೈಖರಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಷಯಜ್ಞಾನವು ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಉದಾ: ಜರಾಸಂಧನು ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಾಗ ದುಃಖವಿಟ್ಟನು. ತಪಸ್ವಿಯು ಕರುಳು ಕಿತ್ತುಕೊಟ್ಟು ಸಂತೋಷ ಪಟ್ಟು ಪರಮಾನ್ನದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಪ್ರೀತಿ. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಅಭಿಮಾನಬಿಟ್ಟರೆ ದುಃಖವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಹಾಗೆ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಂಧುದರ್ಶನಾದ್ಯಭಾವಗಳಿಂದ ಆಗುವ ದುಃಖವೆಂಬ ಚಿತ್ತವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡು. (ಈ ಬಂಧುದರ್ಶನಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಇಂಗಿಹೋಗುತ್ತೆ ಎಂದು ಯಾರಾದರೂ ಹೇಳಿದರೆ ಆ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ನೀನು ನೋಡುವಿಯಾ? ನೋಡಿದರೂ ಸುಖವಾಗುವುದೇ? ನೋಡದೇ ಬಿಟ್ಟ ಪ್ರಯುಕ್ತ ದುಃಖವಾಗುವುದೇ? ಬಂಧುವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಗುಣವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಬಿಟ್ಟರೆ ಆ ಬಂಧುವು ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಾರನು. ಈಗ ನಿನ್ನ ಬಂಧುಗಳೆಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಅಂಥಾ ದೋಷವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಅವರಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು. ಆಗ ನಿನಗೆ ಅವರನ್ನು ನೋಡದೇ ಇದ್ದರೂ ದುಃಖವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ? ಉದಾ: ಶತ್ರುವಿನಮೇಲೆ ವಿಷದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಗುಳಿಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಆ ಗುಳಿಗೆ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸುಖವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆ ವಿಷದಗಾಳಿಯಂತಿರುವವರು ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳು. ಅವರು ಹೋದರೆ ದುಃಖವಾಗುತ್ತದೆನ್ನುವಿ. ಅಂಥಾ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳು ಅಯೋಗ್ಯರು. ಅವರಸಂಬಂಧ ನಮಗೆ ಅನಿಷ್ಟ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಅಭಿಮಾನತ್ಯಾಗ. ಅಂಥಾ ಅಭಿಮಾನತ್ಯಾಗವೆಂಬ ಗುಳಿಗೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅವರದರ್ಶನಾದ್ಯಭಾವದಿಂದ ದುಃಖವಾಗಲ್ಲ. ಸುಖವೇ ಆಗುತ್ತೆ. ಉದಾ:- ವೃಷಪನು ರಾಕ್ಷಸರೊಂದಿಗೆ ಬಂದು ನೈಜಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರು ಬಂದಿದ್ದರೂ ಹರಿಯು ಅವರ ವೇಷದಿಂದ ಬಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಶುಕ್ರರಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದ ನಿಮಿತ್ತ ಅವರನ್ನು ಹೊಡೆಯಲು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಲೌಕಿಕ ವಿಷಯಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ, ಬಂಧುಗಳು ನನ್ನವರು, ಇವರೇ ನನಗೆ ಸುಖಪ್ರದರು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದಲೂ, ದುಷ್ಟವಾದ ಕ್ಷುದ್ರವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇವು ಮಹತ್ಸುಖಪ್ರದವೆಂಬ ಭ್ರಮದಿಂದಲೂ ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಸನ್ನಿಹಿತವು ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಕಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಹಾಗೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನೂ ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಅಭಿಮಾನಶೂನ್ಯವಾದವನಿಗೆ ಕ್ಷಚಿತ್ ಸುಪ್ತಪುರುಷನಿಗಾಗುವಂತೆ ಶಬ್ದಾದಿಜ್ಞಾನವೇ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಥಂಚಿತ್ ಜ್ಞಾನವು

ಉತ್ಪನ್ನವಾದರೂ ಸುಖದುಃಖಗಳೂ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ಅವರ ದರ್ಶನಾದಿಗಳಿಂದ ದುಃಖವು ಉಂಟಾಗದಂತೆ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು. (ಉದಾ:- ತವರುಮನೆಗೆ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಓಡಿಸಿದರೆ ಭಾವಮೈದುನನು ತಾನಾಗಿಯೇ ಮನೆಗೆ ಬರುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಸಂಸಾರ ಹಾಳಾಗುವುದು ತಪ್ಪುತ್ತೆ.) ಹಾಗೆಯೇ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ಆ ವಿಷಯಗಳು ದೊರಕದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದುಃಖವು ಜೀವನಿಗೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷ:- (1) ಬಂಧುಗಳು, ಕೀರ್ತಿ, ಜಯ ಮತ್ತು ಇತರವಿಷಯಗಳನ್ನು ಜೀವನು ಏತಕ್ಕೆ ಕೋರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ, ಅವುಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಸುಖಕ್ಕೋಸ್ಕರ. ಆ ಸುಖಾಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ಎಂದರೆ “ಬಂಧ್ವಾದಿಗಳು ಮಹಾ ಅನರ್ಥಪ್ರದರು ಎಂದು ತಿಳಿದವನು ಹೇಗೆ ಮಾಡುವನೋ ಹಾಗೆ ಆಚರಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ಆಗ ಬಂಧ್ವಾದಿಗಳು ಎದುರಿಗೆ ಇದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರುಗಳು ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಂತಾಗ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಸುಖವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದೃಷ್ಟಾಂತ:- ಸುಖಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮದಿರೆಯನ್ನು ಮೂಢಜೀವನು ಕೋರುತ್ತಾನೆ. ಅಂಥವನಿಗೆ ಮದಿರೆ ಒಂದುದಿವಸ ಬರದೇ ಹೋದರೆ ಬಾಯಿಬಿಡುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ದುಃಖವಾಗುತ್ತೆ. ಆದರೆ ಅರ್ಜುನನಾದ ನಿನಗೆ ಮದಿರೆಬರಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ದುಃಖವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ನೀನು ಮದ್ಯದಿಂದ ಬರತಕ್ಕ ಸುಖವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಮನೆಗೆ ಮದ್ಯ ಇಣಕಿ ಹಾಕುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮದ್ಯಾಭಾವದಿಂದ ನಿನಗೆ ಹೇಗೆ ದುಃಖವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಬಂಧುದರ್ಶನಾದಿಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಸುಖದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ, ನೀನು ಕರೆಯದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಬಂಧುಗಳು ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಸುಳಿಯುವಹಾಗೇ ಇಲ್ಲ. ಅವರು ಬರಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ದುಃಖವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ಮದ್ಯದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಇರುವ ದೋಷವೇನು? ಎಂದರೆ ಎರಡುದೋಷಗಳಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯದು, ಆಗಮಾಪಾಯಿಗಳು ಎಂದರೆ ಯಾವನೊಬ್ಬ ಬಂಧುವೂ ಇವತ್ತಿದ್ದವನು ನಾಳೆ ಇರಲ್ಲ. ಇವತ್ತು ಅವರು ಸುಖಕೊಟ್ಟುನಾಳೆ ಸತ್ತುಹೋದರೆ ಅವನಿಗೆ ಸದೃಶ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಬಂಧುವನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕು. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕುವರ್ಷ ತಳ್ಳಬಹುದು. ಆಮೇಲೆ (2) ಬಂಧುಗಳು ಹುಡುಕಿದರೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ದೃಷ್ಟಾಂತ:- ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಡತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಮದುವೆ ಆಯ್ತು. ಮೂರುವರ್ಷವಿದ್ದಳು ಸತ್ತಳು. ಎರಡನೇ ಹೆಂಡತಿ ಬಂದಳು. ಅವಳೂ ಸತ್ತಳು. ಹೀಗೆ ಐದು ಜನ ಹೆಂಡದಿರಾಯ್ತು. ಹೀಗೆ ಪ್ರವಾಹತ್ವೇನ ಸದೃಶಪತ್ನಿಯರು ಬರುತ್ತಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ದುಃಖ. (2) ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಜನರು ಹೇಳಿ ಆ ಪ್ರವಾಹ ನಿಂತುಹೋದರೂ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ ದುಃಖ. ಆದರೆ ಸ್ಮ್ರಿಸಂಗದಿಂದ ಬರುವ ಸುಖವೇ ಬೇಡವೆಂದು ಸುಖಾಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅವನಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡದಿದ್ದರೂ ದುಃಖವಾಗಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಹೆಂಡತಿ ಓಡಿಹೋದರೂ ದುಃಖವಾಗಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಜುನಾ! ನೀನು ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿರುವ “ಇವರು ಆಗಮಾಪಾಯಿಗಳು ಅನಿತ್ಯರು” ಎಂಬ ದೋಷವನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವರಿಂದಂಟಾಗುವ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಆಶೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಆ ಬಂಧುಗಳೆಲ್ಲರೂ ನಿನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಹತರಾಗಿ ಒರಗಿ ಬಿದ್ದರೂ ನಿನಗೆ ದುಃಖವಾಗದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡುಬಿಡು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

(2) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿಷಯಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಡೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ವಿಷಯಾಭಿಮಾನವು ಮೂರುವಿಧವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು ಎಂದು ಅವನ ಅಶಯ. ಈ ಮೂರು ಅಭಿಮಾನವು ಯಾವುವೆಂದರೆ,

(ಅ) ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣಗಳಿಗೂ ಜೀವನಿಗೂ ಇರುವ (“ನಾನು ಇದ್ದೇನೆ, ನಾನು ಈದೇಹದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇನೆ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ) ಸಂಬಂಧವಿಶೇಷವು ಅಭಿಮಾನವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಥಾ ಅಭಿಮಾನವು ಇದ್ದರೆ ವಿಷಯಜ್ಞಾನವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಥಾ ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಿಷಯಜ್ಞಾನವೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂಥಾಅಭಿಮಾನವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಲೌಕಿಕ ಜ್ಞಾನವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅಭಿಮಾನಪರಿತ್ಯಾಗವು ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯವು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸಮಾಧಿ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅವಯವ ಭೇದವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ದುಃಖವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಮಾನವು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸರ್ವಜೀವರಿಗೂ ಇರುವುದು. ಉಪಯೋಗಭೇದದಿಂದ ಇದು ಒಳ್ಳೆಯದೂ ಕೆಟ್ಟದೂ ಆಗುವುದು.

(2) ‘ಅಹಂತಾ ಮಮತಾರೂಪ ಭ್ರಮಜ್ಞಾನವು’ ಅಭಿಮಾನವೆನ್ನಿಸುವುದು. ನಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರನು. ಪಶುಪಕ್ಷಿ ಬಾಂಧವರೆಲ್ಲರೂ ನನ್ನವರು. ನನಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಸುಖಪ್ರದರು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಮವು. ಈ ಭ್ರಮದಿಂದ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳೂ ವಿಷಯಾಕಾಂಕ್ಷೆಯೂ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ತನಗೆ ದುಃಖಪ್ರದವಾದ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲಾ ದ್ವೇಷವು ಉಂಟಾಗುವುದು.

ಹ.ಕ. ಸಾರ:

ನಾನು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಜಡಮತಿ ಮಾನವನು ದಿನದಿನದಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ ಜಪ ದೇವಾರ್ಚನೆಯ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳೆ|| ದಾನವರು ಸೆಳೆದೊಯ್ದರಲ್ಲದೇ! ಶ್ರೀನಿವಾಸನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಮದ್ದಾನೆ ಪಕ್ಷ ಕಪಿತ್ಥಫಲ ಭಕ್ಷಿಸವೋಲಹುದು||

ಈ ದುರಭಿಮಾನವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪರಿಚ್ಛಾದದಿಂದ ನಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಈ ದುರಭಿಮಾನದ ಪರಿತ್ಯಾಗವುಳ್ಳವನಿಗೆ (ಮನಸ್ಸು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಿಹಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಕ್ಷಚಿತ್ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿ ಚಿಕ್ಕರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ವಿಷಯಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಉತ್ಪನ್ನವಾದರೂ (ಸಿಗರೇಟಿನ ವಾಸನೆ ಬರುತ್ತೆ ಆಗ ಆ ವಾಸನೆಜ್ಞಾನವಾದರೂ) ಸುಖದುಃಖಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾದರೂ ಜ್ಞಾನಿಯು ಸುಖದಿಂದ ಹಿಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲ. ದುಃಖದಿಂದ ಕುಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲ. ದುರ್ವಿಷಯಜನಿತ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಭೋಗವುಂಟಾ- ಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಹಂತಾ ಮಮತೆಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನಿಗೆ ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಕ್ಷಿಪ್ರದಲ್ಲಿ ದುರ್ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವೂ, ಸದ್ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವೂ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಕ್ಷಿಪ್ರದಲ್ಲಿ ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಅಂಥಾ ಮಮತಾದಿಗಳು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ ದುಷ್ಟವಾದವುಗಳು.

(3) ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಭನಾಧ್ಯಾಸವು ಮೂರನೇ ಪ್ರಕಾರದ ಅಭಿಮಾನವು. ಎಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವಿರೋಧಿಯಾದ ದುರ್ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ನನಗೆ ಉತ್ತಮಸಾಧನವೆಂಬ ದುಷ್ಟಜ್ಞಾನವು ಮತ್ತು ತಜ್ಜನಿತರಾಗುವು. ಮತ್ತು ಸದ್ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ (ಮೋಕ್ಷೋಪಯೋಗಿಯಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ) ಇದು ನನಗೆ ದುಃಖಸಾಧನವೆಂಬ ಅನಿಷ್ಟಜ್ಞಾನವು. ತಜ್ಜನಿತ ದ್ವೇಷವು ಅಭಿಮಾನವೆನ್ನಿಸುವುವು. ಇದು ಯಾವಾಗಲೂ ನಾಶಕಾರಣವಾದುದು. ಈ ದುರಭಿಮಾನದ ತ್ಯಾಗದಿಂದ ಕೆಲವು ದುರ್ವಿಷಯಗಳ ಸನ್ನಿಹಿತವಿದ್ದರೂ (ಮನಸ್ಸು ಅನ್ಯತ್ರ ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಕ್ಷಚಿತ್ ಜ್ಞಾನವೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಥಂಚಿತ್ ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವು ಉತ್ಪನ್ನವಾದರೂ ದುರ್ವಿಷಯಗಳ (ಮೋಕ್ಷೋಪಯೋಗಿಯಲ್ಲದ ವಿಷಯಗಳ) ಸನ್ನಿಹಿತಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸುಖವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಶತ್ರುಪುತ್ರನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಸುಖವುಂಟಾಗುವುದೇ? ಹೀಗೆಯೇ ಸದ್ವಿಷಯದರ್ಶನಾದಿಗಳಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ದುಃಖವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಥಂಚಿತ್ ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪದುಃಖವು ಬಂದರೂ ಜ್ಞಾನಿಯು ನೀಚತೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾಘಸ್ನಾನದಿಂದ ಭಳಿಯಾದರೂ ಜ್ಞಾನಿಯು ಸಹನ ಮಾಡುವನಷ್ಟೆ.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡನೆಯ 'ಅಹಂ ಮಮತಾರೂಪ ಭ್ರಮಜ್ಞಾನ' ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ 'ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಭನಾಧ್ಯಾಸ' ವೆಂಬ ಅಭಿಮಾನಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಧರ್ಮಯುದ್ಧವು ಅಧರ್ಮವೆಂಬ ಭ್ರಮವನ್ನೂ, ದುಷ್ಟರಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ನನಗೆ ಸುಖಸಾಧನರು ಎಂಬ ಭ್ರಮವನ್ನೂ ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಅವರ ಹನನದಿಂದ ದುಃಖವನ್ನೇ ಹೊಂದಬೇಡ.

(ಕಥಂಚಿತ್ ಸ್ವಲ್ಪ ದುಃಖಬಂದರೂ ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಮಹಾಫಲಸಾಧನವಾದುದರಿಂದ, ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಧೂಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಸಹಿಸುವಂತೆ, ಆ ದುಃಖವನ್ನು ಸಹನಮಾಡು ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪದೇಶಭಾವವು.) "ಭಾರತ" ಎಂದು ದೇವರು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಹೇತುಗರ್ಭ ಸಂಬೋಧನೆ. ಬಂಧುಗಳ ಹನನದಿಂದ ಬರುವ ದುಃಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾದರೆ ಅಭಿಮಾನ ಬಿಡಬೇಕು. ಅಭಿಮಾನ ಬಿಡುವುದು ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸ. ಆದರೆ ಇಂಥಾ ಕಷ್ಟಕೆಲಸವಾದರೂ ಅದನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನೀನು ಸಮರ್ಥನೇ. ಏಕೆಂದರೆ ನೀನು ಭರತಕುಲೋತ್ಪನ್ನನು. ಆ ಭರತನಲ್ಲವೇ ಹುಟ್ಟಿದ ಎರಡು ಮಕ್ಕಳ ಮುಖವನ್ನೂ ಕೂಡ ನೋಡದೇ ಹೋದವನು. ಅವನು ಪುತ್ರಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತೆ, ಅವನ ವಂಶದಲ್ಲೇ ಹುಟ್ಟಿದ ನಿನಗೆ ಬಾಂಧವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಅಶಕ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕೌಂತೇಯನೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕುಲದ ಮೂಲಪುರುಷನು ಜ್ಞಾನಿಯಾದರೂ, ಹತ್ತತಾಯಿಯು ಚಂಚಲಳು ಎಂದು ಹೇಳುವಹಾಗಿಲ್ಲ. ಆಕೆಯೂ ವೀರಮಾತೆಯೇ|| 14/2 ||

ಶ್ಲೋಕ:-

ಯಂ ಹಿ ನ ವ್ಯಥಯಂತೈತೇ ಪುರುಷಂ ಪುರುಷರ್ಷಭ|

ಸಮದುಃಖಸುಖಂ ಧೀರಂ ಸೋಽಮೃತತ್ವಾಯಕಲ್ಪತೇ|| 15/2 ||

ಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿ ಆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಛಿನ್ನಛಿನ್ನವಾದ ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಾದಿಗಳ ದೇಹದರ್ಶನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದುಃಖವನ್ನು ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದುಃಖ ಉಂಟಾಗದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆಂತೆ 'ಪ್ರಕೃತ್ಯನಾದಿಪಂಕಸ್ಯ ದೂರಾದಸ್ಥರ್ಶನಂ ವರಂ||' ಕೆಸರನ್ನು ತುಳಿದು ಕಾಲುತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆಂತಲೂ ತುಳಿಯದೇ ಇರುವುದು ಉತ್ತಮವು ಎಂಬ ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡದೇ ಇದ್ದರೆ ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಾದಿಗಳ ದೇಹವು ಛಿನ್ನಛಿನ್ನವಾಗದೇ ಇರುವ ಕಾರಣ, ದುಃಖಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಛಿನ್ನಛಿನ್ನವಾದ ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಾದಿಗಳ ದೇಹದರ್ಶನದಿಂದ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಕೆ (ದುಃಖ) ಉಂಟಾಗದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು? ಎಂಬ

ಅರ್ಜುನನ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಪದಚ್ಛೇದಃ- ಯಂ, ಹಿ, ನ, ವ್ಯಥಯಂತಿ, ಏತೇ, ಪುರುಷಂ, ಪುರಷರ್ಷಭ, ಸಮದುಃಖಸುಖಂ, ಧೀರಂ, ಸಃ, ಅದ್ವೈತತ್ವಾಯ, ಕಲ್ಪತೇ||

ಅರ್ಥಃ- ಹೇ ಪುರುಷರ್ಷಭ= ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅರ್ಜುನನೇ!; ಏತೇ= ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಸಂಬಂಧಗಳು (ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನವು); ಧೀರಂ= ದುಃಖಪ್ರಸಕ್ತಿಯಾದರೂ, ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದ ಧೈರ್ಯವುಳ್ಳ; ಸಮದುಃಖಸುಖಂ= ಹೇಗೆ ದುಃಖವು ಪುರುಷಾರ್ಥ- ವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅನುಪಾದೇಯವೋ (ಇಚ್ಛಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೋ) ಅದರಂತೆ ವಿಷಯಾನುಭವದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಐಹಿಕಸುಖವೂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದುದರಿಂದ ಅನುಪಾದೇಯವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಇಚ್ಛಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ವೈಷಯಿಕಸುಖವುಳ್ಳ; ಯಂ ಪುರುಷಂ= ಯಾವ ಅಭಿಮಾನರಹಿತನಾದ ಜೀವನನ್ನೂ (ಪುರುಷರನ್ನೂ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನೂ); ನವ್ಯಥಯಂತಿ= ದುಃಖಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ; ಸಃ= ಆ ಪುರುಷನು; ಅದ್ವೈತತ್ವಾಯ= ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಕಲ್ಪತೇ= ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಹಿ= ಈ ವಿಷಯವು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯವುಃ= ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಏಕತೆಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದಾಗುವುದರಿಂದ ಆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದುಃಖಕಾರಣಗಳು ಉಂಟಾದರೆ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದುಃಖವು ಉಂಟಾಗದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಏಕತೆವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡತಕ್ಕವನೇ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು ದುಃಖಗಳುಂಟಾಗುವುದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಏಕತೆಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ನೀನು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದುದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಏಕತೆವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ ದೇಹದರ್ಶನದಿಂದ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಚಾರದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೇ ಹೊರತು ಯುದ್ಧವನ್ನು ಬಿಡಕೂಡದು.

ಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ ನನು ದುಃಖಾಭಾವಸ್ಯ ಯುದ್ಧಾಕರಣೇಽಪಿ ಸಂಭವಾತ್ ಕಿಂ ತತ್ಕೃತ್ವಾ ದುಃಖಾಭಾವಾಯಾ- ಭಿಮಾನತ್ಯಾಗೇನೇತ್ಯಾಶಂಕ್ಯ ದೇಹಾದ್ಯಭಿಮಾನತ್ಯಾಗೇನ ಭವನ್ ದುಃಖಾಭಾವಃ ಸ್ವಯಂ ಫಲರೂಪೋಽಪಿ ಪರಮಪುಮರ್ಥಹೇತುಶ್ಚ ಭವತೀತ್ಯಾಹ|| ಯಂ ಹೀತಿ|| ಹೇ ಪುರುಷರ್ಷಭ ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠ ಪಾರ್ಥ|| ಏತೇ ಮಾತ್ರಾಸ್ಪರ್ಶಾಃ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕರ್ಷಾಃ ಪುರುಷಂ ಪುರಂ ದೇಹಂ ಸರತಿ ಗಚ್ಛತಿ ಸೃಗತೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ ಜಾನಾತಿ | ಉಪಪದಾಂತಸ್ಯೋಕಾರಃ| ಸರತೇರ್ಡಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಷಟ್ಪಮ್ | ಶರೀರದರ್ಶನವಂತಮ್ | ಯದ್ವಾ ಪುರು ಪೂರ್ಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ತತ್ಸರತ್ಯವಗಚ್ಛತೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೀ ತಮ್ | ಧೀರಂ ಸುಖೇ ದುಃಖೇ ಚ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸತಿ ತತ್ಕಾರ್ಯಯೋರುತ್ಸೇಕವಿಷಾದಯೋಃ ಸ್ತಂಭಕಪ್ರಯತ್ನವಂತಂ, ಅತ ಏವ ಸಮದುಃಖಸುಖಮ್| ಅನುಪಾದೇಯತ್ವೇನ ಧರ್ಮೇಣ ದುಃಖೇನ ಸಮಂ ಸುಖಂ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥಾ ತಂ | ದುಃಖಂ ಯಥಾಪುಮರ್ಥತ್ವ ಹೇತುನಾನುಪಾದೇಯಂ ತಥಾ ವೈಷಯಿಕಂ ಸುಖಮಪಿ ಅಮೃತತ್ವವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್ ಅನುಪಾದೇಯಂ ಯಸ್ಯ ಸ ಸಮದುಃಖಸುಖಃ | ದುಃಖಸಮಸುಖಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ಅತ ಏವ ಯಂ ಅಭಿಮಾನಹೀನಂ ಜೀವಂ ಸ್ತ್ರೀಜನಂ ಪುಂಜನಂ ವಾ ನ ವ್ಯಥಯಂತಿ ನ ಚಾಲಯಂತಿ ಸುಖದುಃಖಕೃತೋಚ್ಛತ್ವನೀಚತ್ವಲಕ್ಷಣವಿಕಾರಂ ನ ಪ್ರಾಪಯಂತಿ ಸೋಽಧಿಕಾರೀ ಅಮೃತತ್ವಾಯ ಮುಕ್ತೇ ಕಲ್ಪತೇ ಸಮರ್ಥೋ ಭವತಿ | ಅತ್ರ ಧೀರಮಿತಿ ಸಮದುಃಖಸುಖತ್ವೇ ಹೇತುಃ| ತಚ್ಚಾಭಿಮಾನತ್ಯಾಗೇ ಹೇತುಃ | ಸಮದುಃಖಸುಖೋ ಜೀವಃ ಸುಖಹೇತುಷು ಶೋಭನಾಧ್ಯಾಸ ಲಕ್ಷಣಾಭಿಮಾನವಾಸ್ತದ್ವಿರೋಧಿಷು ದ್ವೇಷರೂಪಾಭಿಮಾನವಾಂಶ್ಚ ಕಥಂ ಭವೇದಿತಿ | ಸುಪ್ರಾದೌ ಪಾಮರಾಣಾಮಪಿ ಅಭಿಮಾನಾಭಾವೇನ ವ್ಯಥಾಭಾವಾದಮೃತತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಿಶಿ ಶಂಕಾವ್ಯವೃತ್ತಯೇ ಪುರುಷಂ ಶರೀರದರ್ಶನವಂತಂ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್| ತಥಾ ವ್ಯಥಾಭಾವಮಾತ್ರೇಣ ಕಥಮಮೃತತ್ವಂ, “ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್” (ಶ್ರೀ.ಆ. 3-12-7) ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾದಿತ್ಯಪಿ ಶಂಕಾಪನುತ್ಯಯೇ ಪುರುಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿನಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ | “ಪುರು ಬ್ರಹ್ಮ ಗುಣಾಧಿಕಾತ್ ತಜ್ಞಾನಾತ್ಪುರುಷಃ ಸ್ಮೃತಃ” ಇತ್ಯುಕ್ತಃ | ಅತ್ರ ನರಹರಿತೀರ್ಥೀಯೇ “ಬ್ರಹ್ಮಾ ನಿರಭಿಮಾನಿತ್ವಾದಿ”ತಿ ಸ್ಮೃತಿಂ ಉದಾಹೃತ್ಯ ಚತುರ್ಮುಖಾದನೈಷಾಂ ಅತಿವ್ಯಥಾರಾಹಿತ್ಯಮೇವ ಲಿಂಗಭಂಗಾತ್-ಪ್ರಾಗ್ಗೇಹಾದ್ಯಭಿಮಾನಾಭಾವಾತ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್|| 15/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ:- ಕೃಷ್ಣಾ! ನೀ ಹೇಳಿದ್ದೆಲ್ಲಾ ನಿಜ. ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಾದಿಗಳು ಬಂಧುಗಳಲ್ಲ. ಅವರ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಮರಣವಿಲ್ಲ. ಅವರದೇಹಕ್ಕೆ ಮರಣವಾದರೂ ಅದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಲಾಭವೇ ಉಂಟು. ಅವರ ದರ್ಶನಾದಿಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಸುಖಾಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ಅವರು ಸತ್ತರೂ ನಮಗೆ ದುಃಖವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಾನು ಯುದ್ಧವನ್ನೇಕೆ ಮಾಡಬೇಕು? ಅಭಿಮಾನವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಭಿಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ಜೀವಿಸೋಣ. ಅವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದೇತಕ್ಕಿ? ಅನಂತರ ಕೊಂಡು ಅದರಿಂದಾಗುವ ದುಃಖವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇತಕ್ಕಿ? ಅದರಿಂದ ಎರಡು ದೋಷವುಂಟು. (1) ಸಜ್ಜನರಾದ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ಹನನದಿಂದ ಪಾಪ. (2) ಅಭಿಮಾನ ತ್ಯಾಗದ ಕಷ್ಟ. ಉದಾ:- ತಾನಾಗಿಯೇ ಐದನೇ ಹೆಂಡತಿಯು ಸತ್ತುಹೋದರೆ ಸುಖಾಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಿರುಗಿ ಮದುವೆ ಆಗದಿರುವ ದುಃಖವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಚಿತ. ಆದರೆ ಇರೋ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕೊಂದು ಅನಂತರ ಸ್ತ್ರೀಸುಖದಾಶೆಯನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ನ್ಯಾಯವೇ? 'ಪ್ರಕ್ಷಾಳನಾದ್ಧಿ ಪಂಕಸ್ಯ ದೂರಾದಸ್ಪರ್ಶನಂ ವರಂ' ಎಂದು ನೀತಿಯಿದೆ. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ನಾನೀಗ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದು ದುಃಖವನ್ನು ಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಯುದ್ಧಮಾಡದೇ ಸುಮ್ಮನಿರುವುದು ಲೇಸು. ಇದರ ಮೇಲೆ ಆ ಬಾಂಧವರು ಇರುವಾಗ ಅವರದರ್ಶನಾದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪಸುಖವನ್ನಾದರೂ ಹೊಂದಿ ಬಿಡಬಹುದು. ಅದನ್ನು ತಾನೇ ಏತಕ್ಕೆ ಬಿಡಬೇಕು? ಪಾರಿಜಾತಪುಷ್ಪ ಅರ್ಧ ಗಂಟೆ ಇರುತ್ತೆ ಆಮೇಲೆ ಅದು ಹೋದರೆ ಆಗುವ ದುಃಖವನ್ನು ಅಭಿಮಾನ ಬಿಟ್ಟು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ. ಅದು ಇರುವಾಗ ಅಭಿಮಾನವಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಸುಖ ಪಡೋಣ. 'ಹಿರಿದಷ್ಟೇ ಬೆಂದ ಮನೆಗೆ ಲಾಭ' ಹೋಗೋ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಎಷ್ಟು ಲಾಭವಾಗುತ್ತೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಮಾಡುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೂ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ಯಂ ಹಿ ನ ವ್ಯಥಯಂತ್ಯೇತೇ ಪುರುಷಂ ಪುರುಷರ್ಷಭ | ಸಮದುಃಖಸುಖಂ ಧೀರಂ ಸೋಽಮೃತತ್ವಾಯಕಲ್ಪತೇ||"

ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದಾದಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಯಾವ ಪುರುಷನು ಸುಖದುಃಖರೂಪವಾದ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥಾ, ದುಃಖವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬೇಡವೆನ್ನುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅನಿತ್ಯವೂ ಅಲ್ಪವೂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯೂ ಆದ ವಿಷಯಸುಖವನ್ನೂ ಬೇಡವೆಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ವಿಶೇಷ:- ಇದರಿಂದ ಅರ್ಜುನನ ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಉತ್ತರ ಬಂತು. (1) ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕೊಂದು ಅದರಿಂದ ದುಃಖವುಂಟಾಗದಂತೆ ಅಭಿಮಾನ ತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು ಇದ್ದ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕೊಂದು ಸ್ತ್ರೀಸುಖಾಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತೆ ಅಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದರೆ, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಮದ್ಯದ ಗಡಿಗಳಿವೆ. ಮದ್ಯದಿಂದಾಗುವ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದಿದರೆ ಮಹಾರಾಜರು ಸೆಕ್ರೆಟರಿ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ ಆ ಹತ್ತು ಮದ್ಯದಭಾಂಡಗಳನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದ್ದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉದ್ಧರಣೆ-ಯಷ್ಟು ಮದ್ಯವಿಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ, ಆ ಸುಖಾಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅದು ಹೋದದಕ್ಕಾಗಿ ದುಃಖಪಡದೆ ಸುಖಿಯಾಗಿ ಆ ನೌಕರನು ಕುಳಿತಿದ್ದರೆ, "ಇವನು ನಿಜವಾದ ವೀರನು" ಎಂದು ತಿಳಿದು ರಾಜನು ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ 'ಇರುವ ಮದ್ಯವೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿಯಲಿ' ಎಂದು ಅದನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾ ಅದು ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಕಾನೂನಿನ ಪ್ರಕಾರ ಮದ್ಯದ ಅಂಗಡಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮದ್ಯ ಸಿಗದೇ ಇದ್ದಾಗ ಆ ಸುಖದಾಶೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಕಾಫಿಯನ್ನು ಕುಡಿದುಕೊಂಡು ತಡೆದುಕೊಂಡಿರುವವನು ಹೇಡಿಯನ್ನಿಸುವನು. ಅವನು ರಾಜನ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲನೆಯವನಿಗೆ ಮಹಾಲಾಭವುಂಟು. ಎರಡನೆಯ ಅಭಾವ-ವಿರಕ್ತನು (weak minded man) ಅಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಾದ್ದರಿಂದ ಬರುವ ಲಾಭವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಿರುವನು.

ಇದರಿಂದ ಎರಡನೇ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಉತ್ತರ ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಆಯಿತು. ವಿಷಯವು ಪಾರಿಜಾತದಂತೆ ಸಾಧುವಾದದ್ದಲ್ಲ. ಅದು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿಗರೇಟು, ಕಾಫಿ ಮದ್ಯ ಇವುಗಳಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿರೋಧಿಯಾದಾಗ ತ್ಯಾಗಾರ್ಹವು. ಯದ್ಯಪಿ ಪಾರಿಜಾತ ಒಳ್ಳೆಯದೇ. ಆದರೆ ಎಂಜಲು ಹಾಳೆಯಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅರ್ಧ ಗಂಟೆ ಈ ಹೂವು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆಯಲ್ಲಾ ಮುಡಿದುಕೊಳ್ಳೋಣ ಎಂದು ಯಾವ ವಿವೇಕಿಯೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಅರ್ಜುನನಾದ ನೀನು ಬಂಧುದರ್ಶನಾದಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಸುಖಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವರುಗಳ ಸಂಗವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಬಾರದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಎಷ್ಟೋ ವಿಷಯಗಳು ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲವರ್ಯಂತೆ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಸುಖವನ್ನೇ ಕೊಡುವುವು. ರಾಜನ ಉದ್ಯಾನವನದ ಗಿಡದಲ್ಲಿರುವ ಪಾರಿಜಾತಪುಷ್ಪದಂತೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸಿದರೆ ಯಾವ ಹಾನಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

(((((((((((((ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಾಳೆಯು ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ))))))))))))

‘ಅನಿಷಿದ್ಧ ಸುಖತ್ಯಾಗೀ ಪಶುರೇವ ನ ಸಂಶಯಃ’ ಎಂಬವಾಕ್ಯವೂ ಇದೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆ ಶಂಕೆಯು ಬರುತ್ತೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ‘ಪುರುಷರ್ಷಭ’ ‘ಯಂ’ ‘ಪುರುಷಂ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಸಾಮಾನ್ಯಜನರಿಗೆ ಈ ಅಭಿಮಾನತ್ಯಾಗವು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ನಿನಗೆ ಶಕ್ಯ. ನೀನು ಜ್ಞಾನವಂತ ಮತ್ತು ಪುರುಷ = ಮೋಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿ. ವಿಷಯಗಳು ಅಲ್ಪರಮುಂದೆ ಬಂದರೆ ‘ವ್ಯಥಯಂತಿ’ ಇವುಗಳನ್ನು ನಾನು ಅನುಭವಿಸಿಯೇ ತೀರಬೇಕು ಎಂಬ ಆಗ್ರಹವನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿವೇಕಿಯಾದ ಮೋಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿಯ ಮುಂದೆ ಬಂದರೆ ಇವು ‘ನ ವ್ಯಥಯಂತಿ’ ‘ಇವುಗಳ ಸುಖವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಾನೇನು ಮಾಡಲಿ’ ಎಂಬ ಸಂಕಟವನ್ನೇ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಿಯು ಬಹುಬೇಗ ಧೀರನಾಗುವನು. ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸುಖಪಡುವನು. (ಧೀ = ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ಸುಖ ಪಡುವನು) ಆಗ ಸಮದುಃಖಸುಖನಾಗುವನು. ವೃದ್ಧನಾದವನು ಗೋಲಿ ಆಡುವುದೆಂದರೆ ಅವಮಾನವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ವಿಷಯಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು ಅವಮಾನವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅದನ್ನು ದುಃಖವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಫಲವೆಂದರೆ, ‘ಅಮೃತತ್ವಾಯ ಕಲ್ಪತೇ’ ಮೋಕ್ಷಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಬಲವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ದೇವರು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳದೇ ಜ್ಞಾನಿಯೇ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ, ದೇವರು ಯಾವ ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದಾನೆಯೋ ಆ ಜ್ಞಾನಿಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟು ಅದು ಅವನದೇ ಎಂಬಂತೆ ಅದನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. “ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕೊಟ್ಟದ್ದು ನಾನು ಹೇಗೆ ಅನುಭವಿಸಲಿ ಹಂಗಿಗನಾದೆನಲ್ಲ” ಎಂಬ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಲ್ಲ. ವಿಷಯಗಳಾದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಅನುಭವ ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ‘ಇದು ಯಾವಾಗ ತಪ್ಪಿಹೋಗುತ್ತೋ ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು’ ಎಂಬ ಸಂಕಟವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವು. ನಾನು ನಿತ್ಯಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳದೇ ‘ಅವನೇ ನಿತ್ಯಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ’ ಎಂದು ದೇವರು ಹೇಳಿರುವುದು ಅವನ ಔದಾರ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುತ್ತೆ. ‘ಕಲ್ಪತೇ’ ಎಂದರೆ ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ವಿಷಯಸುಖವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೇ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನಾದರೂ ಕೊಂದು ಸ್ವಧರ್ಮ ವನ್ನು ಮಾಡುವವನೇ ಮೋಕ್ಷಸುಖಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗುವನು ಎಂದು ಭಾವ. ಅಕ್ಕಿಯ ಮೇಲಾಸೆ ನೆಂಟರ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ ಎಂಬುವಂತೆ ಬಂಧುಗಳೂ ಬೇಕು ದೇವರೂ ಬೇಕು ಎಂಬುವವನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಅನರ್ಹನು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಲ್ಪತೇ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇ ಅರ್ಜುನಾ, ಯುದ್ಧಮಾಡದೇ ಸುಮ್ಮನೆ ಇರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸುಖವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಅಧಿಕ ಲಾಭಕರವಾದದ್ದು ‘ಪ್ರಕ್ಷಾಳನಾದ್ಧಿ ಪಂಕಸ್ಯ’ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವು ಶಕ್ತರ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟದ್ದು. ರೋಗಿ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ವೈದ್ಯಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ರೋಗಿಗೆ ಔಷಧಿ ಇರೋದು ಕಸರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದೇ ರಸೆ; ಆಗ ರೋಗಿಯು ಕಸರಾಗುತ್ತೆಂದು ಹಿಂದಲೇಟು ಹಾಕದೇ ಕಸರಾದರೂ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಂಡರೆ ಮಲಬದ್ಧತೆಯೂ ಹೋಗಿ ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತೆ ಹಾಗೆಯೇ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಸಂಸಾರರೋಗಿಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಷ್ಟು ಸುಖಕೊಟ್ಟರೂ ವಿಷಯಗಳು ರೋಗಕ್ಕೆ ಅಪಠ್ಯಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸದೇ ಸ್ವಧರ್ಮವೆಂಬ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿ ಅರ್ಜುನನ ಸಮಸ್ತ ಶಂಕೆಗಳಿಗೂ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮುಗಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದೆಲ್ಲಾ ಇದರ ವಿವರಣೆಗಳು ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ಮತ್ತು ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಡಲು ಮಾಡತಕ್ಕ ಸಾಧನೆಗಳು.

ಶ್ಲೋಕ ನಾಸತೋ ವಿದ್ಯತೇ ಭಾವೋ ನಾಭಾವೋ ವಿದ್ಯತೇ ಸತಃ |
ಉಭಯೋರಪಿ ದೃಷ್ಟೋಂತಸ್ತನಯೋಸ್ತತ್ತದರ್ಶಿಭಿಃ || 16/2 ||

ಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾಃ- ಅವತರಣವುಃ ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಾದಿಗಳ ಸಂಹಾರದಿಂದ ಕುಲಧರ್ಮಾದಿಗಳು ನಷ್ಟವಾಗಿ, ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ನರಕವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು ; ಆದುದರಿಂದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅರ್ಜುನನ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ, ಹೇಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ನಿಷಿದ್ಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಸುಖವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ದುಃಖವೂ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯುದ್ಧಾಖ್ಯ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಸತ್ಕರ್ಮವಾದುದರಿಂದ (ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ ಕರ್ಮವಾದುದರಿಂದ) ಇದರಿಂದ ಷಾಪವು ಮತ್ತು ದುಃಖವು ಇವುಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ “ಷಾಪವು ಬರುತ್ತದೆ; ನಾನು ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಯುಕ್ತವಾದುದೆಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಪದಚ್ಛೇದಃ- ನ, ಅಸತಃ, ವಿದ್ಯತೇ, ಭಾವಃ, ನ, ಅಭಾವಃ, ವಿದ್ಯತೇ, ಸತಃ, ಉಭಯೋ, ಅಪಿ, ದೃಷ್ಟಃ, ಅಂತಃ, ತು, ಅನಯೋಃ,

ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿಭಿಃ|

ಅಸತಃ= ಅಸಾಧುವಾದ (ದುಷ್ಟನಾದ) ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ; ಭಾವಃ=ಸುಖವು ; ನ, ವಿದ್ಯತೇ= ಇಲ್ಲ ; ಸತಃ=ಸಾಧುವಾದ (ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ) ಕರ್ಮಗಳಿಂದ; ಅಭಾವಃ=ನಾಶವು (ದುಃಖವು); ನವಿದ್ಯತೇ= ಇಲ್ಲ ; ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿಭಿಃ= ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ; ಅನಯೋಃ= ಈ; ಉಭಯೋಃ ಅಪಿ= ಸಾಧುಕರ್ಮದಿಂದ ದುಃಖವಿಲ್ಲವೆಂಬ, ಅಸಾಧುಕರ್ಮದಿಂದ ಸುಖವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಈ ಎರಡೂ ವಿಷಯಗಳ; ಅಂತಃ ತು=ನಿರ್ಣಯವಾದರೂ (ನಿರ್ಣಯ ಮೂಲಕವಾದ ಸಂಪ್ರದಾಯವಾದರೂ); ದೃಷ್ಟಃ= ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟುದಾಗಿದೆ.

ಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ—ನನು “ಪಾಪಮೇವಾಶ್ರಯೇದಸ್ಮಾನ್ ಹತ್ವೈ ತಾನ್ ಆತತಾಯಿನಃ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಬಂಧುಹನನರೂಪ ಯುದ್ಧಾತ್ ಪರಲೋಕದುಃಖಂ ಶೋಕಹೇತುತಯೋಕ್ತಮ್| ಅತಃ ಶೋಕ ಇತ್ಯತ ಆಹ|| ನಾಸತ ಇತಿ ಅತ್ರ ಸದಸತ್ ಶಬ್ದೌ ಸಾಧ್ಯಸಾಧುಕರ್ಮಪರೌ| ಭಾವಾಭಾವಶಬ್ದೌ ಸುಖದುಃಖವಾಚಕೌ| “ಸದ್ಭಾವೇ ಸಾಧುಭಾವೇ ಚ ಸದಿತ್ಯೇತ್ಯಯುಜ್ಯತೇ| ಪ್ರಶಸ್ತೇ ಕರ್ಮಣಿ ತಥಾ” (ಗೀ. 26/17) ಇತ್ಯಾದೇಃ| ‘ಸದ್ಭಾವವಾಚಿನಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸರ್ವೇ ತೇ ಸುಖವಾಚಿನಃ’ ಇತ್ಯಾದೇಃ| ಅಸತೋ ದುಷ್ಟಕರ್ಮಣಃ ಸಕಾಶಾತ್ ಭಾವಃ ಸುಖಂ ನಾಸ್ತಿ ಯಥೇತಿ ದೃಷ್ಟಾಂತತಯಾಽ ಸ್ಯೋಪಯೋಗಃ| ಸತಃ ಸಾಧುಕರ್ಮಣಃ ಸಕಾಶಾದಭಾವೋ ದುಃಖಂ ನಾಸ್ತಿ ಏತಚ್ಚ ಯುದ್ಧಂ ನಾರಾಯಣದ್ವಿಷ್ಟಂ- ತದನುಬಂಧಿನಿಗ್ರಹರೂಪತ್ವೇನ ಸತ್ಕರ್ಮತ್ವಾತ್ ನ ಪರಲೋಕದುಃಖಹೇತುಃ| ಪ್ರತ್ಯುತ ಸುಖಹೇತುರೇವೇತಿ ಭಾವಃ| ಕಿಮತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ| ಉಭಯೋರಪೀತಿ|| ಅಂತೋ ನಿರ್ಣಯಃ ಪೂರ್ವಾರ್ಥೋಕ್ತ ಅರ್ಥಸ್ಯ ಅವಧಾರಣಮ್| ಅನ್ಯದರ್ಶನಸ್ಯಾನ್ಯಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಾತ್ ದರ್ಶನಮೂಲಃ ಸಂಪ್ರದಾಯೋಽತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ| ಉಭಯೋರಪ್ಯನಯೋಃ ಸದಸತ್ಕರ್ಮಣೋಃ ದುಃಖಸುಖೇ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ನ ವಿದ್ಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಯೋರಪಿ ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿಭಿಃ ಅಂತಸ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ತು ಪ್ರಮಾಣತಯಾ ದೃಷ್ಟ ಇತಿ ವಾ ದೃಷ್ಟಸ್ತು ದೃಷ್ಟ ಏವೇತಿ ವಾ ತು ಶಬ್ದಾನ್ವಯಃ| ಸತ್ಕರ್ಮಣೋ ದುಃಖಂ ನಾಸ್ತಿ, ಅಸತ್ಕರ್ಮಣಃ ಸುಖಂ ವಾ ನಾಸ್ತಿತ್ಯನಯೋಃ ಅರ್ಥಯೋಃ ನಿರ್ಣಾಯಕೋಪದೇಶಪರಂಪರಾರೂಪಸಂಪ್ರದಾಯೋ ಮಹಾತ್ಮಭಿಃ ದೃಷ್ಟಂ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ| ನನು ಅನಾದಿತ್ವಹೇತುನಾಽಹಮಪಿ ಪಕ್ಷೇ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವೇನಾನುಮಾತವ್ಯ ಇತಿ ತದುಕ್ತಂ ತ್ವಯಾ ಸ ತ್ವಯುಕ್ತಃ ಪಕ್ಷಃ| ದೃಷ್ಟಾಂತಾಭಾವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಾಸಂಭವಾತ್| ಅನ್ಯಸ್ಯಾನಾದಿನಿತ್ಯಸ್ಯ ಮಾನಾಭಾವೇನಾಭಾವಾದಿತ್ಯತೋಽನ್ಯದಪಿ ಅನಾದಿನಿತ್ಯಮೇತದಪ್ಯನೇನೋಚ್ಯತೇ| ನಾಸತ ಇತಿ|| ಅಸತಃ ಕಾರಣಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತೇರಭಾವಃ ಪ್ರಾಗಭಾವಃ ಪ್ರದ್ವಂಸಶ್ಚ ನ ವಿದ್ಯತೇ ನಾಸ್ತಿ ತಥಾ ಸತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚಾಭಾವೋ ದ್ವಿರೂಪೋಽಭಾವಃ ನ ವಿದ್ಯತೇ| ಅತ್ರಾಸತಃ ಸತಶ್ಚಾಭಾವೋ ನ ವಿದ್ಯತ ಇತ್ಯೇಕವಾಕ್ಯೇ ಸಂಭವತಿ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಗ್ರಹಣಂ ನ ವಿದ್ಯತೇ| ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾನಾದಿತ್ವಾನುಮಾನೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸದ್ಭಾವೇ ಆದರಸೂಚನಾರ್ಥಮ್| ಅತ ಏವಾಗ್ರೇಽವಿನಾಶಿತ್ವಾದಿನಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಸ್ಥಲಮನೇಕಂ ದರ್ಶಯತಿ| ಅತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಥಲಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ನಾಸತೋ ವಿದ್ಯತೇ ಭಾವ ಇತ್ಯೇತಾವದೇವ ವಾಚ್ಯಮ್| ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತ ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಯೋಗೇ ಕೃಷ್ಣೋ ದೃಷ್ಟಾಂತಿತಿಃ| ತತ್ರ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಾನುಗತಿಸೂಚನಾಯ ನಾಭಾವೋ ವಿದ್ಯತೇ ಸತ ಇತ್ಯಪ್ಯುಕ್ತಿಃ| ತಥಾ ಚ ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸುದೃಢಾ | ನನ್ವನ್ಯಸ್ಯಾನಾದಿನಿತ್ಯತ್ವೇ ಮಾನಾ (ಭಾವಾತ್) ಭಾವ ಇತ್ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ || ಉಭಯೋರಪೀತಿ || ಸದಸತೋರನಾದಿನಿತ್ಯಯೋರಂತಸ್ತು ನಿರ್ಣಯ- ಭೂತ ಪರಂಪರೋಪದೇಶಲಕ್ಷಣಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ತು ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿಭಿಃ ದೃಷ್ಟ ಇತ್ಯರ್ಥಃ| ನರಹರಿತಿರ್ಥಾಸ್ತು ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿಭಿರಪೀತ್ಯಪಿಪದಂ ಭಿನ್ನಕ್ರಮಮುಪೇತ್ಯ “ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪುರುಷಶ್ಚೈವ ನಿತ್ಯಾ ಕಾಲಶ್ಚ ಸತ್ತಮ” (ವಿಷ್ಣುಪು) ಇತ್ಯಾಗಮೋಽತ್ರಾರ್ಥೇ, ಮಾನಶ್ಚೇನ ಸಮುದ್ಯೇಯತ ಇತ್ಯಾಹುಃ|| 16/2 ||

ಶ್ರೀ ಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ: ಎಲ್ಲವೂ ನಿಜ. ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳು ಬಂಧುಗಳಲ್ಲ. ಅವರು ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಬಿಟ್ಟು ದೈವದ್ರೋಹಿಗಳಾದ ಅವರನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಬೇಕಾದದ್ದೇ. ಆದರೆ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ಸಂಹಾರದಿಂದ ಅನಂತವಾದ ಕುಲಧರ್ಮಗಳು ನಷ್ಟವಾಗಿ ಕುಲಧರ್ಮನಾಶಕತ್ವ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ನರಕ ಬರುತ್ತಲ್ಲಾ ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. “ನಾಸತೋ ವಿದ್ಯತೇ ಭಾವೋ ನಾಭಾವೋ ವಿದ್ಯತೇ ಸತಃ| ಉಭಯೋರಪಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಸ್ತುನಯೋಸ್ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿಭಿಃ|| 16/2 ||”

ದುಷ್ಟಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸುಖವಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತ ಸತ್ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ದುಃಖವು (ನರಕವು) ಇಲ್ಲ. ಈ ಎರಡುವಿಷಯಗಳ ನಿರ್ಣಯವು (ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕರ್ಮಸುಖವಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ದುಃಖವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯವು) ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ, ಅವರ ದಿವ್ಯ

ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವುದು.

ವಿಶೇಷ:- ಪಂಡಿತರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳದೇ, ತಾನು ಹೇಳಿದ ಎರಡು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲೂ ನಿರ್ಣಯವು 'ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿಭಿಃ ದೃಷ್ಟಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ಮೊದಲು ತನ್ನ ಮಾತೇ ಪ್ರಮಾಣ. ಅದರಮೇಲೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ (ವೇದಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ) ತಿಳಿಯುವುದೂ ಪ್ರಮಾಣ. ಇಷ್ಟು ಸಾಲದಕ್ಕೆ ಅವರು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ದಿಂದ ಈ ನಿರ್ಣಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿರುವರು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ವೇದೋಕ್ತ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಅನಿಷ್ಟವಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ವೇದವಿರುದ್ಧ ಪರಧರ್ಮಮಾಡಿದರೆ ಶುಭವಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಹಾಗಾಯ್ತು. (1) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಣಿ (2) ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಶಾಸ್ತ್ರ (3) ಅವರುಗಳ ಯೋಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ. ಆದ್ದರಿಂದ ಖೂನಿ ಮಾಡಿದವನನ್ನು ಕೊಂದರೆ ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಳು. ಆಗ ಅವರ ಮೂರುಜನ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಸಾಯುವರು. ಆ ಮಕ್ಕಳ ಹೆಂಡದಿರು ತಾವೂ ಸಾಯುವರು. ಆಗ ದೊಡ್ಡ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜವಾನರು ಕೆಲ್ಸ ಸಿಗದೇ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥಾ ದೊಡ್ಡಮನೆ ಮುಳುಗಿ ಹೋದಮೇಲೆ ಅವನ ಮನೆಗೆ ಪದಾರ್ಥ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಂಗಡಿ ವರ್ತಕ ಲಾಭವಿಲ್ಲದೇ ಪಾಪ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟವರ ಸಾಲ ಮುಳುಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟವರು ಪ್ರಾಣ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಮುಂತಾಗಿ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುವಂತೆ ನೀನು ಯೋಚಿಸ ಬೇಡ. ಖೂನಿ ಮಾಡಿದವನನ್ನು ಕೊಲೆ ಮಾಡುವುದು ರಾಜಧರ್ಮ. ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ದ್ರೋಹಿಗಳಾದ ಬಂಧುಗಳನ್ನಾದರೂ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲುವುದು ನಿನ್ನ ಸ್ವಧರ್ಮವು. ಅದರಿಂದ ಪುಣ್ಯವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತೆಯಾಗಿ ನಿಶ್ಚಂಕವಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡು ಎಂದು ಭಾವ.

ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಜೀವರುಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಎಲ್ಲರೂ ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯರು. ಅವರಿಗೆ ಸಾವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದನು. ಆದರೆ ಇದು ಹೇಗೆ ಕೊಡುವುದು? ಯಾವಾಗಲೂ ಹುಟ್ಟದೇ ಇರುವ ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಸಾಯದೇ ಇರುವ ಪದಾರ್ಥವಿರೋದು ಎಂದರೇನು? ದೃಷ್ಟಾಂತವಿಲ್ಲ ದಿದ್ದರಿಂದ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸ್ವಂತ ಕಲ್ಪನೆಯೆಂದು ಮಂದರಿಗೆ ಆಶಂಕೆ ಬರುವುದು. ಯುಕ್ತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಪರಾಪರ ನಿಖಿಲತತ್ತ್ವಜ್ಞನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಅನೇಕ ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳಿರುವವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

“ನಾಸತೋ ವಿದ್ಯತೇ ಭಾವೋ ನಾಭಾವೋ ವಿದ್ಯತೇ ಸತಃ|

ಉಭಯೋರಪಿ ದೃಷ್ಟೋಂತಸ್ತ್ವನಯೋಸ್ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿಭಿಃ||” ಅಸತಃ= ಅವ್ಯಕ್ತವಾದ ಜಗದುಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾದ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಗೂ, ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚೇತನ ಪ್ರಕೃತಿಗೂ, ಅಭಾವಃ= ಹಿಂದಾಗಲೀ, ಉತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಾಗಲೀ ನಾಶವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಚೇತನಾಚೇತನ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು. ಸತಃ= ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ, ಅಭಾವವು ಎಂದರೆ ಹಿಂದಾಗಲೀ, ಉತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಾಗಲೀ ನಾಶವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು. ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಪರಬ್ರಹ್ಮರಿಬ್ಬರೂ ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯರು. ಇದು ಉಪಲಕ್ಷಣವು. “ಅಸತ್” ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಐವತ್ತೊಂದು ವರ್ಣಗಳು, ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶ ಇವುಗಳಿಗೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತೆ. ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವಕ್ಕೂ ನಾಶವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳಿರುವಾಗ ಮತ್ತೂ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥವೇ. ಅಸಂಭಾವಿತವೆಂದು ಸಂಶಯ ಪಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಾವ.

ಅದೇವಿಷಯವೇ ಉತ್ತರ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು:-

ಶ್ಲೋಕ:- ಅವಿನಾಶಿ ತು ತದ್ವಿದ್ವಿದ್ಯೇನಸರ್ವಮಿದಂ ತತಂ|

ವಿನಾಶಮವ್ಯಯಸ್ಯಾಸ್ಯ ನ ಕಶ್ಚಿತ್ಕರ್ತುಮರ್ಹತಿ|| 17/2 ||

ಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ: ಅವತರಣವು: ಈಶ್ವರನಂತೆ ಜೀವನು ನಿತ್ಯನಾದುದರಿಂದ ಆ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರ ಯುದ್ಧಮಾಡಬೇಕೇಕೆಂಬ ಅರ್ಜುನನ ಮನೋಗತವಾದ ಶಂಕೆಗೆ 17-18 ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಪದಚ್ಛೇದಃ-- ಅದಿನಾಶಿ, ತು, ತತ್, ವಿದ್ವಿ, ಯೇನ, ಸರ್ವಂ, ಇದಂ, ತತಂ, ವಿನಾಶಂ, ಅವ್ಯಯಸ್ಯ, ಅಸ್ಯ, ನ, ಕಶ್ಚಿತ್, ಕರ್ತುಂ, ಅರ್ಹತಿ||

ಯೇನ=ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ; ಇದಂ ಸರ್ವಂ= ಈ ಸರ್ವಜಗತ್ತೂ; ತತಂ=ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆಯೋ; ತತ್= ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು; ಅದಿನಾಶಿ ತು= ಸ್ವರೂಪನಾಶವು; (ಇದ) (ಇತಿ)=ದೇಹನಾಶವು, ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಅಪೂರ್ಣತಾ ಎಂಬ ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಧನಾಶರಹಿತನಾದವನೆಂದು; ವಿದ್ವಿ= ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು! ಅವ್ಯಯಸ್ಯ= ನಾಶರಹಿತನಾದ; ಅಸ್ಯ = ಈ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ; ವಿನಾಶಂ=

ನಾಶವನ್ನು; ಕರ್ತುಂ=ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ; ಕಶ್ಚಿತ್=ಯಾವುದುಮಾಡುವುದು; ನ ಅರ್ಹತಿ= ಸಮರ್ಥನಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ :- ನನು “ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪುರುಷಃ ಕಾಲಃ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಉಪಾಸನಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಯ ಚ ಮೂಲನಿಶ್ಚಯಾತ್ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಯೋಃ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವಾಸಿದ್ಧೇಃ ಪುನರನುಮಾನಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಾಶಂಕೃ ಭಗವಾನ್ ಕಿಮಿದಾನೀಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಸ್ವರೂಪಸಾಧನೇನ ಕಿಂಚೇದಂ ನಿತ್ಯಂ ಇದಂ ನಿತ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮುಕ್ತೇನ ಚ ಯದ್ವೇಶತೋ ಅನಂತಂ ತತ್ಸರ್ವಂ ನಿತ್ಯಮೇವೇತ್ಯೇವಂ ಸಂಗ್ರಹಕಸಂಗ್ರಹೀತಂ ವರ್ಣಾದಿಜೀವಾದನ್ಯದಪಿ ಅಸ್ತಿ ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಸ್ಥಲಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯಾಹ|| ಅವಿನಾಶಿತ್ವಿತಿ|| ಯೇನೇದಂ ಸರ್ವಂ ತತಂ ವ್ಯಾಪ್ತಂ ತದಕಾರಾದಿವರ್ಣಜಾತಮ್, ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಶ್ಚೇತ್ಯೇವಮಾದಿಸರ್ವಂ ಅವಿನಾಶಿ ತು ನಿತ್ಯಮೇವೇತಿ ತುರೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನಾದಿ ಚೇತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್| ನನು “ಸುಪ್ಯಜಾತೌಣಿಸ್ತಾಚ್ಚೇಲ್ಯ” ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಸೋಪಸರ್ಗಸ್ಯಾಪಿ ಚ್ಛಾಂದಸತಾಚ್ಛೇಲಿಕ ಣಿವಿಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಾವಿನಾಶಿಶಬ್ದೇನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ-ವಿನಾಶಾಭಾವೋಕ್ತಾವಪಿ ಶಾಪೇನ ವಾ ಬಲವತ್ಪ್ರಯತ್ನಾದಿನಾ ವಾ ವಿನಾಶಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ || ವಿನಾಶಮಿತಿ || ಅಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಸ್ಯ ವಸ್ತುನೋ ವಿನಾಶಂ ಧ್ವಂಸಂ ಕಶ್ಚಿದಪಿ ಕರ್ತುಂ ನಾರ್ಹತಿ | ಕುತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್|| ಅವ್ಯಯಸ್ಯೇತಿ|| ಹ್ಯಾಸಹೀನಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ|| ಹ್ಯಾಸ ಏವ ನಾಸ್ತಿ ತಾದೃಶಸ್ಯ ನಾಶಂ ನ ಕೋಽಪಿ ಕರ್ತುಮೀಷ್ಟ ಇತಿ ಕಿಮು ವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ|| 17/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.:- ಎಲೈ! ಪಾರ್ಥನೇ, ಯಾವುದು ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತವೋ ಅದಲ್ಲವೂ ಅವಿನಾಶಿಗಳು ಎಂದರೆ ಸ್ವಭಾವತಃ ವಿನಾಶರಹಿತವಾದವುಗಳು. ಎಂದರೆ ನಿತ್ಯವೇ ಎಂದು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿರುವುದೆಂದು ನೀನು ತಿಳಿಯುವವನಾಗು. (ಇದರಿಂದ ಅಕಾರಾದಿ ವರ್ಣಗಳು, ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು).

ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜೀವವು ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥವೆಂಬಲ್ಲಿ ಅನಂತ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ದೊರೆತರೂ ಶಾಪಾದಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಜೀವನಿತ್ಯತ್ವವೂ ಕೂಡ ಯಾತಕ್ಕೆ ನಾಶ ಹೊಂದಬಾರದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇದೇ ಶ್ಲೋಕದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುವನು. ಎಲೈ ಪಾರ್ಥನೇ, ನಿತ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ವಿನಾಶವನ್ನು ಯಾವನೂ ಮಾಡಲಾರನು. ‘ಕಶ್ಚಿದಪಿ ಕರ್ತುಂ ನಾರ್ಹತಿ= ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಕೂಡ ಮಾಡಲಾರನು ಎಂದರ್ಥ.

ವಿಶೇಷ:- ಜೀವನನ್ನು ಚತುರ್ಮುಖನೂ ನಾಶಮಾಡಲಾರನೆಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯ್ತು. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ದೇವರೇ ಏಕೆ ಕೊಲ್ಲಬಾರದೆಂದು ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಕಶ್ಚಿತ್ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲೇ ಉತ್ತರವಿದೆ.

ಕಶ್ಚಿತ್ = ಅಚಿಂತ್ಯ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೂ ಕೂಡ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ‘ಕ’ ಶಬ್ದ ಪರಮಾತ್ಮವಾಚಕವೆಂದು ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದಿಂದ ವಿದಿತವಾಗುತ್ತೆ. (ಕಃ ಕಿಂ ಯತ್ತತ್ ಇತ್ಯಾದಿ) . ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ, ಪರಮಾತ್ಮ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಗಗನ, ವರ್ಣಾದಿಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಇವರೇ ಮುಂತಾದವರ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಜೀವನು ನಿತ್ಯನೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿರುವನು.

ಶ್ಲೋಕಃ ಅಂತವಂತ ಇಮೇ ದೇಹಾನಿತ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತಾಃ ಶರೀರಿಣಃ|

ಅನಾಶಿನೋಽಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ತಸ್ಮಾದ್ಯುಧ್ಯಸ್ವ ಭಾರತ|| 18/2 ||

ಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾಃ-- ಪದಚ್ಛೇದ :- ಅಂತವಂತಃ, ಇಮೇ, ದೇಹಾಃ, ನಿತ್ಯಸ್ಯ, ಉಕ್ತಾಃ, ಶರೀರಿಣಃ, ಅನಾಶಿನಃ, ಅಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ, ತಸ್ಮಾತ್, ಯುದ್ಯಸ್ವ ಭಾರತ||

ನಿತ್ಯಸ್ಯ= ನಿತ್ಯನಾದ; ಶರೀರಿಣಃ=ಶರೀರವುಳ್ಳ ಜೀವರ; ಇಮೇ= ಈ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣತಕ್ಕ; ದೇಹಾಃ= ದೇಹಗಳು; ಅಂತವಂತಃ (ಇತಿ)=ನಾಶವುಳ್ಳವುಗಳು ಎಂದು; ಉಕ್ತಾಃ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ; ತಸ್ಮಾತ್= ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖ ನಾಶರಹಿತನು, ಜೀವನು ದೇಹಹಾನಿ ರೂಪವಾದ ನಾಶವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದುದರಿಂದ; ಹೇ ಭಾರತ= ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ; ಅನಾಶಿನಃ= ಚತುರ್ಮುಖನಾಶರಹಿತನಾದ; ಅಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ= ಅಪ್ರಮೇಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು; (ಪೂಜಾರ್ಥಂ)= ಪೂಜೆಗಾಗಿ; ಯುದ್ಯಸ್ವ= ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡು.

ಮೇಲಿನ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳ ತಾರ್ಪಯವು:- ಪರಮಾತ್ಮನು ಚತುರ್ಮುಖನಾಶರಹಿತನು; ಜೀವನು ದೇಹನಾಶವುಳ್ಳವನು; ಅದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು; ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವನು; ಅದುದರಿಂದ ‘ಸ್ವಕರ್ಮಾಣಾ ತಮಭ್ಯುಚ್ಯುಃ| ಸಿದ್ಧಿಂ ವಿಂದತಿ ಮಾನವಃ’ (ಗೀತಾ 46/18) ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ನನ್ನ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ) ಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿ

ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡು.

ಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: :-ನನು “ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿರೂಪೋ ಬಭೂವ” (ಕಾರಕ 2-5-9) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಜೀವಃ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಃ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಶ್ಚ ಉಪಾಧಿಕೃತಃ ಪ್ರತಿಮುಖಮಿವ ದರ್ಪಣೋಪಾಧಿಕೃತಮ್ | ದೇಹ ಏವಾತ್ರ ಜೀವೋಪಾಧಿ ನಾನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ತಥಾ ಚ ಜೀವಚೇತನಾ ನ ನಿತ್ಯಾಃ ಸನ್ನಿಧಿಕತ್ವಾತ್ ನಶ್ವರಮುಖದರ್ಪಣಸನ್ನಿಧಿಕ ಪ್ರತಿಮುಖವದಿತಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗ್ರಸ್ತಮನಾದಿನಿತ್ಯತ್ವಾನುಮಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ || ಅಂತವಂತ ಇತಿ || ಏಕವಚನಂ ಬಹುವಚನಾರ್ಥೇ | ಶರೀರಾಣಾಂ ನಿತ್ಯಾನಾಮಿಮೇ ಪರಿದೃಶ್ಯಮಾನಾಃ ಭೌತಿಕಾಃ ದೇಹಾಃ ಅಂತವಂತಃ ವಿನಾಶಿನಃ ಇತಿ ಯೋಜನಾ | ಇಮ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾದನ್ಯೇಽಂತಹೀನಾ ಅಪಿ ದೇಹಾಃ ಸಂತೀತಿ ಸೂಚ್ಯತೇ | ತ ಏವೋಪಾಧಯೋ ಜೀವಾನಾಂ ನಾಂತವದ್ಭೌತಿಕದೇಹಾ ಇತ್ಯಾದ್ಯಪ್ರತಿಪಕ್ಷೇ ಹೇತುರಸಿದ್ಧಃ | ಅತ ಏವ ನಿತ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಸಾಧ್ಯೋಕ್ತಿಃ | ಜೀವಾಃ ನಿತ್ಯಾಃ ನಿತ್ಯೋಪಾಧಿಕತ್ವಾತ್ ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಪ್ರತಿಮುಖವದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ನಿತ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯೇವೋಕ್ತೌ ಈಶ್ವರಸ್ಯಾಪಿ ದೇಹೋಽನಂತವಾನಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತೀತ್ಯತಃ ಶರೀರಿಣ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಮ್ | ದ್ವಿತೀಯಹೇತುರಯಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯಾಹ || ಅನಾಶಿನ ಇತಿ || ಬಿಂಬೋಪಾಧಿಸನ್ನಿಧಿನಾಶಕೃತನಾಶಹೀನಸ್ಯ ಶರೀರಿಣ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ | ಜೀವಾಃ ನಿತ್ಯಾಃ ನಿತ್ಯಬಿಂಬೋಪಾಧಿಸನ್ನಿಧಿಕತ್ವಾತ್ ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಪ್ರತಿಮುಖವದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ನನು ಉಪಾಧೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಪರಿಮಾಣಸ್ಯೈವ ವಸ್ತುನೋ ಬಿಂಬತ್ವಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಯೋಶ್ಚ ಬಿಂಬೋಪಾಧ್ಯೋಃ ಸನ್ನಿಧೇಃ ದರ್ಪಣಮುಖಸನ್ನಿಧೇರಿವ ಕಾದಾಚಿತ್ಕತ್ವನಿಯಮಾತ್ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ನಿತ್ಯತೇತ್ಯತ ಆಹ | ಅಪ್ರಮೇಯಸ್ಯೇತಿ || ಪ್ರಮಾ ಪರಿಮಿತಿಃ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸರ್ವಗತಸ್ಯೇತಿ ಯಾವತ್ | ಜೀವೇ ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯಾಭಾವಾದತದ್ಭಾವೇ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಸಾರೂಪ್ಯಂ ಗಮಯತೀತಿ ಸಿಂಹಶ್ಚೈತ್ರ ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ ಸರ್ವಗತೇಶ್ವರ- ಸರೂಪಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ತತ್ರತಿಬಿಂಬಸ್ಯೇತಿ ಯಾವತ್ | ಸರ್ವಗತೇಶ್ವರಪ್ರತಿಬಿಂಬಸ್ಯ ಕಥಂ ಬಿಂಬೋಪಾಧಿಸನ್ನಿಧಿ- ನಾಶೇನ ನಾಶಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ನ ಚ ಸರ್ವಗತಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವಾಯೋಗಃ | ತತ್ಸಾರೂಪ್ಯಸ್ಯೈವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತಾ ಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಾತ್ | ತದಾಹ ಸೂತ್ರಕಾರಃ | “ಃ ಯಾವದಾತ್ಮಭಾವಿತ್ವಾಚ್ಚ ನ ದೋಷಸ್ತದ್ವರ್ತನಾತ್ ಃ ” (2-3-30) ಇತಿ | ಉಪಸಂಹರತಿ | ತಸ್ಮಾದಿತಿ || ಬಿಂಬೋಪಾಧಿತನ್ನಿಧೀನಾಂ ನಾಶಾಭಾವೇನ ತನ್ನಾಶಪ್ರಯುಕ್ತನಾಶಸ್ಯ ಜೀವಚೇತನೇ ಅನಾಶಂಕೃತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾನುತ್ಥಾನಾತ್, ನ ತ್ವೇವಾಹಮಿತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಾನಾದಿನಿತ್ಯತ್ವಾನುಮಾನೇನ ಜೀವಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್, ಜೀರ್ಣದೇಹಹಾನೇಽಪಿ ಸಮೀಚೀನದೇಹಾಂತರಲಾಭರೂಪಪ್ರತಿನಿಧಿತಾ ಸಮಾಧಾನ ಸಂಭವಾತ್, ಬಂಧುದೇಹಸ್ಪರ್ಶನದರ್ಶನಾದ್ಯಭಾವನಿಮಿತ್ತಶೋಕಸ್ಯ ಚ ಪರಮಪುಮರ್ಥಹೇತ್ವಭಿಮಾನತ್ಯಾಗೇನ ನಿವರ್ತಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್, ಭಗವತ್ಪೂಜಾರ್ಥಂ ಹೇ ಭಾರತ ಯುದ್ಧಸ್ವೇತಿ | ನನ್ವೇತದಯುಕ್ತಮ್ | ಜೀವೇಶ್ವರಯೋಃ ನಿತ್ಯತ್ವಾವಿಶೇಷಾತ್, ಕುತ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಪೂಜ್ಯತೇತ್ಯತೋ ವಾ ಜೀವಾದ್ಧರೇರ್ವಿಶೇಷಂ ವಕ್ತುಮವಿನಾಶಿತ್ವಿತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಮ್ | ತಥಾಹಿ | ಯೇನ ಭಗವತಾ ಇದಂ ಜಗತ್ ಕಾಲಃ ಗುಣಜಾತಂ ತತಂ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್ | ಕಾಲತೋ ಗುಣತೋ ದೇಶತಶ್ಚ ಯದ್ವಿಷ್ಣ್ವಾ ಷ್ಟ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತಿಮತ್ತದ್ವಿಷ್ಣ್ವಾ ಷ್ಟ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾವಿನಾಶಿ | ತುವಿಶೇಷೇ | “ಅನಿತ್ಯತ್ವಂ ದೇಹಹಾನಿದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿರಪೂರ್ಣತಾ | ನಾಶಶ್ಚತುರ್ವಿಧಃ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ತದಭಾವೋ ಹರೇಃ ಸದಾ |” ಇತ್ಯುಕ್ತದಿಶಾ ಚತುರ್ವಿಧನಾಶಹೀನಮಿತಿ ವಿದ್ಧಿ | ಜಾನೀಹೀತ್ಯರ್ಥಃ | ವಿನಾಶಮಿತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಾಗ್ವದ್ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಂ | ವರ್ಣಾಕಾಶಾದೇರ್ದೇಶಕಾಲಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವೇಽಪಿ ನ ಗುಣತಃ ಸಾಽಸ್ತಿ | ಜೀವಸ್ಯ ಕಾಲತಸ್ತತ್ವೇಽಪಿ ನ ದೇಶಗುಣಾಭ್ಯಾಂ ತತಿರಸ್ತೀತಿ ಹರೇಸ್ತತ್ವೇ ವಿಶೇಷಃ | ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ಹರೇಃ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರೇಣವಿನಾಶಾಭಾವಃ | ತಾವತಾ ಜೀವಾದವಿನಾಶವಿಷಯೇ ಕೋ ಹರೇರ್ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ || ಅಂತವಂತ ಇತಿ || ಶರೀರಿಣಾಂ ಶೀರ್ಯಮಾಣದೇಹವತಾಂ ಸಂಸಾರಿಣಾಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ಸ್ವರೂಪತೋ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಜೀವಾನಾಮಿಮೇ ದೇಹಾಃ | ಅಂತವಂತೋ ವಿನಾಶವಂತೋ ಜನಿಮಂತಶ್ಚೇತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ | ಸಂಸಾರಿದೇಹಾಃ ಆದ್ಯಂತವಂತ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಮುಕ್ತದೇಹೋ ನೈವಮಿತಿ ಲಾಭಾತ್ ಮುಕ್ತೇಶ್ವರಸ್ಯ ಹರೇಃ ಕೈಮುತ್ಯಸಿದ್ಧೋ ನಿತ್ಯದೇಹಃ | ಏವಂ ಚೋತ್ಪತ್ತಿ- ವಿನಾಶವದ್ದೇಹವತಾಂ ಚ ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿರವರ್ಜನೀಯೈವ | ಗುಣತೋಽಪೂರ್ಣತಾ ವ್ಯಕ್ತವೇತಿ | ಸ್ವರೂಪತೋ

ನಿತ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ತ್ರಿವಿಧನಾಶವತ್ತ್ವಾ ಜ್ಞೇವಸ್ಯ ತತೋ ಹರೇಶ್ಚತುರ್ವಿಧನಾಶಹೀನಸ್ಯಾಸ್ತಿ ಮಹಾನ್ವಿಶೇಷ ಇತಿ ತತ್ಪೂಜಾ ಕಾರ್ಯೇತ್ಯುಪಸಂಹರತಿ | ಅನಾಶಿನ ಇತಿ || ತಸ್ಮಾಜ್ಜೇವೇಭ್ಯೋಽತಿಶಯತ್ವಾತ್, ಅನಾಶಿನಶ್ಚತುರ್ವಿಧನಾಶಹೀನಸ್ಯ ಅಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ದೇಶಕಾಲಗುಣಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯ ಹರೇಃ ಪೂಜಾರ್ಥಂ ಯುದ್ಯಸ್ತೇತಿ ಕಿಂಚ ನ ಕೇವಲಂ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರೇಣಾನಾಶಿತ್ವಾತ್ ತತ್ಪೂಜಾ ಕಾರ್ಯೇತಿ ಕಿಂತು ಸರ್ವಥಾ ಏವ ಅವಿನಾಶಿತ್ವಾತ್ ಸ ಏವ ಸ್ವತಂತ್ರಃ| ತತಶ್ಚ ತದಧೀನತ್ವಾನ್ಮುಕ್ತೇಃ ಯುದ್ಧಾದಿಸ್ವಕರ್ಮಣಾರಾಧಿತಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷಂ ದದಾತೀತ್ಯತಸ್ತತ್ಪೂಜಾ ಕಾರ್ಯೇತಿ ಭಾವೇನ ಚೋಕ್ತಮನಾನೋಽಪ್ರಮೇಯಸ್ಯೇತಿ|| 18/2 ||

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಈ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಪರ್ಯಂತ ಜೀವನಿಗೆ ಬರುವ ಬಾಹ್ಯದೇಹಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅನಿತ್ಯಗಳೆಂದೂ ಮತ್ತು ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ಮಾತ್ರ ನಿತ್ಯವೆಂದೂ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಯುಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ನಿತ್ಯವಾಗಲಿ, ಜೀವನು ವ್ಯಾಪ್ತನಲ್ಲ. ಅವನೇಕೆ ನಿತ್ಯನಾಗಬೇಕು. ಇದೊಂದು ವಿಧವಾದ ಶಂಕೆ. ಎರಡನೇ ವಿಧವಾದ ಶಂಕೆ ಏನೆಂದರೆ, 'ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿರೂಪೋ ಬಭೂವ' ಎಂಬ ಕಾರಕ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರತಿಮುಖದಂತೆ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ದರ್ಪಣವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಮುಖವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಅನಿತ್ಯವು. ಹೀಗೆಯೇ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾಗಿ ದೇಹರೂಪವಾದ ಉಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಅವನು ಉತ್ಪನ್ನನು ಮತ್ತು ವಿನಾಶಿಯು ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಜೀವರೂಪ (ಜೀವನೆಂಬ) ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಉಪಾಧಿಯು ಸ್ಥೂಲದೇಹವು. ಅದೂ ಅನಿತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಉಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಡುವುದರಿಂದಲೂ ಜೀವವು ಅನಿತ್ಯವೆಂದಾಯ್ತು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಸಕಲಜೀವರೂ ನಿತ್ಯರು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. "ಅಂತವಂತ ಇಮೇ ದೇಹಾನಿತ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತಾಃ ಶರೀರಿಣಃ|ಅನಾಶಿನೋಽಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ತಸ್ಮಾದ್ಯುದ್ಯಸ್ವ ಭಾರತ||"

ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ಸ್ವರೂಪತಃ ನಿತ್ಯರಾದ ಮತ್ತು ಶರೀರದಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿರುವ ಈ ಯೋಧರುಗಳ ಸ್ಥೂಲದೇಹಗಳು ನಾಶಹೊಂದತಕ್ಕವುಗಳೇ- ಅನಾಶಿಯಾದ ಎಂದರೆ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದ ನಾಶರಹಿತನಾದ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಮೇಯನಾದ (ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನಾದ) (ಪ್ರಮಾ= ಪರಿಮಿತಿ: ಪ್ರಮಾಯೋಗ್ಯಃ ಪ್ರಮೇಯಃ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಃ ಅಪ್ರಮೇಯಃ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಃ ಸರ್ವಗತಃ) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ ಈ ಜೀವನಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲ. ಅವನ ಭೌತಿಕದೇಹಗಳೇ ನಾಶಹೊಂದುವುವು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ನಿರ್ಭಯನಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡು. ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ಜೀವ ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷ:- ಮನುಷ್ಯನು ಬಿಂಬನು ಇವನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಡುತ್ತೆ. ಇಂಥಾ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೆ ನಾಶವು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಮೂರುರೀತಿಯಿದೆ. (1) ಮನುಷ್ಯನೇ ಸತ್ತುಹೋದರೆ (ಬಿಂಬ ನಾಶವಾದರೆ), (2) ದರ್ಪಣನಾಶ ದಿಂದ (ಉಪಾಧಿ ಹೋದರೆ) (3) ಮನುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡಿ ಇವರ ಸನ್ನಿಧಾನ ತಪ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ (ಸನ್ನಿಧಾನನಾಶ).

ಈ ಮೂರುರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುವೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಜೀವನಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ (ಅ) ಜೀವನ ಅಂಗಿಯಾದ ಸ್ಥೂಲದೇಹವು ಜೀವನಿಗೆ ಉಪಾಧಿಯಲ್ಲ. ಆ ಸ್ಥೂಲದೇಹ ಬರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೂ ಜೀವನಿದ್ದನು. ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪದೇಹವೇ ಜೀವನಿಗೆ ಉಪಾಧಿಯು ಆ ಸ್ವರೂಪದೇಹವೂ ಜೀವನೂ ಒಂದೇ. ಏವಂಚ ಜೀವರೇ ಉಪಾಧಿ, ಜೀವನೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಾಧಿನಾಶವಾಗಿ ಜೀವನಾಶವಾಗುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಭಿನ್ನ ಉಪಾಧಿಯೇ ಜೀವನಿಲ್ಲ.

ಪದ್ಯ:- ನಳಿನಮಿತ್ರಗೆ ಇಂದ್ರನು -ಪ್ರತಿಫಲಿಸುವಂತೆ ಜನಿತ್ರಯವು ಕಂಗೊಳಿಪುದು ಅನುಪಾಧಿಯಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಾಹ್ವಯದಿ ಹರಿಗೆ|| ತಿಳಿಯೇ ತ್ರಿಕುಂದಾಮನತಿಮಂಗಳ ಸುರೂಪವ ಸರ್ವದಾಪಿಲಿ ಪೊಳೆವ ಹೃದಯಕೆ ಪ್ರತಿದಿವಸ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಪೋಷಕನು|| 27/141.

(ಉಪಾಧಿಃ= ಸ್ವಸಮೀಪಗತ ವಸ್ತುನಿ ಸ್ವನಿಷ್ಠಧರ್ಮ ಆಧಾರಕರ್ತೃಂ, ಉಪಸಮೀಪೇ ಆಸಮಂತಾತ್ ಆದಧಾತೀತಿ ಉಪಾಧಿಃ)

(ಆ) ಬಿಂಬ ನಾಶವೂ ಆಗುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಬಿಂಬನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯನು. (ಇ) ಇನ್ನು ಬಿಂಬ ಮತ್ತು ಉಪಾಧಿಗಳ ಸನ್ನಿಧಾನವು ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಜೀವನು ಅಣುವಾದರೂ ಅವನಿಗೆ ಬಿಂಬನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಪ್ರಮೇಯನು ಎಂದರೆ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದರೂ ನಾಶವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲ. ಯದ್ಯಪಿ ಜೀವನು ವ್ಯಾಪ್ತನಲ್ಲ. ಆದರೂ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ದೇವರಿಗೆ ಸಂತತ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ್ದರಿಂದ ಇವನು ವ್ಯಾಪ್ತನಾದವನು ಹೇಗೆ ನಿತ್ಯನೋ ಹಾಗೇ ನಿತ್ಯನು.

17 ಮತ್ತು 18ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ:-

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಈಶ್ವರನಂತೆ ಜೀವನು ನಿತ್ಯನಾದರೆ ಇಬ್ಬರೂ ಸಮಾನರಾದರಲ್ಲ. ಆಗ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರ ಜೀವನು ಏಕೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಜೀವನು ನಿತ್ಯನೆಂಬಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿವೆ. ಮತ್ತೂ ನಿತ್ಯವೂ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಜೀವನು ನಿತ್ಯನು ಎಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿದೆ. ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಅವಿನಾಶಿತು ತದ್ವಿದ್ವಿಯೇನ ಸರ್ವಮಿದಂ ತತಃ |

ವಿನಾಶಮವ್ಯಯಸ್ಯಾಸ್ಯ ನ ಕಶ್ಚಿತ್ಕರ್ತುಮರ್ಹತಿ || 17/2 ||

ಅಂತವಂತಃ ಇಮೇದೇಹಾಃ ನಿತ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತಾಃ ಶರೀರಿಣಃ |

ಅನಾಶಿನೋ ಅಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ತಸ್ಮಾದ್ಯುಧ್ಯಸ್ವ ಭಾರತ || 18 ||

ಅರ್ಥ:- ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಈ ಸರ್ವಜಗತ್ತೂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆಯೋ ಅಂಥಾ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೇವಲ ಜೀವನಂತೆ ನಿತ್ಯನಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ, “ಅವಿನಾಶಿತು” ಎಷ್ಟುಪ್ರಕಾರದಿಂದ ನಾಶ ಹೊಂದಬಹುದೋ ಅಷ್ಟು ಪ್ರಕಾರದ ನಾಶಗಳಿಂದಲೂ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟವನು ಎಂದು ತಿಳಿ. (ಸ್ವರೂಪನಾಶ, ದೇಹನಾಶ, ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅಪೂರ್ಣತಾ ಹೀಗೆ ಚತುರ್ವಿಧನಾಶದಿಂದ ರಹಿತನೆಂದು ಭಾವ) ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ನಾಶರಹಿತನಾದ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಾಶವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಪುರುಷನೂ ಸಮರ್ಥನಲ್ಲ. (ನಾಶ ಹೊಂದಬೇಕಾದರೆ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಕಾರ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇರಬೇಕು. ಆ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸತಕ್ಕ ಪ್ರಬಲ ಪುರುಷನಿರಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ ಅವ್ಯಯ (ವಿಕಾರ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದವ). ಅವನಿಗಿಂತ ಪ್ರಬಲ ಪುರುಷನಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಪರಮಾತ್ಮನ ವೈಭವ.

ಪದ್ಯಃ ಮಂದಮಾನವ ಶ್ರೀನೃಸಿಂಹಗೌ ತಂದೆ ಯಾವನು ತಾಯಿಯಾವಳು | ಮಂದರವ ಧರಿಸುವರೆ ಕೂರ್ಮನ ಪೆತ್ತವರು ಯಾರು || ಹಿಂದೆ ಬೊಮ್ಮನ ಪ್ರಳಯ ಜಲಧಿಯೊಳೆಂದೆ ವಟಪತ್ರದಲಿ ಮಲಗಿದ ಇಂದಿರಾಪತಿಯೆನಿಪಾ ನಾ ನಿತ್ಯರೊಳು ನಿತ್ಯನೆಲೈ || 29 ||

ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪವಾದರೋ ನಿತ್ಯನಾದ ಈ ಜೀವನ ಶರೀರಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿ ನಾಶಹೊಂದುತ್ತಲೇ ಇರುವುವು. (ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಇವನು ಅಣುವು) ಆದರೂ ನಿತ್ಯನೂ ವ್ಯಾಪ್ತನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ್ದರಿಂದ ನಾಶರಹಿತನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂಥಾ ಚತುರ್ವಿಧನಾಶರಹಿತನೂ, ಜೀವಬಿಂಬನಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯೂ ಜೀವಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರದನೂ ಆದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನ ಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿ ನೀನು ಯುದ್ಧಮಾಡು.

ವಿಶೇಷ:- (ಅ) ಜೀವನೂ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ನಿತ್ಯರಾದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಚತುರ್ವಿಧನಾಶರಹಿತನು. ಜೀವನು ಸ್ವರೂಪನಾಶಮಾತ್ರ ರಹಿತನು. ಉಳಿದ ಮೂರುವಿಧನಾಶವುಳ್ಳವನೇ. (ಆ) ಪರಮಾತ್ಮನು ಬಿಂಬನು ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸ್ವತಂತ್ರನು ಸ್ವಾಮಿಯು. ಜೀವನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನಸತ್ತಾ ಉಳ್ಳವನು. ಭೃತ್ಯನು. (ಇ) ಪರಮಾತ್ಮನು ವ್ಯಾಪ್ತನು. ಪ್ರಾಕೃತಶರೀರಹೀನನು. ಜೀವನು ಅಣುವಾಗಿ ಸ್ಥೂಲದೇಹದಲ್ಲಿ ಬದ್ಧನಾಗಿ ಅನೇಕ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾ ಬಂಧವಿಮೋಚನೆಯನ್ನು ಪ್ರಭುವಿನಿಂದ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂಥಾ ಪ್ರಭುವಿನ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಯುದ್ಧವೆಂಬ ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡೆಂದು ಭಾವ.

(2) “ಯೇನ ಸರ್ವಮಿದಂ ತತಃ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿದೆ. ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನು ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೋ ಎಂದು ಹೇಳಿದೇ ‘ಯಾವ ಪ್ರಭುವಿನಿಂದ ಈ ನಿಖಿಲ ಜಗತ್ತೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ’ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಜಡವಾದ ಗಗನದಂತೆ ಅಲ್ಲ ಸರ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲೂ ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರನು ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

(3) “ಉಕ್ತಾಃ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಅನೇಕ ಪಂಡಿತರಿಂದ, ವೇದಗಳಿಂದ ಈ ವಿಷಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತೆ.

(4) “ಶರೀರಿಣಃ” ಈ ಜೀವರನ್ನು ಶರೀರಿಗಳು ಎಂದು ಕರೆದದ್ದರಿಂದ ಹಿಂಸಾಹೇತುವಾದ ಪ್ರಾಕೃತಶರೀರವುಳ್ಳವರೆಂದು ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಭೋಗವುಂಟು ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತೆ.

(5) “ಅನಾಶಿನೋಽಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ” ಇಲ್ಲಿ ಅನಾಶಿಯೂ ಅಪ್ರಮೇಯನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸದೃಶನಾದ ಎಂದರ್ಥ. ಅನಾಶಿಯೂ ಅಪ್ರಮೇಯನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಭಿನ್ನನಾದ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಾಂತ:- ಸಿಂಹಸ್ಯದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಸದೃಶನಾದ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು. ‘ಅತ್ತದ್ಭಾವೇ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಸಾರೂಪ್ಯಂ ಗಮಯತಿ’. (ವಿಶೇಷವಿಶೇಷಣಗಳು ಸಮಾನವಾದ ಲಿಂಗವಚನವಿಭಕ್ತಿವುಳ್ಳವುಗಳೆಂದರೆ, ಅವೆರಡೂ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಅಭಿನ್ನ ವೆಂದರ್ಥ. ದೃಷ್ಟಾಂತ: ರಾಮಕೃಷ್ಣಾ ದೇವಪ್ರವರೌ ಐಕ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಹೋದರೆ ‘ಅಗ್ನಿಮಾಣವಕಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸದೃಶ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿದೆ.

(6) ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಭಾರತ' ಎಂಬ ಪದವು ಹೇತುಗರ್ಭಸಂಬೋಧನೆಯು. ಭಗವತ್ಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡೆಂದು ಹೇಳುವಾಗ 'ಭಾರತ' ಎಂದು ಕರೆದದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಭರತನು ಹೇಗೆ ಸಕಲದ್ವೀಪವಾಸಿಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುದ್ರೋಹಿಗಳೂ ಸ್ವಧರ್ಮವಿರೋಧಿಗಳೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವತ್ಪೂಜೆಯೆಂದು ಅವರನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದನೋ, ಹಾಗೆ ಆ ಭರತನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನೀನು ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸೆಂದು ಭಾವ.

ಶ್ಲೋಕ: ಯ ಏನಂ ವೇತ್ತಿಹಂತಾರಂ ಯಶ್ಚೈನಂ ಮನ್ಯತೇ ಹತಂ |

ಉಭೌ ತೌ ನ ವಿಜಾನೀತೋ ನಾಯಂ ಹಂತಿ ನ ಹನ್ಯತೇ || 19/2 ||

ಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಅವತರಣವು:- ಚೈತ್ರನು ಮೈತ್ರನನ್ನು ಕೊಂದನು; ಮೈತ್ರನು ಚೈತ್ರನನ್ನು ಕೊಂದನು ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಇರಲಾಗಿ, ಜೀವನು ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ ನಿತ್ಯನು ಎನ್ನುವುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಅರ್ಜುನನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಮೈತ್ರನು (ಜೀವನು) ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕವನಲ್ಲ, ಚೈತ್ರನು(ಜೀವನು) ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲತಕ್ಕವನಲ್ಲ; ಆದುದರಿಂದ ಚೈತ್ರನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಮೈತ್ರನು ಕೊಲ್ಲಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವನು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಪದಚ್ಛೇದ:- ಯಃ, ಏನಂ, ವೇತ್ತಿ, ಹಂತಾರಂ, ಯಃ, ಚ, ಏನಂ, ಮನ್ಯತೇ, ಹತಮ್, ಉಭೌ, ತೌ, ನ, ವಿಜಾನೀತಃ, ನ, ಅಯಂ, ಹಂತಿ, ನ, ಹನ್ಯತೇ ||

ಅರ್ಥ:- ಯಃ=ಯಾವಾತನು, ಏನಂ=ಈ ಜೀವನನ್ನು ; ಹಂತಾರಂ= ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವನನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲುವವನೆಂದು; ವೇತ್ತಿ= ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೋ; ಚ=ಮತ್ತು; ಯಃ= ಯಾವಾತನು; ಏನಂ= ಈ ಜೀವನನ್ನು; ಹತಂ=ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟವನೆಂದು; ಮನ್ಯತೇ= ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಯೋ; ತೌ ಉಭೌ= ಆ ಇಬ್ಬರೂ; ನ ವಿಜಾನೀತಃ= ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು; ಅಯಂ= ಈ ಜೀವನು; ನ ಹಂತಿ= (ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದುದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ) ಕೊಲ್ಲುವವನಲ್ಲ; (ಜೀವಃ)= ಜೀವನು; ನ ಹನ್ಯತೇ= ಸ್ವರೂಪತಃ ನಿತ್ಯನಾದುದರಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡುವವನಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: :- ನನು ಯದುಕ್ತಂ ಜೀವಚೈತನಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಂ, ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ ಸರ್ವಭೈಕಪ್ರಕಾರೇಣಾವಿನಾಶಿತ್ವಾತ್ ಈಶ್ವರಃ ಸ್ವತಂತ್ರಃ, ಅನಿಚ್ಛಯಾ ದೇಹನಾಶಾತ್ ತನ್ನಿಮಿತ್ತದುಃಖವತ್ಪಾಚ್ಚ ಜೀವಃ ಪರತಂತ್ರ ಇತಿ, ತಜ್ಜೀವನಿತ್ಯತ್ವಪಾರತಂತ್ರೈ ನ ಯುಕ್ತೇ | ಹಂತಾ ಯಮಸ್ಯ ಹತಶ್ಚಾಯಮಿತಿ ಹನನಾದಿ ಕ್ರಿಯಾಯಾಃ , ಜೀವೇ ತತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರಸ್ಯ ಚ ಪ್ರತೀತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ | ಯ ಇತಿ || ಯಃ ಪುಮಾನ್ ಏನಂ ಜೀವಂ ಹಂತಾರಂ ಜೀವಾಂತರಸ್ಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರೈಣ ಘಾತಕಂ ವೇತ್ತಿ , ಯಶ್ಚ ಏನಂ, ಕೇನಚಿತ್ಸ್ವಾತಂತ್ರೈಣ ಹತಂ ಮನ್ಯತೇ, ತಾವುಭೌ ಜೀವಸ್ಯಾನ್ ನಿತ್ಯತ್ವಜ್ಞಾನೀ, ಹನನಾದಿಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಜೀವಸ್ವಾತಂತ್ರಜ್ಞಾನೀ ಚೇತ್ಯುಭೌ ನ ವಿಜಾನೀತಃ | ಜೀವನಿತ್ಯತ್ವಭಗವತ್ಪ್ರತಂತ್ರಾಜ್ಞಾನೌ | ಭ್ರಾಂತಾವಿತಿ ಯಾವತ್ | ಕುತೋ ಬಾಧಕಾದ್ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವಕಲ್ಪನೇತ್ಯತ ಆಹ || ನಾಯಮಿತಿ || ಬಿಂಬನಿತ್ಯತ್ವೋಪಾಧಿನಿತ್ಯತ್ವ ಬಿಂಬಸನ್ನಿಧಿನಿತ್ಯತ್ವಾನಾದಿತ್ವರೂಪೋಕ್ತಹೇತುಭ್ಯೋ ನಾಯಂ ಹಂತಿ ಜೀವಮ್ | ನ ಹನ್ಯತೇ ಚ ಜೀವಃ | ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವಾದೇವ ಹೇತೋರ್ನ ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಸನ್ ಕಶ್ಚನ ಹಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಆತೋ ಬಾಧಕಾದ್ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಅತ ಹನನಕ್ರಿಯಾ ಜೀವಕ್ರಿಯಾಂತರೋಪಲಕ್ಷಣಮ್ | ಸರ್ವತ್ರ ತಸ್ಯಾಸ್ವಾತಂತ್ರಾದಿತಿ ಏನಮೀಶ್ವರಂ ಜೀವಚೇತನಸ್ಯ ಹಂತಾರಂ ಯೋ ಮನ್ಯತೇ ಸೋಽಪಿ ಭ್ರಾಂತ ಏವ | ಚೇತನ ಹನನಸ್ಯೇಶ್ವರೇಣಾಕರಣಾದಿತ್ಯಪಿ ಯೋಜನಾ ತಾತ್ಪರ್ಯೋಕ್ತಾ || 19/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅವತಾರಿಕೆ: ಅದು ಸರಿ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೇ ಆಗಲಿ. ಆದರೂ ಜೀವನು ನಿತ್ಯನು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಂಕೆಯು ಬರುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಪರತಂತ್ರನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು ಎಂದರೆ ಕೊಲ್ಲುವುದರಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರನು ಎಂಬ ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಂಕೆಯು ಬರುವುದು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ:- ಚೈತ್ರನು ಮೈತ್ರನನ್ನು ಕೊಂದನು. ಮೈತ್ರನು ಚೈತ್ರನಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟನು ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರವಿರಲಾಗಿ ಜೀವನು ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ ನಿತ್ಯನು ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತೆ? ಕೊಲ್ಲುವುದರಲ್ಲಿ ಚೈತ್ರನು ಸ್ವತಂತ್ರನಲ್ಲ, ದೇವರೇ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತೆ? ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕ: ಯ ಏನಂ ವೇತ್ತಿಹಂತಾರಂ ಯಶ್ಚೈನಂ ಮನ್ಯತೇ ಹತಂ | ಉಭೌ ತೌ ನ ವಿಜಾನೀತೋ ನಾಯಂ ಹಂತಿ ನ ಹನ್ಯತೇ ||

ಯಾವಾತನು, ಒಬ್ಬ ಜೀವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲುವನೆಂದು ತಿಳಿಯುವನೋ, ಮತ್ತು ಯಾವಾತನು ಶತ್ರುವಿನಿಂದ

ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಜೀವನು ಸ್ವರೂಪೇಣ ನಾಶಹೊಂದಿದವನೆಂದು ತಿಳಿಯುವನೋ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ತಿಳಿಯದವರು. (ಸಾತ್ವಿಕಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯರಾದ ಮೂಢರು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು.) ವಸ್ತುತ್ವವೇನೆಂದರೆ, ಜೀವನು ಶತ್ರುಸಂಹಾರ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರನಲ್ಲ ಮತ್ತೂ ಮರಣ ಹೊಂದಿದ ಶತ್ರುವು ಸ್ವರೂಪೇಣ ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದಲ್ಪಡುವವನಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷಃ- 'ನ ವಿಜಾನೀತಃ' ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಿಳಿದವರಲ್ಲ ಎಂದು ಆಪಾತತಃ ಅರ್ಥ. ವಸ್ತುತಃ 'ನ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ ಎಂದರ್ಥ. 'ವಿ' ಎಂದರೆ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಜಾನೀತಃ ಎಂದರೆ ತಿಳಿದವರು. ಏವಂಚ ಅತ್ಯಂತ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ತಿಳಿದವರು ಎಂದರ್ಥ. ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ಅನಿತ್ಯವು. ಜೀವನು ಸ್ವತಂತ್ರನು ಎಂಬ ವಾದವು ಬಹುಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು ಮತ್ತೂ ಮಹಾನರಕಫಲಪ್ರದವೆಂದು ಭಾವ.

ಶ್ಲೋಕಃ ನ ಜಾಯತೇ ಮ್ರಿಯತೇ ವಾ ಕದಾಚಿನ್ನಾಯಂ ಭೂತ್ವಾ ಭವಿತಾ ವಾ ನ ಭೂಯಃ|

ಅಜೋ ನಿತ್ಯಃ ಶಾಶ್ವತೋಯಂ ಪುರಾಣೋ ನ ಹನ್ಯತೇ ಹನ್ಯಮಾನೇ ಶರೀರೇ|| 20/2||

ಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾಃ ಅವತರಣವು:- ಜೀವನು ಸ್ವರೂಪತಃ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಕೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಪದಚ್ಛೇದಃ- ನ, ಜಾಯತೇ, ಮ್ರಿಯತೇ, ವಾ, ಕದಾಚಿತ್, ನ, ಅಯಂ, ಭೂತ್ವಾ, ಭವಿತಾ, ವಾ, ನ, ಭೂಯಃ, ಅಜಃ, ನಿತ್ಯಃ, ಶಾಶ್ವತಃ, ಅಯಂ, ಪುರಾಣಃ, ನ, ಹನ್ಯತೇ, ಹನ್ಯಮಾನೇ, ಶರೀರೇ||

ಅರ್ಥಃ:-ಅಯಂ=ಈ ಜೀವನು ; ಕದಾಚಿತ್= ಯಾವ ದಿವಕ್ಕೆಯಿಂದಲೂ; ನ ಜಾಯತೇ= (ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ; ವಾ= ಮತ್ತು; ನ ಮ್ರಿಯತೇ= ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ನಾಯುವುದಿಲ್ಲ; ಭೂತ್ವಾವಾ= ಸರ್ವ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ; ಭೂಯಃ= ಪುನಃ; ಭವಿತಾ= ಹುಟ್ಟುವವನು; ನ= ಅಲ್ಲ ಹುಟ್ಟುವವನು ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನು ರಾದುಕೃಷ್ಣಾದಿರೂಪಗಳಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದರೂ ಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಆಯಾರೂಪದಿಂದ ಬಂದು ಜನರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ವಿಷಯನಾಗುವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನು ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾದರೂ ಜೀವನು ಹಾಗೆ ಹುಟ್ಟುವನು ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಲ್ಲ; ಕಿಂತು= ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ; ಅಯಂ= ಈ ಜೀವನು; ಪುರಾಣಃ= ಪುರಂ ಅಣತೀತಿ ಪುರಾಣಃ)ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದುವವನು (ಈಶ್ವರನ ಸ್ವರೂಪವೂ ದೇಹವೂ ನಿತ್ಯವು) ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪವು ನಿತ್ಯವಾದರೂ ಅವನ ದೇಹವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ; ಅಜಃ= ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲದವನು; ನಿತ್ಯಃ= ಸ್ವರೂಪತಃ ನಾಶವಿಲ್ಲದವನು; ಶಾಶ್ವತಃ= ಸ್ವರೂಪತಃ ದಿಕಾರರಹಿತನು; ಶರೀರೇ=ದೇಹವು; ಹನ್ಯಮಾನೇ (ಅಪಿ)= ನಷ್ಟವಾದರೂ; ನ ಹನ್ಯತೇ=ನಾಶಹೊಂದುವವನಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಕಾರಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ "ದೇಹವು ನಷ್ಟವಾದರೂ ಜೀವನು ನಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನು ನಿತ್ಯನು ನಿರ್ದಿಕಾರನು" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಸತ್ತುಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಜೀವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವವರು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಎಂದು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದುದು.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ :- ಯದುಕ್ತಂ ಜೀವೇಶ್ವರಯೋಃ ಉತ್ಪತ್ತಿನಾಶರಾಹಿತ್ಯಂ, ಈಶ್ವರಸ್ಯ ದೇಹತೋಽಪಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಭಾವೇನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ, ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪತೋ ಜನ್ಮಾದಿಶೂನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ದೇಹೋತ್ಪತ್ತಾದಿನಾ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ, ತೇಷ್ವರ್ಥೇಷು ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನ ಮಂತ್ರವರ್ಣಮುದಾಹರತಿ|| ನ ಜಾಯತ ಇತಿ || ತಥಾ ಹಿ ಜೀವ ವಿಷಯೇ ತಾವದಿಯಂ ಯೋಜನಾ| ಅಯಂ ಜೀವಃ ಸ್ವರೂಪೇಣ ನ ಜಾಯತೇ ನ ಮ್ರಿಯತೇ ನ ನಶ್ಯತಿ ಚ | ವಾ ಶಬ್ದಶ್ಚ ಶಬ್ದಾರ್ಥಃ | ಅಗ್ರೇತನನಇಽನುಕರ್ಷಃ| ಜೀವೋ ನ ಜಾಯತೇ ಚೇತ್ರ್ಹಿ ಯಥೇಶ್ವರಜ್ಞಾನಂ ವೃದ್ಧಿಹಾಸ- ವಿವರ್ಜಿತಂ ಭೂತ್ವೈವ ಕದಾಚಿದಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತ್ಯಾ ಭೂತಮಿವ ವ್ಯವಹಾರಾವಲಂಬನಂ ಭವತಿ, "ತದೈಕತಃ" (ಛಾ. 6-2-3) ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತೇಃ, ತಥಾ ಜೀವೇಽಪಿ ಕಿಂ ಜನನವ್ಯವಹಾರಸ್ತನ್ನಿಮಿತ್ತ ಇತ್ಯತೋ ನೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ| ಅಯಂ ಜೀವಃ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಭೂತ್ವಾ ಕಯಾಚಿದ್ವಿವಕ್ಷಯಾ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನವದ್ಭವಿತಾ ನ ಭವತಿ | ಕುತೋ ನ ಜಾಯತೇ ನ ಮ್ರಿಯತೇ ವೇತಿ ಸ್ವರೂಪೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಾಭಾವೋ ಜೀವಸ್ಯೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ | ಅಜೋ ನಿತ್ಯಃ ಶಾಶ್ವತ ಇತಿ | ಸ್ವರೂಪೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಶೂನ್ಯ ಸದೈಕರೂಪಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ| ಅತದ್ಭಾವೇ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸ್ಯ ಸಾರೂಪ್ಯಗಮಕತ್ವಾತ್| ಅಜನಿತ್ಯಪದಾಭ್ಯಾಂ ಬಿಂಬೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಾಭಾವಃ, ಶಾಶ್ವತಪದೇನ ಬಿಂಬೋಪಾದಿಸನ್ನಿಧಿ- ಜನ್ಮನಾಶಾಭಾವಾಶ್ಚ ಹೇತುರುಕ್ತೋ ಭವತಿ| ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಭವಿತಾಽಪಿ ಚೇನ್ನ ಜೀವಃ ತರ್ಹಿ ಕಿಂ ನಿಮಿತ್ತೋ ಜನನವ್ಯವಹಾರೋ ಜೀವ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್| ಪುರಾಣ ಇತಿ|| ಪುರಾಣಿ ದೇಹಾನ್ ಅಣತಿ, ಅಣ ಪಣ ಗತೌ ಗಚ್ಛತಿ

ದೇಹಾದ್ವೇಹಾಂತರಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತೀತಿ ದೇಹಯೋಗನಿಮಿತ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಏವಂ ತರ್ಹಿ ಉಪಾಧಿಭೂತದೇಹನಾಶಾತ್ ನಾಶಃ ಸ್ಯಾದಿತಿತ್ಯತ ಆಹ || ನ ಹನ್ಯತ ಇತಿ || ಅಂತವಂತ ಇಮೇ ದೇಹಾ ಇತ್ಯತ್ರೋಕ್ತದಿಶಾ ನಿತ್ಯೋಪಾಧೇರನ್ಯಸ್ಯ ಭಾವಾತ್, ಏತಚ್ಚರೀರನಾಶೇಽಪಿ ನ ಜೀವನಾಶ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಈಶ್ವರವಿಷಯೇ ತು ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾರ್ಥೇ ಈಶ್ವರಜೀವಸ್ವರೂಪವಿಷಯಭೇದೇನ ಯೋಜ್ಯೇ | ತಥಾ ಹಿ ವಾ ಶಬ್ದಾದೇವ ಪೂರ್ವ ನಇಗೋ ಮ್ಪ್ರಿಯತೇ ವೇತ್ಯತ್ರಾನುಕರ್ಷತ್ಯ ಸಿದ್ಧೇಃ ನಇಂತರವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್, ನಾಯಂ ಭೂತ್ವೇತ್ಯತ್ರ ಶ್ರುತೋ ನ ಶಬ್ದೋ ನ ನಇ, ಕಿಂತು ನೃಶಬ್ದಃ | ತಥಾಚಾಯಂ ನಾ ಪರಮಪುರುಷಃ ನ ಜಾಯತೇ ನ ವಾ ಮ್ಪ್ರಿಯತೇ, ದೇಹಯೋಗವಿಯೋಗವಾನ್ ಭವತಿ, ನಿತ್ಯದೇಹ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತ ಏವ ಸ್ವರೂಪಾನಾಶಃ ಕೈಮುತ್ಯಸಿದ್ಧಃ | ದೇಹೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಯೋರಪಿ ಅಭಾವೇನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಮಪಿ ಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ | ಏವಂ ಚೇತ್ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿರೂಪೇಣ ಜನನವ್ಯವಹಾರ ಇತ್ಯತಃ, ಭೂತ್ವಾ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿರೂಪೇಣ ಸರ್ವದಾ ಭೂತ್ವೈವ, ಕದಾಚಿತ್ ಜನದ್ವಿಗ್ನಿಷಯತ್ವಾದಿ ರೂಪೇಣ ಭೂಯಃ ಪುನರ್ಭವಿತಾ | ನ ತು ದೇಹಯೋಗೇನಾಪಿ ಭವಿತಾ | “ಕಿಂತು ನಿದೋಷಚೈತನ್ಯಸುಖಾಂ ನಿತ್ಯಾಂ ಸ್ವಕಾಂ ತನುಮ್ | ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ ಲೋಕಸ್ಯ ಜನಿರಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಹರೇಃ ||” ಇತಿ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯೋಕ್ತೇಃ ಅಯಂ ಜೀವೋಽಪ್ಯಜೋ ನಿತ್ಯಶ್ಚ | ಈಶ್ವರಸ್ಯೇವ ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ಅನಾದಿನಿತ್ಯತ್ವೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇರೀಶ್ವರಾದವಿಶೇಷಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ || ಶಾಶ್ವತ ಇತಿ || ಸದೈಕರೂಪಃ ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲಮತ್ಯಕ್ತಪಾರತಂತ್ರಾದಿಸ್ವಭಾವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕುತ ಏತದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ | ಪುರಾಣ ಇತಿ ಅನಿಚ್ಛಯಾಽಪಿ ದೇಹಾದ್ವೇಹಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಮತ್ವಾದಿತಿ ಹೇತುಗರ್ಭ ವಿಶೇಷಣಮಿದಮ್ | ನ ಹಿ ತಾದೃಶಸ್ಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಂಭಾವನಾಽಪೀತಿ ಭಾವಃ | ಏತಾವಾನ್ಗುಣ ಇತ್ಯಾಹ || ನ ಹನ್ಯತೇ ಹನ್ಯಮಾನೇ ಶರೀರೇ ಇತಿ || 20/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. :- ಅವತಾರಿಕೆ ಸುಮ್ಮಗೆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವು ಎಂದರೆ ಆಯಿತೇ. ಜೀವನು ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ ಸಾಯಿಲ್ಲ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹಾಗೆಯೇ ಜನನಮರಣ ರಹಿತನು ಸ್ವತಂತ್ರನು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸು ಎಂದಾಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. “ ನ ಜಾಯತೇ ಮ್ಪ್ರಿಯತೇ ವಾ ಕದಾಚಿನ್ನಾಯಂ ಭೂತ್ವಾ ಭವಿತಾ ವಾ ನ ಭೂಯಃ | ಅಜೋ ನಿತ್ಯಃ ಶಾಶ್ವತೋಯಂ ಪುರಾಣೋ ನ ಹನ್ಯತೇ ಹನ್ಯಮಾನೇ ಶರೀರೇ || 20/2 ||

ಕಾರಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಡುವ ಈ ಶ್ರುತಿಯಿದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, (1) ಜೀವಪರವಾದ ಅರ್ಥ:- ಎಲೈ ಪಾರ್ಥನೇ! ಈ ಜೀವನು ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಹುಟ್ಟುವವನಲ್ಲ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಾಯುವವನಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಭೂಯಃ= ಪಾಂಚಭೌತಿಕದೇಹವುಳ್ಳತನ ದಿಂದ ಜನಿತತ್ವ. ಜೀವಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಜನನಮರಣಗಳು ಏಕೆ ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ಈ ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ಅಜನೂ ನಿತ್ಯನೂ ವಿಕಾರಶೂನ್ಯ ಶಾಶ್ವತನೂ ಆದ (ಸ್ವರೂಪತಃ ಉತ್ಪತ್ತಿಶೂನ್ಯ, ನಾಶರಹಿತನಾದ, ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರನೂ ಆದ) ಭಗವಂತನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನು. ಆದರೂ ಆ ಭಗವಂತನಿಂದಲೇ ಇವನು ಪುರಾಣಃ= ಶರೀರದಿಂದ ಶರೀರಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಲೇ ಇರುವನು. ಆದರೆ ಇವನು ಶರೀರನಾಶಹೊಂದಿದರೂ, ತಾನು ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ನಾಶ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಥಾದ್ದು ಜೀವಸ್ವರೂಪ ವೆಂದು ಶ್ರುತಿಹೇಳುತ್ತೆ.

(2) ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರವಾದ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ಅಯಂ ನಾ= ಈ ಸರ್ವಗತನಾದ ಪರಮ ಪುರುಷನು ಯಾವಾಗಲೂ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗಲೂ ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ರಾಮನು ಅವತರಿಸಿದನು ಪರಂಧಾಮಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಕೃಷ್ಣನು ಹುಟ್ಟಿದನು ಇತ್ಯಾದಿ. ಉತ್ಪತ್ತಿ ವಿನಾಶ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭೂತ್ವಾಭವಿತಾ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಇರುವವನಾಗಿಯೇ ಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಈಗ ಅವತರಿಸಿದನು ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗುವನು. ಅಷ್ಟೇ ಹೊರತು ‘ನ ಭೂಯಃ= ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾದ ದೇಹಯೋಗ ವಿಯೋಗ ನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಜನನ ಮರಣಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಲ್ಲ. ಈ ಜೀವನಾದರೂ ಅಜನು= ಸ್ವರೂಪತಃ ಜನಿರಹಿತನು, ನಿತ್ಯಃ=ನಾಶರಹಿತನು. ಮತ್ತೂ ಶಾಶ್ವತಃ=ಶಾಶ್ವತನು ಎಂದರೆ ಸರ್ವದಾ ಭಗವತ್ತಾರತಂತ್ರರೂಪ ನಿಜಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು. ಪುರಾಣಃ= ದೇಹದಿಂದ ದೇಹಾಂತರವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗುತ್ತಾ ಇರುವವನು. ಶರೀರನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದರೂ ಸ್ವರೂಪತಃ ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷಃ- (1) ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೋಕ್ತ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವುದು. ಅದೇ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು. (ಜೀವನು ನಿತ್ಯನು. ಅಜನೂ ನಿತ್ಯನೂ ಶಾಶ್ವತನೂ ಆಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾಗಿ ರುವುದರಿಂದ. ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಸ್ವತಂತ್ರನು. ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ತಿರುಗಿತಿರುಗಿ ದೇವರು ಕೊಟ್ಟ ದೇಹಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾ ಒಂದು ಶರೀರದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅವನ ದಯಬರುವವರೆಗೂ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ. “ಹರಿಯೆನ್ನದೆ ನೊಂದೆ ನಾನು”.

ಪರಮಾತ್ಮನಾದರೋ ದೇಹೋತ್ತತ್ತಿ ವಿನಾಶರಹಿತನು. ಅವನಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ದೇಹಕೊಡತಕ್ಕ ಗಂಡು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಅವನಿಗಿರುವ ದೇಹವನ್ನು ವಿಕಾರ ಹೊಂದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ನಾಶಹೊಂದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ವೀರನ್ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವನು ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದಾಯ್ತು. ಜೀವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರನು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವರಿಬ್ಬರ ವ್ಯಕ್ತಿ ರೀತಿ (ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ರೀತಿ)ಯಿಂದಲೇ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ. ಕೃಷ್ಣನು ಅವತಾರಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಹಾಗೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವತಾರ ಮುಗಿದ ಮೇಲೂ, ಈಗಲೂ ಅದೇ ರೂಪದಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವತಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞರಿಗೂ ಕಾಣುವಂತೆ ಪ್ರಕಟನಾದನೇ ಹೊರತು ಕೃಷ್ಣರೂಪವನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ದೇವರ ಒಂದೊಂದು ರೂಪವೂ ಅನಾದಿನಿತ್ಯವು. ಜೀವನಿಗಾದರೂ ಅರ್ಜುನ ರೂಪವು ಮೊದಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಕುಂತಿ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಬಿದ್ದಮೇಲೇ ಬಂತು. ಸತ್ತುಹೋದಮೇಲೆ ಆ ರೂಪವಿಲ್ಲ. ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲದೇಹ ಸಂಯೋಗವಾಯ್ತು. ಹೊಸ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಭೋಗವಾಯ್ತು. ಇದರಿಂದಲೇ ಇವನು ಎಷ್ಟು ಪರತಂತ್ರನು ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ.

(2) ತಾನು ಹೇಳಿದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ದಾರ್ಡ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಧ್ಯೇಮಧ್ಯೇ “ಇದು ಪಂಡಿತರ ಮಾತು, ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಈಗ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾರಕಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಉದಾಹರಿಸಿದನು. ಈಗ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾರಕಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಉದಾಹರಿಸಿದನು. ಇದರಿಂದ ವೇದವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವು ಮತ್ತು ಅನಾದಿಯು ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸಿತು. ಈಚೆಗೆ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅನಾದಿಯಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನು ಉದಾಹರಿಸುವನೇ! ತನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇದ್ದ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವನು. ತಾನೇ ಮಾಡಿದ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಲಾರನು. ತನಗಿಂತ ನೀಚರು ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ವಾಕ್ಯಪ್ರತೀಕ ಗ್ರಹಣಮಾಡಿ ಉದಾಹರಿಸುವುದು ಅನುಚಿತ. ತಾನು ಹೇಳಿದ್ದರಲ್ಲಿ ತನಗಿಂತ ನೀಚರ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವನೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದವು ಅಪೌರುಷೇಯವು ಅನಾದಿಯು. ಅದನ್ನು ಗೌರವ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅದನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಸ್ತ್ರೀಶೂದ್ರದ್ವಿಜಬಂಧುಗಳು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಲು ಅನರ್ಹರಾದ್ದರಿಂದ ಕಾರಕಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಅದರ ಶ್ರವಣದಿಂದ ದೋಷ ಬರದಿರಲು ‘ನಜಾಯತೇ ಮ್ರಿಯತೇ ವಾ ವಿಪಶ್ಚಿತ್’ ಎಂದಿರುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ‘ನ ಜಾಯತೇ ಮ್ರಿಯತೇ ವಾ ಕದಾಚಿತ್’ ಎಂದು ಬದಲಾಯಿಸಿರುವನು. ಇದರಿಂದ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿನ ಸಂಹಿತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಶೂದ್ರರು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಬಹುದೇ ಹೊರತು ಪಠಣ, ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ.

ಶ್ಲೋಕಃ ವೇದಾವಿನಾಶಿನಂ ನಿತ್ಯಂ ಯ ಏನಮಜಮವ್ಯಯಂ |

ಕಥಂ ಸ ಪುರುಷಃ ಪಾರ್ಥ ಕಂ ಘಾತಯತಿ ಹಂತಿ ಕಂ || 21/2 ||

ಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ :- ಪದಚ್ಛೇದಃ- ವೇದ, ಅವಿನಾಶಿನಂ, ನಿತ್ಯಂ, ಯಃ, ಏನಂ, ಅಜಂ, ಅದ್ಯಯಂ, ಕಥಂ, ಸಃ, ಪುರುಷಃ, ಪಾರ್ಥ, ಕಂ, ಘಾತಯತಿ, ಹಂತಿ, ಕಂ ||

ಪಾರ್ಥ=ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ; ಯಃ= ಯಾದಾತನು; ಏನಂ= ಈ ಜೀವನನ್ನು; ನಿತ್ಯಂ= ಬೆಳೆಯುವವನು ಅಲ್ಲವೆಂದು; ಅದ್ಯಯಂ= ಕ್ಷೀಣವನ್ನು ಹೊಂದುವವನಲ್ಲವೆಂದು ; ಅಜಂ= ಉತ್ಪತ್ತಿರಹಿತನೆಂದು ; (ಅತಃ ಏವ)= ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವಿನಾಶಿನಂ= ನಾಶರಹಿತನೆಂದೂ ; ವೇದ= ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ; ಸಃ ಪುರುಷಃ= ಆ ಪುರುಷನು ; ಕಥಂ=ಹೇಗೆ ; ಕಂ= ಯಾದಾತನನ್ನು ; ಘಾತಯತಿ=ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿಸುವವನು ಆಗುವನು (ಆಗುವುದಿಲ್ಲ) ; ಕಥಂ= ಹೇಗೆ ; ಕಂ=ಯಾದಾತನನ್ನು ; ಹಂತಿ= ಸಂಹರಿಸುವವನು? (ಸಂಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲ).

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ :- “ಯ ಏನಂ” ಇತಿ ಶ್ಲೋಕೇ ಜೀವಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ಹನನಂ ವಾ ಹನನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ವಾ ಮನ್ಯಮಾನೋ ನ ಜಾನಾತೀತ್ಯತ್ರ ಜೀವಚಿತೋ ಬಿಂಬೋಪಾಧಿಸನ್ನಿಧ್ಯನಾಶಹೇತುಕನಿತ್ಯತ್ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವಹೇತು- ಕಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯರೂಪಹೇತೂ ಉಕ್ತೌ | ಯಸ್ತು ಜೀವಚಿತೋ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಹರೇಃ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಚ ಜಾನಾತಿ ಸ ಜ್ಞಾನೀ | ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಭಿಮಾನಾಭಾವಾತ್ | ಹಂತಾಹಮಿತಿ ವಾ ಅಸ್ಯಾಸ್ಯಂ ಹಂತೇತಿ ವಾ ನ ಜಾನಾತೀತ್ಯಜ್ಞಾನೇಽ- ಭಿಮಾನಾಭಾವೋಽಪರೋ ಹೇತುರುಚ್ಯತೇ || ವೇದೇತಿ || ಅವಿನಾಶಿನಂ ಬಿಂಬನಾಶಾದಿನಿಮಿತ್ತಕ ನಾಶಹೀನಮ್ |

ಮಾತ್ರಾಸ್ವರ್ಶಾ ಇತ್ಯತ್ಪ್ರೋಕ್ತದಿಶಾಽಭಿಮಾನಕೃತಾ ಏವ ರಾಗದ್ವೇಷಸುಖಾದಿದೋಷಾಃ ನ ತು ಸ್ವತ ಇತಿ ಸ್ವತೋದೋಷಹೀನಮಿತಿ ವಾ| ದುಷ್ಟೇಷು ನಷ್ಟಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾನ್ನಾಶೋಽತ್ರ ದೋಷೋ ಧ್ಯೇಯಃ| ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕನಾಶಹೀನಮ್| ಅಜಮುತ್ತಿಹೀನಮ್| ಅವ್ಯಯಂ ಸ್ವರೂಪವಿಕಾರಶೂನ್ಯಮ್| ಏನಂ ಜೀವಮ್| ಯದ್ವಾ ಅವಿನಾಶಿನಂ ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವರೂಪತೋ ನಾಶಹೀನಮ್| ಅಜಂ ಜನ್ಮಹೀನಮ್| ಅವ್ಯಯಂ ನಿರ್ವಿಕಾರಮ್| ಅತ ಏವ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರ ಮೇನಮೀಶ್ವರಂ ಯೋ ವೇದ ಜಾನಾತಿ ಸ ಪುರುಷೋ ಜ್ಞಾನೀ ಕಥಂ ಕೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಕಂ ಘಾತಯತಿ ಕಂ ವಾ ಹಂತಿ ಘಾತಯಾಮ್ಯೇನಮಿತಿ ವಾ ಹನ್ಮ್ಯೇನಮಿತಿ ವಾ ಭಾವಂ ನ ಕರೋತೀತ್ಯರ್ಥಃ|| 21/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್ ಎಸ್ ಅವತಾರಿಕೆ: ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೊಸವಿಷಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮುದ್ರೆಯಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಾರೂಪವಾಗಿ ಭಾಷಣಮಾಡಿ ದೃಢಪಡಿಸಿರುವನು. “ವೇದಾವಿನಾಶಿನಂ ನಿತ್ಯಂ ಯ ಏನಮಜಮವ್ಯಯಂ| ಕಥಂ ಸ ಪುರುಷಃ ಪಾರ್ಥ ಕಂ ಘಾತಯತಿ ಹಂತಿ ಕಂ||”

ಎಲೈ ಪಾರ್ಥನೇ! ಯಾವನು, ‘ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪವು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಶೂನ್ಯವಾದದ್ದು ನಾಶಶೂನ್ಯವಾದದ್ದು ಸ್ವರೂಪ-ನಾಶಪ್ರಯೋಜಕವಾದ (ಸ್ವರೂಪನಾಶವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವ) ವಿಕಾರರಹಿತವಾದದ್ದು’ ಎಂದು ತಿಳಿದಿರುವನೋ ಮತ್ತೂ ಯಾವ ಜೀವನು ಏನಂ= ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ‘ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ನಾಶರಹಿತವು, ಜನ್ಮವಿಕಾರಶೂನ್ಯವು, ಅನವರತ ಸ್ವತಂತ್ರವು’ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವನೋ ಅಂಥಾ ಜ್ಞಾನಿಯು ಯಾರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ‘ನಾನು ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ? ಮತ್ತೂ ಯಾರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದರಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಸಂಹಾರಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಅಭಿಮಾನಮಾಡುವನು? ಮತ್ತೂ ಜೀವನು ಸತ್ತನೆಂದು ತಾನೇ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುವನು?

ಜ್ಞಾನಿಯು ಶತ್ರುಸಂಹಾರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ತಾನು ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದಾಗಲೀ, ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ಹನನದಿಂದ ಸ್ವರೂಪೇಣ ನಾಶ ಹೊಂದತಕ್ಕದ್ದೆಂದಾಗಲೀ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನು ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಂಹಾರಕನು, ನಾನು ನಿಮಿತ್ತ ಮಾತ್ರನು ಎಂದರೆ ಅಸ್ವತಂತ್ರಸಂಹಾರಕನೆಂದೂ ಶತ್ರುಜೀವನು ಸ್ವರೂಪತಃ ನಾಶ ಹೊಂದತಕ್ಕವನಲ್ಲ ಮತ್ತು ದೇಹವಿಯೋಗರೂಪವಾದ ನಾಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಿದನೆಂದೂ ತಿಳಿಯುವನು ಎಂದು ಭಾವ.

ವಿಶೇಷಃ-- ‘ಜೀವನು ಯಾತರಲ್ಲೂ ಸ್ವತಂತ್ರನಲ್ಲ’ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಯಾತರಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಜೀವನು ಸ್ವತಂತ್ರನು ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದೊಂದು ಅಲಂಕಾರವು.

2. ಜೀವನು ಸ್ವತಂತ್ರನಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಕಂ ಘಾತಯತಿ’ ಎಂದು ಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಕಟುಕನಿಗೆ ಹೇಳಿ ಶತ್ರುವನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸಮರ್ಥನಲ್ಲ. ಇನ್ನು ತಾನೇ ಕೊಲ್ಲಲು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗುವನೇ? ಎಂದು ಭಾವ. (ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯು ಚಂದ್ರಹಾಸನನ್ನು ಕಟುಕನಿಗೆ ಹೇಳಿಯೂ ಕೊಲ್ಲಿಸಲಾರದೇ ಹೋದ.) ಕೊಲೆಯಿಲ್ಲೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ ವು ದೇವರದೇ ಎಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಯ್ತು. ಅವನು ಕೂಡ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾಗಿ ಕೊಲ್ಲಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಜೀವನಿಗೆ ಲವಲೇಶವೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ ವಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ? ಯಾರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ? ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿರುವನು.

3) ‘ಅಜಮವ್ಯಯಂ’ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸೂಚಿಸಿರುವನು. ಜೀವನು ಜನ್ಮನಾಗಿದ್ದರೆ ಅವ್ಯಯನಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ‘ಯಜ್ಜನ್ಯಂ ತನ್ನಶ್ಯಂ’ ಎಂದು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದೆ. ಅವ್ಯಯಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗಾದರೂ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದರೇ ಪದಾರ್ಥವು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಬೇಕು. ಆಗ ಅದು ಅವ್ಯಯವಾಗದೇ ವಿಕಾರೀಪದಾರ್ಥವೇ ಆಗಿರಬೇಕಾಗುತ್ತೆ. ಜೀವನು ಅವ್ಯಯನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಲ್ಲೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಜೀವನು ಹುಟ್ಟಿದನು ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ, ಯಾವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಬೇಕು? ಜಡದಿಂದ ಅಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ‘ಅಹಂ’ ಎಂಬ ಅನುಸಂಧಾನವೇ ಇಲ್ಲ. ಜಡವು ಚೇತನವಾಗಲಾರದು. ಪರಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ ಅಲ್ಲ. ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಚೂರೇ(ಭಾಗವೇ) ಜೀವನಾಗಿದ್ದರೆ ಮತ್ಸ್ಯಕೂರ್ಮಾದಿಗಳಂತೆ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದುಃಖಭೋಗರಹಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರಿಣಾಮವು ಅಲ್ಲ. ಪರಿಶೇಷಾತ್ (ಉಳಿದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ) ಜೀವನು ಉತ್ಪತ್ತಿರಹಿತನು ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಯಾವುದು ಭಾವರೂಪವಾಗಿ ಅವ್ಯಯವೋ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಅನಾದಿಯು. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಜೀವನು ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯನು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿರುವನು.

ಶ್ಲೋಕ: ವಾಸಾಂಸಿ ಜೀರ್ಣಾನಿ ಯಥಾ ವಿಹಾಯ ನವಾನಿ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ನರೋಽಪರಾಣಿ|

ತಥಾ ಶರೀರಾಣಿ ವಿಹಾಯ ಜೀರ್ಣಾನ್ಯನ್ಯಾನಿ ಸಂಯಾತಿ ನವಾನಿ ದೇಹಿ|| 22/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಚಂದ್ರಿಕಾ: ಅವತರಣವು:- ಜೀವನು ಹೇಗೆ ಜೀರ್ಣವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊಸ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜೀರ್ಣವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನೂತನವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಾದಿಗಳ ದೇಹವು ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶೋಕಪಡೆಕೂಡದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಪದಚ್ಛೇದ :- ವಾಸಾಂಸಿ, ಜೀರ್ಣಾನಿ, ಯಥಾ, ವಿಹಾಯ, ನವಾನಿ, ಗೃಹ್ಣಾತಿ, ನರಃ, ಅಪರಾಣಿ, ತಥಾ, ಶರೀರಾಣಿ, ವಿಹಾಯ, ಜೀರ್ಣಾನಿ, ಅನ್ಯಾನಿ, ಸಂಯಾತಿ, ನವಾನಿ, ದೇಹೀ ||

ಅರ್ಥಃ ನರಃ=ಮನುಷ್ಯನು ; ಯಥಾ= ಹೇಗೆ; ಜೀರ್ಣಾನಿ= ಹಳೆಯದಾದ ; ವಾಸಾಂಸಿ= ವಸ್ತುಗಳನ್ನು; ವಿಹಾಯ= ಬಿಟ್ಟು; ನವಾನಿ= ಹೊಸವಾದ ; ಅಪರಾಣಿ= ಬೇರೆವಸ್ತುಗಳನ್ನು ; ಗೃಹ್ಣಾತಿ= ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೋ ; ತಥಾ= ಹಾಗೆಯೇ; ದೇಹೀ= ಜೀವನು; ಜೀರ್ಣಾನಿ= ಜೀರ್ಣಗಳಾದ; ಶರೀರಾಣಿ= ಶರೀರಗಳನ್ನು ; ವಿಹಾಯ= ಬಿಟ್ಟು ; ನವಾನಿ= ಹೊಸವಾದ; ಅನ್ಯಾನಿ= (ಶರೀರಾಣಿ) ಬೇರೆ ಶರೀರಗಳನ್ನು ; ಸಂಯಾತಿ= ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: :- ಪೂರ್ವತ್ರ ಪುರಾಣಪದೇನ ಜೀವಸ್ಯ ದೇಹಾದ್ವೇಹಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿರುಕ್ತಾ ಸಾ ತು ದೇಹಾನ್ಯನಿತ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಸತ್ತ ಏವ ಉಕ್ತಾ | ಕೌಮಾರಂ ಯೌವನಂ ಜರಾ ಇತ್ಯತ್ರ ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕೋಕ್ತಾವಾಪಿ ಕೌಮಾರಾದಿ ದೇಹಾನಾಂ ಅತಿಭಿನ್ನತ್ವಾಭಾವಾನ್ ತೇನ ದೇಹಾತ್ಮನೋರ್ವಿನಾಶಿತ್ವಾವಿನಾಶಿತ್ವಲಕ್ಷಣೋ ವಿವೇಕಃ ಸ್ಫುಟಮನು- ಭವಾರೂಢೋ ಭವತೀತ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟಾಂತಾಂತರೇಣ ತಮುಪಪಾದಯತಿ|| ವಾಸಾಂಸೀತಿ ಯದ್ವಾ, ಈಶ್ವರಸ್ಯ ದೇಹತಃ ಸ್ವರೂಪತಶ್ಚ ನಿತ್ಯತ್ವೇನ ತದ್ವಿಷಯೇ ಶೋಕಾಭಾವೇಽಪಿ ಜೀವವಿಷಯೇ ತು ಸ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಜೀವೋ ನಿತ್ಯಃ ತದ್ವೇಹಯೋಗವಿಯೋಗೌ ಕೌಮಾರಾದಿದೇಹವದೇವೇತ್ಯುಕ್ತವಪಿ ಸರ್ವಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ ಜನಿಮೃತಿಸತ್ತ್ವತ್, ಯುದ್ಧೇ ಚ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತೇಸ್ತನ್ನಿಮಿತ್ತಃ ಶೋಕ ಇತ್ಯತ ಆಹ|| ವಾಸಾಂಸೀತಿ|| ಶರೀರಯೋಗವಿಯೋಗಯೋಃ ಕೌಮಾರಾದಿವತ್ ಶೋಕಕಾರಣತ್ವಾಭಾವೋಽಂಗೀಕೃತಶ್ಚೇತ್ಸರ್ಹಿ ಜನಿಮೃತೀ ಅಪಿ ನ ಶೋಕಕಾರಣಂ ದೇಹ- ಯೋಗವಿಯೋಗಯೋರೇವ ಜನಿಮೃತಿಸಬ್ಧಾರ್ಥತ್ವಾದಿತಿಭಾವಃ| ಯದ್ವಾ, ವಾಸಸೋ ಜರಾವತ್ ಸ್ವಶರೀರೇ ಜರಾದಾವಸ್ಥಾತಂತ್ರೈರರ್ಶನಾತ್ಸರ್ವತ್ರಾಸ್ಥಾತಂತ್ರೈಂ ಜೀವಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯಮಿತ್ಯನೇನೋಚ್ಯತೇ| ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಸ್ತು ವ್ಯಕ್ತಃ || 22/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅವತಾರಿಕೆ: ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿತ್ಯತ್ವ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಆಲಂಕಾರಿಕ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನೋ ಹಾಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜೀವನಿಗೆ ದೇಹಾಂತರ ಪ್ರಾಪ್ತಿವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಆಲಂಕಾರಿಕ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಕೊಡುವನು. ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷಯವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ಬೇರೂರತೆ.

“ವಾಸಾಂಸಿ ಜೀರ್ಣಾನಿ ಯಥಾ ವಿಹಾಯ ನವಾನಿ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ನರೋಽಪರಾಣಿ ತಥಾ ಶರೀರಾಣಿ ವಿಹಾಯ ಜೀರ್ಣಾನ್ಯನ್ಯಾನಿ ಸಂಯಾತಿ ನವಾನಿ ದೇಹೀ|| ” ಜೀರ್ಣವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಮನುಷ್ಯನು ಬೇರೆ ನೂತನ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಧಾರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವನು (ಆಯುಃ ಕ್ಷಯಾನಂತರ) ಹಳೆಯ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ನೂತನ ದೇಹಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಲೇ ಇರುವನು.

ಶ್ಲೋಕಃ ನೈನಂ ಛಿಂದಂತಿ ಶಸ್ತ್ರಾಣಿ ನೈನಂ ದಹತಿ ಪಾವಕಃ |

ನ ಚೈನಂ ಕ್ಲೇದಯಂತ್ಯಾಪೋ ನ ಶೋಷಯತಿ ಮಾರುತಃ || 23/2 ||

ಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ ನ, ಏನಂ, ಛಿಂದಂತಿ, ಶಸ್ತ್ರಾಣಿ, ನ, ಏನಂ, ದಹತಿ, ಪಾವಕಃ, ನ, ಚ, ಏನಂ, ಕ್ಲೇದಯಂತಿ, ಆಪಃ, ನ, ಶೋಷಯತಿ, ಮಾರುತಃ||

ಅರ್ಥಃ:- ಶಸ್ತ್ರಾಣಿ= ಶಸ್ತ್ರಗಳು, ಏನಂ= ಈ ಜೀವನನ್ನು; ನ ಛಿಂದಂತಿ= ಛೇದಿಸವು ; ಪಾವಕಃ= ಅಗ್ನಿಯು ; ಏನಂ= ಈ ಜೀವನನ್ನು ; ನ ದಹತಿ= ಸುಡುವುದಿಲ್ಲ; ಆಪಃ= ಜಲವು; ಏನಂ= ಈ ಜೀವನನ್ನು ; ನ ಕ್ಲೇದಯಂತಿ= ತೋಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಚ= ಮತ್ತು ; ಮಾರುತಃ= ವಾಯುವು ; ನ ಶೋಷಯತಿ= ಒಣಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: ನನು ಜೀವಚಿತ್ತಃ ಕಾಲಕೃತಸ್ಯ ಬಿಂಬನಾಶಾದಿನಿಮಿತ್ತಕೃತಸ್ಯ ಚ ನಾಶಸ್ಯಾಭಾವೋಽಪಿ ದಕ್ಷಿಣಿರಚ್ಛೇದ ಇವ ಶಸ್ತ್ರಾದಿಪ್ರಬಲಹೇತುನಾ ನಾಶೋಽಸ್ತಿ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ|| ನೈನಮಿತಿ ಏನಂ ದೇಹೀತಿ ಪ್ರಕೃತಂ ಜೀವಂ ನ ಕ್ಲೇದಯಂತಿ ಮೃದುಕರಣೇನ ಶಿಥಿಲಂ ನ ಕುರ್ವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ|| 23/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ: ಈಗ ಪುನಃ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರು ನಿತ್ಯರಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ನಾಶಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದಾರ್ಡ್ಯಕ್ಕಾಗಿ, ಯಾವ ಪ್ರಬಲಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಜೀವನಾಗಲೀ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಲೀ ನಾಶಹೊಂದುವವರಲ್ಲ ಎಂದು ನಾಶಕಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ನಾಮಗ್ರಹಣಮಾಡಿ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. “ನೈನಂ ಛಿಂದಂತಿ ಶಸ್ತ್ರಾಣಿ ನೈನಂ ದಹತಿ ಪಾವಕಃ | ನ ಚೈನಂ ಕ್ಲೇದಯಂತ್ಯಾಪೋ ನ ಶೋಷಯತಿ ಮಾರುತಃ ||”

ಈ ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಜೀವಬಿಂಬನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ದೇಹವನ್ನು ಖಡ್ಗಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಗಳು (ದಕ್ಷನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದಂತೆ) ಕತ್ತರಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಅಗ್ನಿಯು ಸುಡುವುದಿಲ್ಲ, ಜಲವು ತೋಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ವಾಯುವು ಶೋಷಣ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

1) ಪಾರ್ಥಿವ ಮಾರಕದ್ರವ್ಯಗಳು ಖಡ್ಗಶಸ್ತ್ರಾದಿಗಳು, ಆಪ್ಯಮಾರಕದ್ರವ್ಯಗಳು (ವಿಷ ಮೊದಲಾದ ರಸಗಳು) ತೈಜಸಮಾರಕ ದ್ರವ್ಯಗಳು (ಅಗ್ನಿ, ವಿದ್ಯುತ್), ವಾಯುವೀಯ ಮಾರಕದ್ರವ್ಯಗಳು (ವಿಷದ ಗಾಳಿ) ಜೀವನನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹ ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಆಕಾಶವೂ ಕೊಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ಗಂಟಲು ಬದ್ಧವಾಗಿ ಸಾಯುವುದುಂಟಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಆಕಾಶವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಾರಕ ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲ. ಗಂಟಲು ಬದ್ಧವಾಗಿ ಸಾಯುವಾಗಲೂ ವಾಯುವು ಆಡದೇ ಪ್ರಾಣವು ಹೋಗುವುದು. ಆಗ ವಾಯುವೇ ಮಾರಕವು. ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಅದು ಕೊಲ್ಲುತ್ತೆ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

2) ಜೀವನು ನಿತ್ಯನೂ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಿತ್ಯಪ್ರತಿಬಿಂಬನು. ಅದರಲ್ಲೂ ಜೀವನೇ ಉಪಾಧಿ ಅವನೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ (ನಿರುಪಾಧಿಕ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನು). ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರುಗಳಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಿದನು? ಎಂದರೆ, ಎಂಥೆಂಥಾ ಅಶಕ್ಯಕಾರ್ಯಗಳೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಗಿಹೋಗಿವೆ. ದಕ್ಷನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರನ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರಬಲ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿದ್ದ ದಕ್ಷನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಾರದೇ ಹೋದವು. ಆದರೆ ವೀರಭದ್ರನು ಮಾನಸ ಯಜ್ಞಮಾಡಿ ಆ ದಕ್ಷನನ್ನು ‘ಇವನು ನರಸಿಂಹನು ಪಶುವು’ ಎಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ಹೊಡೆದಾಗ ಆ ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಬಿತ್ತು. ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯ ಹೇಳಿದೆ. ಹಾಗೆ ಜೀವಸ್ವರೂಪವೂ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಪ್ರಬಲ ಮಾರಕೋಪಾಯಗಳಿಂದ ನಾಶ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

3) ಏನಂ, ಏನಂ, ಏನಂ ಎಂದು ಮೂರಾವರ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದು ದಾರ್ಡ್ಯವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ. ಜೀವಸ್ವರೂಪವೂ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಅಂಥ ಬಲವಂತರೂ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ.

ಶ್ಲೋಕ: ಅಚ್ಛೇದ್ಯೋಽ ಯಮದಾಹ್ಯೋಽ ಯಮಕ್ಲೇದ್ಯೋಽ ಶೋಷ್ಯ ಏವ ಚ |

ನಿತ್ಯಃ ಸರ್ವಗತಃ ಸ್ಥಾಣುರಚಲೋಽ ಯಂ ಸನಾತನಃ || 24/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ ಪದಚ್ಛೇದಃ ಅಚ್ಛೇದ್ಯಃ, ಅಯಂ, ಅದಾಹ್ಯಃ, ಅಯಂ, ಅಕ್ಲೇದ್ಯಃ, ಅಶೋಷ್ಯಃ, ಏವ, ಚ, ನಿತ್ಯಃ, ಸರ್ವಗತಸ್ಥಾಣುಃ, ಅಚಲಃ, ಅಯಂ, ಸನಾತನಃ ||

ಅರ್ಥ :- ಅಯಂ= ಈ ಜೀವನು, ಅಚ್ಛೇದ್ಯಃ= ಭೇದಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು ಅಲ್ಲ; ಅಯಂ= ಈ ಜೀವನು; ಅದಾಹ್ಯಃ= ತೋಯಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವನಲ್ಲ; ಚ=ಮತ್ತು; ಅಶೋಷ್ಯಃ ಏವ= ಒಣಗಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು ಅಲ್ಲ; ನಿತ್ಯಃ= ನಿತ್ಯನು; ಸರ್ವಗತಸ್ಥಾಣುಃ (ಸರ್ವಗತಶ್ಚಾಸ್ತೌ ಅಣುಶ್ಚ ಸರ್ವಗತಸ್ಥಾಣುಃ)= ಸರ್ವಗತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕವನು ಮತ್ತು ಅಣುರೂಪನು; ಅಚಲಂ= ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಡದವನು; ಅಯಂ= ಈ ಜೀವನು; ಸನಾತನಃ= ಅನಾದಿಯಾಗಿ ಇರುವವನು.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: ನನು ನ ಛಿಂದಂತೀತ್ಯಾದಿ ಲಟ್ ಪ್ರಯೋಗೇಣ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯೈವ ಭೇದಾದೇರ್ನಿಷೇಧಾತ್ ಇದಾನೀಂ ದೃಶ್ಯಮಾನತ್ವೇನಾತ್ಮನಃ ಪ್ರಾಗ್ವಿನಾಶಾಭಾವೇಽಪ್ಯುತ್ತರತ್ರ ಶಸ್ತ್ರಾದಿನಾ ವಿನಾಶಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಃ ಭೇದಾದಿಯೋಗ್ಯತೈವಾತ್ಮನೋ ನಾಸ್ತಿತ್ಯತ ಆಹ || ಅಚ್ಛೇದ್ಯೋಽ ಯಮಿತಿ ಅಯಂ ಜೀವಃ “ಕೃತ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಜ್ಞಾಣ್ಣುಲ” ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣೋಕ್ತಕೃತ್ಯಸಂಜ್ಞಕಸ್ಯ ಣ್ಯಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯಾರ್ಹೇ ಕೃತ್ಯತೃಚಶ್ಚೇತ್ಯರ್ಹಾರ್ಥೇ ಛಿಂದಿ ದಹೇತ್ಯಾದೇರ್ಧಾರ್ತೋರ್ವಿಧಾನಾತ್ ಭೇದನಾದ್ಯರ್ಹೋ ನ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಯಮಯಮಿತಿ ಪೃಥಗ್ವಚನಂ ಯೋ ಯೋ ಜೀವಃ ಸ ಸರ್ವೋಽಯೇವಂ ರೂಪ ಇತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಕುತೋ ನಾರ್ಹತೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ | ನಿತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಸರ್ವಗತಃ ಸ್ಥಾಣುರಿತಿ ಪದವಿಭಾಗಃ | ನಿತ್ಯ ಇತಿ ಸರ್ವಗತ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮ್ | ಸರ್ವಗತಪದೇನ ಸರ್ವಗತತ್ವವಿಶಿಷ್ಟ ಉಚ್ಯತೇ | ನಿತ್ಯಃ ಸರ್ವಗತತ್ವವಿಶಿಷ್ಟ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ “ಸವಿಶೇಷಣೇ ಹಿ”ತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ನಿತ್ಯತ್ವಂ

ಸರ್ವಗತತ್ವರೂಪವಿಶೇಷಣಮುಪಸಂಕ್ರಾಮತಿ ನಿತ್ಯಂ ಯತ್ಸರ್ವಗತತ್ವಮಿತಿ ತದ್ವಾನ್ಸರ್ವಗತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ| ಸ್ಥಾಣುರಿತಿ ಯತ್ಕಿಂಚಿನ್ನಿಮಿತ್ತಕೃತವಿಕಾರಹೀನಃ| ಅಜೋ ನಿತ್ಯಃ ಶಾಶ್ವತ ಇತ್ಯತ್ರ ಶಾಶ್ವತಪದೇನ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಿಕಾರಾಭಾವೋಕ್ತಾವಪೀಹ ನೈಮಿತ್ತಿಕನಿಷೇಧಪ್ರಕರಣಾನ್ನ್ಯಮಿತ್ತಕವಿಕಾರಾಭಾವೋಕ್ತರ್ಥಂ ಸ್ಥಾಣುರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್| ಅತೋ ನ ಪುನರುಕ್ತತಾ| ಅಚಲಃ ಪ್ರಾಕೃತಚಲನಹೀನಃ, ಸನಾತನಃ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣದಿಶಾ ಸ ಶಬ್ದ ಇತ್ಯರ್ಥಃ| ತ್ವಯೀಶ್ವರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನೋ ವಿರುದ್ಧತೇ, ವಿಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿರಹಮಾಸಮನಂತಶಕ್ತೇಃ, ಪರಾಸ್ಯ ಶಕ್ತಿರ್ವಿದ್ಯೈವ ಶ್ರೂಯತೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿರೂಪಶಬ್ದ ಸಹಿತಃ, ತತ್ತ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಇತಿ ಯಾವತ್| ತಥಾಚ ಸ್ಥಾಣುತ್ವೇಽಪಿ ಹರೇಃ “ತದೈಕ್ಷತ” (ಛಾ 6-2-3) ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತ ಕರ್ತೃತ್ವಮಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತ್ಯವಂ ಯುಕ್ತಂ | ನ ತು ಪರರಿತ್ಯಾ ಮಾಯಾವಶಾದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನನು ನಿತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣವಿಶಿಷ್ಟೇಶ್ವರತ್ವಾದಯಂ ಜೀವೋ ನಿತ್ಯಃ ಸರ್ವತಃ (ಗತಃ) ಸ್ಥಾಣುರಿತಿ ಭಗವದಭೇದೋಕ್ತಿರಯುಕ್ತೇತಿ ಚೇತ್| ಸತ್ಯಮ್| ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತೇರೇವಾಭೇದೋಕ್ತಿರತ್ರ ಅತದ್ಭಾವೇ ಸಾಮಾನಾಧಿ ಕರಣ್ಯಂ ಸಾರೂಪ್ಯಂ ಗಮಯತೀತಿ ನ್ಯಾಯಾದ್ರೋಣೇ ನೇಯಾ. ನಿತ್ಯಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿ- ಯುಕ್ತಭಗವತ್ಸರೂಪೋಽಯಂ ಜೀವ ಇತಿ ಉಕ್ತಗುಣಕೇಶ್ವರಪ್ರತಿಬಿಂಬೋ ಜೀವ ಇತಿ ಯಾವತ್| ತಾವತಾ ಕಥಂ ಛೇದನಾದ್ಯನರ್ಹೋ ಜೀವ ಇತಿ ಶಂಕಾನಿರಾಸ ಇತಿ ಚೇತ್, ಯೋ ಯತ್ಪ್ರತಿಬಿಂಬಃ ಸೋಽಸತಿ ವಿರೋಧೇ ತತ್ಸಮಾನಧರ್ಮಕ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಬಲೇನ ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ಥಾಣುತ್ವಾದೀಶ್ವರಧರ್ಮಸಮಾನಧರ್ಮಪ್ರಾಪ್ತೇರಿತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್| ಅನಾಶಿನೋಽಪ್ರಮೇಯಸ್ಯೇತ್ಯತ್ರ ಅಜೋನಿತ್ಯಃ ಶಾಶ್ವತಃ ಇತ್ಯತ್ರ ನಿತ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಾರ್ಥೇ ಚ ಜೀವಸ್ಯೇಶ್ವರಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವೋಕ್ತಾವಪಿ ನ ಪುನರುಕ್ತತಾ ಶಂಕಾ| ತತ್ತಚ್ಛಂಕಾನಿವರ್ತಕತ್ವೇನ ಭಿನ್ನಗುಣವಿಶಿಷ್ಟೇಶ್ವರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವಸ್ಯ ತತ್ರ ತತ್ರ ಕಥನಾದಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್| ನನು ಸಯುಕ್ತಿಕಮಚ್ಛೇದ್ಯತ್ವಾದ್ಯುಕ್ತಾ ಏವ ನೈಮಿತ್ತಿಕನಾಶಶಂಕಾ ನಿರಾಸಾತ್ ನೈನಮಿತಿ ವ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ಚೇತ್, “ಪ್ರವೃತ್ತೇ ಶಸ್ತ್ರಸಂಪಾತೇ” ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ ಪ್ರಸಕ್ತಾ ಸತ್ಯಾಮಪಿ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಛೇದಾದೇರದೃಷ್ಟೇರಾತ್ಮನಃ ಛೇದಾದ್ಯಯೋಗ್ಯತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥತ್ವಾತ್| ಯದ್ವಾ ನೈನಮಿತ್ಯಾದಿಶ್ಲೋಕ ಈಶ್ವರವಿಷಯಃ| ತಥಾಹಿ, ವೇದಾವಿನಾಶಿನಮಿತ್ಯತ್ರೇಶ್ವರಸ್ಯ ಸ್ವತೋ ನಾಶಾಭಾವೋಕ್ತಾ ತನ್ನಿಮಿತ್ತತೋಕಾಭಾವೇಽಪಿ ಯುದ್ಧಗತಶಸ್ತ್ರಾದಿಕರಣವಿಶೇಷೇಣಚ್ಛೇದಾದಿಪ್ರಸಕ್ತೇಃ ತನ್ನಿಮಿತ್ತತೋಕೋ ಮಮೇತ್ಯತ ಆಹ|| ನೈನಮಿತಿ “ ಯ ಏನಂ ವೇತ್ತೀ”ತಿ ಶ್ಲೋಕೇ ಪ್ರಕೃತಮೀಶ್ವರಮ್| ಶಿಷ್ಟಂ ವ್ಯಕ್ತಮ್| ಏತೇನ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ದೇಹತೋಽಪಿ ಚ್ಛೇದಾದ್ಯಭಾವಾತ್ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಏನಮೇನಮಿತಿ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಗ್ವಚನಂ ಸರ್ವರೂಪಾಣಾಮೇವಂಭಾವ-ಪ್ರದರ್ಶನಾಯ| ಏವಮವ್ಯಕ್ತೋಽಯಮಿತ್ಯತ್ರಾಪಿ ನನು ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವತೋ ನಾಶಾಭಾವೇಽಪಿ ಯುದ್ಧಗತಶಸ್ತ್ರಾದಿಕರಣವಿಶೇಷೇಣ ಛೇದಾದಿಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ|| ಅಚ್ಛೇದ್ಯೋಽಯಮಿತಿ|| ಅಯಂ ಜೀವಃ| ನನು ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ಈಶ್ವರವದಚ್ಛೇದ್ಯತ್ವಾದಿ ಸತ್ವೇ ಸರ್ವಸಾಮ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್| ತಥಾ ಚ ಕಿಂ ತತ್ಪೂಜಯೇತ್ಯತೋ ಜೀವಸ್ಯ ನಿತ್ಯಮೀಶಾಧೀನತಾಮಾಹ|| ನಿತ್ಯ ಇತಿ|| ಸರ್ವಗತಸ್ಥಾಣುರಿತ್ಯೇಕಂ ಪದಮ್| ನಿತ್ಯ ಇತಿ ಯೋಗ್ಯತಯಾ ಸ್ಥಿತಿರೂಪಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮ್| “ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಯವಿಶೇಷಾಣಾಂ ಚ ನಪುಂಸಕತ್ವಮೇಕ- ವಚನಾಂತತ್ವಂ ಚ ವಾಚ್ಯ”ಮಿತ್ಯೇತನ್ನಾಶ್ರಿತಮ್| ಅಯಂ ಜೀವಃ| ನಿತ್ಯಃ ನಿತ್ಯಂ ಸರ್ವಗತೇ ಹರೌ ತಿಷ್ಠತೀತಿ ನಿತ್ಯಃ| ಸರ್ವಗತಸ್ಥಃ| ತದಧೀನತಯಾ ಸದಾಸ್ಥಿತ ಇತಿ ಯಾವತ್| ಸ ಚಾಸಾವಣುಶ್ಚ ಸರ್ವಗತಸ್ಥಾಣುರಿತ್ಯರ್ಥಃ| ಈಶಜೀವಯೋಃ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಣುತ್ವರೂಪವೈಷಮ್ಯಾನ್ನ ಸರ್ವಸಾಮ್ಯಮಿತಿ ಭಾವೇನ ಸರ್ವಗತೇತಿ ಅಣುರಿತಿ ಚೋಕ್ತಮ್| ನನು ಜೀವಸ್ಯೇಶಾಧೀನತ್ವಂ ಯದಾ ನ ಸ್ಯಾತ್ತದಾ ಸ್ಯಾತ್ಸರ್ವಸಾಮ್ಯಮ್| ತಥಾ ಚ ನ ತತ್ಪೂಜಾ ಕಾರ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ| ಅಚಲ ಇತಿ|| ಸರ್ವಗತಸ್ಥಪದಂ ಬುದ್ಧಿವಿವಿಕ್ತಮಾಕೃಷ್ಯತೇ ಭಾವಪ್ರಧಾನಮ್| ಸರ್ವಗತಸ್ಥತ್ವಾನ್ನ ಕದಾಚಿಚ್ಛಲತೀತ್ಯಚಲಃ| ನಿತ್ಯಂ ಸರ್ವಗತಸ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ಏವಾಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಲಾಭೇಽಪಿ ಕೇನಚಿದ್ವರಾದಿನಿಮಿತ್ತೇನಾಪಿ ಚ ತದಧೀನತ್ವಸ್ಯ ನಾಶ ಇತಿ ನೈಮಿತ್ತಿಕನಾಶಾಭಾವೋಕ್ತರ್ಥಮಚಲ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ| ಕುತಃ ಸದಾ ಹರ್ಯಧೀನತ್ವಂ ಜೀವಸ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ|| ಸನಾತನ ಇತಿ|| ನಾದೇನ ವಿಧಿನಿಷೇಧರೂಪಶಬ್ದೇನ ಸಹ ವರ್ತತ ಇತಿ ಸನಾದಃ| ಸನಾದ ಏವ ಸನಾತನಃ| ದ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ್ಛಾಂದಸಸ್ತನಾದೇಶಃ| ವಿಧಿನಿಷೇಧಬದ್ಧತ್ವಾತ್ ಸದಾತದಧೀನ ಇತಿ ಭಾವಃ | ತದುಕ್ತಂ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣೇ| “ನಿತ್ಯಂ ಸರ್ವಗತೇ ವಿಷ್ಣಾವಣುರ್ಜೀವೋ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಇತ್ಯಾದಿ|| 24/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ: ಅದೇಕೆ ಅಗ್ನಿ ಮುಂತಾದ ಮಾರಕ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ , ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹ ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ , ಇವೆರಡನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ? ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳು ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಕೃಪೆಯಿಂದಾಗಲೀ, ಪ್ರೇಮದಿಂದಾಗಲೀ (ದೃಷ್ಟಾಂತ:- ರಾವಣನು ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ ಬಿಟ್ಟಾಗ ನೀಲನನ್ನು ಅಗ್ನಿಯು ಮಗನೆಂದು ಕೃಪೆ ತೋರಿದ) ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೇತಿಯಿಂದಾಗಲೀ ಕೊಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲವೇನು? ಮತ್ತು 'ನೈನಂ ಭಿಂದಂತಿ' ಎಂದು ಲಟ್ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಈಗ ಸಂಹಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮುಂದೆ ಸಂಹಾರವು ಆಗಬಾರದೇನು? ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. "ಅಚ್ಛೇದ್ಯೋಽ ಯಮದಾಹ್ಯೋಽ ಯಮಕ್ಷೇದ್ಯೋಽ ಶೋಷ್ಯ ಏವ ಚ ನಿತ್ಯಃ ಸರ್ವಗತಃ ಸ್ಥಾನುರಚಲೋಽ ಯಂ ಸನಾತನಃ|| "

ಜೀವನ ಪರವಾದ ಅರ್ಥವಿದು:

ಈ ಜೀವನು ಭೇದನಾರ್ಹವಾದ ಪದಾರ್ಥವಲ್ಲ . ದಾಹಾರ್ಹವಾದ ಪದಾರ್ಥವೇ ಅಲ್ಲ. ಒದ್ದೆಯಾಗತಕ್ಕ ಪದಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಯಾತಕ್ಕಂದರೆ ಈತನು, ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ ಪ್ರಾಕೃತಚಲನ ರಹಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನು. ಮತ್ತು ಸನಾತನಃ (ಸನಾತನ ಎಂದರೆ ಸನಾದನಃ= ನಿಂದೇನ ಸಹವರ್ತಮಾನಃ ಎಂದರ್ಥ) ವಿಧಿನಿಷೇಧಬದ್ಧನು. ಅಥವಾ ಈ ಜೀವನು ಸದಾಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿರುವ ಅಣುಪದಾರ್ಥವು. ಯಾವ ನಿಮಿತ್ತಗಳಿಂದಲೂ ನಾಶಹೊಂದತಕ್ಕವನಲ್ಲ ಮತ್ತು ವಿಧಿಬದ್ಧನು. "ನಿತ್ಯಂ ಸರ್ವಗತೇ ವಿಷ್ಣಾವಣುರ್ಜೀವೋ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ" ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ ಶ್ಲೋಕದಿಂದಲೂ ಈ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥವಿದು:- ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲಾಗಲೀ, ದೇಹದಿಂದಲಾಗಲೀ, ಭೇದನಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ. ದಾಹಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಒದ್ದೆಯಾಗತಕ್ಕ ವಸ್ತುವಲ್ಲ. ಒಣಗತಕ್ಕವಸ್ತುವಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ನಿತ್ಯನು. ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನು. ನಿರ್ವಿಕಾರನು. ಪ್ರಾಕೃತಚಲನವರ್ಜಿತ ಮತ್ತು ಅಚಲೋಯಂ ಸನಾತನಃ= ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರವಾದ ಅನಾದಿವಸ್ತುವು. ವಿಶೇಷ:- (1) ಇಲ್ಲೂ 'ಅಯಂ, ಅಯಂ, ಅಯಂ' ಎಂದು ಮೂರಾವರ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದು ದಾರ್ಡ್ಯವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ, ಮತ್ತು ಒಬ್ಬಜೀವನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರುಗಳಿಗೂ ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ.

ಯಾವ ಜೀವಸ್ವರೂಪವೂ ವಿಕಾರಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಅಧಿ ಕಮಾಡಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ:- ಹಿಂದೆ, ನಾಶಹೊಂದದ, ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದನು. ಈಗ ನಿತ್ಯನೂ, ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನೂ ಸ್ಥಾನುರವೂ ಎಂದರೆ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದ ವಿಕಾರಾಹೀನನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ನಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಸನಾತನನಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದರೆ ಅಜನ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಬಿಂಬನಿಗೆ ವಿಕಾರವಾದರೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೆ ವಿಕಾರ. ಬಿಂಬನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿಕಾರವೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೂ ವಿಕಾರವಿಲ್ಲ. ದೊಡ್ಡಪರಮಾತ್ಮನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಅಣುಸ್ಥಿತನಾಗಿರುವನು. ದೇವರು ರಕ್ಷಣೆಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯಾದರೋ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅವನ ಬೃಹತ್ತ್ವಯವೇ ಅನಾಶಿ. ಅವನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ವಿಕಾರ ಹೊಂದುವವನಲ್ಲ. ನಿರ್ವಿಕಾರಸ್ವರೂಪನು. ಅಂಥವನ ದೇಹಕ್ಕಾಗಲೀ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಾಗಲೀ ನಾಶಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಸಾಮ್ಯಬಂತಲ್ಲಾ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಜೀವನು ಪರತಂತ್ರನು ಮತ್ತು ವಿಧಿಬದ್ಧನು. ಜೀವನು ನಿತ್ಯವೂ ಅಣುವು. ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿತ್ಯವೂ ವ್ಯಾಪ್ತನು. ಸ್ವತಂತ್ರನು ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು. "ಪರಾಸ್ಯ ಶಕ್ತಿರ್ವಿವಿಧೈವ ಶ್ರೂಯತೇ" ಮುಂತಾದ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು. ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿವುಳ್ಳವನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಅವನಿಂದ ರಕ್ಷಿತನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಜೀವನು ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿರುವನು.

ಶ್ಲೋಕ ಅವ್ಯಕ್ತೋಽ ಯಮಚಿಂತ್ಯೋಽ ಯಮವಿಕಾರ್ಯೋಽ ಯಮುಚ್ಯತೇ |

ತಸ್ಮಾದೇವಂ ವಿದಿತ್ವೈನಂ ನಾನು ಶೋಚಿತುಮರ್ಹಸಿ || 25/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ ಅವತರಣವು:- ಈಶ್ವರನು ಸರ್ವಗತನಾದರೆ ನಮಗೆ ಕಾಣಬೇಕಷ್ಟೆ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲದಾದ್ದರಿಂದ ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಜುನನ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ

ಪದಚ್ಛೇದ ಅವ್ಯಕ್ತಃ, ಅಯಂ, ಅಚಿಂತ್ಯಃ, ಅಯಂ, ಅವಿಕಾರ್ಯಃ, ಅಯಂ, ಉಚ್ಯತೇ, ತಸ್ಮಾತ್, ಏವಂ, ವಿದಿತ್ವಾ, ಏನಂ, ನ,

ಅನುಶೋಚಿತುಂ, ಅರ್ಹಸಿ||

ಅಯಂ= ಮೇಲಿನಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಪರಮಾತ್ಮನು ; ಅದ್ಯಕ್ತಃ= ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದೇ ಇತರರಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕವನಲ್ಲ; ಅಯಂ= ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು ; ಅಚಿಂತ್ಯಃ= ಅಚಿಂತ್ಯವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ; ಅಯಂ= ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು; ಅದಿಕಾರ್ಯಃ= ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯ ನಾಶವೆಂಬ ವಿಕಾರರಹಿತನು (ಈಶ್ವರನು ಸರ್ವದಾ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೇ ಇರಬಹುದು; ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಯುಕ್ತವಾದುದೇ); ತಸ್ಮಾತ್= ಈ ಜೀವನು ನಿತ್ಯನಾದುದರಿಂದ; ಏನಂ= ಈ ಜೀವನನ್ನು; ಏವಂ= ನಿತ್ಯವೆಂದು; ವಿದಿತ್ವಾ= ತಿಳಿದುಕೊಂಡು; (ತ್ವಂ)=ನೀನು; ಅನುಶೋಚಿತುಂ= ದುಃಖಪಡುವುದಕ್ಕೆ; ನ ಅರ್ಹಸಿ= ಅರ್ಹನಲ್ಲ(ದುಃಖಪಡಬೇಡ)

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: ನನ್ನಣೋರ್ಜೀವಸ್ಯಾಧಾರಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸರ್ವಗತಶ್ಚೇತ್ ಕುತಸ್ತಥಾ ನ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ|| ಅವ್ಯಕ್ತೋಽಯಮಿತಿ ಅಯಂ ಸರ್ವಗತಪದೇನ ಪ್ರಕೃತೋ ಹರಿಃ| ನನು ನೈನಮಿತಿ ಶ್ಲೋಕೇ ದೇಹತೋಽಪಿ ಭೇದಾದ್ಯಭಾವಸ್ವತಂತ್ರೋ ಹರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್| ದೇಹವಾನ್ ಸರ್ವಗತಶ್ಚೇತ್ ಕಥಮವ್ಯಕ್ತ ಇತ್ಯತಃ ಅಚಿಂತ್ಯೋಽಯಮಿತಿ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ| ಏತೇನ ಹರೇರವ್ಯಕ್ತಶ್ಚೇ ತದ್ವರ್ತನಶ್ಚುತ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ನಿರಸ್ತಮ್| ತದಾಹ ಸೂತ್ರೇ| ॐ ಅತೋಽನಂತೇನ ತಥಾ ಹಿ ಲಿಂಗಂ ॐ (3-2-27) ಇತಿ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತೇಃ ಪ್ರತಿಬಂಧೇ ನಾಶೇ ವಾ ತಸ್ಯ ಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಂಗ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್|| ಅವಿಕಾರ್ಯೋಽಯಮಿತಿ ಸಾ ಶಕ್ತಿರ್ನ ಕದಾಪ್ಯನ್ಯಥಾ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ| ಕುತ ಏತದಚ್ಛೇದ್ಯದೇಹತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್|| ಉಚ್ಯತ ಇತಿ|| “ಸದೇಹಃ ಸುಖಗಂಧಶ್ಚ” ಇತ್ಯಾದಿ ತಾತ್ಪರ್ಯೋದಾಹೃತ ಶ್ರುತಿಷು ಏತತ್ಸರ್ವಂ ಹರೇರುಚ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ| ಅಯಮಿತಿ ಪೃಥಗ್ವಚನಂ ಸರ್ವರೂಪಾಣಾಮೇವಂ ಭಾವಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್| ತೇನಾಯಮಯಮವ್ಯಕ್ತೋಽಯಮಯಮಚಿಂತ್ಯೋ ಅಯಮಯಮವಿಕಾರ್ಯೋ ಇತೀದಂ ಶಬ್ದೋ ವೀಪ್ಸಾರೂಪೇಣಾನೇಕರೂಪಪರಾಮರ್ಶೀತಿ ಸೂಚಿತಮ್| ನೈನಮಿತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕೇ ಏನಮೇನಮಿತಿ ಬಹುಶಬ್ದಯೋಗೇನ ಬಹುರೂಪಪರಾಮರ್ಶ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ| ಅನ್ಯಥಾ ನಇಃ ಏನಮಿತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಪುನಃ ಪುನರುಕ್ತಿರಯುಕ್ತಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ| ಏವಂ ಸರ್ವಶಂಕೋದ್ಧಾರೇಣಾತ್ಮನಿತ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೋಪಸಂಹರತಿ|| ತಸ್ಮಾದಿತಿ|| ಬಿಂಬೋಪಾಧಿ - ತತ್ಸನ್ನಿಧಿನಾಶನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಶಾಪಾದಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಾದಿ ನಿಮಿತ್ತಕಸ್ಯ ಚ ನಾಶಸ್ಯಾಭಾವೇನಾತ್ಮನೋ ನಿತ್ಯತ್ವಾದೇನಂ ಜೀವಮೇನಂ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ವಿದಿತ್ವಾ ಶೋಚಿತುಂ ನಾರ್ಹಸೀತಿ ಅಥವಾ ಅಸ್ವೇವಂ ಭಗವಾನೇವ ನಿತ್ಯಃ ಸರ್ವಗತಸ್ಥಾ ಉರಿತ್ಯಾದೌ ಉಕ್ತದಿತಾ ಸ್ವತಂತ್ರಃ, ತತಶ್ಚ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ|| ತಸ್ಮಾದಿತಿ|| ಹರೇರೇವ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರತ್ವೇನ ಅಖಿಲದುಃಖನಿವೃತ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಪುಮರ್ಥಪ್ರದತ್ವಾತ್, ಏವಂ ಯುದ್ಧಾದಿ ಸ್ವಕರ್ಮಣಾಂ ವ್ಯಕ್ತತ್ವಾದಿರೂಪೇಣೈನಂ ಭಗವಂತಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶೋಚಿತುಂ ಸಂಸಾರದುಃಖಮನುಭವಿತುಂ ನಾರ್ಹಸಿ ಮುಕ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯಸೀತ್ಯರ್ಥಃ| ಅತ ಉಕ್ತರೂಪೇಣ ತಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಯುದ್ಧಾದಿಸ್ವಕರ್ಮಣಾ ತಂ ಆರಾಧ್ಯಾಶೇಷದುಃಖಂ ಪರಿಹರೇತಿ ಭಾವಃ|| 25/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅವತಾರಿಕೆ: ಇಂಥಾ ಜೀವರಕ್ಷಕನಾದ, ಸರ್ವಗತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಏಕೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. “ಅವ್ಯಕ್ತೋಽಯಮಚಿಂತ್ಯೋಽಯಮವಿಕಾರ್ಯೋಽಯಮುಚ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾದೇವಂ ವಿದಿತ್ವೈನಂ ನಾನು ಶೋಚಿತುಮರ್ಹಸಿ || 25/2 ||

ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪನು. (ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದೇ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕವನಲ್ಲ) ಸರ್ವತ್ರ ಇದ್ದರೂ ಅವ್ಯಕ್ತನಾಗಿರುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ:- ಆತನು ಅಚಿಂತ್ಯ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣನು. ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡಬಹುದೇ ಎಂದರೆ ಅವನು ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ವಿಕಾರರಹಿತನು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಅಂಥಾ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ‘ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ನಿತ್ಯವು ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳು ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ ಜೀವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರನಾದ್ದರಿಂದ ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರದನು. (ಬಂಧುಗಳಾದ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲ) ಎಂದು ತಿಳಿದು ಯುದ್ಧಾದಿ ಸ್ವಧರ್ಮಮಾಡಿ ದುರ್ಜನರನ್ನು ಕೊಂದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸಿ ಅಭಿಮಾನತ್ಯಾಗದಿಂದ ಶೋಕವನ್ನು ಬಿಡು. ವಿಶೇಷ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮುಗಿಸಿ ತಾನು ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಉಚ್ಯತೇ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ವೇದದ ಮತ್ತು ಯೋಗೀಶ್ವರರ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮೂರುಪದಗಳಿಂದ

ವರ್ಣಿಸಿ ವೇದದ ಸಮೃತ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಒಂದೊಂದೂ ಬಹುಭಗವರ್ಚಿತವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ:- (ಅ) ಅವ್ಯಕ್ತಃ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವ್ಯಕ್ತನು. “ತದವ್ಯಕ್ತಮಾಹ ಹಿ” ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲೇ ಇದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ ಡಾಂಭಿಕಪೂಜೆಯಿಂದ ಕೂಡ ಕಾಣಿಸಲ್ಪಡುವವನಲ್ಲ ಎಂದು “ ಅಸಿ ಸಂರಾಧನೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಭ್ಯಾಂ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಂಥಾ ಪ್ರಭಾವವು ಅವನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಬಂತೆಂದರೆ:- (ಆ) ಅಚಿಂತ್ಯಃ= ಅವನ ಮಹಿಮೆಯು ಊಹಿಸಲ್ಪಡುವುದಕ್ಕೂ ಅಸಾಧ್ಯ. ಆ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯು ತಾನಾಗಿಯೇ ನಾಶವಾಗುವುದೇ ಎಂದರೆ:- (ಇ) ಅವಿಕಾರ್ಯಃ= ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕಾಲಕರ್ಮಾದಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಿಕಾರಹೀನನು. ಯಾವ ಬಲಾತ್ಕಾರವೂ ಅವನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. (ವಿದ್ಯುತ್ವನ್ನು ಕಾಣಬೇಕಾದರೆ ಬಲ್ಲು ಹಾಕಿದರೆ ಕಂಡೇ ಕಾಣುತ್ತೆ. ಅದರ ಪ್ರಸಾದ(ಕರುಣೆ) ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಾಣುವವನಲ್ಲ.) ಅವನ ಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿ ಸ್ವಧರ್ಮಮಾಡಿದರೆ ತಾನಾಗಿಯೇ ದರ್ಶನ ಕೊಡುವವನು. “ ಪ್ರಕಾಶಶ್ಚ ಕರ್ಮಣ್ಯಭ್ಯಾಸಾತ್”, “ಅತೋಽನಂತೇನ ತಥಾಹಿ ಲಿಂಗಂ” ಎಂದೂ ನಿರ್ಣಯಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ಅನಂತನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ ಭಕ್ತಜೀವರುಗಳಿಗೆ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವ್ಯಕ್ತನೆಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯಾದಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಕಾಣದಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾಗಿರುವನು. ತನ್ನಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗುವನೇ ಹೊರತು ಘಟಪಟಗಳಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುವ ಚೇತನನಲ್ಲ. ತನ್ನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತನಾದರೂ ಸಾಕಲೈನ ವ್ಯಕ್ತನಾಗಲ್ಲ. ಪ್ರಾಕೃತವ್ಯಕ್ತಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಇಂಥಾ ಅವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪದವನ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಆತನ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಆಗುವುದೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಆಗಲಾರದು. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ನಾರದರಿಗೆ ತನ್ನ ಅದ್ಭುತಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕಃ “ಏತತ್ತ್ವಯಾ ನ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ರೂಪವಾನಿತಿ ದೃಶ್ಯತೇ ಇಚ್ಛನ್ ಮುಹೂರ್ತಾನ್ನಶೈಯಮೀಶೋಽಹಂ ಜಗತಾಂ ಗುರುಃ||”

(ರಾಗ:- ಯತ್ನಕ್ಕೆ ಲೇಶ ಒಲಿಯಲಿಲ್ಲವೋ)

ಶ್ಲೋಕಃ ಅಥ ಚೈನಂ ನಿತ್ಯಜಾತಂ ನಿತ್ಯಂ ವಾ ಮನ್ಯಸೇ ಮೃತಂ |

ತಥಾಪಿ ತ್ವಂ ಮಹಾಬಾಹೋ ನೈನಂಶೋಚಿತುಮರ್ಹಸಿ || 26/2 ||

ಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ ಪದಚ್ಛೇದ :- ಅಥ, ಚ, ಏನಂ, ನಿತ್ಯಜಾತಂ, ನಿತ್ಯಂ, ವಾ, ಮನ್ಯಸೇ, ಮೃತಮ್, ತಥಾ, ಅಪಿ, ತ್ವಂ, ಮಹಾಬಾಹೋ, ನ, ಏನಂ, ಶೋಚಿತುಂ, ಅರ್ಹಸಿ||

ಅರ್ಥ:- ಚ=ಮತ್ತು; ಅಥ=ಒಂದು ದೇಳೆ ; ಮಹಾಬಾಹೋ= ಮಹಾ ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ಅರ್ಜುನನೇ; ತ್ವಂ= ನೀನು; ಏನಂ= ಈ ಜೀವನನ್ನು; ನಿತ್ಯಜಾತಂ=ನಿಯಮವಾಗಿ ದೇಹಸಂಬಂಧರೂಪವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳವನೆಂದು ; ವಾ= ಮತ್ತು ; ನಿತ್ಯಂ= ನಿಯಮವಾಗಿ; ಮೃತಂ= ದೇಹವಿಯೋಗರೂಪವಾದ ಮರಣವುಳ್ಳವನೆಂದು ; ಮನ್ಯಸೇ (ಚೇತ್)= ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ; ತಥಾಪಿ= ಹಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ; ಏನಂ (ಪ್ರತಿ) ಜೀವನನ್ನು ಕುರಿತು ; ಶೋಚಿತುಂ= ದುಃಖಪಡುವುದಕ್ಕೆ ; ನ ಅರ್ಹಸಿ= ಅರ್ಹನಲ್ಲ ; (ದುಃಖಪಡಬೇಡ)

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ ಅಸ್ತೇವಂ ಆತ್ಮನೋ ನಿತ್ಯತ್ವಂ, ಅಥಾಽಪಿ ದೇಹಯೋಗವಿಯೋಗರೂಪಜನ್ಮಮೃತೀ ಸ್ತ ಏವ| ಯುದ್ಧೇ ಚ ಮೃತಿನಿಯತಾ| ಆತಃ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಚ ದುಃಖಂ ಮದೀಯಾನಾಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಮೇ ಶೋಕ ಇತ್ಯತ ಆಹ|| ಅಥ ಚೇತಿ ನಿತ್ಯಶಬ್ದೋಽತ್ರಾವಧಾರಣೇ| ಏನಂ ಜೀವಂ ನಿತ್ಯಜಾತಂ ದೇಹಯೋಗರೂಪಜನಿಮಂತಮೇವ ನಿತ್ಯಂ ಮೃತಂ ದೇಹವಿಯೋಗರೂಪಮೃತಿಮಂತಮೇವ ತ್ವಂ ಮನ್ಯಸೇ ಚೇತ್ತಥಾಽಪಿ ಹೇ ಮಹಾಬಾಹೋ ಏನಂ ಜೀವಂ ಶೋಚಿತುಂ ನಾರ್ಹಸೀತ್ಯರ್ಥಃ|| 26/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ: ಇಷ್ಟಾದರೂ ಅರ್ಜುನನು ಮತ್ತೂ ಹೀಗೆ ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಭೀಷ್ಮರೆಂದರೆ ಬರೀದೇಹವಲ್ಲ ಬರೀ ಜೀವನೂ ಅಲ್ಲ. ಇವೆರಡೂ ಕೂಡಿದ ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಉದರದಿಂದ ಬಂದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪದಾರ್ಥವು. ಭೀಷ್ಮರು ಹುಟ್ಟಿದರು ಎಂದು ಚೇತನವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆ ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೆಸರು. ಬರೀ ಜೀವಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲ ಬರೀ ದೇಹಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲ. ಅಂಥಾ ವಿಶಿಷ್ಟಪದಾರ್ಥವು ಬಾಣದಿಂದ ಹೊಡೆದರೆ ಹೋಗೇ ಹೋಗುತ್ತೆ. (ಶಿಖೀದ್ವಸ್ತಃ= ತಲೆ ಬೋಳಿಸಿದರೂ ಶಿಖಿಯು ಸಾಯುವನು. ವಿಶೇಷಣನಾಶದಿಂದಲೂ ವಿಶೇಷನಾಶದಿಂದಲೂ ಉಭಯನಾಶದಿಂದಲೂ ವಿಶಿಷ್ಟಪದಾರ್ಥವು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತೆ.) ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ಜೀವನು ನಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ, ವಿಶೇಷಣವಾದ ದೇಹವು ನಾಶವಾಗುವುದರಿಂದ ‘ಭೀಷ್ಮರೆಂಬ’ ವಿಶಿಷ್ಟಪದಾರ್ಥವು ಸತ್ತೇಹೋಗುತ್ತೆ. ದೃಶ್ಯಮಾನವಾದ ದೇಹ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟರೆ ಯಾವ ಪಿಂಡವನ್ನು ನಾವು ಭೀಷ್ಮರೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇವೋ ಅದು ಹೋಗೇ ಹೋಯಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಅಳುತ್ತೇನೆ

ಅಥವಾ ದೇಹವೇ ಚೇತನವು ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರಷ್ಟೆ? ಅವರ ಮಾತೇನಾದರೂ ನಿಜವಾದರೆ ಈ ದೇಹವು ಹೋದರೆ ಭೀಷ್ಮರು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸತ್ತಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. ಆ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಅಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವುಂಟು. ಅಥವಾ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ಈ ದೇಹವು ನಷ್ಟವಾದರೆ ಪುನಃ ಒಳ್ಳೆಯ ದೇಹವೇನೋ ಬರುತ್ತೆ ಮುಂದೆ ಲಾಭಬಂದರೂ ಈಗ ಇರುವುದು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶೋಕ. ಎಂಬ ಈ ಮೂರುಶಂಕೆಗಳಿಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಚೈನಂ ನಿತ್ಯಜಾತಂ ನಿತ್ಯಂ ವಾ ಮನ್ಯಸೇ ಮೃತಂ | ತಥಾಪಿ ತ್ವಂ ಮಹಾಬಾಹೋ ನೈನಂಶೋಚಿತುಮರ್ಹಸಿ || 26/2 ||

ಅರ್ಥ:- ಎಲೈ ಮಹಾಬಾಹುಶಾಲಿಯಾದ ಅರ್ಜುನನೇ! ಭೀಷ್ಮನು ನಿಯಮವಾಗಿ ದೇಹಯೋಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ನಿಯಮೇನ ಬಾಣ ಹೊಡೆದರೆ ದೇಹಬಿಟ್ಟು ಸಾಯುವನು. ಎಂದು ತಿಳಿದರೂ ಕೂಡ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ದುಃಖ ಪಡಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕಃ: ಜಾತಸ್ಯ ಹಿ ಧ್ರುವೋ ಮೃತ್ಯುಃ ಧ್ರುವಂ ಜನ್ಮ ಮೃತಸ್ಯ ಚ |

ತಸ್ಮಾದಪರಿಹಾರ್ಯೋಽರ್ಥೇ ನ ತ್ವಂ ಶೋಚಿತುಮರ್ಹಸಿ || 27/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ ಅವತರಣವು:- ಬಂಧುಗಳಾದ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳು ಮೃತರಾದರೂ ಶೋಕಪಡಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ ಹೊಂದುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಜುನನ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಪದಚ್ಛೇದ:- ಜಾತಸ್ಯ, ಹಿ, ಧ್ರುವಃ, ಮೃತ್ಯುಃ, ಧ್ರುವಂ, ಜನ್ಮ, ಮೃತಸ್ಯ, ಚ, ತಸ್ಮಾತ್, ಅಪರಿಹಾರ್ಯೇ, ಅರ್ಥೇ, ನ, ತ್ವ, ಶೋಚಿತುಂ, ಅರ್ಹಸಿ ||

ಅರ್ಥ:- ಜಾತಸ್ಯ= ಹುಟ್ಟಿದವನಿಗೆ; ಮೃತ್ಯುಃ=ಮರಣವು ; ಧ್ರುವಃ=ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು ; ಚ= ಮತ್ತು ; ಮೃತಸ್ಯ= ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಮರಣ ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ; ಜನ್ಮ=ಜನನವು; ಧ್ರುವಂ= ನಿಶ್ಚಿತವು ; ತಸ್ಮಾತ್= ಹೀಗೆ ದೇಹವಿಯೋಗರೂಪವಾದ ಮರಣವು ಯುದ್ಧಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯಾದುದರಿಂದ; ಅಪರಿಹಾರ್ಯೇ =ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯವಾದ; ಅರ್ಥೇ= ಮರಣ-ವಿಷಯದಲ್ಲಿ; ತ್ವಂ=ನೀನು ; ಶೋಚಿತುಂ= ದುಃಖಪಡುವುದಕ್ಕೆ ನ ಅರ್ಹಸಿ= ಅರ್ಹನಲ್ಲ. (ದುಃಖಪಡಬೇಡ).

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಮರಣವು ನಿಯತವಾದುದರಿಂದ ಅವರ ದೇಹಗಳು ಹೇಗಾದರೂ ಹೋಗತಕ್ಕವುಗಳೇ! ಹೀಗಿರಲಾಗಿ ಭಗವತ್ಪೂಜಾರೂಪವಾದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ನೀನುಕೊಂದರೆ ನಿನಗೆ ಪುಣ್ಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಮರಣಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂದು ಶೋಕಿಸದೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೋ!

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: ಪೂರ್ವಾರ್ಥೇನ ಅರ್ಜುನಶಂಕಾಂ ಅನೂದ್ಯ ಉತ್ತರಾರ್ಥೇನ ತಥಾಪಿ ತ್ವಂ ನ ಶೋಚಿತುಂ ಅರ್ಹಸೀತ್ಯೇವೋಕ್ತಮ್ | ನ ತು ತತ್ರ ಹೇತುರುಕ್ತಃ | ಅತಃ ಶೋಕಾಭಾವೇ ಹೇತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಜನ್ಮಮರಣಯೋಃ ಯಾವನ್ಮೋಕ್ಷಂನಿಯತತ್ವಾದಿತಿ ಹೇತೂಕ್ತಿಪೂರ್ವಂ ಸಾಧ್ಯಮಾಹ || ಜಾತಸ್ಯೇತಿ || ಧ್ರುವೋ ನಿಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಮೃತ್ಯುಮೃತಃ | ತಸ್ಮಾಜ್ಜನ್ಮಮೃತ್ಯೋರ್ನಿಯತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥ || 27/2 ||

ಅವತಾರಿಕೆ: ಅದೇತಕ್ಕೆ ಶೋಕಿಸಕೂಡದು ಎಂದರೆ ಕಾರಣ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಹುಟ್ಟಿದವನಿಗೆ ಮರಣವು ನಿಶ್ಚಿತವಾದದ್ದು. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಮರಣ ಹೊಂದಿದವನಿಗೆ ಪುನಃ ಜನ್ಮವು ನಿಶ್ಚಿತವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಂದರೆ ದೇಹವಿಯೋಗ ರೂಪ ಮರಣವು ಯುದ್ಧಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಭೀಷ್ಮಾದಿ ವಿಶಿಷ್ಟಪಿಂಡವು ಎಂದಾದರೂ ಒಂದುದಿನ ದೇಹನಾಶದಿಂದ ನಷ್ಟವಾಗುವುದರಿಂದ ಭೀಷ್ಮಚೇತನವು ದೇಹಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಪುನಃ ಪುನಃ ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಮತ್ತೂ ದೇಹನಾಶವು ಹುಟ್ಟಿದವರಿಗೆ ಅವರ್ಜನೀಯ ವಾದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೀನು ದುಃಖಪಡಬೇಡ.

ವಿಶೇಷ:- ಇದರಿಂದ ಮೂರು ಶಂಕೆಗಳಿಗೂ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟ ಹಾಗಾಯ್ತು.

(ಅ) ಮೊದಲನೆಯ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರ:- ಭೀಷ್ಮಜೀವನಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟದೇಹವು ಎಂದಾದರೂ ಒಂದು ದಿನ ವಿಶೇಷಣದ ನಾಶದಿಂದ ನಷ್ಟವಾಗತಕ್ಕದ್ದೇ. ಅದನ್ನು ನೀನು ತಪ್ಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತಾನಾಗಿಯೇ ಸಾಯುವ ವಿಶಿಷ್ಟವನ್ನು ನೀನು ಬಾಣದಿಂದ ಕೊಂದರೆ ನಿನಗೊಂದಿಷ್ಟು ಪುಣ್ಯ ಬರುತ್ತೆ. (ದೃಷ್ಟಾಂತಃ- ಹೆಣವು ಮುನಿಸಿಪಾಲ್ಕಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು ಅದು ದಫನ್ ಆಗತಕ್ಕದ್ದೇ. ಮಗನಾದವನು ಆ ದೇಹಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಪುಣ್ಯ ಬರುತ್ತೆ.)

(ಆ) ಎರಡನೇ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರ:- ದೇಹವೇ ಚೇತನವಾದರೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದುದಿನ ನಾಶವಾಗುತ್ತಷ್ಟೆ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ರೀತಿಯಿಂದ ನೀನೇ ಅದನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಅಭಿಮಾನ ಬಿಟ್ಟು ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೋ. ದೇಹನಾಶವು ಎಂದಿದ್ದರೂ ಆಗುತ್ತೆ. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು

ನಿನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ನೀನೇ ಕೊಂದರೂ ಸಹ ಆ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ನಿನಗೆ ಹಾನಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಯುದ್ಧದಿಂದ ನಿನಗೆ ಕೀರ್ತಿ ಬಂತು. ವೈರ ತೀರಿತು. ರಾಜ್ಯ ಸಿಕ್ಕುತ್ತೆ. ವಸ್ತುತಃ ದೇಹವೇ ಚೇತನವಲ್ಲ. ಸತ್ತ ಒಡನೆಯೇ ಚೇತನನು ಪುನಃ ದೇಹವಂತನಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಆ ದೇಹವೋ ಎಂದಿದ್ದರೂ ನಾಶ ಹೊಂದತಕ್ಕದ್ದು ನಿನ್ನ ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕಲ್ಲ ಎಂದು ಅಳಬೇಡ.

(ಇ) ಮೂರನೇ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರ:- ಮುಂದೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟದೇಹ ಬಂದರೂ ಈಗಿನ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ದೇಹ ಹೋಯಿತಲ್ಲ ಎಂದು ಏನು ಅನುಚಿಂತೆ. ಅವರ ದೇಹವು ನಿನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಹುಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ನಾಶವುಂಟು. ಆ ದೇಹ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದಾನೊಂದು ದಿನ ಅದು ಹೋಗೇ ಹೋಗುತ್ತೆ. ಅದನ್ನು ನೀನೇ ಸುಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ನಿನಗೆ ಸ್ವಧರ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಭಗವತ್ಪೂಜಾಫಲವೂ ಲಭಿಸುತ್ತೆ ಎಂದು ಭಾವ. “ಅಪರಿಹಾರ್ಯೇ, ಅರ್ಥೇ” ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳಿಂದ ಬಹುಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವೇದಾಂತಾರ್ಥವು ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಏನೆಂದರೆ:- ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ದೇಹವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ, ಅವರ ಜನಿಮೃತಿಗಳೂ ಇವು ಯಾವುದೂ ನಿನ್ನಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇವೊಂದೂ ನಿನ್ನ ವಶವಲ್ಲ. ಅವರು ಯಾರಿಗೂ ನೀನು ಒಡೆಯನಲ್ಲ. ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಕಂಡವರ ಪದಾರ್ಥವು (ಭೀಷ್ಮರ ದೇಹವು) ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬಂದು ಹೋಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀನು ಅಳುವುದು ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. ನೀನು ಬರೀ ಜೀವ. ಇತರರ ಜನಿಮೃತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಲ್ಲ. ಅದೆಲ್ಲವೂ ಅ-ಪರಿಹಾರ್ಯ ಎಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ ಪರಿಹಾರ್ಯ ಭೀಷ್ಮನ ದೇಹವಿಯೋಗರೂಪ ಮರಣವನ್ನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಬೇಕಾದರೆ ತಪ್ಪಿಸುವನು. ನಿನ್ನ ಕೈಲಾಗದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನೀನೇಕೆ ಅಳುವಿ. ಅದು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹವಾಗುತ್ತೆ. ಎಂದು ಭಾವ.

‘ಅಪರಿಹಾರ್ಯೇ’ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಸೂಚನೆ ಏನೆಂದರೆ:- ಹುಟ್ಟಿದ್ದೆಲ್ಲಾ ಸಾಯುತ್ತೆ ನೀನೂ ದೇಹವಿಯೋಗ ರೂಪ ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತೀ! ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮರ ದೇಹವು ಹೋಗುತ್ತೆಂದು ನೀನು ಅಳಕೂಡದೆಂದು ಭಾವ. (ವಿಷಮಶೀತಜ್ವರ ಬಂದಿರುವ ರೋಗಿಯು ಕೆಮ್ಮುವವನನ್ನು ನೋಡಿ ಅಯ್ಯೋಪಾಪ ರೋಗವೇ ಎಂದು ಅತ್ತಂತಾಗುತ್ತೆ.)

ಶ್ಲೋಕ ಅವ್ಯಕ್ತಾದೀನಿ ಭೂತಾನಿ ವ್ಯಕ್ತಮಧ್ಯಾನಿ ಭಾರತ |

ಅವ್ಯಕ್ತನಿಧನಾನ್ಯೇವ ತತ್ರ ಕಾ ಪರಿವೇದನಾ || 28/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದ:- ಅವ್ಯಕ್ತಾದೀನಿ, ಭೂತಾನಿ, ವ್ಯಕ್ತಮಧ್ಯಾನಿ, ಭಾರತ, ಅವ್ಯಕ್ತನಿಧನಾನಿ, ಏವ, ತತ್ರ, ಕಾ, ಪರಿವೇದನಾ ||

ಹೇಭಾರತ= ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ಭೂತಾನಿ=ಶರೀರಗಳು; ಅವ್ಯಕ್ತಾದೀನಿ= ಪ್ರಕೃತಿತತ್ತ್ವವೇ ಮೂಲಕಾರಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವುಗಳು ; ವ್ಯಕ್ತಮಧ್ಯಾನಿ= ಜನನಮರಣಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವವು(ತೋರುವವು); ಅವ್ಯಕ್ತನಿಧನಾನಿ (ಏವ)= ಪ್ರಕೃತಿತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುವವು (ಹೋಗಿಸೇರತಕ್ಕವುಗಳು); ತತ್ರ= ಇಂಥಾ ದೇಹಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ; ಕಾ ಪರಿವೇದನಾ= ಶೋಕವೇಕೆ?

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: ಏತದೇವ ಜನ್ಮಮೃತಿಸ್ವರೂಪೋಕ್ತ್ಯಾ ಸ್ವಷ್ಟಯತಿ || ಅವ್ಯಕ್ತೇತಿ || ಅವ್ಯಕ್ತಂ ಪ್ರಧಾನಮಾದಿರುತ್ತತ್ತಿ

ಕಾರಣಂ ಯೇಷಾಂ ತಾನ್ಯವ್ಯಕ್ತಾದೀನಿ ಭೂತಾನಿ ಜೀವಶರೀರಾಣಿ ,ವ್ಯಕ್ತಮಧ್ಯಾನಿ ವ್ಯಕ್ತಂ ಕಾರ್ಯತಾಪತ್ಯಾವಸ್ಥಾನಂ ಮಧ್ಯಂ ಜನ್ಮನಿಧನಾಂತರಾಲಮೇಷಾಂ ತಾನಿ ವ್ಯಕ್ತಮಧ್ಯಾನಿ, ಅವ್ಯಕ್ತೇ ಪ್ರಧಾನೇ ನಿಧನಂ ಲಯೋ ಯೇಷಾಂ ತಾನಿ ಅವ್ಯಕ್ತನಿಧನಾನಿ ಏವ | ತತ್ರ ತೇಷ್ಟೇವಂರೂಪೇಷು ಭೂತೇಷು ಕಾ ಪರಿವೇದನಾ ಕಃ ಶೋಕ ಇತಿ | ಯದ್ವಾ ಕೃಷ್ಣೇನೈವಂ ಸ್ವಯಂ ಯುಕ್ತೀರುಕ್ತ್ಯಾ ಶೋಕೋ ನ ಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತತ್ರ ದೇಹನಾಶಸ್ಯಾವಶ್ಯಂಭಾವಿತ್ವಂ ಯದುಕ್ತಂ ತನ್ನಾಸ್ಮಾಭಿಃ ಸಾಧ್ಯಂ, ಭವತೋಽಪಿ ಸಿದ್ಧಂ ತೇನೈವ ಶೋಕೋ ನ ಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ || ಅಥ ಚೇತಿ|| ಅತ್ರ ನಿತ್ಯಶಬ್ದೋ ನಿಯತವಾಚೀ | “ನಿತ್ಯಂ ನಿಯತಮೇವ ಚೇ”ತಿ ವಚನಾತ್ | ಅಥೇತ್ಯಸ್ಯ ತಿಷ್ಠತು ತಾವದಯಂ ಪ್ರಾಚೀನೋ ವಿಸ್ತರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ| ಏನಂ ಜೀವಂ ನಿತ್ಯಜಾತಂ ನಿಯತಜನಿಮಂತಂ ನಿತ್ಯಂ ಮೃತಂ ವಾ ನಿಯತಮೃತಿಮಂತಂ ತ್ವಂ ಮನ್ಯಸೇ ಚೇತ್, ಯದಿ ಯಾವನ್ಮೋಕ್ಷಂ ಜೀವಸ್ಯ ಜನ್ಮಮರಣೇ ನಿಯತೇ ಇತಿ ಸ್ವಯಮೇವ ಮನ್ಯಸೇ, ತಥಾಽಪಿ ತಾವನ್ಮಾತ್ರಜ್ಞಾನೇನಾಪಿ ಏನಂ ಜೀವಂ ಶೋಚಿತುಂ ನಾರ್ಹಸಿ| ಜನ್ಮಮರಣಯೋಃ ಅವರ್ಜನೀಯತಯಾ ನಿಯಮೇನ ಪ್ರಾಪ್ತವತೋಸ್ತ್ವಯೈವ ಜ್ಞಾತತ್ವಾತ್ | ಅವರ್ಜನೀಯೇ ಕಥಂ ಶೋಕ ಇತಿ ಭಾವಃ| ಏವಂ ಚಾಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಶ್ಲೋಕೇ ಶೋಕಾಭಾವೇ ಜನಿಮೃತಿನಿಯಮರೂಪೋ ಹೇತುಃ ಸ್ಪಷ್ಟಮೇವಾವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಪುನಃ ತತ್ರ ಹೇತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಾಭಾವಾದೇತದ್ವಿವರಣಪರೇ ಜಾತಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯೇ ಜೀವಸ್ಯ ಜನಿಮೃತಿನೈತತ್ಯಾನುವಾದಃ ಪ್ರಾಗಭಿಪ್ರೇತಜೀವಾಸ್ವಾತಂತ್ರೈ ಚ ಹೇತುತ್ವೇನೇತಿ ಕಾ ತವ ಪರಿವೇದನಾ

ಇತ್ಯನಂತರಂ ತಸ್ಮಾಜ್ಜೀವಸ್ಯ ಜನಿಮೃತಿನಿಯಮತ್ವಾಜ್ಜೀವೇ ಶೋಕೋ ಯಥಾ ನ ಕಾರ್ಯಃ ತಥಾ ಸ್ವತಂತ್ರೈಬುದ್ಧಿಶ್ಚ
ನ ಕಾರ್ಯೇತಿ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥೋ ಜ್ಞೇಯಃ || 28/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ: ದೇಹವೆಂದರೆ ನಾಶ ಹೊಂದತಕ್ಕದ್ದು. ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತೆಯೇ ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೇಹದ ಜನನವೆಂದರೇನು ಮರಣವೆಂದರೇನು ಇವುಗಳ ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರೆ ದೇಹನಾಶವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಳಬೇಕಾದ್ದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ:-

ಎಲೈ ಭರತಕುಲಶಿಲಕನೇ! ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಶರೀರಗಳೂ ಮೂಲ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು. ಅವುಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳು ಸಾಯುವವರೆಗೂ ಆ ಮಧ್ಯದ ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತನಾಮಕ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲೇ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಇಂಥಾ ಜೀವದೇಹಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವುನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗುವವಲ್ಲ ಎಂದು ಏಕೆ ವಿಷಾದ ಪಡಬೇಕು? (ಅವು ಇದೊಂದು ಪದಾರ್ಥವೆಂದು ಆಲೋಚನೆಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ನಾಶವಾಗತಕ್ಕ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವುಗಳು. ನಾಶವಾದರೆ ಅಳುವುದೇಕೆ?)

ವಿಶೇಷ:- (1) ಇಲ್ಲಿ “ಅವ್ಯಕ್ತ ಜನ್ಯಾನಿ” ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದೇ “ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿನಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ನ್ಯಾಯವೇ ಸರಿ. ಆದಿ ಎಂದರೆ ಮೂಲ ಕಾರಣ ಜೀವರ ಪಾಂಚಭೌತಿಕದೇಹಗಳು ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಮೂಲಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವುಗಳು. ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರೆ “ಅವ್ಯಕ್ತ ಜನ್ಯಾನಿ” ಎಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ. ಪಾಂಚಭೌತಿಕ ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಾರಣವು ಅಹಂಕಾರತತ್ವಾದಿಗಳು. ಅಹಂಕಾರ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಮಹತ್ತತ್ವ ಕಾರಣ- ಮಹತ್ತತ್ವಕ್ಕೆ ಗುಣಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾದ ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ವ ಕಾರಣ. ಅವ್ಯಕ್ತ ತತ್ವಕ್ಕೆ (ಮೂಲ ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ) ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಅದು ಅನಾದಿ. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಅದೇ ಮೂಲಕಾರಣವು.

(2) ‘ವ್ಯಕ್ತಮಧ್ಯಾನಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಭೌತಿಕದೇಹದ ಸ್ವರೂಪವು ಮಾತ್ರವೇ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಡದೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಮಹಾಪ್ರಳಯ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಎಂದರೆ ಆಯಾಯಾ ಜೀವರ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತೆ.

(3) “ಅವ್ಯಕ್ತ ನಿಧನಾನಿ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೂ ಮಹಾಪ್ರಳಯದ ಕೊನೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆಲ್ಲವೂ ಕರಗಿ ತತ್ವಗಳೆಲ್ಲವೂ ಲಯ ಹೊಂದಿ ಮೂಲ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವವು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿರುವನು. ಇದರಿಂದೇನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ದೇಹಮಾತ್ರವಲ್ಲ , ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಇರುವ ಸಕಲ ಜಡವೂ, ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಭಸ್ಮೀಭೂತವಾಗಿ ಪುನಃ ಅಲ್ಲೇ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಮಹತ್ತಾದ (ದೊಡ್ಡದಾದ) ನವಾವರಣ ಸಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೇ ನಾಶಹೊಂದತಕ್ಕ ಸ್ವಭಾವ ಉಳ್ಳದ್ದು. ಇನ್ನು ಈ ಭೀಷ್ಮಾದಿ ಮುದುಕರ ದೇಹಗಳೂ ನಾಶ ಹೊಂದುವವಲ್ಲ ಎಂದೇಕೆ ಕೊರಗುವಿ. ಅಂಥಾ ಅವರ್ಜನೀಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಲೋಚಿಸುವುದು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಆಯಾಸ ಮಾತ್ರ. ಅದಕ್ಕಿನ್ನೇನೂ ಫಲವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ.

ಶ್ಲೋಕ ಆಶ್ಚರ್ಯವತ್ಪ್ರಕೃತಿ ಕಶ್ಚಿದೇನಮಾಶ್ಚರ್ಯವದ್ವದತಿ ತಥೈವಚಾನ್ಯಃ |

ಆಶ್ಚರ್ಯವಚ್ಚೈನಮನ್ಯಃ ಶೃಣೋತಿ ಶ್ರುತ್ವಾಪ್ಯೇನಂ ವೇದನಚೈವ ಕಶ್ಚಿತ್ || 29/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ: ಪದಜ್ಞೇದ:- ಆಶ್ಚರ್ಯವತ್, ಪಶ್ಯತಿ, ಕಶ್ಚಿಚಿತ್, ಏನಂ, ಆಶ್ಚರ್ಯವತ್, ವದತಿ,

ತಥಾ, ಏವ, ಚ, ಅನ್ಯಃ, ಆಶ್ಚರ್ಯವತ್, ಚ, ಏನಂ, ಅನ್ಯಃ, ಶೃಣೋತಿ, ಶ್ರುತ್ವಾ, ಅಪಿ, ಏನಂ, ವೇದ, ನ, ಚ, ಏವ, ಕಶ್ಚಿಚಿತ್||

ಅರ್ಥ:- (ಯಃ) ಕಶ್ಚಿತ್= ಯಾವನೊಬ್ಬ ಜೀವನು, ಏನಂ= ಈ ಜೀವನನ್ನು, ತಥಾ ಏವ= ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಜೀವನು ಸ್ವರೂಪತಃ ನಿತ್ಯನು ದೇಹದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ, ವಿಯೋಗವೂ, ಇವುಗಳುಳ್ಳವನು, ಈಶ್ವರನ ಅಧೀನನು ಎಂದು; ಪಶ್ಯತಿ (ಸಃ)= ಆ ಜೀವನು; ಆಶ್ಚರ್ಯವತ್= ಆಶ್ಚರ್ಯನೇ (ದುರ್ಲಭನು); ಚ= ಮತ್ತು; ಅನ್ಯಃ(ಕಶ್ಚಿತ್)= ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವನು; (ತಥಾ ಏವ)= ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮಾಧೀನನು ಸ್ವರೂಪತಃ ನಾಶದಿಲ್ಲದವನು. ದೇಹನಾಶವುಳ್ಳವನು ಎಂದು ; ವದತಿ=ಹೇಳುತ್ತಾನೆಯೋ;

ಸಃ= ಆ ಜೀವನು; ಆಶ್ಚರ್ಯವತ್= ಆಶ್ಚರ್ಯನೇ (ದುರ್ಲಭನು); ಚ= ಮತ್ತು; (ಯಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಅನ್ಯಃ)= ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಯಾವ ಜೀವನು; ಏನಂ= ಈ ಜೀವನನ್ನು; ತಥಾ (ಏವ)= ಪೂರ್ವೋಕ್ತಪ್ರಕಾರವಾಗಿ; ಶೃಣೋತಿ= ಕೇಳುತ್ತಾನೆಯೋ; ಸಃ= ಆ ಜೀವನು;

ಆಶ್ಚರ್ಯವತ್= ಆಶ್ಚರ್ಯನೇ (ದುರ್ಲಭನೇ); ಚ= ಮತ್ತು; ಕಶ್ಚಿತ್= ಯಾವ ಜೀವನಾದರೂ; ಏನಂ= ಈ ಜೀವನನ್ನು; ಶ್ರುತ್ವಾ ಅಪಿ=ಕೇಳಿಯೂ; (ಉಕ್ತ್ವಾ ಅಪಿ) =ಹೇಳಿಯೂ; (ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಅಪಿ)=ನೋಡಿಯೂ; ನ ವೇದ ಏವ= ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ

ಇಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ದುರ್ಲಭರು. ನೀನು ಜೀವನನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಶೋಕಪಡುತ್ತೀಯೆ; ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದವರು ಶೋಕಪಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ :- ತರ್ಹಿ ಕುತ್ರ ಸಾ ಕಾರ್ಯಾ ನೈನಮಿತ್ಯಾದೌ ಸಾ ಬುದ್ಧಿಭಗವತಿ ಕಾರ್ಯೇತಿ ಉಕ್ತಾವಪಿ ಸಾ ಕಿಂ ಭಗವತ್ಯೇವ ಕಾರ್ಯಾ, ಅಥ ತತೋಽನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಕ್ವಚಿದಿತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ವತಿಪ್ರತ್ಯಯಪ್ರಯೋಗಬಲೇನ ಪರಿಹರನ್ ಭಗವತ್ಪಾತಂತ್ರಂ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮುಪಸಂಹರತಿ || ಆಶ್ಚರ್ಯವದಿತಿ || ಕಶ್ಚಿತ್ಸಾತ್ವಿಕಪ್ರಕೃತಿಃ ಏನಮವ್ಯಕ್ತ ಇತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಕೃತಮೇನಂ ಈಶ್ವರಂ ಆಶ್ಚರ್ಯವತ್ಪ್ರಕೃತಿ | ಆಶ್ಚರ್ಯತ್ವೇನ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರತ್ವೇನ ಸಂತಮೇವ ತಮಾಶ್ಚರ್ಯವತ್ ಸ್ವತಂತ್ರವದ್ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ ಪಶ್ಯತೀತಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮ್ | ಗಗನಂ ಗಗನಾಕಾರಮಿತ್ಯಾದಿವತ್ | ಆಶ್ಚರ್ಯಭೂತಸ್ಯ ಹರೇರೇವಾಶ್ಚರ್ಯವದಿತಿ ಸ್ವೋಪಮಾಮುಖೇನ ಹರೇರಿತರಸ್ಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರಾಭಾವಜ್ಞಾಪನಾಯ ಆಶ್ಚರ್ಯವದಿತಿ ವತ್ಯಂತೋಕ್ತಿಃ | ಅನ್ಯಶ್ಚ ತಥೈವ ದೃಷ್ಟವದೇವ ಆಶ್ಚರ್ಯತ್ವೇನ ಸಂತಮೇನಮಾಶ್ಚರ್ಯವದ್ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ ವದತಿ | ಸಾಗರಂ ಸಾಗರೋಪಮಮಿತಿವದನ್ ಆಶ್ಚರ್ಯವಸ್ತು ನೇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯ ಸ್ವೋಪಮತ್ವೇನ ವಕ್ತಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನ್ಯಶ್ಚ ಸಾತ್ವಿಕಃ ಆಶ್ಚರ್ಯತ್ವೇನ ಸಂತಮೇನಂ ಹರಿಂ ಆಶ್ಚರ್ಯವದ್ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ, ರಾಮರಾವಣಯೋರ್ಯುದ್ಧಂ ರಾಮರಾವಣಯೋರಿಚೇತಿವತ್, ಅನ್ಯದಾಶ್ಚರ್ಯತಯಾ ಶ್ರೋತವ್ಯಂ ವಸ್ತು ನೇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯ ಸ್ವೋಪಮತ್ವೇನ ಶೃಣೋತಿ | ಕಶ್ಚಿಚ್ಚ ಸಾತ್ವಿಕ ಏನಮಾಶ್ಚರ್ಯತಯಾ ಸಂತಂ ಹರಿಂ ಶ್ರುತ್ವಾಽಪಿ ನೈವ ವೇದ | ಅತ್ಯದ್ಭುತವಸ್ತುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸರ್ವಾನ್ ಪ್ರತಿ ಆಶ್ಚರ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ವಿಪರೀತದರ್ಶಿನಾ- ಮಸುರಾದೀನಾಂ ಬಹೂನಾಂ ಭಾವಾತ್, ಯಥಾವದ್ದರ್ಶೀ ಯಥಾವದ್ವಾದೀ ಚ ಕಶ್ಚಿದ್ ಕಶ್ಚಿದೇವೇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯ ಕಶ್ಚಿದಿತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಿಃ | ಯದ್ವೋಪಸಂಹಾರಪರೋತ್ತರಶ್ಲೋಕೋಪಯುಕ್ತತ್ವೇನ ಅಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಾಜ್ಞಮಹಿಮೋಕ್ತಾವಪಿ ಪುನರ್ಮಹಿಮಾಂತರಮಾಹ | ಆಶ್ಚರ್ಯವದಿತಿ || ವತಿರತ್ರ ಏವಕಾರಾರ್ಥಃ | ಏನಂ ಪೂರ್ವತ್ರ ಪ್ರಕೃತಂ ಜೀವಂ, ಯಃ ಕಶ್ಚಿದಜಾದಿಲಕ್ಷಣೇಶ್ವಸರೂಪತ್ವತದಧೀನತ್ವಾದಿನಾ ಪಶ್ಯತಿ ಸ ಪುಮಾನಾ- ಶ್ಚರ್ಯವತ್ | ಆಶ್ಚರ್ಯ ಏವ | ಉಕ್ತರೂಪೇಣೈನಂ ಜೀವಂ ವದನ್ ಶೃಣ್ವಂತಾಶ್ಚರ್ಯ ಏವ ದುರ್ಲಭ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಅಹಮಿತ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನಾದಿಭಾವಾತ್ ದರ್ಶನಾದಿಮಾನ್ಯಥಂ ದುರ್ಲಭ ಇತ್ಯತ್ರ ಉಕ್ತಮುಪ- ಪಾದಯತಿ || ಶ್ರುತ್ವೇತಿ || ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಉಕ್ತೇತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ | ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದರ್ಶನಾದೌ ಸತ್ಯಪ್ರಕರೂಪೇಣ ಸಮ್ಯಕ್ ನ ವೇದೇತಿ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನೀ ದುರ್ಲಭ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪ್ರತಿಬಿಂಬಭೂತಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನೀ ದುರ್ಲಭಃ | ಕಿಮೀಶ್ವರಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ವರ್ಣನೀಯಮಿತಿ ಈಶ್ವರಸಾಮರ್ಥ್ಯೋಕ್ತಿದ್ಯೇಯಾ (ಜ್ಞೇಯಾ) || 29/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ: ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೆಲ್ಲಿಡಬೇಕು. ವಿವೇಕಿಗಳು ಯಾವುದನ್ನು ಕುರಿತು ಸರ್ವದಾ ಚಿಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. “ ಆಶ್ಚರ್ಯವತ್ಪ್ರಕೃತಿ ಕಶ್ಚಿದೇನಮಾಶ್ಚರ್ಯವದ್ವದತಿ ತಥೈವಚಾನ್ಯಃ | ಆಶ್ಚರ್ಯವಚ್ಚಿನಮನ್ಯಃ ಶೃಣೋತಿ ಶ್ರುತ್ವಾಪ್ಯೇನಂ ವೇದನಚೈವ ಕಶ್ಚಿತ್ ||

ಒಂದನೇ ಅರ್ಥ:- ಜೀವನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡುವುದರಲ್ಲೇ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನಿಡಬೇಕು. ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸ್ವರೂಪತಃ ನಾಶರಹಿತವೂ ಈಶ್ವರಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾದ್ದರಿಂದ ಪರಾಧೀನವೂ ಎಂದು ನೋಡುವ ಸಾತ್ವಿಕ ಜೀವನು ದುರ್ಲಭನು. ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮಾಧೀನನು. ಸ್ವರೂಪತಃ ನಾಶರಹಿತನು ಎಂದು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡುವ ಸಾತ್ವಿಕಾಧಿಕಾರಿಯು ದುರ್ಲಭನು. ಮತ್ತು ಯಾವ ಜೀವನು ಉತ್ತಮಗುರುಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರನು ಜೀವನು ಅವನ ಅಧೀನನಾಗಿ ನಿತ್ಯನು ಸ್ವರೂಪತಃ ನಾಶಹೊಂದುವವನಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವೋಪಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವನೋ ಅವನೂ ದುರ್ಲಭನೇ. ಶಿಷ್ಯ ಎಷ್ಟು ಶ್ರವಣಮಾಡಲಿ; ಗುರುವು ಎಷ್ಟು ಉಪದೇಶಮಾಡಲಿ; ಯೋಗಿಯು ಎಷ್ಟು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಲಿ, ಇಷ್ಟಾದರೂ ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷ. (1) “ಆಶ್ಚರ್ಯವತ್” ಎಂದರೆ ದುರ್ಲಭ ಎಂದರ್ಥ. (ಎಂದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯಜನಕವಸ್ತುಗಳು ವಿರಳ- ಒಂದೇ ಹಿಮಾಚಲ- ಒಂದೇ ಗಂಗಾ.) ಅವೆಲ್ಲಾ ಹೇಗೆ ಒಂದೊಂದೇ ಆಗಿ ಅತಿ ವಿರಳವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಉಪದೇಶಮಾಡುವ ಗುರುಗಳೂ, ಶ್ರವಣಮಾಡುವ ಶಿಷ್ಯರೂ ಉಕ್ತತತ್ವವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವವರೂ

ಅತಿವಿರಳರು ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಾವ. ದುಸ್ತತ್ವವು ತಮಸ್ಸಿನಂತೆ ಪ್ರಚುರವಾಗುತ್ತೆ ನಿಜತತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಗುರುಗಳೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾದ ಸಾಕ್ಷಿಕಾಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಯಾವಾಗಲೂ ವಿರಳರೇ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಶ್ರವಣಮನನ ಮಾಡಿ ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿದ ಮೇಲೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನ ಬರುವುದುಂಟು. ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಜುನನೇ ಸಾಕ್ಷಿ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜೀವನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಯೂ ಕೇಳಿಯೂ ನೋಡಿಯೂ ಕೂಡ ಜನರು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆನು ಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯ್ತೆಂದರೆ:- ಎಂದಾದರೊಂದು ದಿವಸ ಸಾಯತಕ್ಕ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ಜಡದೇಹದ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಬಿಡು. ಅವರ ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ಏನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸು. ಭಗವದಧೀನ ಆದನಾನು ಅವರನ್ನು ಕೊಂದು ಭಗವತ್ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೃತಾರ್ಥನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಚಿಂತಾರತನಾಗು.

(2) ಇನ್ನೂ ವಿಶೇಷ ಚಿಂತಾಸ್ಪದವಾದ ವಸ್ತು ಮತ್ತೊಂದಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಇದೇ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಯಾವಜೀವನು 'ಅವ್ಯಕ್ತೋಯಂ ಅಚಿಂತ್ಯೋಯಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ಚರ್ಯವತ್ ಪಶ್ಯತಿ= ಅತ್ಯದ್ಭುತಸಮಾಭ್ಯಧಿಕರಹಿತ ಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆಯೋ ಅಂಥವನು ವಿರಳನು. ಹಾಗೆ ಯಾವನಾದರೂ ಒಬ್ಬನೊಬ್ಬ ಸಾಕ್ಷಿಕಾಧಿಕಾರಿಯು 'ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸಮಾಭ್ಯಧಿಕರಹಿತ ಅದ್ಭುತವಸ್ತುವೆಂದು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸಾಕ್ಷಿಕಪುರುಷನು ಸದೃಶಾಂತರವಸ್ತುರಹಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅದ್ಭುತವಾದ ಶ್ರೋತವ್ಯವಸ್ತುವೆಂದು ಶ್ರವಣಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆ ನೋಡಿಯೂ ಹೇಳಿಯೂ ಕೇಳಿಯೂ ಕೂಡ ಅದ್ಭುತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸಾಕಲ್ಯವಾಗಿ ಯಾರೂ ತಿಳಿಯಲಾರರು.

ವಿಶೇಷ:- ಪರಮಾತ್ಮನು ತನಗೆ ತಾನೇ ಸಮನು. ಗಗನಕ್ಕೆ ಗಗನವೇ ಸಮ. ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಸಾಗರವೇ ಸಮ. ರಾಮರಾವಣರ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ರಾಮರಾವಣರ ಯುದ್ಧವೇ ಸಮ. ಹಾಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯಸ್ವರೂಪನಾದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯರೂಪನಾದ ಅವನೇ ಸಮ. ಯೋಗಿಗಳು ದರ್ಶನಮಾಡಿದಾಗಲೂ ಅವರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸಮನೆಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಕ್ಷಿಕ ಗುರುಗಳು ಉಪದೇಶಮಾಡುವಾಗಲೂ ಹಾಗೆಯೇ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಕ್ಷಿಕ ಶಿಷ್ಯನು ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಮಾಭ್ಯಧಿಕರಹಿತನು ಸ್ವತಂತ್ರನು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಪರಮಸಾಕ್ಷಿಕವಾದದ್ದು. ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದು. ಶಿಷ್ಯಪರಿಗೃಹೀತವಾದದ್ದು. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದದ್ದು. ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತೆ.

'ಕಶ್ಚಿತ್, ಅನ್ಯಃ, ಅನ್ಯಃ' ಎಂಬ ಪದಗಳೂ ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾಗಿವೆ. ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬನು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅದ್ಭುತವೆಂದು ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬನು ಹಾಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬನು ಹಾಗೆ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುವವರೂ, ಹೇಳುವವರೂ, ಕೇಳುವವರೂ, ನೋಡುವವರೂ ಆದ ಸಾಕ್ಷಿಕಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಮ್ಮಿ- ದುಸ್ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಅಸುರಜನರೇ ವಸುಮತಿಯಮೇಲೆ ಬಹಳ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಜುನಾ! ಎಷ್ಟು ಚಿಂತಿಸಿದರೂ ಮುಗಿಯದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ಅವನ ಪೂಜಾರ್ಥವಾದ ಯುದ್ಧಮಾಡು ಭೀಷ್ಮನ ಜಡದೇಹದ ನಾಶವಾದರೆ ಗತಿಯೇನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಡ.

'ಕಶ್ಚಿತ್' ಚತುರ್ಮುಖನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಹರಿಯನ್ನು ನೋಡುವವನಾದರೂ ಅವನಿಗೆ ಅವನೇ ಸಮನೆಂದು ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವದಾ ನಿತ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಿಯು. ಅಂಥವನು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವದಾ ನೋಡಿದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅದ್ಭುತನು ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಅಜ್ಞೇಯನೆಂದೇ ನೋಡುತ್ತಾನೆ.

ಅನ್ಯಃ= ಮಹದೇವರು, ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ (ಸನಕಾದಿಗಳಿಗೆ, ನಾರದಾದಿಗಳಿಗೆ) ಸರ್ವದಾ ಈಗ ಉಕ್ತ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯವನ್ನು ಪಾಠ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಅಜ್ಞೇಯ ದೇವರೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ಯಃ=ಸರ್ವದಾ ಶ್ರವಣ ಶೀಲರಾದ ಪರೀಕ್ಷಿತಾದಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರಿಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವರುಗಳು ಯಾರೂ ಸಾಕಲ್ಯವಾಗಿ ದೇವರನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಚ= ಯಸ್ಮಾತ್ ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖನು ಸಾಕಲ್ಯೇನ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೋ ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಇತರರು ಸಾಕಲ್ಯೇನ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದ್ದೇನು. (ವಿಷ್ಣೋರ್ನುಕಂ ವೀರ್ಯಾಣಿ ಪ್ರವೋಚಂ ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಿದಹಾಗಾಯ್ತು) ||

ಶ್ಲೋಕಃ ದೇಹೀನಿತ್ಯಮವಧ್ಯೋಯಂ ದೇಹೇ ಸರ್ವಸ್ಯ ಭಾರತ |
ತಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ನತ್ವಂ ಶೋಚಿತು ಮಹಸಿ || 30/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಚಂದ್ರಿಕಾ:-

ದೇಹೀ, ನಿತ್ಯಂ, ಅವಧ್ಯಃ, ಅಯಂ, ದೇಹೇ, ಸರ್ವಸ್ಯ, ಭಾರತ, ತಸ್ಮಾತ್, ಸರ್ವಾಣಿ, ಭೂತಾನಿ, ನ, ತ್ವಂ, ಶೋಚಿತುಂ, ಅರ್ಹಸಿ ||
 ಅರ್ಥ :- ಭಾರತ= ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ಸರ್ವಸ್ಯ=ಸಮಸ್ತ ಜೀವರ; ದೇಹೇ= ದೇಹವು ; (ವದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ)= ನಾಶಹೊಂದಿದರೂ;
 ಅಯಂ ದೇಹೀ= ಈ ಜೀವನು; ನಿತ್ಯಂ= ಯಾವಾಗಲೂ; ಅವಧ್ಯಃ= ನಾಶವಿಲ್ಲದವನು; ತಸ್ಮಾತ್= ದೇಹವು ನಾಶಹೊಂದಿ-
 ತಕ್ಕುದಾದೇ ಆದುದರಿಂದಲೂ, ದೇಹವು ನಾಶವಾದರೂ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳು ನಾಶ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ; ತ್ವಂ= ನೀನು;
 ಸರ್ವಾಣಿಭೂತಾನಿ(ಉದ್ದಿಶ್ಯ)= ಸಮಸ್ತರಾದ ಭೀಷ್ಮಾದಿ ಜೀವರನ್ನು ಕುರಿತು; ಶೋಚಿತುಂ = ದುಃಖಪಡುವುದಕ್ಕೆ; ನ ಅರ್ಹಸಿ=
 ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ :- ಯದೇತಜ್ಜೀವಸ್ಯ ನ ತ್ವಂ ನೇಮ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ನಿತ್ಯತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ತತ್ಸಾಭಾವಿಕತ್ವಾತ್ ನ
 ಈಶಾಧೀನಮ್ | ತಥಾ ಚ ಸರ್ವಂ ಪರಮೇಶ್ವರಾಧೀನಂ ಸ ಏವ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಆತಸ್ತದ್ವಿರೋಧ ಇತ್ಯತಃ
 ತದಪಿ “ದ್ರವ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಚ” ಇತ್ಯಾದೇರೀಶ್ವರಾಯತ್ತಮಿತ್ಯಾಹ || ದೇಹೀತಿ || ಸರ್ವಸ್ಯ ದೇಹಿನಃ , ದೇಹೇ
 ಸ್ಥೂಲದೇಹೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮಲಿಂಗದೇಹೇ ಚಿದ್ರೂಪಸ್ವರೂಪದೇಹೇ ಚ, ಅಯಂ ಪೂರ್ವಪ್ರಕೃತೋ ಹರಿಃ ರಕ್ಷಕತ್ವೇನ
 ತಿಷ್ಠತಿ | ಅತೋ ದೇಹೀ ಜೀವೋ ನಿತ್ಯಮವಧ್ಯಃ | ಹೇ ಭಾರತ, ತಸ್ಮದ್ರಕ್ಷಕತಯಾ ಸ್ಥಿತತ್ವೇನ ನಿತ್ಯಮವಧ್ಯತ್ವಾತ್
 ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ತ್ವಂ ಶೋಚಿತುಂ ನಾರ್ಹಸೀತ್ಯರ್ಥಃ || 30 || (ಯದ್ವಾ) ದೇಹಯೋಗವಿಯೋಗಯೋಃ
 ನಿಯತತ್ವಾತ್ ಆತ್ಮನಶ್ಚೇಶ್ವರಸ್ವರೂಪತ್ವಾದ್ವಿಂಬನಾಶಾದಿ ನಿಮಿತ್ತನಾಶಾಭಾವಾನ್ ಶೋಕಃ ಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯುಪಸಂಹರತಿ |
 ದೇಹೀತಿ || ಪ್ರಾಗ್ವದೇವ ಪೂರ್ವಾರ್ಥಸ್ಯಾರ್ಥಃ | ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ತು ದೇಹಯೋಗವಿಯೋಗಯೋಃ
 ಅವರ್ಜನೀಯತ್ವಾತ್ ಆತ್ಮನಶ್ಚೇಶ್ವರಸ್ವರೂಪತ್ವೇನ ಸರ್ವಥೈವಾನಾಶಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಭಗವತ್ಸರೂಪತ್ವೇಪ್ಯನಾಶಃ
 ಕುತಃ ಇತ್ಯತೋಽತಿಸಮರ್ಥೋ ಭಗವಾನಿತಿ ತತ್ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮಿತಿ ತಸ್ಯ ತದುಪಸಂಹಾರೋಪಯುಕ್ತತಾ
 ದ್ಯೇಯೇತಿ || 30/2 ||

ಶ್ರೀ ಹೆಚ್. ಎಸ್. ಅವತಾರಿಕೆ:- ಜೀವನು ನಿತ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನು ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುವುದು
 ಎಂದರೇನು? ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟನಿತ್ಯತ್ವವು ನಿತ್ಯತ್ವವೇ ಅಲ್ಲ. ನಿತ್ಯತ್ವವು ಯಾವ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದಲೂ ಹುಟ್ಟುವ ಪದಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಜೀವನು ನಿತ್ಯನು
 ಎಂದಮೇಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗೆ ಜೀವರು ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಏನು
 ಸಹಾಯಮಾಡುವುದಕ್ಕಾದೀತು? ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರನು ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು
 ಪರಿಹರಿಸಿ ಪ್ರಕರಣಾರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಎಲೈ ಪಾರ್ಥನೇ ಸಕಲರ ದೇಹದಲ್ಲಿಯೂ (ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮಲಿಂಗದೇಹದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಚಿದ್ರೂಪಸ್ವರೂಪ ದೇಹದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ)
 ದೇಹೀ= ದೇಹಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ರಕ್ಷಕನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ, ಜೀವನು ನಿತ್ಯವೂ ಅವಧ್ಯನು. ಈ ರೀತಿ
 ಸ್ವರೂಪೇಣನಿತ್ಯರಾದ ಜೀವ ನಿತ್ಯತ್ವರೂಪ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಧರ್ಮಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಕನಾಗಿ ದೇಹಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ಥಿತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ
 ಶಸ್ತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಅವಧ್ಯರಾದ (ಭೀಷ್ಮಾದಿ) ಜೀವರುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನೀನು ಶೋಚಿಸಬೇಡ.

ವಿಶೇಷ:- (1) ಇಲ್ಲಿ “ಸರ್ವಸ್ಯ ದೇಹೇ” ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರುಗಳ ನಾಲ್ಕುವಿಧವಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನು
 ರಕ್ಷಕನಾಗಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ ‘ನಿತ್ಯಂ’ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸೇರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಎಂದರೆ ಸರ್ವದಾ ರಕ್ಷಕನಾಗಿ
 ಸ್ಥಿತನಾಗಿರುವನು ಎಂದರ್ಥ. ಸ್ವರೂಪದೇಹದಲ್ಲಿ ಅದರ ನಿತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಕನಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ಥಿತನಾಗಿರುವನು. ಇತರ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ
 ಯಾವ ಯಾವಾಗ ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ಮಗತಿಯಿಂದ ಆ ದೇಹಗಳು ಬರಬೇಕೋ ಅಂಥಂಥಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಆ ದೇಹಗಳನ್ನು ಆ ಜೀವನಿಗೆ
 ಸಂಯೋಗಮಾಡಿ ಆಯುಷ್ಯಾನುಗುಣವಾಗಿ ಅವುಗಳು ಎಷ್ಟುದಿನವಿರಬೇಕೋ ಅಷ್ಟುದಿನ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ
 ರಕ್ಷಣೆ. ನಮ್ಮಪ್ಪನು ಯಾವಾಗಲೂ ನನಗೆ ಅನ್ನಹಾಕುವನೆಂದರೆ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಊಟಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ನಾನು ಸರ್ವದಾ
 ಬದುಕಿದ್ದೇನೆ ಎಂದರೆ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕುಗಂಟಿಯೂ ಎಂದರ್ಥ.

(2) ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿತ್ಯನಾದ ಜೀವನನ್ನಾದರೂ ವಧೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೇ ಅವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರುವನು ಎಂದು ‘ಅವಧ್ಯಃ’
 ಎಂಬ ಪದವು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಜೀವನಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಅವಧ್ಯತ್ವ ಯೋಗ್ಯತೆಗೂ ಕೂಡ ಅವನೇ ರಕ್ಷಕನು. ಪರಮಾತ್ಮನು
 ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಜೀವನು ಅನ್ಯರಿಂದ ಅವಧ್ಯನು. ಜೀವನು ನಿತ್ಯನೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡಲಾರನೆಂದು
 ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಸಕಲ ಜೀವಜಾತವೂ ಸರ್ವದಾ (ಆತ್ ವಧ್ಯಃ) ಅವಧ್ಯಃ = ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ವಧಾರ್ಹವೇ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕೈಲಾಗದ

ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲ ಆಕಾಶವನ್ನು ಅಸತ್ತು ಮಾಡಬಲ್ಲನು. ಆದರೆ ಅವನು ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡುವವನಲ್ಲ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡದೇ ರಕ್ಷಣಮಾಡುವುದೇ ಅವನ ಸ್ವಭಾವವು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ಲೋಕಃ ಸ್ವಧರ್ಮಮಪಿ ಚಾವೇಕ್ಷ್ಯ ನ ವಿಕಂಪಿತು ಮರ್ಹಸಿ |

ಧರ್ಮ್ಯಾತ್ ಹಿ ಯುದ್ಧಾತ್ ಶ್ರೇಯೋಽನ್ಯತ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ಯ ನ ವಿದ್ಯತೇ || 31/2||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ :- ಅವತರಣವು :- ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಸ್ವಧರ್ಮವು; ಯುದ್ಧಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದುದು ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಯುದ್ಧವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾದಾಗ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನಡುಕ(ಕಂಪ)ವನ್ನು ಹೊಂದಬಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ನೋಡಿ 'ವೇಷಧುಶ್ಚ ಶರೀರೇ ಮೇ ನನ್ನ ಶರೀರವು ನಡುಗುವುದರಿಂದ ನಾನು ಯುದ್ಧಮಾಡಲಾರೆನು' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಪದಚ್ಛೇದ:- ಸ್ವಧರ್ಮಂ, ಅಪಿ, ಚ, ಅವೇಕ್ಷ್ಯ, ನ, ವಿಕಂಪಿತುಂ, ಅರ್ಹಸಿ, ಧರ್ಮ್ಯಾತ್, ಹಿ, ಯುದ್ಧಾತ್, ಶ್ರೇಯಃ, ಅನ್ಯತ್, ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ಯ, ನ, ವಿದ್ಯತೇ||

ಅರ್ಥ:- ಚ=ಮತ್ತು; ಸ್ವಧರ್ಮಂ ಅಪಿ= ಯುದ್ಧವನ್ನು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಸ್ವಧರ್ಮವಾದುದನ್ನಾಗಿಯೂ; ಅವೇಕ್ಷ್ಯ= ತಿಳಿದುಕೊಂಡು; ವಿಕಂಪಿತುಂ= ನಡುಕವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ; ನ ಅರ್ಹಸಿ= ನೀನು ಅರ್ಹನಲ್ಲ; ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ಯ= ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ; ಧರ್ಮ್ಯಾತ್= ಧರ್ಮಸಾಧನೀಭೂತವಾದ (ಅಥವಾ ಧರ್ಮನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನಸಂಬಂಧಿಯಾದ) ಭಗವತ್ಪೂಜಾತ್ಮಕವಾದ; ಯುದ್ಧಾತ್= ಯುದ್ಧಕ್ಕಿಂತಲೂ; ಅನ್ಯತ್= ಬೇರೆಯಾದ; ಶ್ರೇಯಃ= ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಧನವು; ನ ವಿದ್ಯತೇ= ಇಲ್ಲ; ಹಿ= ಪ್ರಸಿದ್ಧವು.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ :- ಯದುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ್ ವೇಷಧುಶ್ಚ ಶರೀರೇ ಮೇ ರೋಮಹರ್ಷಶ್ಚ ಜಾಯತ ಇತಿ ತತ್ರಾಹ|| ಸ್ವಧರ್ಮಮಿತಿ|| ಯದ್ವಾ ನ ಕೇವಲಮಾತ್ಮನಿತ್ಯತ್ವಾದಶೋಕಃ| ಕಿಂ ತರ್ಹೀತ್ಯತ ಆಹ|| ಸ್ವಧರ್ಮಮಿತಿ|| ನ ಕೇವಲಮಾತ್ಮನೋಽವಿನಾಶಾದೇವಾವಿಕಂಪಃ| ಸ್ವಧರ್ಮಮಪಿ ಅವೇಕ್ಷ್ಯ ವಿಕಂಪಿತುಂ ಶರೀರೇ ಕಂಪಂ ಸರ್ವಾವಯವಚೇಷ್ಟಾಂ ಕರ್ತುಂ ನಾರ್ಹಸೀತ್ಯರ್ಥಃ| ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ ' ನ ಚ ಶ್ರೇಯೋಽನುಪಶ್ಯಾಮಿ ಹತ್ವಾ ಸ್ವಜನಮಾಹವ' ಇತಿ ತತ್ರಾಹ ಧರ್ಮ್ಯಾದಿತಿ|| ಪರಲೋಕಹೇತುರ್ಧರ್ಮಃ, ತತ್ಸಂಬಂಧಿ ತಜ್ಜನಕಮಿತಿ ಯಾವತ್| ಯದ್ವಾ ಧಾರಕತ್ವಾದ್ಧರ್ಮೋಹರಿಃ, ತತ್ಪೂಜಾರೂಪಂ ಯತ್ತದ್ಧರ್ಮ್ಯಂ ತಸ್ಮಾದ್ಯುದ್ಧದನ್ಯತ್ ಶ್ರೇಯಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ಯ ನ ವಿದ್ಯತೇ ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮೇತತ್ || 31/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಕೀ:- ಹೀಗೆ ಜೀವರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮತ್ತು ಜೀವನ ಬಾಹ್ಯದೇಹದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡಿದರೆ ನೀನು ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಏನೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತು. ಬಂಧುಗಳಿಂದಾಗುವ ಸುಖದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿದರೂ ಅವುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಬಿಟ್ಟು ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದೇ ಉತ್ತಮ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆ ಎಂದಾಯಿತು. ಪರತಂತ್ರಜೀವ ರಕ್ಷಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿದರೂ ಅವನ ಪೂಜಾತ್ಮಕವಾದ ಯುದ್ಧವು ಪ್ರಶಸ್ತವೆಂದೇ ಆಯಿತು. ಮತ್ತು ಯುದ್ಧಮಾಡಿದರೆ ಬಂಧುಹನನದ ಪಾಪ, ವರ್ಣಸಾಂಕರ್ಯದ ಪಾಪ, ಮಿತ್ರದ್ರೋಹದ ಪಾಪ ಇವೊಂದೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಭಗವತ್ಪೂಜೆಯು ಸತ್ಕರ್ಮವು. ಸತ್ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೆಟ್ಟಫಲವಿಲ್ಲ ಎಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇದರಮೇಲೆ ಶಂಕೆ ಬರುತ್ತೆ ಏನೆಂದರೆ- ಸ್ವತಂತ್ರನೂ ಸ್ವಾಮಿಯೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಜೀವನು ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದು ನ್ಯಾಯವೇ. ಆದರೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಅವನ ಪೂಜೆಯಾಗುತ್ತೆ. ತಾಯಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕಾದರೆ ಮಾರ್ಕೆಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುವುದೇ? ದೇವರನ್ನು ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳಿಂದ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. "ಸ್ವಧರ್ಮಮಪಿ ಚಾವೇಕ್ಷ್ಯ ನ ವಿಕಂಪಿತು ಮರ್ಹಸಿ | ಧರ್ಮ್ಯಾತ್ ಹಿ ಯುದ್ಧಾತ್ ಶ್ರೇಯೋಽನ್ಯತ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ಯ ನ ವಿದ್ಯತೇ || "

ಅರ್ಜುನಾ! ಯುದ್ಧವು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಸ್ವಧರ್ಮವೆಂಬುದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು "ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿ ಬಂತಲ್ಲಾ ಹೇಗೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಲಿ" ಎಂಬ ಪಾಪಭಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡು. ಧರ್ಮಸಾಧನವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಯುದ್ಧಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಧನವು (ಭಗವತ್ಪೂಜೆಯು) ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗಿಲ್ಲ. ಹಿ= ಇದು ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವು.

ವಿಶೇಷ:- (1) ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದೇ ಭಗವತ್ಪೂಜೆಯು. ತರಕಾರಿಯನ್ನು ತಂದು ಕೊಡೆಂದು ತಾಯಿಯು ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿದಾಗ ಮಾರ್ಕೆಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುವುದೇ ಮಾತೃಸೇವೆ. ಮಿಷಾಮತ್ತಿಗಾಗಿ (ಆತ್ಮಸುಖಕ್ಕಾಗಿ) ಪೇಟೆಗೆ ಹೋದರೆ ಮಾತೃಸೇವೆಯಲ್ಲ. ಆಕೆಗೆ ಸೀರೆಯನ್ನು ತರುವ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಹೋದರೆ ಅವಳಸೇವೆಯೇ. ಹೀಗೆಯೇ ಕಾಲಕರದುಕೊಂಡು ಜಿದ್ದು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಶತ್ರುವಿನ

ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ದರೆ ಭಗವತ್ಪೂಜೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮದ್ರೋಹಿಗಳು, ಪಾಪಿಗಳು ಈಶ್ವರನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದವರು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ದರೆ ಆ ಯುದ್ಧವು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಧನವು ಎಂದು ಭಾವ. ಭಗವದ್ವಿರೋಧಿಗಳ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧವು ಸ್ವಧರ್ಮವು. ಸ್ವಧರ್ಮವು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಧನವು ಎಂದರ್ಥ.

(2) ಯುದ್ಧವೆಲ್ಲಾ ಒಳ್ಳೆಯದು ಸ್ವಧರ್ಮ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿದ್ದರೆ, ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೂ ಪುಣ್ಯ ಬರಬೇಕು. ಹಾಗಾಗುವುದಾದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಮಾಡಬಹುದೆಂದಾಗುವುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ಯುದ್ಧಾತ್' ಎಂದು ಅಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದೇ 'ಧರ್ಮ್ಯಾತ್ ಯುದ್ಧಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. "ಧರ್ಮಾದನಪೇತಂ ಧರ್ಮ್ಯಂ" ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಧರ್ಮಯುದ್ಧವು ಎಂದರೆ (ಭಗವತ್ಪೂಜಾತ್ಮಕವಾದ ಯುದ್ಧವು) ಮಾತ್ರ ಸ್ವಧರ್ಮವು ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಯುದ್ಧವು ಪುಣ್ಯಜನಕವಲ್ಲ ಹೇಗೆಂದರೆ. (ಅ) ಅವನು ನಿರಪರಾಧಿಗಳೂ, ಪುಣ್ಯವಂತರೂ ಆದವರ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. (ಆ) ಆತ್ಮರಾಜ್ಯವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಪರರ ಗಂಟನ್ನು ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. (ಇ) ತಾನಾಗಿಯೇ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಪಾಂಡವರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಆ ಯುದ್ಧವು ಧರ್ಮಯುದ್ಧವಲ್ಲ. ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಯುದ್ಧವು ಉತ್ತಮ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಧನವು. ಧರ್ಮವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಕೊಂದನೆಂದು ಭಗವಂತನು ಹೆಚ್ಚು ಸಂತೋಷ ಪಡುವನು. ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಾಯಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರೆ ತಾಯಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೀತಿಯಾಗುತ್ತೆ.

(3) ಈ ಯುದ್ಧವು ಸ್ವಧರ್ಮವಾದರೂ ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸ್ವಧರ್ಮವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಎಂದರೆ ಧ್ಯಾನವನ್ನೋ ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಮುಖದಿಂದ ಕಥಾಶ್ರವಣವನ್ನೋ ಮಾಡಬಹುದೆಲ್ಲಾ ಎಂದರೆ 'ಧರ್ಮ್ಯಾತ್ ಹಿ ಯುದ್ಧಾತ್ ಶ್ರೇಯೋಽನ್ಯತ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ಯ ನ ವಿದ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಉತ್ತರಾರ್ಥದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉತ್ತರ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಧ್ಯಾನ, ಪ್ರವಚನ, ಶ್ರವಣ ಇವೆಲ್ಲಾ ಮೂರುವರ್ಣದವರಿಗೂ ಸ್ವಧರ್ಮ. ಅವು ಸಾಧಾರಣ ಸ್ವಧರ್ಮ. ಧರ್ಮಯುದ್ಧವು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಅಸಾಧಾರಣ ಸ್ವಧರ್ಮ ಪತಿವ್ರತೆಗೆ ಪತಿಸೇವೆಯಂತೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಸ್ವಧರ್ಮಗಳಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮಯುದ್ಧಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕ ಪುಣ್ಯಸಾಧನವು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದ ನಿನಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಾವ.

ಶ್ಲೋಕಃ ಯದೃಚ್ಛಯಾ ಚೋಪಪನ್ನಂ ಸ್ವರ್ಗದ್ವಾರಮಪಾವೃತಂ |

ಸುಖಿನಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಃ ಪಾರ್ಥ ಲಭಂತೇ ಯುದ್ಧಮೀದೃಶಂ || 32/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ :- ಪದಚ್ಛೇದಃ- ಯದೃಚ್ಛಯಾ, ಚ, ಉಪಪನ್ನಂ, ಸ್ವರ್ಗದ್ವಾರಂ, ಅಪಾವೃತಂ, ಸುಖಿನಃ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಃ, ಪಾರ್ಥ, ಲಭಂತೇ, ಯುದ್ಧಂ, ಈದೃಶಮ್ ||

ಅರ್ಥಃ:- ಪಾರ್ಥ=ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ಚ=ಮತ್ತು ; ಸುಖಿನಃ=ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪುಣ್ಯವುಳ್ಳ; ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಃ= ಕ್ಷತ್ರಿಯರು; ಯದೃಚ್ಛಯಾ= ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ; ಉಪಪನ್ನಂ= ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ; ಅಪಾವೃತಂ= ತೆಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ; ಸ್ವರ್ಗದ್ವಾರಂ= ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಲಿನಂತಿರುವ; ಈದೃಶಂ= ಸ್ವಧರ್ಮವಾದ (ಪುಣ್ಯಕರವಾದ); ಯುದ್ಧಂ= ಯುದ್ಧವನ್ನು; ಲಭಂತೇ= ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಪುಣ್ಯವಂತರು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಬಂದ ಪುಣ್ಯಸಾಧನವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಬಿಡಬೇಡ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ :- ಕಿಂಚ ಸ್ವಯಮೇವ ಮಹತಿ ಶ್ರೇಯಸಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಿಕಂಪೋಽನುಚಿತ ಇತ್ಯಾಹ ||

ಯದೃಚ್ಛಯೇತಿ || ಯದೃಚ್ಛಯಾ ಅಪ್ರಯತ್ನೇನ ಉಪಪನ್ನಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ | "ಯದೃಚ್ಛಾ ಹಿ ತದಿಚ್ಛಾ ಸ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ ವಾ | ಅಪಾವೃತಮಪಗತಾವರಣಂ ಸ್ವರ್ಗದ್ವಾರಂ ಚ ಪಾರತ್ರಿಕಸುಖಿಸಾಧನಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ಈದೃಶಂ ಭಗವತ್ಪೂಜಾತ್ಮನ ಸ್ವಧರ್ಮತ್ವೇನ ಸ್ಥಿತಂ ಯುದ್ಧಂ ಸುಖಿನಃ ಸುಖಹೇತುಪುಣ್ಯವಂತಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಃ ಹೇ ಪಾರ್ಥ ಲಭಂತೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಂತಿ | ಯದ್ವಾ ಈದೃಶಂ ಯುದ್ಧಂ ಯೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಃ ಲಭಂತೇ ತೇ ಸುಖಿನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತೇನ ಸ್ವಜನಂ ಹಿ ಕಥಂ ಹತ್ವಾ ಸುಖಿನಃ ಸ್ಯಾಮ ಇತಿ ನಿರಸ್ತಮ್ || 32/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅವತಾರಿಕೆ:- ಹಾಗಾದರೆ ಈಗ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಯುದ್ಧವು ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಅಂಥಾ ಪರಮಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಧನವಾದದ್ದೇನು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. "ಯದೃಚ್ಛಯಾ ಚೋಪಪನ್ನಂ ಸ್ವರ್ಗದ್ವಾರ ಮಪಾವೃತಂ |

ಸುಖಿನಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಃ ಪಾರ್ಥ ಲಭಂತೇ ಯುದ್ಧಮೀದೃಶಂ ||”

ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೇ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೋಪಾನವಾದಂಥಾ ಇಂಥಾ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಬಹುಪುಣ್ಯಮಾಡಿದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ.

ವಿಶೇಷ:- (1) ಈ ಯುದ್ಧವು ಧರ್ಮಯುದ್ಧವು ಎಂದು 'ಯದೃಚ್ಛಯಾ ಚೋಪಪನ್ನಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ, ಈ ಯುದ್ಧವು ದೈವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಒದಗಿದುದು. ರಾವಣನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧವು ಹೇಗೆ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಯಿತೋ ಹಾಗೆಯೇ ಭೂಭಾರಹರಣಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಈ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಸಹಾಯ (ಸೇವೆ) ಮಾಡಲು ಅವನ ಕಡೆಯವರಾಗಿ ಸೇರಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಬಹು ಪುಣ್ಯವುಂಟು ಎಂದು ಭಾವ.

(2) ಇದು ಧರ್ಮಯುದ್ಧವು. ರಾಜಸೂಯ ಮಾಡಿದ ಪಾಂಡವರ ಪುಣ್ಯವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ದೇವರೇ ಒದಗಿಸಿದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದು ಬಹು ಪುಣ್ಯಕರವು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ: (ಅ) ಸಾಮಾನ್ಯ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದರೆ ಪುಣ್ಯವು ಹೆಚ್ಚು. ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪಾಪವುಂಟಾದ ಅವತಾರನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನೇ ಶತ್ರುವು. (ಆ) ಗುರುತಿಲ್ಲದ ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬಾಂಧವಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದರೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಪುಣ್ಯ ಹೆಚ್ಚು. ಬಾಂಧವರಾದರೂ ಗಣನೆ ಮಾಡದೇ ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ದಂಡನೆ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಕೀರ್ತಿ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯವೂ ಅಧಿಕವಾಗುತ್ತೆ. (ಇ) ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದ ದೇವರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದರೇ ಎಷ್ಟೋ ಪುಣ್ಯ. ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೇವತೆಯಾಗಿ ಯುದ್ಧವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವನು. (ಈ) ವಸ್ತುತಃ ಅವನೇ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು. ಅವನ ಕಡೆಯವರೆಲ್ಲಾ ಅಂಗಭೂತರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಃ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅವನ ವಿರೋಧಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿರುವಂತೆ ಇನ್ನು ಯಾವ ಯುದ್ಧದಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ರಾಮರಾವಣರಯುದ್ಧವೇ ಸಾಟಿ.

(3) ಆದ್ದರಿಂದಲೇ “ಸುಖಿನಃ ಲಭಂತೇ” ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಬಹುಪುಣ್ಯವಂತರು ಎಂದರೆ ಇಂಥಾ ಧರ್ಮಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳೇ ಸಮರ್ಥರು ಎಂದು ಭಾವ. ಸುಖಿನಃ ಎಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗ ಮೋಕ್ಷ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರು ಎಂದರೆ ಪುಣ್ಯಶಾಲಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ಲೋಕಃ ಅಥ ಚೇತ್ಸ್ವಮಿಮಂ ಧರ್ಮ್ಯಂ ಸಂಗ್ರಾಮಂ ನ ಕರಿಷ್ಯಸಿ |
ತತಃ ಸ್ವಧರ್ಮಂ ಕೀರ್ತಿಂ ಚ ಹಿತ್ವಾ ಪಾಪಮವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ || 33/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದಃ- ಅಥ, ಚೇತ್, ತ್ವಂ, ಇಮಂ, ಧರ್ಮ್ಯಂ, ಸಂಗ್ರಾಮಂ, ನ ಕರಿಷ್ಯಸಿ, ತತಃ, ಸ್ವಧರ್ಮಂ, ಕೀರ್ತಿಂ, ಚ, ಹಿತ್ವಾ ಪಾಪಂ, ಅದಾಪ್ಸ್ಯಸಿ ||

ಅರ್ಥಃ- ತ್ವಂ=ನೀನು; ಇಮಂ= ಈ ; ಧರ್ಮ್ಯಂ= ಧರ್ಮಸಾಧನವಾದ; ಸಂಗ್ರಾಮಂ=ಯುದ್ಧವನ್ನು; ಅಥ(ಯದಿ) ನ ಕರಿಷ್ಯಸಿ ಚೇತ್= ಮಾಡದೇ ಹೋದರೆ ; ತತಃ= ಯುದ್ಧವನ್ನು ಬಿಡುವುದರಿಂದ; ಸ್ವಧರ್ಮಂ= ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನೂ ; ಚ= ಮತ್ತು ; ಕೀರ್ತಿಂ= ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೂ ; ಹಿತ್ವಾ= ಬಿಟ್ಟು ; ಪಾಪಂ= ಪಾಪವನ್ನು ; ಅದಾಪ್ಸ್ಯಸಿ= ಹೊಂದುತ್ತೀಯೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಸ್ವಧರ್ಮವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡದೇ ಹೋದರೆ ನಿನಗೆ ಪಾಪವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ:- ಯುದ್ಧಾಕರಣೇ ಅನರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತೃಕ್ತ್ಯಾ ಚ ತತ್ಕರ್ತವ್ಯತಾಮಾಹ || ಅಥಚೇತ್ಯಾದಿ ಚತುರ್ಭಿಃ ||
ಅಥ ಚೇತ್ ಯದೃಚ್ಛಯಾ ಪಾರತ್ರಿಕಸುಖಹೇತುತ್ವೇನ ಚ ಪ್ರಾಪ್ತಮಪಿ ಧರ್ಮ್ಯಂ ಪ್ರಾಗ್ವತ್ | ಇಮಂ ಸಂಗ್ರಾಮಂ ಯುದ್ಧಂ ನ ಕರಿಷ್ಯಸಿ ನ ಕುರ್ಯಾಃ | ತರ್ಹಿ ತತಃ ಸ್ವಧರ್ಮಭೂತಯುದ್ಧಾಕರಣಾತ್ ನ ಕೇವಲಂ ಧರ್ಮಕೀರ್ತೋರ್ಹಾನಿಃ ಸ್ವವಿಹಿತಧರ್ಮತ್ಯಾಗಾತ್ಪಾಪಂ ಚಾವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ || 33 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ:- ಇಂಥಾ ಧರ್ಮಯುದ್ಧವು ಪುಣ್ಯಸಂಪಾದನೆಗೆ ಕೊಡುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳದೇ ಹೋದರೆ ಆಗುವ ಅನರ್ಥವೇನೆಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಥ ಚೇತ್ಸ್ವಮಿಮಂ ಧರ್ಮ್ಯಂ ಸಂಗ್ರಾಮಂ ನ ಕರಿಷ್ಯಸಿ | ತ ' ತ ' : ಸ್ವಧರ್ಮಂ ಕೀರ್ತಿಂ ಚ ಹಿತ್ವಾ ಪಾಪಮವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ ||

(ಧರ್ಮ್ಯಂ== ಧಾರಣಾತ್ ಧರ್ಮಃ ಧರ್ಮಾದನಪೇತಂ ಧರ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಯುಕ್ತವು ಎಂದರೆ ಅವನ ಪ್ರೀತಿಕರವಾದದ್ದು ಪುಣ್ಯಕರ.)

ಜಗದ್ಧಾರಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಕರವಾದ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಾರ್ಥವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ನೀನು ಮಾಡದೇ ಹೋದರೆ

ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನೂ ಮತ್ತೂ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಪಾಪವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತೀಯೆ.

ವಿಶೇಷಃ (1) ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಪ್ರತಿಮುದ್ರೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಯುದ್ಧಮಾಡಿದರೆ ಪಾಪಬರುತ್ತೆ, ಕೀರ್ತಿಹೋಗುತ್ತೆ, ಸುಖ ಹೋಗುತ್ತೆ, ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಹೇಳಿದ್ದನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಕೊಟ್ಟು ಯುದ್ಧಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಮಹಾಸುಖ ಹೋಗುತ್ತೆ ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಯು ಹೋಗುತ್ತೆ ಮತ್ತು ಪಾಪ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

(2) ಸ್ವಧರ್ಮಂ ಕೀರ್ತಿಂ ಚ ಹಿತ್ವಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ, ಸ್ವಧರ್ಮವೂ, ಕೀರ್ತಿಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ತಾನಾಗಿಯೇ ದೈವದಿಂದ ಈ ಯುದ್ಧರೂಪವಾಗಿ ಒದಗಿದೆ. ನೀನು ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಕು, ಅದರ ಭಾಗ ನಿನಗೆ ಬರುತ್ತೆ. ಮಹತ್ವಾದ ಯತ್ನವನ್ನೇನೂ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಯತ್ನವಾದರೂ ತಾನಾಗಿ ಬಂದ ಧರ್ಮಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ನೂಕಿ ಓಡಿಸತಕ್ಕ ದ್ದಾಗಿದೆ. ಯುದ್ಧ ಮಾಡೋದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಯತ್ನವನ್ನು ಧರ್ಮಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಿ ಅಂಥಾ ದುಷ್ಟ ಯತ್ನವು ಮಡಿಲಲ್ಲಿದ್ದ ಪೂತವಾದ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಕೊಡವಿದಂತೆ ಪಾಪಕರವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮಾಡಬೇಡ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

(3) ಕೀರ್ತಿಃ= ಕೃತ ಸಂಶಬ್ದನೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದದ್ದು. ಒಳ್ಳೆಯವರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಶಂಸಾ ಎಂದರ್ಥ. ಅಂಥಾ ಕೀರ್ತಿಯು ಹೋದರೆ ಪುಣ್ಯವೇ ಹೋಗುತ್ತೆ.

ಶ್ಲೋಕ ಅಕೀರ್ತಿಂ ಚಾಪಿ ಭೂತಾನಿ ಕಥಯಿಷ್ಯಂತಿ ತೇಽವ್ಯಯಾಂ

ಸಂಭಾವಿತಸ್ಯ ಚಾಕೀರ್ತಿಮರಣಾದಿತಿರಿಚ್ಯತೇ || 34/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ :- ಅಕೀರ್ತಿಂ, ಚ, ಅಪಿ, ಭೂತಾನಿ, ಕಥಯಿಷ್ಯಂತಿ, ತೇ ಅವ್ಯಯಾಂ, ಸಂಭಾವಿತಸ್ಯ, ಚ, ಅಕೀರ್ತಿಃ, ಮರಣಾತ್, ಅತಿರಿಚ್ಯತೇ||

ಅರ್ಥ:- ಚ=ಮತ್ತು; ಭೂತಾನಿ=ಜನರು; ತೇ=ನಿನ್ನ; ಅವ್ಯಯಾಂ= ನಾಶರಹಿತವಾದ; ಅಕೀರ್ತಿಂ ಅಪಿ ಚ= ಅಪಕೀರ್ತಿಯನ್ನೂ; ಕಥಯಿಷ್ಯಂತಿ= ಹೇಳುವರು; ಸಂಭಾವಿತಸ್ಯ= ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನಿಗೆ; ಅಕೀರ್ತಿಃ= ಅಪಕೀರ್ತಿಯು; ಮರಣಾತ್= ಮರಣಕ್ಕಿಂತಲೂ; ಅತಿರಿಚ್ಯತೇ= ಹೆಚ್ಚಾದುದು|

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ :- ಅಪಕೀರ್ತಿಂ ಚ ಅವಾಪ್ಸ್ಯಸೀತ್ಯಾಹ|| ಅಕೀರ್ತಿಂ ಚೇತಿ|| ಅಪಿ ಚಾಕೀರ್ತಿಂ ಅಪಕೀರ್ತಿಮ್| ಅವ್ಯಯಾಂ ಶಾಶ್ವತೀಮ್| ಅಸ್ತು ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ|| ಸಂಭಾವಿತಸ್ಯೇತಿ|| ಲೋಕೇ ಬಹುಮತಸ್ಯ, ಅತಿರಿಚ್ಯತೇ ಅಧಿಕಾ ಭವತಿ|| 34||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ: ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಇದ್ದಕೀರ್ತಿ ಹೋಗೋದಿಲ್ಲವೇ ಅಪಕೀರ್ತಿಯೂ ಬರುತ್ತೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಅಕೀರ್ತಿಂ ಚಾಪಿ ಭೂತಾನಿ ಕಥಯಿಷ್ಯಂತಿ ತೇಽವ್ಯಯಾಂ | ಸಂಭಾವಿತಸ್ಯ ಚಾಕೀರ್ತಿಮರಣಾದಿತಿರಿಚ್ಯತೇ ||” ಸಕಲ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಶಾಶ್ವತವಾದ ನಿನ್ನ ಅಪಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಆಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾನನಿಷ್ಠನಾದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅಪಕೀರ್ತಿಯು ಮರಣಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕದುಃಖಕರವು.

ವಿಶೇಷಃ- ಇಲ್ಲಿ ಅಕೀರ್ತಿ ಎಂದರೆ, ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ “ಇವನು ಪಾಪಿ ಕೆಟ್ಟಗುಣವುಳ್ಳವನು” ಎಂಬ ನಿಂದೆ. ಇಂಥಾ ನಿಂದೆಯನ್ನು ನೀನು ಯುದ್ಧಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿ ಜನರು ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವರೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ. ಏಕೆಂದರೆ, ಲೋಕಕೀರ್ತಿಯು ಅರ್ಜುನನ ಯುದ್ಧತ್ಯಾಗವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪಾಪವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ, ಅವನನ್ನು ನಿಂದಿಸುವ ವರ್ತಮಾನ ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಇತರರು ಮಾಡದೇ ಇರತಕ್ಕ ರಾಜಸೂಯೆಯಾಗ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಪಾಂಡವರ ಕೀರ್ತಿಯು ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಎಂಥಾ ಪಾಪಿಯೂ ಕೂಡ ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಸಾಕಲ್ಲ ಎಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಈ ಯುದ್ಧವನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಅರ್ಜುನನ ಪಾಪವು ಮಹತ್ವಾಗಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಯುದ್ಧತ್ಯಾಗ ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪಗಳಿಗಿಂತ ಅಧಿಕ ಪಾಪವೇ ಆಗುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತಿರಸ್ಕಾರ, ಸ್ವಧರ್ಮತ್ಯಾಗ, ಪಂಚ ಮಹಾಪಾತಕಗಳ ಸ್ನೇಹ ಧರ್ಮಭ್ರಾಂತಿ ಇವೆಲ್ಲಾ ಸೇರಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಯುದ್ಧ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅಕೀರ್ತಿ ಬರುತ್ತೆಂದು ಅಷ್ಟೇ ಹೇಳದೆ “ಶಾಶ್ವತವಾದ ಅಕೀರ್ತಿ ಬರುತ್ತೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಅಕೀರ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳದೇ “ಕಥಯಿಷ್ಯಂತಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಎಂದರೆ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಜನರು ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಬಂಧಮಾಡಿ ಕಥಾರೂಪವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನೀನು ಪಾಪಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವರು ಎಂದು ಭಾವ.

(2) ಅಕೀರ್ತಿಯು ಮರಣಕ್ಕಿಂತ ಹೇಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಎಂದರೆ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅಕೀರ್ತಿಯು ಮರಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಲ್ಲ. ಈ ದುಷ್ಟೀರ್ತಿಯು ಮರಣದ ದುಃಖಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿಶಯಿತವಾದ ನರಕ ದುಃಖವನ್ನೇ ಕೊಡಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಸತ್ಕೀರ್ತಿ ಇರುವವರೆಗೂ ಸ್ವರ್ಗ. ದುಷ್ಟೀರ್ತಿ ಇರುವವರೆಗೂ ನರಕವೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇದೆ. ಇದರಮೇಲೆ ಈ ದುಷ್ಟೀರ್ತಿಯು ಇಹದಲ್ಲೂ ಬಹುದುಃಖಕರ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಹುಟ್ಟು ಅನಾಮಧೇಯನಿಗೆ ಬರತಕ್ಕ ಅಪಕೀರ್ತಿಯಲ್ಲ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯವಂತನೂ ವೀರನೂ ಎಂದು ಮಾನಿತನಾದವನಿಗೇ ಈ ಅಪಕೀರ್ತಿಯು ಬರತಕ್ಕದ್ದು. ಆರೂಢನಿಗಾಗುವ ಪತನವು ದುಃಸಹವು. ನೀನು ಇಂಥಾ ಆರೂಢ ಪತಿತನಾಗುತ್ತೀಯೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ಲೋಕ:

ಭಯಾದ್ರಣಾದುಪರತಂ ಮಂಸ್ಯಂತೇ ತ್ವಾಂ ಮಹಾರಥಾಃ |

ಯೇಷಾಂ ಚ ತ್ವಂ ಬಹುಮತೋ ಭೂತ್ವಾ ಯಾಸ್ಯಸಿ ಲಾಘವಂ || 35/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ :- ಪದಚ್ಛೇದ:- ಭಯಾತ್, ರಣಾತ್, ಉಪರತಂ, ಮಂಸ್ಯಂತೇ, ತ್ವಾಂ, ಮಹಾರಥಾಃ, ಯೇಷಾಂ, ಚ, ತ್ವಂ, ಬಹುಮತೇಃ, ಭೂತ್ವಾ ಯಾಸ್ಯಸಿ, ಲಾಘವಂ ||

ಅರ್ಥ:- ಮಹಾರಥಃ=ಮಹಾರಥಿಕರಾದ ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಾದಿಗಳು; ತ್ವಾಂ=ನಿನ್ನನ್ನು ; ಭಯಾತ್=ಭಯದಿಂದ; ರಣಾತ್=ಯುದ್ಧದಿಂದ; ಉಪರತಂ= ಹಿಂತಿರುಗಿದವನನ್ನಾಗಿ; ಮಂಸ್ಯಂತೇ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವರು; ಚ=ಮತ್ತು; ಯೇಷಾಂ= ಯಾವ ಭೀಷ್ಮಾದಿ ಮಹಾರಥಿಕರಿಗೆ ; ತ್ವಂ=ನೀನು; ಬಹುಮತೇಃ=ದೊಡ್ಡವನೆಂದು ಸಮ್ಮತನು; ಭೂತ್ವಾ (ಆಸೀಃ)= ಆಗಿರುವೆಯೋ ; ತೇಷಾಂ (ಪರತಃ ಏವ)= ಅವರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿಯೇ; ಲಾಘವಂ= ಅಗೌರವವನ್ನು; ಯಾಸ್ಯಸಿ= ಹೊಂದುತ್ತೀಯೇ.

ಅವಾಚ್ಯವಾದಾಂಶ್ಚ ಬಹೂನ್ ವದಿಷ್ಯಂತಿ ತವಾಹಿತಾಃ |

ನಿಂದಂತಸ್ತವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ತತೋ ದುಃಖತರಂ ನು ಕಿಂ || 36/2 ||

ಪದಚ್ಛೇದ:- ಅವಾಚ್ಯವಾದಾನ್, ಚ, ಬಹೂನ್, ವದಿಷ್ಯಂತಿ, ತವ, ಅಹಿತಾಃ, ನಿಂದಂತಃ, ತವ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ, ತತಃ, ದುಃಖತರಂ, ನು, ಕಿಂ ||

ಚ=ಮತ್ತು; ತವ=ನಿನಗೆ; ಅಹಿತಾಃ=ಶತ್ರುಗಳಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು; ತವ=ನಿನ್ನ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ= ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು; ನಿಂದಂತಃ (ಸಂತಃ)=ನಿಂದಿಸುವವರಾಗಿ; ಬಹೂನ್= ಅನೇಕಗಳಾದ; ಅವಾಚ್ಯವಾದಾನ್= ಆಡಬಾರದ ಮಾತುಗಳನ್ನು; ವದಿಷ್ಯಂತಿ=ಆಡುವರು; ತತಃ= ಶತ್ರುಗಳು ಮಾಡುವ ನಂದೆಯನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ; ದುಃಖತರಂ= ಅತ್ಯಂತದುಃಖಕರವಾದುದು; ಕಿಂ ನು= ಬೇರೆ ಯಾವುದು ಇದೆ?

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಶತ್ರುಗಳು ಮಾಡುವ ನಂದೆಯನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದುಃಖಕರವಾದುದು ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ; ಇದೇ ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖಕರವಾದುದು.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ :- ದಯಾಲುತ್ಪಾನ್ನಿವೃತ್ತೋಽಯಮಿತಿ ಕೀರ್ತಿಮೇವ ಕಥಯಿಷ್ಯಂತೀತ್ಯತ ಆಹ || ಭಯಾದಿತಿ ||

ಮಂಸ್ಯಂತೇ ಜ್ಞಾಸ್ಯಂತೇ | ಮಹಾರಥಸ್ವರೂಪಮುಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಾಧ್ಯಾಯೇ | ಮನ್ಯಂತಾಂ ತೇ, ತತಃ ಕಾ ಹಾನಿರಿತ್ಯತ ಆಹ || ಯೇಷಾಮಿತಿ | ಯೇಷಾಂ ಮಹಾರಥಾನಾಂ ತ್ವಂ ಬಹುಮತೋ ಭೂತ್ವಾಽಸೀಃ ತೇಷಾಂ ಪುರತ ಏವ ಲಾಘವಂ ಯಾಸ್ಯಸೀತ್ಯರ್ಥಃ || 35 || ನ ಕೇವಲಂ ಲಾಘವಪ್ರಾಪ್ತಿಃ | ತವಾಹಿತಾಃ ಶತ್ರುವಃ ಅವಾಚ್ಯವಾದಾನ್ ಅವಚನಾನರ್ಹಶಬ್ದಾನ್ ಬಹೂನ್ವದಿಷ್ಯಂತಿ | ತತಃ ಶತ್ರುಕೃತನಿಂದಾದಿಶ್ರವಣಾತ್ ದುಃಖತರಂ ಅತಿಶಯಿತದುಃಖಂ ಕಿಂ ನು? ನ ಕಿಮಪೀತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ:- ಯುದ್ಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಜನರು ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ನಂದಿಸಬೇಕು? ನನ್ನ ದೋಷವನ್ನು ನೋಡಿದರಷ್ಟೆ ನಂದಿಸಬೇಕು? ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. “ಭಯಾದ್ರಣಾದುಪರತಂ ಮಂಸ್ಯಂತೇ ತ್ವಾಂ ಮಹಾರಥಾಃ | ಯೇಷಾಂ ಚ ತ್ವಂ ಬಹುಮತೋ ಭೂತ್ವಾ ಯಾಸ್ಯಸಿ ಲಾಘವಂ || ಅವಾಚ್ಯವಾದಾಂಶ್ಚ ಬಹೂನ್ ವದಿಷ್ಯಂತಿ ತವಾಹಿತಾಃ | ನಿಂದಂತಸ್ತವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ತತೋ ದುಃಖತರಂ ನು ಕಿಂ || ”

ಯಾರು ನಿನ್ನನ್ನು ಬಹುಗೌರವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೋ ಅಂಥ ಮಹಾರಥರು ನಿನ್ನನ್ನು ರಣರಂಗದಿಂದ ಭಯಪಟ್ಟು ಓಡಿಹೋದನೆಂದು ತಿಳಿಯುವರು. ನೀನು ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಲಾಘವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತೀಯೆ. ನಿನ್ನ ಶತ್ರುಗಳು ನಿನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ನಂದಿಸುವವರಾಗಿ ಅವಾಚ್ಯವಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಬೈಯುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇನ್ನು ಅಧಿಕ ದುಃಖವು ಯಾವುದು ಇರುವುದು?

ವಿಶೇಷ:- (1) ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ನಂದೆಯಿಂದಾಗುವ ದುಃಖವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. “ಬಂಧು

ಸ್ನೇಹದಿಂದ ನೀನು ಓಡಿಹೋದಿ' ಎಂದು ಜನರು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ನೀನು ಭಯದಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಂಜೇ ಓಡಿಹೋದಿಯೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ವೀರನಾದವನಿಗೆ ಅದು ಅವಮಾನಕರ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಾವ. ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಅರ್ಜುನನು ಕೇಳಬಹುದು. ಅಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ನಂದಿಸಲಿ. ಅಂಥಾ ಅಪಕೀರ್ತಿಯಿಂದ ಪಾಪವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ದುಃಖಪಡಬೇಕಾದದ್ದೂ ಇಲ್ಲ. ಅವರದು ಮೂರ್ಖಸ್ವಭಾವ ಎಂದು "ನಾಯಿ ಬೊಗಳಿದರೆ ದೇವಲೋಕ ಹಾಳೇ" ಎಂಬಂತೆ ತಿಳಿದು ತಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಆಯಿತು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇದೇ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅರ್ಜುನನು ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಪಾಪಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಅವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂಬ ದುಷ್ಟಭಯದಿಂದ ಧರ್ಮಯುದ್ಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಹೋದನು ಎಂದು ನಿನ್ನನ್ನು ಮಹಾರಥಾಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ತಮ್ಮ ದೇಹರಥದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಇದುವರೆಗೂ ಅವರು ನಿನ್ನನ್ನು ಬಹು ಉತ್ತಮ ಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರು. ಅಂಥ ಅಸಿತದೇವಲ ನಾರದವ್ಯಾಸಾದಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನೀನೊಬ್ಬ ತುಚ್ಛಪುರುಷನಾಗುವಿ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಅವರು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಭಾವವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಹು ಅವಾಚ್ಯ ಮಾತುಗಳಿಂದ ನಂದಿಸುತ್ತಾರೆ. ದೇವರು ಕೊಟ್ಟ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಂಡ! ಕೋಟಿರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಹಾಗೆ! ಎಂದು ನಿನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸುವರು. ತಮ್ಮ ತಿಷ್ಯರು "ಗುರುಗಳೇ ಪರಾಕ್ರಮ ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕಲ್ಲವೇ ಎಂದರೆ ಅವರು 'ಸಾಕವ್ಯಾ! ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಪರಾಕ್ರಮವಿತ್ತು ಏನು ಅದರಿಂದ ಉದ್ಧಾರವಾದದ್ದು. ಅರ್ಜುನನ ಪರಾಕ್ರಮದಂಥಾ ಪರಾಕ್ರಮ ಯಾವ ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳಿಗೂ ಬೇಡ' ಎನ್ನುವರು. ಇನ್ನು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ದುಃಖದಾಯಕವಾದದ್ದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಏನಿದೆ? ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭೈದಮೇಲೆ ಇಹವೂ ಇಲ್ಲ ಪರವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ಇದು ಧರ್ಮಯುದ್ಧ ದೇವರನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲೇನೂ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಆರು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕಃ ಹತೋವಾ ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಸೇ ಸ್ವರ್ಗಂ ಜಿತ್ವಾ ವಾ ಭೋಕ್ಷ್ಯಸೇ ಮಹೀಂ |

ತಸ್ಮಾದುತ್ತಿಷ್ಠ ಕೌಂತೇಯ ಯುದ್ಧಾಯ ಕೃತನಿಶ್ಚಯಃ || 37/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಚಂದ್ರಿಕಾ :- ಪದಚ್ಛೇದಃ- ಹತಃ, ವಾ, ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಸೇ, ಸ್ವರ್ಗಂ, ಜಿತ್ವಾ, ವಾ, ಭೋಕ್ಷ್ಯಸೇ, ಮಹೀಂ, ತಸ್ಮಾತ್, ಉತ್ತಿಷ್ಠ, ಕೌಂತೇಯ, ಯುದ್ಧಾಯ, ಕೃತನಿಶ್ಚಯಃ||

ಅರ್ಥಃ- ಕೌಂತೇಯಃ ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ಹತಃ, ವಾ= ನೀನು ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟರೆ; ಸ್ವರ್ಗಂ= ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು; ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಸೇ= ಹೊಂದುತ್ತೀಯೆ; ಜಿತ್ವಾ ವಾ= ಜಯಿಸಿದ್ದೇ ಆದರೆ; ಮಹೀಂ= ಭೂಮಿಯನ್ನು ; ಭೋಕ್ಷ್ಯಸೇ= ಅನುಭವಿಸುತ್ತೀಯೆ; ತಸ್ಮಾತ್= ಜಯಿಸಿದರೂ, ಮರಣಹೊಂದಿದರೂ ಫಲವು ಬರುವುದರಿಂದ; ಯುದ್ಧಾಯ= ಯುದ್ಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ; ಕೃತನಿಶ್ಚಯಃ (ಸನ್)= ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವುಳ್ಳವನಾಗಿ; ಉತ್ತಿಷ್ಠ= ಏಳು|

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೀನು ಮರಣಹೊಂದಿದರೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೀಯೆ; ಜಯಿಸಿದರೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತೀಯೆ. ಹೀಗೆ ಸತ್ತರೂ ಜಯಿಸಿದರೂ ಫಲವಿರುವುದರಿಂದ, ನಾವು ಜಯಿಸುತ್ತೇವೆಯೋ ಅವರು ಜಯಿಸುತ್ತಾ ರೆಯೋ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ :- ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ ' ನ ಚೈತದ್ವಿದ್ಯುಃ ಕತರನೋ ಗರೀಯೋ ಯದ್ವಾ ಜಯೇಮ ಯದಿ ವಾ ನೋ ಜಯೇಯುಃ' ಇತಿ ಜಯಃ ಸಂದಿಗ್ಧ ಇತಿ, ಪಕ್ಷದ್ವಯೇಽಪ್ಯಹಾನಿರಿತ್ಯಾಹ || ಹತೋ ವೇತಿ | ಜಿತ್ವಾ ವಾ ಭೋಕ್ಷ್ಯಸೇ ಮಹೀಮಿತ್ಯತ್ರ ಸ್ವರ್ಗಂ ಚ ಪಶ್ಚಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಸೀತ್ಯಪಿ ಧೈಯಮ್ | 'ಯೇ ಯುದ್ಧ್ಯಂತೇ ಪ್ರಧನೇಷು ಶೂರಾಸೋ ಯೇ ತನುತ್ಯಜಃ | ಯೇ ವಾ ಸಹಸ್ರದಕ್ಷಿಣಾಸ್ತಾಂತ್ವಿದೇವಾಪಿ ಗಚ್ಛತಾತ್' ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಯೇ ಶೂರಾಃ ಪ್ರಧನೇಷು ಯುದ್ಧೇಷು ಯುದ್ಧ್ಯಂತೇ | ಯೇ ಚ ತತ್ರ ಮ್ರಿಯಂತೇ ಯೇ ಚ ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕದಕ್ಷಿಣಾದಾತಾರಃ ತಾಮೇವಾಽಯಂ ಪ್ರೇತೋಽಪಿ ಗಚ್ಛತಾದಿತಿ ಯಮಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರೇತಸ್ಯ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾರ್ಥನಾತ್ | ತತ್ರ ಚ ಯೇ ಯುದ್ಧ್ಯಂತೇ ತಾನ್ ಪ್ರೇತೋ ಗಚ್ಛತಾದಿತಿ ಯುದ್ಧಶೂರಾಣಾಂ ಜಯೇಽಪಿ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತೇರತ್ರ ಶ್ರುತಾವವಗಮಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪಕ್ಷದ್ವಯೇಽಪಿ ಫಲಭಾವಾದ್ಯುದ್ಧಾಯ ಕೃತನಿಶ್ಚಯಃ ಸನ್ನುತ್ತಿಷ್ಠ ಸನ್ನದ್ಧೋ ಭವೇತ್ಯರ್ಥಃ|| 37/2 ||

ಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ: ಅದು ಧರ್ಮಯುದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದಲೇನೇ ಸೋಲಲಿ, ಗೆಲ್ಲಲಿ ಸತ್ಪಲವೇ ಉಂಟೆಂದು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹತೋವಾ ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಸೇ ಸ್ವರ್ಗಂ ಜಿತ್ವಾ ವಾ ಭೋಕ್ಷ್ಯಸೇ ಮಹೀಂ | ತಸ್ಮಾದುತ್ತಿಷ್ಠ ಕೌಂತೇಯ ಯುದ್ಧಾಯ ಕೃತನಿಶ್ಚಯಃ || ನೀನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸತ್ತರೆ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತೀಯೆ. ಜಯಿಸಿದರೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತೀಯೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ

ಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗೇಳು.

ವಿಶೇಷಃ- ಕಾರ್ಯವು ಧರ್ಮಕಾರ್ಯವಾದಮೇಲೆ ಅಲ್ಪವಾದ ಅದರ ಐಹಿಕ ನೋಡಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲ. “ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಂ ಗಮಿಷ್ಯಾಮಿ” ‘ಕಾಶೀಂ ಗಮಿಷ್ಯಾಮಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿಹೊರಟು ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ತರೂ ಪುಣ್ಯಫಲವೇ ಬರುತ್ತೆ ಪುಣ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಷ್ಟೆ ಹೊರಟಿದ್ದು. ಆ ಪುಣ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬರುತ್ತೆ. ಧರ್ಮ ಯುದ್ಧವನ್ನು (ಸ್ವರ್ಗಾರ್ಥವಾಗಿ) ಎಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು. ಆ ಫಲವು ಗೆದ್ದರೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸತ್ತರೂ ಬರುತ್ತೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ನಾನು ಗೆಲ್ಲುವೆನೋ ಸೋಲುವೆನೋ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪು ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಾವ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಜಯ ಸಂದೇಹವಿದ್ದರೆ ಸಂಧಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಮಹಾಪುಣ್ಯಕರವಾದ ಧರ್ಮಯುದ್ಧವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ಐಹಿಕಲಾಭದೃಷ್ಟಿಯೇ ಕೂಡದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸತ್ತರೂ ಒಳ್ಳೆಯದು ಗೆದ್ದರೂ ಒಳ್ಳೆಯದು ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಯದ್ಯಪಿ ಅರ್ಜುನನು ಗೆಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅದು ಗೊತ್ತು. ಮುಂದೆ ಹೇಳಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಈಗ ಅವನ ಆಶಯವೇನೆಂದರೆ, ರಾಜ್ಯಲಾಭದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಲೇಬಾರದೆಂದು. ಆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೇ ಬಿಡಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂದೂ “ಸತ್ತರೂ ಚಿಂತಿಲ್ಲ” ಯುದ್ಧಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರೇರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಮಹಾರಾಜನು ಹೊತ್ತು ಕಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಮಗನನ್ನು ನೋಡಿ ‘ನೀನು ಬಿ. ಎ. ಪ್ಯಾಸ್ ಮಾಡು ನಿನಗೆ ಲೋಕಾನುಭವ ಬರುತ್ತೆ. ಆಮೇಲೆ ನಿನಗೆ ಯಾವರಾಜ್ಯಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಮಗನು ಒಪ್ಪಿಸ್ಕೂಲಿಗೆ ಸೇರಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಉರು ಹೊಡೆದು ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸ್ ಮಾಡುವ ಹುಡುಗರನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರಂತೆ ತಾನು ಓದಿ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸ್ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ‘ನಾನು ಓದಲಾರೆ. ಓದಿದರೂ ರ್ಯಾಂಕ್ ಬರಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ಕೂಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೂ, ರಾಜನು “ನೀನು ಓದಿ ಬಿ.ಎ. ಮಾಡುವುದು ಮುಖ್ಯವೇ ಹೊರತು ಇನ್ನಾವುದೂ ಅಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ದೃಷ್ಟಿ ಬಿ.ಎ. ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿರಲಿ. ಪಾಸಾಗಿ, ಪ್ರಥಮದರ್ಜೆ ಅಥವಾ ರ್ಯಾಂಕ್ ಆದರೂ, ಬರೀ ಪಾಸ್ ಆದರೂ ನಿನಗೆ ಯಾವರಾಜ್ಯವು ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಥಮದರ್ಜೆ ಅಥವಾ ರ್ಯಾಂಕ್ ಆದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದುಡ್ಡು, ಶಾಲು ಬರುತ್ತೆ. ಆಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಅತೀತಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲೋಕಾನುಭವ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಬಿ.ಎ. ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕು. ಅದನ್ನು ಮಾಡು. ಯವರಾಜನಾಗುವಿ” ಎಂದನು. ನಿನಗೆ ಇನಾಮು, ಪುಸ್ತಕ, ಮೆಡಲ್ ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿ ಇಡಬೇಡ. ಯವರಾಜ ಪದವಿಯಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿ ಇರಲಿ. ಅದು ನೀನು ಸುಮ್ಮನೆ ಪಾಸ್ ಆದರೂ ಸಿಗುತ್ತೆ. ರ್ಯಾಂಕ್ ಹೊಂದಿ ಪಾಸ್ ಆದರೂ ಸಿಗುತ್ತೆ’ ಎಂದನು. ಹಾಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು “ಹತೋವಾ ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಸೇ ಸ್ವರ್ಗಂ, ಜಿತ್ವಾ ವಾ ಭೋಕ್ತ್ವಸೇ ಮಹೀಂ’ ನೀನು ಹತನಾದರೆ ಸ್ವರ್ಗಸಿಗುತ್ತೆ. (ಬರೀ ಪಾಸಾದಂತೆ) ಗೆದ್ದರೆ ಸ್ವರ್ಗದ ಜೊತೆಗೆ ಮಹೀಂ= ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೂಡ ಹೊಂದುವಿ. ಏತೇನ ಎರಡು ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಸ್ವರ್ಗವುಂಟು. ತಪ್ಪಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲ. ಗೆದ್ದರೆ ಮೆಡಲ್ ನಂತಿರುವ ರಾಜ್ಯಲಾಭ ಅಧಿಕ.

(2) “ಉತ್ತಿಷ್ಠ” “ಕೃತನಿಶ್ಚಯಃ” ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ದಾರ್ಡ್ಯ ತುಂಬಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಎಷ್ಟು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಮಿತ್ರಭಾವವನ್ನೂ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತೆ. ಅರ್ಜುನನು ಸರ್ವ ಪ್ರಕಾರ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗತನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವನನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡ. ನಂಬಿದ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವರ್ತಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಲೋಕಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದೊಡ್ಡವರ ರೀತಿಯಿಂದ “ಯುದ್ಧವೇನೂ ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಕಾಣಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾಡು. ನೀನು ಬುದ್ಧಿವಂತ” ಎಂದು ಅಷ್ಟೇ ಹೇಳಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದನು.

ಶ್ಲೋಕಃ ಸುಖದುಃಖೇ ಸಮೇ ಕೃತ್ವಾ ಲಾಭಾಲಾಭೌ ಜಯಾಜಯೌ|

ತತೋ ಯುದ್ಧಾಯ ಯುಜ್ಯಸ್ವ ನೈವಂ ಪಾಪಮವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ|| 38/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಚಂದ್ರಿಕಾ :- ಪದಚ್ಛೇದಃ- ಸುಖದುಃಖೇ, ಸಮೇ, ಕೃತ್ವಾ, ಲಾಭಾಲಾಭೌ, ಜಯಾಜಯೌ, ತತಃ, ಯುದ್ಧಾಯ, ಯುಜ್ಯಸ್ವ, ನೆ, ಏವಂ, ಪಾಪಂ, ಅವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ||

ಸುಖದುಃಖೇ= ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ; ಸಮೇ=ಸಮವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು; ಲಾಭಾಲಾಭೌ= ಲಾಭಾಲಾಭಗಳನ್ನು (ಸಮೌ)=ಸಮವಾಗಿ ; (ಕೃತ್ವಾ)=ಮಾಡಿಕೊಂಡು ; ಜಯಾಜಯೌ= ಜಯಪರಾಜಯಗಳನ್ನು; ಸಮೌ= ಸಮವಾಗಿ ; (ಕೃತ್ವಾ)=ಮಾಡಿಕೊಂಡು; ಯುದ್ಧಾಯ=ಯುದ್ಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ; ಯುಜ್ಯಸ್ವ=ಸಿದ್ಧವಾಗು; ತತಃ= ಲಾಭಾಲಾಭ ಜಯಪರಾಜಯ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ವಿಷ್ಣುಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿ ಸ್ವಧರ್ಮವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ; ಪಾಪಂ= ಪಾಪವನ್ನು; ನೆ ಏವಂ ಅವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ= ಹೊಂದುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಷ್ಣುಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಾದಿಗಳ ಸಂಹಾರ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಪಾಪವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಪಾಪಭಯದಿಂದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನೀನು ಹೇಳುವುದು ಪಂಡಿತರು ಆಡುವ ಮಾತುಗಳಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: :- ಯಜ್ಞೋಕ್ತಂ “ಪಾಪಮೇವಾಶ್ರಯೇದಸ್ಮಾನ್” ಇತಿ ತತ್ರಾಹ| ಸುಖೇತಿ ಯಥಾ ದುಃಖಮನುಪಾದೇಯಂ ತಥಾ ವೈಷಯಿಕಸುಖಮಪಿ ಅನುಪಾದೇಯಮಿತ್ಯನುಪಾದೇಯತ್ವೇನ ದುಃಖಸಮಂ ಸುಖಂ ಕೃತ್ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ| ಲಾಭಾಲಾಭಾವಿತ್ಯಾದೌ ಅಪಿ ಸಮಾವಿತ್ಯನುಷಂಗಃ| ಅನುಪಾದೇಯತ್ವೇನಾಲಾಭಸಮಂ ಲಾಭಂ ಕೃತ್ವೇತ್ಯರ್ಥಃ| ಜಯಾಜಯಾವಿತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯೇವಮರ್ಥೋ ಧ್ಯೇಯಃ| ಸುಖಾದ್ಯಭಿಲಾಷಂ ಹಿತ್ವಾ ಭಗವತ್ಪೂಜಾ- ರೂಪೋಽಯಂ ಸ್ವಧರ್ಮ ಇತಿ ಬುದ್ಧೇತಿ ಯಾವತ್| ಯುದ್ಧಾಯ ಯುಜ್ಯಸ್ವ ಯುಂಕ್ಷ್ವ| ತತೋ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ಸ್ವಧರ್ಮತಯಾಽನುಷ್ಠಾನಾತ್ ಪಾಪಂ ನೈವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ| ಪ್ರತ್ಯುತ ಪುಣ್ಯಮೇವಾಪ್ಸ್ಯಸೀತ್ಯರ್ಥಃ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ: ಹಾಗಾದರೆ ಹೇಗೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಬೇಕು? ಎಂದರೆ ಯಾವ ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದರೆ ಯಾವ ಪಾಪವೂ ಬರದೇ ಪುಣ್ಯ ಬರುತ್ತೆ ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. “ಸುಖದುಃಖೇ ಸಮೇ ಕೃತ್ವಾ ಲಾಭಾಲಾಭೌ ಜಯಾಜಯೌ| ತತೋ ಯುದ್ಧಾಯ ಯುಜ್ಯಸ್ವ ನೈವಂ ಪಾಪಮವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ|| ”

ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ನಿತ್ಯವಾದ್ದೆಂದು ತಿಳಿದು, ದೇಹನಾಶವು ಅಪರಿಹಾರ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದು, ಜೀವರ ದೇಹನಾಶದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಬಂಧುದರ್ಶನಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದೇ ಹೋಗಿ ಅದರಿಂದಂಟಾಗುವ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಅಭಿಮಾನತ್ಯಾಗದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು, ಸುಹೃಜ್ಞನದರ್ಶನ ಸ್ತರ್ಶಾದಿ ಜನಿತ ಸುಖವೂ (ಲೌಕಿಕವಿಷಯಸುಖವೂ) ದುಃಖವೂ ಸಮಾನವೇ ಎಂದರೆ ದುಃಖವು ಹೇಗೆ ಅನಿಷ್ಟವೋ ಹಾಗೆಯೇ ವಿಷಯಸುಖವೂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಿರೋಧಿಯಾದುದರಿಂದ ಅನಿಷ್ಟವೆಂದು ತಿಳಿದು, ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನಾಗಿ, ಯುದ್ಧವು ಸ್ವಧರ್ಮರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ರಾಜ್ಯಲಾಭವಾದರೂ ಸರಿಯೇ ರಾಜ್ಯಹಾನಿಯಾದರೂ ಸರಿಯೇ, ನಿರ್ವಿಕಾರನಾಗಿ, ಯುದ್ಧವು ಸ್ವಧರ್ಮರೂಪ ವಾದುದರಿಂದ ಜಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಅಪಜಯವನ್ನೂ ಸಮವೆಂದು ತಿಳಿದು, ತತಃ= ಈ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ತತ್ವಾನುಸಂಧಾನ ವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಅಥವಾ, ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ತನಾದ, ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ‘ತತ್’ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ನಾನು ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ- ರುತ್ತೇನೆ, ನಾನು ನಿಯಮ್ಯನು, ಸ್ವತಂತ್ರನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಯುದ್ಧಾರ್ಥವಾಗಿ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗು. ಈ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದರೆ ನೀನು ಪಾಪವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯುತ ಪುಣ್ಯವನ್ನೇ ಹೊಂದುವಿ.

ಶ್ಲೋಕಃ ಏಷಾ ತೇಽಭಿಹಿತಾ ಸಾಂಖ್ಯೇ ಬುದ್ಧಿಯೋಗೇತ್ತಿಮಾಂ ಶೃಣು |

ಬುದ್ಧ್ಯಾಯುಕ್ತೋ ಯಯಾ ಪಾರ್ಥ ಕರ್ಮಬಂಧಂ ಪ್ರಹಾಸ್ಯಸಿ|| 39/2 ||

ಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದಃ- ಏಷಾ, ತೇ, ಅಭಿಹಿತಾ, ಸಾಂಖ್ಯೇ, ಬುದ್ಧಿಃ, ಯೋಗೇ, ತು, ಇಮಾಂ, ಶೃಣು, ಬುದ್ಧ್ಯಾ, ಯುಕ್ತಃ, ಯಯಾ, ಪಾರ್ಥ, ಕರ್ಮಬಂಧಂ, ಪ್ರಹಾಸ್ಯಸಿ||

ಹೇಷಾರ್ಥಃ= ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ಸಾಂಖ್ಯೇ= ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರ ಜ್ಞಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಜೀವೇಶ್ವರರ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವ ದಕ್ಕಾಗಿ), ಏಷಾ= ಈ, ಬುದ್ಧಿಃ= ದಾಕ್ಯವು, ತೇ= ನಿನಗೋಸ್ಕರ, ಅಭಿಹಿತಾ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಯೋಗೇ ತು= ಈಶ್ವರಾಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಉಪಾಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಉಪಾಯಜ್ಞಾನಾರ್ಥವಾಗಿ), ಇಮಾಂ= ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನು ಶೃಣು= ಕೇಳು(ಕೇಳಿ ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಆಚರಿಸು), ಯಯಾ= ಯಾವ, ಬುದ್ಧ್ಯಾ= ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದ ಉಪಾಯದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಯುಕ್ತಃ (ಸನ್)= ಯುಕ್ತನಾಗಿ (ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು), ಕರ್ಮಬಂಧಂ= ಸಂಸಾರವನ್ನು, ಪ್ರಹಾಸ್ಯಸಿ= ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೀಯೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಜೀವೇಶ್ವರಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಈ ಪೂರ್ವಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದೆ. ಉತ್ತರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಉಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಆಚರಿಸಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ (ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ) ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದು.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: ‘ನ ತ್ವೇತೇ’ತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥೋಕ್ತಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಪೂರ್ವಕಂ ತತ್ ಸಂಗತತ್ವೇನ ಉತ್ತರ ಪ್ರಕರಣಾರಂಭಂ ಪ್ರತಿಜಾನೀತೇ| “ಏಷೇತಿ” ಅತ್ರ ಸಾಂಖ್ಯಶಬ್ದೋ ಜೀವೇಶ್ವರಜ್ಞಾನಪರಃ| ‘ನ ತ್ವಂ ನೇಮ’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಜೀವಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ, ತಾದರ್ಥ್ಯೇನ ‘ನತ್ವೇವಾಹ’ ಮಿತ್ಯಾದಿನಾ ಈಶ್ವರಸ್ಯೇತಿ ದ್ವಯೋರಪಿ

ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ | ಬುದ್ಧಿಶಬ್ದಶ್ಚ ಬುದ್ಧ್ಯತೇ ಅನಯೇತಿ ಕರಣವೃತ್ತತ್ವಾ ಬೋಧಜನಕವಾಕ್ಯಪರಃ | ಯೋಗಶಬ್ದಶ್ಚ ಯುಜ್ಯತೇ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ಫಲಮನೇನೇತಿ ಕರಣವೃತ್ತತ್ವಾ ಉಪಾಯಪರಃ | ಅಯಮರ್ಥಃ | ಹೇ ಪಾರ್ಥ, ಸಾಂಖ್ಯೇ ಜೀವೇಶ್ವರಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನವಿಷಯೇ ತಜ್ಜನಾರ್ಥ(ತದ್ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥ)ಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ಏಷಾ ನ ತ್ವೇವಾಹಮಿತ್ಯಾರಭ್ಯ ದೇಹೀನಿತ್ಯಮವಧ್ಯ ಇತ್ಯಂತಾ | ಬುದ್ಧಿಃ ತದುಭಯಸ್ವರೂಪಬೋಧಜನಿಕಾ ವಾಕ್ ವಾಕ್ಯಾನೀತಿ ಯಾವತ್ | ತೇ ತುಭ್ಯಂ ಅಭಿಹಿತಾ ಉಕ್ತಾ ಯೋಗೇ ತದ್ ಜ್ಞಾನಹೇತು ಉಪಾಯವಿಷಯೇ ತು, ಉಪಾಯಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ಇಮಾಂ 'ತ್ರೈಗುಣ್ಯವಿಷಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಽಷಷ್ಯಸಮಾಪ್ತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಂ ಬುದ್ಧಿಂ ಉಪಾಯಬೋಧಜನಿಕಾಂ ವಾಚಂ ವಾಕ್ಯಾನೀತಿ ಯಾವತ್ | ಶೃಣು | ಶ್ರವಣಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಿಧಿನಾ ವಿನಾಪಿ ಸಂಭವಾತ್ ಶ್ರುತ್ವಾ ತತ್ರ ನಿಷ್ಠಾಂ ಕುರ್ವಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತ್ರ ವಾಗಭಿಹಿತೇತಿ ಯೌಗಿಕಬುದ್ಧಿಪದೇನ ತದುಕ್ತಿನಾರ್ಥವಿಶದಂ ವಾಚ್ ಮಾತ್ರಮುಕ್ತಮ್ | ಕಿಂತು ತದವಬೋಧೋ ಯಥೋತ್ತಮೇತ ತಥೋಕ್ತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನನಾಯೇತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ | ಆದರ ಜನನಾಯ ಯೋಗಂ ಪ್ರಶಂಸತಿ | "ಬುದ್ಧ್ಯೇ"ತ್ಯಾದಿ ಸಾರ್ಥಶ್ಲೋಕೇನ | ಯಯಾ ಮದ್ವಾಕ್ ಜನ್ಯಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯಬುದ್ಧ್ಯಾ ಯುಕ್ತಃ ಸನ್ ತದನುಷ್ಠಾನದ್ವಾರಾ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾತಿಶಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಕರ್ಮ-ಬಂಧಂ ಸಂಸಾರಂ ನಿಶೇಷತಃ ಪ್ರಹಾಸ್ಯಸಿ ಮುಕ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯಸಿ || 39 ||

ಶ್ರೀ ಹೆಚ್. ಎಸ್. ಅವತಾರಿಕೆ: ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿದವುಗಳ ಪೈಕಿ ನಾಲ್ಕು ಐದು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಅರ್ಜುನನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಂಕೆಗಳಿಗೂ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಹೇಗೆಂದರೆ:- ಅರ್ಜುನನು (1) 'ವೇಪಥುಶ್ಚ ಶರೀರೇ ಮೇ ರೋಮಹರ್ಷಶ್ಚ ಜಾಯತೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ಸ್ವಧರ್ಮಮಪಿ ಚಾವೇಕ್ಷ್ಯ ನ ವಿಕಂಪಿತು ಮಹರ್ಸಿ' ಈ ಯುದ್ಧವು ಸ್ವಧರ್ಮವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಪಾಪಬರುವುದೆಂಬ ಭಯವನ್ನು ಬಿಡು' ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟನು. (2) "ಯದ್ವಾಜಯೇಮ ಯದಿವಾನೋ ಜಯೇಯುಃ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹರಿಯು 'ಹತೋವಾ ಪ್ರಾಪ್ಯಸೇ ಸ್ವರ್ಗಂ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಜಯಾಪಜಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟನು. (3) "ಪಾಪಮೇವಾಶ್ರಯೋದಸ್ಮಾನ್" ಎಂದದ್ದಕ್ಕೆ 'ನೈವಂ ಪಾಪಮವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ' ಎಂದುತ್ತರ. ಹೀಗೆ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯ, ಮಾತಿಗೆ ಮಾತು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟು ಮತ್ತೂ ಶೋಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರಕೃತ ಯುದ್ಧವು ರಾಜಸೂಯಯಾಗದಂತೆ ಮಹಾಪುಣ್ಯಕರವು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಿ, ಯಾವ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದನೋ ಅಂಥಾ ಅವರಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಪರೋಕ್ಷಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಹೇ ಪಾರ್ಥ! (ಸಾಂಖ್ಯ= ಜೀವೇಶ್ವರರ ಜ್ಞಾನ, ಬುದ್ಧಿ= ಬುದ್ಧ್ಯತೇ ಅನಯಾ ಇತಿ ಬುದ್ಧಿಃ ಬೋಧಜನಕ ವಾಕ್ಯವು ಎಂದರೆ ಮತವು | ಯೋಗ= ಯುಜ್ಯತೇ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ಫಲಂ ಅನೇನೇತಿ= ಉಪಾಯಃ) ಸಾಂಖ್ಯೇ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತತ್ವಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಯೋಗೇ= ಏನು ಸಾಧನಮಾಡಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡುವ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಕೇಳು ಮತ್ತು ಅದರಂತೆ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡು. ನಾನೀಗ ಹೇಳುವ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಸಾಧನಗಳ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಉಪಾಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ನೀನು ಅದರಂತೆ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರೆ (ಎಂದರೆ ನಿಷ್ಕಾಮ ಭಗವದಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ರತನಾದರೆ) ನೀನು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮುಕ್ತನೇ ಆಗಿ ನಿಖಿಲಸಂಸಾರಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಡುತ್ತೀಯೆ.

ವಿಶೇಷಃ- ಇದುವರೆಗೂ ಜೀವೇಶ್ವರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸತಕ್ಕ ಉಪದೇಶವು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅರ್ಜುನನು ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯಾದನು. ಶಬ್ದಜನ್ಯಜ್ಞಾನವು ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು. ಕಾಶಿಯನ್ನು ನೋಡಿದವರು ಗಂಗೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದರೆ ಅದರ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಜೀವೇಶ್ವರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿನಿಂದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಯಿತು. ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯು ಬರುತ್ತೆ. ಗಂಗೆಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದವನಿಗೆ ಗಂಗೆಯನ್ನು ನೋಡಬೇಕು ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಇಚ್ಛೆಯು ಬರುತ್ತೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಬಂದ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈಶ್ವರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಉಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.

(2) ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶೇಷವೇನೆಂದರೆ:- ಅಳುವ ಹುಡುಗನಿಗೆ 'ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ನಿನ್ನನ್ನು ಅಂಗಡಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಕುಂಬಳಕಾಯಿಗಾತ್ರವಿರುವ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣನ್ನು ನೀನು ಅಳದೇ ಪುಸ್ತಕ ಓದಿಬಿಟ್ಟೆ ಕೊಡಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಓದಿದಮೇಲೆ ಬಾಲಕನು 'ಹಣ್ಣೆಲ್ಲಿ' ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ತಂದೆಯು ನಗುತ್ತಾನೆ. 'ಅಂಥಾ ಹಣ್ಣೇ ಇಲ್ಲ'. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ಅರ್ಜುನಾ! ನೀನು

ಯುದ್ಧಮಾಡಿದರೆ ಅಚಿಂತ್ಯಮಹಿಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಹಣ್ಣು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಇಂಥಾ ಸುಳ್ಳು ಸಮಾಧಾನವಲ್ಲ. ತಾನು ಹೇಳಿದ್ದು ನಿಜವೆಂಬುದನ್ನು ಅರ್ಜುನನೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯಾದರೆ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಇವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು 'ಅರ್ಜುನಾ! ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮವೆಂಬ ಉಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.

(3) ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವೇನೆಂದರೆ, ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಶಬ್ದದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಸಾವಧಾನವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. ಆದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಸಾಲದು. ಅನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅಂಥಾ ನಿಷ್ಕಾಮ ಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಈಗಿನಿಂದಲೇ ಅರ್ಜುನನಿಂದ ಮಾಡಿಸಿ ವಿಶ್ವರೂಪದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ಅರ್ಜುನಾ! ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳದೇ ಅದನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡು ಎಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಉಪಾಯಕ್ಕೂ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಉಪಾಯಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಉಪಾಯ ಸದ್ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣ. ಆದರೆ ಅದರಿಂದ ಕರ್ಮಬಂಧ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಉಪಾಯಃ- ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ಅದನ್ನು ಸಂತತ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ನಿಖಲ ಸಂಸಾರನಾಶವು ಆಗುತ್ತೆ ||39/2||

ಶ್ಲೋಕಃ- ನೇಹಾಭಿಕ್ರಮನಾಶೋಽಸ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯವಾಯೋ ನ ವಿದ್ಯತೇ |

ಸ್ವಲ್ಪಮಪ್ಯಸ್ಯ ಧರ್ಮಸ್ಯ ತ್ರಾಯತೇ ಮಹತೋ ಭಯಾತ್ || 40/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದಃ= ನ, ಇಹ, ಅಭಿಕ್ರಮನಾಶಃ, ಅಸ್ತಿ, ಪ್ರತ್ಯವಾಯಃ, ನ, ವಿದ್ಯತೇ, ಸ್ವಲ್ಪಂ, ಅಪಿ, ಅಸ್ಯ, ಧರ್ಮಸ್ಯ, ತ್ರಾಯತೇ, ಮಹತಃ, ಭಯಾತ್ ||

ಇಹ= ಈ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮವಾದ ವಿಷ್ಣುಪೂಜಾರೂಪವಾದ ಕರ್ಮ(ಯೋಗ) ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಅಭಿಕ್ರಮನಾಶಃ= ಆರಂಭಕ್ಕೆ ನಾಶವು (ಕೇವಲ ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿದರೂ ನಿಷ್ಫಲತ್ವವು), ನ ಅಸ್ತಿ= ಇಲ್ಲ. (ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷ್ಣುಪೂಜಾತ್ಮಕವಾದ ಕರ್ಮವು ಪೂರ್ಣವಾಗದೇ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಹೋದರೆ), ಪ್ರತ್ಯವಾಯಃ= ಪಾಪವು, ನ ವಿದ್ಯತೇ= ಇಲ್ಲ, ಅಸ್ಯ= ಈ, ಧರ್ಮಸ್ಯ= ವಿಷ್ಣುಪೂಜಾತ್ಮಕವಾದ ಧರ್ಮದ, ಸ್ವಲ್ಪಂ ಅಪಿ= ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ (ಎಳ್ಳಷ್ಟಾದರೂ), ಮಹತಃ= ದೊಡ್ಡ, ಭಯಾತ್= ಸಂಸಾರಭಯದಿಂದ, ತ್ರಾಯತೇ= ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯವುಃ- ನಿಷ್ಕಾಮಕನಾಗಿ (ಅಲ್ಪಫಲಾಪೇಕ್ಷಾರಹಿತನಾಗಿ) ವಿಷ್ಣುಪೂಜಾತ್ಮಕವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು (ಯೋಗವನ್ನು) ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಮುಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಇದು ನಿಂತುಹೋದರೂ ಮಾಡಿದಷ್ಟು ಕರ್ಮವು (ಧರ್ಮವು) ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸ್ವಲ್ಪಕರ್ಮವಾದರೂ ಸಂಸಾರಭಯದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಕ್ವದ್ರದೇವತೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಘ್ನಗಳಂಟಾಗಿ ಅವು ಪೂರ್ಣವಾಗದಿದ್ದರೆ ಹೇಗೆ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವು (ಪಾಪವು) ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆ ವಿಷ್ಣುಪೂಜಾತ್ಮಕವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಗಳು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಘ್ನ ಉಂಟಾಗಿ ಪೂರ್ಣವಾಗದೇ ಹೋದರೂ, ಇದರಿಂದ ಪಾಪವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ಈಶ್ವರನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸಾಧನಗಳು ಕಠಿಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರೆ ಅವು ಪೂರ್ಣವಾಗುವದೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಪೂರ್ಣವಾಗದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಘ್ನವುಂಟಾಗಿ ನಿಂತು ಹೋದರೆ ಪಾಪವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಭಗವತ್ಪೂಜಾತ್ಮಕವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಯೋಚಿಸದೆಯೇ ನಿಷ್ಕಾಮನಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಪೂಜಾತ್ಮಕವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಕರ್ಮ(ಯೋಗ)ಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗು.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ --

ಕಿಂಚ ಇಹ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇ ಯೋಗಶಬ್ದಿತಜ್ಞಾನೋಪಾಯಭೂತ ನಿಷ್ಕಾಮವಿಷ್ಣ್ವಾರಾಧನರೂಪಕರ್ಮವಿಷಯೇ ಅಭಿಕ್ರಮಸ್ಯೋಪಕ್ರಮಸ್ಯ ನಾಶೋ ನಾಸ್ತಿ ಉಪಕ್ರಮಮಾತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ನಿಷ್ಫಲತಾ ನಾಸ್ತಿತ್ಯರ್ಥಃ | "ಪ್ರಾರಂಭಮಾತ್ರಮಿಚ್ಛಾ ವಾ" ಇತ್ಯಾದೇಃ ಉಪಕ್ರಾಂತವಿಷ್ಣುಧರ್ಮವಿಚ್ಛೇದೇ ವಾ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮವತೋಽನ್ಯಧರ್ಮಾಕರಣೇ ವಾ ಪ್ರತ್ಯವಾಯೋ ನ ವಿದ್ಯತೇ | ಅಸ್ಯ ಧರ್ಮಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪೂಜಾತ್ಮಕ-ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಣಃ ಸ್ವಲ್ಪಮಪಿ ಏಕಾಂತೋಽಪಿ ಮಹತೋ ಭಯಾತ್ ಸಂಸಾರಭಯಾತ್ ತ್ರಾಯತೇ ರಕ್ಷತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ರ ನಿಷ್ಕಾಂ ಕುರ್ವಿತಿ ಭಾವಃ | ನನು 'ಜ್ಞಾನಂ ಹಿ ಜೈವಮುಕ್ತಮಿ'ತಿ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೇಃ ಜೀವತತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೋಪಾಯಶ್ಚ ವಕ್ಷ್ಯತೇ | ನ ಹಿ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಾದಿರೂಪೋ ಯೋಗೋ ಜೀವಜ್ಞಾನಹೇತುಃ |
 ಅತಃ ಕಥಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪ್ರಕರಣಯೋಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವಿಷಯತಯಾ ಸಂಗತತ್ವಮ್ | ಮೈವಂ 'ಶ್ರುತ್ವಾಽಪ್ಯೇನಂ'
 ಇತ್ಯತ್ರ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವಾದಿನಾ ಜೀವಚೈತನ್ಯವೇದೀ ದುರ್ಲಭ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ತಾದೃಶತ್ವೇನ ತದ್
 ಜ್ಞಾನೋಪಾಯಸ್ಯಾಪ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಿತತ್ವೇನ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಾರಾಧಿತಭಗವತ್ತೀತೇರೇವ
 ಈಶ್ವರತತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯೋಪಾಯತ್ವಾತ್ | ತಾದರ್ಥೇನ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ತಸ್ಮಾದೇವಂ ವಿದಿತೈವಂ ಇತ್ಯತ್ರ
 ಸ್ವಾತಂತ್ರಾದಿನಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಸರ್ವಪುಮರ್ಥಹೇತುತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾ ತದ್ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯಸ್ಯಾಪಿ
 ಆಕಾಂಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ | ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸಾಧನಸ್ಯ ಚ ಯಥಾವತ್ತಥಾ ಪರಾಪರತತ್ವಜ್ಞಾನೋಪಾಯತ್ವಾನ್ನ
 ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪ್ರಕರಣಯೋರಸಂಗತಿಃ | ಅತ್ರ ಯೋಗಸ್ಯಾನೇಕಾಧ್ಯಾಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಾತ್ ಶ್ಲೋಕತ್ರಯನಃ
 ಸಮಾಧಾನಾಯ ಪೂರ್ವಸಂಗತತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಕರಣಸಾರ್ಥಕ್ಯಂ ಜ್ಞೇಯಂ || 40/2 ||

ಶ್ರೀ ಹೆಚ್.ಎಸ್. :- ಅವತಾರಿಕೆ- ತಾನು ಹೇಳತಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಉಪಾಯವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದದ್ದಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಅರ್ಜುನಾ! ನಾನು ಹೇಳತಕ್ಕ ಉಪಾಯವು ಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲ. ಈ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಮಾನುಷದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ಅದನ್ನು ಆರಂಭಮಾಡಿ ಸತ್ತರೂ ಮಾಡಿದ್ದು ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ "ಆರಂಭಮಾತ್ರಂ ಇಚ್ಛಾ ವಾ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋ ನ ನಿಷ್ಕಲಾ" ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರವಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವನೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವವನಿಗೂ, ಸ್ವಲ್ಪ ಆರಂಭಮಾಡಿ ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದರೂ ಸಹ ಮಾಡಿದಷ್ಟಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯವು ಬಂದೇ ಬರುವುದು ಎಂದು ಭಾವ. ಮತ್ತೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ಆರಂಭಮಾಡಿ ಮಧ್ಯೆ ವಿಚ್ಛೇದಬಂದರೂ, ಕರ್ಮಪರಿತ್ಯಾಗ ನಿಮಿತ್ತಕವಾಗಿಯಾಗಲೀ ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ರತನಾಗಿ ಅನ್ಯಧರ್ಮಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗಲೀ ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೂ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮವು ಸ್ವಲ್ಪ ಅನುಷ್ಠಿತವಾದರೂ ಸಂಸಾರರೂಪವಾದ ಮಹದ್ಭಯದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೆ.

ವಿಶೇಷಃ- (1) ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಏಕೆ ವರ್ಣಿಸಬೇಕು? ಸುಮ್ಮನೆ ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸಬಾರದೇ? ಎಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ. ಕಸ್ತೂರಿಯಂಥಾ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವರ್ಣನೆಯಿಲ್ಲದೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಔಷಧಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸುವರ್ಣವನ್ನು ಒರೆ ಹಚ್ಚಿ ನೋಡಬೇಕು. ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮವು ಔಷಧದಂತೆ ಇರುವುದು. ಅದರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಅದನ್ನು ಕಷ್ಟವಾದರೂ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಸಾಹ ಬರುತ್ತೆ. 'ಇದು ಮುದುಕರನ್ನು ಯುವಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಔಷಧವೆಂದರೆ' ಎಷ್ಟು ಕಹಿಯಾದರೂ ಜನರು ಅದನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.

(2) ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆರು ಪ್ರಕಾರವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. (ಅ) ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ಫಲವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಂಗವಾದ ಕರ್ಮವು ವಿಧ್ಯುಕ್ತರೀತಿಯಿಂದ ಅನುಷ್ಠಿತವಾದರೆ ಅಭೀಷ್ಟಫಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು. ಸ್ವಲ್ಪ ಆರಂಭಮಾಡಿ ಧನವ್ಯಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವು ಸಂಪೂರ್ಣಿಯನ್ನು ಹೊಂದದಿದ್ದರೆ ನಿಷ್ಫಲವೇ. ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮವು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಕರವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಇಚ್ಛಾ ಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ, ಹಾಗೂ ಆರಬ್ಧವಾದ ಕರ್ಮವು ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದದೇ ನಿಂತುಹೋದರೂ, ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕೊಟ್ಟೇಕೊಡುವನು. (ಆ) ಸಂಕಲ್ಪಿತವಾದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವು ಅರ್ಥದಲ್ಲೇ ನಿಂತುಹೋದರೆ ಕರ್ಮಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡದೇ ಸಂಕಲ್ಪಭ್ರಂಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಅಂಥಾ ಅವಿವೇಕಿಯು ನರಕಭಾಗಿಯಾಗುವನೆಂದು ಪ್ರಮಿತವಾಗಿರುವುದು. ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಪರಿತ್ಯಾಗದಿಂದ ಇಂಥಾ ಪ್ರತ್ಯವಾಯ-ವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಯೋಗಭ್ರಷ್ಟನು ಉತ್ತಮಜನ್ಮವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪುನಃ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಹೇತುವಾದ ಶುದ್ಧಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ರತನಾಗುವನೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. (ಇ) 'ಪ್ರತ್ಯವಾಯೋ ನ ವಿದ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಭಾಗಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವೆಂದರೆ ವಿಘ್ನವೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುವದೆಂದು ಕೆಲವರು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವವರನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವೀಕ್ಷಿಸಿ ಅವರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾನೇ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ

ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡುವನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಪ್ರತ್ಯವಾಯವೆಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನವೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಮಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಪ್ರಮೇಯವು ಶ್ಲೋಕಾರೂಢವಾಗುವುದು. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ 'ನೇಹಾಭಿಕ್ರಮನಾಶೋಸ್ತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಆರಬ್ಬವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವು ವಿಘ್ನದಿಂದ ನಾಶಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. (ಈ) ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವು ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯದಾನಮಾಡಿ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡಂತೆಯೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಕಾಸಿಗೆ ತಕ್ಕ ಕಜ್ಜಾಯ. ಧನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗಡಿಯವನು ಕೊಡುವಂತೆ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಕ್ಷುಪ್ತವಾದ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅತಿಶಯವಾದ ಫಲವು ಬರಲಾರದು. ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಭಕ್ತತೀತಿಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮವನ್ನಾಚರಿಸುವವನು ಸ್ವಲ್ಪಮಾಡಿದರೂ ಅಪರಿಮಿತ ಫಲವೇ ಬರುವುದು. 'ಸ್ವಲ್ಪಮಪ್ಯಸ್ಯ ಧರ್ಮಸ್ಯ ತ್ರಾಯತೇ ಮಹತೋ ಭಯಾತ್' ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ. ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ ಸಂಸಾರಭಯದಿಂದ ಕಾಪಾಡಲಾರದು. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲವೇ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಯು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅದನ್ನೆಂದಿಗೂ ಮರೆಯದೇ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಕುರಿಕೋಳಿ ಮುಂತಾದ ದುರ್ಯೋನಿಗಳಿಗಾಗಲೀ ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥಗಳಿಗಾಗಲೀ ಪ್ರಾಯೇಣ ಗುರಿ ಮಾಡದೇ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷರೂಪವಾದ ಮಹಾಫಲವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟು ಸಂಸಾರಭಯದಿಂದಲೂ ಬಿಡಿಸಿ ಬಿಡುವನು. (ಉ) ಮತ್ತು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವು ಅನಿತ್ಯಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಆದರೆ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಿಂದ ಬರುವ ಮೋಕ್ಷರೂಪವಾದ ಫಲವು ನಿತ್ಯವಾದುದು. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಿದ ಕರ್ಮವೂ ಕೂಡ ಶಾಶ್ವತಫಲವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವುದು. ನಾಶಶಿರಸ್ಕವಾದ ಕರ್ಮವು ನಾಶರಹಿತವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವುದು. (ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಹದಿನೈದು ನಿಮಿಷ ಮಾಡಿದ. ಆ ಕರ್ಮವು ಸತ್ತಿತು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಫಲ ಯಾವಾಗಲೂ ಸವೆಯದ ಮುಕ್ತಿಯು).

(ಊ) ಇದೂ ಅಲ್ಲದೇ ಸ್ವಲ್ಪನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಭಕ್ತತುಷ್ಟನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅನಂತಮಡಿಮಾಡಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಫಲವನ್ನೂ ಕೊಡುವನು. ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇವಾನುಗುಣವಾದ ಫಲವೇ ಹೊರತು ಭಗವಂತನು ಅದನ್ನು ಅಧಿಕ ಮಾಡಿ ಫಲವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಕಾಮನಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕರ್ಮಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದಾಗಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಆತನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಆತನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು ಎಂದು ಶೃತಿಸ್ಮೃತಿಗಳು ಹೇಳುವುವು. ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮದ ವಚನವು.

ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವ ಭಗವಾನ್ ತತ್ಪ್ರತೋ ಭಾವಿತಾತ್ಮನಾಂ |

ವ್ರತಾಂತಮಖಿಲಂ ಕಾಲಂ ಸೇಚಯತ್ಯಮೃತೇನ ತು ||

ಜ್ಞಾತ್ವೈವ ಬಂಧಂ ಮರ್ತ್ಯೇನ ಭವಿತವ್ಯಂ ಸದೈವ ಹಿ |

ಪ್ರಾಪ್ತಯೇ ಸರ್ವಕಾಮಾನಾಂ ಸಂಸಾರಭಯಭೀರುಣಾಂ ||

ಅರ್ಥ:- ನಿಷ್ಕಾಮವಾದ ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ತನ್ನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಮಾಡಿ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಒಡನೆಯೇ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಅದನ್ನು ತಿಳಿದವನಾಗಿ, ತನ್ನ ಅಮೃತದವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವ್ರತಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗುವ ಪೂರ್ಣಕಾಲದಲ್ಲೂ ಅವರನ್ನು ತೋರಿಸುವನು. ಏತಕ್ಕಿಂತ ಮರ್ತ್ಯನಾದ ಮನುಷ್ಯನ ಬಂಧವು ದುರತಿಕ್ರಮವು. ಮತ್ತೂ ಸಂಸಾರಭಯದಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟ ಮಾನವರು ತನ್ನಿಂದ ಅಭೀಷ್ಟವಾದ (ಜ್ಞಾನಾದಿ) ಕಾಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಲಿ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಆರಾಧಕರಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವನು.

ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹೀಗಿರುವುದು.

“ಪ್ರವೃತ್ತಿಕಾಲಾದಾರಭ್ಯ ಆತ್ಮಲಾಭಾವಸಾನಿಕಂ ಯತ್ರಾವಕಾಶೋ ವಿಘ್ನಾನಾಂ ವಿದ್ಯತೇ ನ ಕದಾಚನ ||”

ಈ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಕರ್ಮಾರಂಭಕಾಲ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನ ದರ್ಶನವಾಗುವವರೆಗೂ ವಿಘ್ನಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ವಿಘ್ನಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕತ್ತರಿಸಿ ಬಿಡುವನೆಂದು ಭಾವವು. || 40 ||

ಶ್ಲೋಕಃ ವ್ಯವಸಾಯಾತ್ಮಿಕಾ ಬುದ್ಧಿರೇಕೇಹ ಕುರುನಂದನ |

ಬಹುಶಾಖಾಹ್ಯನಂತಾಶ್ಚ ಬುದ್ಧಯೋಽವ್ಯವಸಾಯಿನಾಮ್ || 41/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಚಂದ್ರಿಕೆ. ವ್ಯವಸಾಯಾತ್ಮಿಕಾ, ಬುದ್ಧಿಃ, ಏಕಾ, ಇಹ, ಕುರುನಂದನ, ಬಹುಶಾಖಾಃ, ಹಿ, ಅನಂತಾಃ, ಚ, ಬುದ್ಧಯಃ, ಅವ್ಯವಸಾಯಿನಾಮ್ ||

ಕುರುನಂದನ= ಎಲೈಕುರುಕುಲೋತ್ಪನ್ನನಾದ ಅರ್ಜುನನೇ!, ವ್ಯವಸಾಯಾತ್ಮಿಕಾ= ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ, ಬುದ್ಧಿ= ಬುದ್ಧ್ಯತೇ ಅನಯಾ ಇತಿ= ವಾಕ್ಯವು, ಇಹ= ಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಏಕಾಹಿ= ಒಂದೇ ವಿಧವಾದುದು, ಅದ್ಯವಸಾಯಿನಾಮ್= ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನರಹಿತರಾದವರ, ಬುದ್ಧಯಃ= ಜ್ಞಾನಜನಕವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳು, ಚ=ಮತ್ತು, ಅನಂತಾಃ= ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದವುಗಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ವೇದದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ, ಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಆಗಲೀ, ಒಂದೇ ವಿಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನರಹಿತರಾದ ದುರ್ವಾದಿಗಳ ಅಪ್ರಮಾಣಗಳಾದ ವಾಕ್ಯಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದವುಗಳಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ನಾನು (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು) ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳು. (ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವವು) ಆದುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಅನೇಕವಾಕ್ಯಗಳು (ಅನೇಕ ಮತಗಳು) ಇರಲಾಗಿ ನೀನು (ಕೃಷ್ಣನು) ಹೇಳಿದವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೇ ಕೇಳಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸಮಾಡಿ ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯೇ ಆಚರಿಸೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ ಹೊಂದುವುದೆಂದು ಯೋಚಿಸಬೇಡ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: -- ನನು ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವಿಷಯಾ ವಾಚೋಽನ್ಯೋನ್ಯವಿರುದ್ಧಾ ಬಹ್ವಯೋ ಮತಭೇದೇನ ಸಂತಿ ಅತಃ ಕಥಂ ಏಕತ್ರ ತ್ವದೀಯಾಯಾಮೇವ ಉಪಾಯವಿಷಯವಾಚಿ ನಿಷ್ಪಾಶಬ್ಧಿತಂ ವಿಶ್ವಾಸಂ ಕರೋಮೀತ್ಯತ ಆಹ|| ವ್ಯವಸಾಯೇತಿ ವ್ಯವಸಾಯಾತ್ಮಿಕಾ ಪ್ರಮಾಣನಿರ್ಣೇತಾರ್ಥನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಿಕಾ ನಿಶ್ಚಯಜನಿಕಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಕರಣವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾವಾಕ್| ಏಕೈವ ಏಕೋಪಾಯವಿಷಯೈವ ಇಹ ಲೋಕೇ ವೇದೇ ಚ| ನ ತತ್ರ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಸ್ತಿ ಸ ಏವ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಹೇತುಃ| ಅವ್ಯವಸಾಯಿನಾಂ ಪ್ರಮಾಣನಿರ್ಣೇತಾರ್ಥನಿಶ್ಚಯಹೀನಾನಾಂ ಬುದ್ಧಯಃ ಉಪಾಯವಿಷಯಾಃ ವಾಚಃ ಬಹುಶಾಖಾಃ ಬಹುಮುಖಾಃ ವಿರುದ್ಧನಾನಾರ್ಥವಿಷಯಾಃ ಅನಂತಾಶ್ಚ ತಥಾ ಚ ಕಥಂ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮತವಿವಾದೇನ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕೇಽರ್ಥೇ ಅವಿಶ್ವಾಸಃ| ಮಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋಪಾಯಸ್ತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಇತಿ ತತ್ರ ತತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ|| 41/2 ||

ಶ್ರೀ ಹೆಚ್. ಎಸ್|| ಅವತಾರಿಕೆ:- ಇದರ ಮೇಲೆ ಶಂಕೆ. ಹೇ ಕೃಷ್ಣಾ ನೀನೇನೋ ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವೆ. ಆದರೆ ಇದುವರೆವಿಗೂ ಗೌತಮ, ಕಪಿಲ, ಕಣಾದ, ಪತಂಜಲಿ, ಪಶುಪತ್ಯಾದಿಗಳು ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲಾ ಅವರು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಒಬ್ಬರೊಡನೊಬ್ಬರು ಬಡಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇಂಥಾ ನೀನು ಹೇಳತಕ್ಕ ಉಪಾಯವೇ ಪರಮ ಸಮೀಚೀನ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಅರ್ಥ:- ಎಲೈ ಕುರುನಂದನನೇ! ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಥಾರ್ಥನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸತಕ್ಕ (ಬುದ್ಧಿಃ ಬುದ್ಧ್ಯತೇ ಅನಯಾ ಇತಿ ಬುದ್ಧಿಃ) ವಾಕ್ಯವು ಎಂದರೆ ಮತವು ಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ ವೇದದಲ್ಲೂ ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ. ಒಂದೇ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೆ. ಮತ್ತೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವೇ ಆಗಿದೆ. ತತ್ವನಿಶ್ಚಯ ರಹಿತರ ಮತಗಳು ಬಹುಮುಖವಾಗಿವೆ ಎಂದರೆ ವಿರುದ್ಧನಾನಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿವೆ. ಮತ್ತೂ ಅಸಂಖ್ಯಾತಗಳಾಗಿವೆ.

ವಿಶೇಷ:- ಅ) 'ಏಕೇಹ' ಎಂದರೆ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಜತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು ಒಂದೇ ಮತವೆಂದರ್ಥ. ಉದಾಃ 4+4=8 ಎಂಬುದು ಒಂದೇ ನಿಜ ಮತ. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವ ಮತಗಳು 4+4=9, 4+4=10 ಎಂಬಂತೆ ಹೀಗೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗಿವೆ. ಇದರಿಂದ 'ಅನೇಕಮಾರ್ಗದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಉಪಾಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತೆ. ಒಂದು ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ರಸ್ತೆ ಇರಬಹುದು. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನೆಗಳು ಹಾಗೆ ಅನೇಕವಾಗಿಲ್ಲ ಆ ನಿಜಸಾಧನೆಯು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು ಒಂದೇ ಮತ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಾವ.

ಆ) ಆವೊಂದು ಮತವು ಯಾವುದೆಂದರೆ:- 'ಇಹ' ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ. ಆ ನಿಜತತ್ವವು ಇಹ=ವೇದದಲ್ಲೂ ಮತ್ತೂ ಪೌರುಷೇಯ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ 'ಏಕಾ= ಒಂದೇ ಆಗಿ ಇದೆ. ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರೋಕ್ತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜಮತವು ಯಾವುದೆಂದು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವು ಸಿಕ್ಕಿದಂತಾಯ್ತು. ವೇದ ಮತ್ತು ಸಕಲ ಪೌರುಷೇಯ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಒಂದೇ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಒಂದೇ ಶಾಸ್ತ್ರವು. ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ನಿಜತತ್ವ ತಿಳಿಯುತ್ತೆ. ಎಂದರೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ವೇದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ದುರ್ಬಲವಾದ ಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ

ಅರ್ಥಮಾಡಿ ನಿಜ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವೇದವಿರುದ್ಧ ಪೌರುಷೇಯ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದಾಯ್ತು. ಇ) ಅಲ್ಲದೇ 'ವ್ಯವಸಾಯಾತ್ಮಿಕಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಏಕೇಹ' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಎಂದರೆ 'ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡಿ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸಾಯವೆಂದು ಹೆಸರು. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರೋಕ್ತ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವೇದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿದರೆ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವು ಒಂದೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತೆ ಎಂದಾಯ್ತು.

ಈ) 'ಏಕೇಹ' ಎಂದರೆ 'ಪ್ರಧಾನ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಣಿ' ಎಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಿಕ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತೆ. ಅದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಮಾಡಿ ಅವನಿಗೋಸ್ಕರ ವೇದೋಕ್ತಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬೋಧಿಸುವುದೇ ನಿಜಮತವು ಎಂದು ಲಬ್ಧವಾಗುತ್ತೆ.

ಉ) ಮತ್ತು ನಿಜಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವು ವೇದದಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲೂ ಒಂದೇ ಆಗಬೇಕಾದರೆ ವೇದವು ಅನಾದಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ ಮತವು ಅನಾದಿ ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಬದಲಾವಣೆಯಿಲ್ಲದೇ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತೆ.

ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದೇನಾಯಿತೆಂದರೆ, ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಮತಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿದ್ದರೂ, ನಿಜಮತವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯಗಳುಂಟು. ನಿಜಮತವು (1) ವೇದಸಂಮತವಾಗಿದೆ. (2) ಅನಾದಿ ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗದೇ ಬಂದಿದೆ. (3) ವೇದೋಕ್ತ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕರ್ಮಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ. (4) ಯುಕ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರವಾದ ವೇದಾಂತಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವ ಮತಗಳಾದರೂ (1) ವೇದವಿರುದ್ಧವಾಗಿವೆ. (2) ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯ ದಿಂದ ಬರದೇ ವಿಚಾರಹೀನರಾದ ಪುರುಷರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು ಸಂಪ್ರದಾಯಹೀನವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. (3) ವೇದೋಕ್ತ ಪ್ರಧಾನನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯದೇವತಾ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಚಾರವಿಷಯಕವಾಗಿವೆ. (4) ಯುಕ್ತಿವಿನ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೇ ಸ್ವಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತ ಮಾತುಗಳಾಗಿವೆ.

ಊ) ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಮೂರು ದೋಷಗಳು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮತಗಳಲ್ಲಿವೆಯೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ಬಹುಶಾಖಾಃ ಹಿ ಅನಂತಾಶ್ಚ ಬುದ್ಧಯೋಽವ್ಯವಸಾಯಿನಾಂ' ಎಂದು ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. (1) ಆ ಮತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರು ಅವ್ಯವಸಾಯಿಗಳು. ವಾದರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ತತ್ವನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಲ್ಲ. ಏವಂ ಚ ಅಸರ್ವಜ್ಞರಿಂದಲೂ, ಭ್ರಾಂತರಿಂದಲೂ, ಮತ್ತು ವಿಚಾರಮಾಡದವರಿಂದ ಆ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಮತಗಳು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. (2) ಮತ್ತು 'ಬಹುಶಾಖಾಃ' ಎಂದರೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಮರದ ಒಂದು ಕೊಂಬೆಯು ಒಂದು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕೊಂಬೆ ಇನ್ನೊಂದು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೆ. ಪರಸ್ಪರ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾತು ಮಧ್ಯೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತು. ಹೀಗೆ ಆ ಮತಗಳು ವ್ಯಾಹತಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ.

ಅಥವಾ ಬಹುಶಾಖಾಃ = ಒಂದೊಂದು ಮತವೂ ಒಂದೊಂದು ಶಾಖೆಯನ್ನು (ಋಗ್ವೇದ ಯಜುರ್ವೇದ ಅಥರ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು) ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ಇತರ ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ನೋಡದೇ ಎಷ್ಟೋವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನೇ ಕೊಡಲಾರವು. ಮತ್ತು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಇತರ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ ಇತರ ಶಾಖೆಗಳಿಗೂ ವಿರುದ್ಧ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವು ಅನಂತಾಃ ಎಂದರೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗಿವೆ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನೂ ತನ್ನ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಒಂದು ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವನು. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಮತಗಳು ಏರ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಹೇಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ ಅನಂತಾಃ = ಅಂತ ಎಂದರೆ ನಿರ್ಣಯ. ನಿರ್ಣಯ ರಹಿತವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಎಂದರೆ ಇತರ ಮತಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸುಳ್ಳೆಂದು ಸಕಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಇದೇ ಸಮೀಚೀನ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾದ ನಾನು ಯಾವನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಹೇಳುವೆನೋ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

II) 'ಹಿ' ಎಂದರೆ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸನ್ನತವು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಒಂದೇ, ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಕದಲದೇ, ವೇದಕ್ಕೆನುಗುಣವಾಗಿ, ಯುಕ್ತಿ ಅವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ಪರಬ್ರಹ್ಮಸಂಬಂಧವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ, ಸರ್ವವಿಷಯಕ್ಕೂ ಉತ್ತರ ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿ, ಇತರ ಮತಗಳೆಲ್ಲಾ ಇಂಥಾಕಾರಣದಿಂದ ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಮೆರೆಯುತ್ತಿವೆ ಎಂಬ ವಿಷಯವೂ; ದುರ್ಮತಗಳು ಅಸಂಖ್ಯಾತಗಳು, ಅಸರ್ವಜ್ಞಪ್ರಣೀತಗಳು, ವೇದವಿರುದ್ಧ, ಸಂಪ್ರದಾಯವಿರುದ್ಧ, ಸರ್ವಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಉತ್ತರಕೊಡಲಾರವು, ಅಂತರಂಗ ವ್ಯಾಹತಿಗಳಿಂದ ಗ್ರಸ್ತ, ಇತರ ಮತಗಳು ಸುಳ್ಳು ತಾವೇ ನಿಜ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಾದಿ ಪ್ರಮಾಣರಹಿತವಾಗಿವೆ ಎಂಬ ವಿಷಯವೂ; ವೇದಾಂತ ಸೂತ್ರಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವು ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಅನಂತ ಮತಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವುದು ನಮಗೆ

ಅನುಭವಿಸಿದ್ದ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದೇ ಆ ಪೂರ್ವೋಕ್ತನಿಜ ಮತವು ಎಂದಾಯಿತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾಮವಾಗಿ ವೇದೋಕ್ತ ಸ್ವಧರ್ಮಾರಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಮತವು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಯುಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾಗಿವೆ ಎಂದು 13ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲೂ, ಅನಾದಿ ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಬಂದದ್ದು ಎಂದು 4ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲೂ, ಸರ್ವವೇದಸಮ್ಮತವೆಂದು 15ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ತಾನು ಸರ್ವಜ್ಞನು ಸರ್ವವಿಷಯಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟು ತಾನು ಹೇಳಿದ್ದೇ ಸರಿಯಾದ ದಾರಿಯೆಂದು ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವಿಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸತಕ್ಕ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಗೀತಾರೂಪವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಲ್ಲ. ಅವನು ಹೇಳಿದ್ದೇ ನಿಷ್ಕಂಟಕ ಮಾರ್ಗ. ಬಾಕಿ ಎಲ್ಲವೂ ದುರ್ಮಾರ್ಗವೆಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕಃ : ಯಾಮಿಮಾಂ ಪುಷ್ಟಿತಾಂ ವಾಚಂ ಪ್ರವದಂತ್ಯವಿಪಶ್ಚಿತಃ |
 ವೇದವಾದರತಾಃ ಪಾರ್ಥ ನಾನ್ಯದಸ್ತೀತಿವಾದಿನಃ || 42/2 ||
 ಕಾಮಾತ್ಮಾನಃ ಸ್ವರ್ಗಪರಾ ಜನ್ಮಕರ್ಮಫಲಪ್ರದಾಂ |
 ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಬಹುಲಾಂ ಭೋಗೈಶ್ಚರ್ಯಗತಿಂ ಪ್ರತಿ || 43/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಚಂದ್ರಿಕೆ: ಯಾಂ, ಇಮಾಂ, ಪುಷ್ಟಿತಾಂ, ವಾಚಂ, ಪ್ರವದಂತಿ, ಅವಿಪಶ್ಚಿತಃ, ವೇದವಾದರತಾಃ, ಪಾರ್ಥ, ನ, ಅನ್ಯತ್, ಅಸ್ತಿ, ಇತಿ, ವಾದಿನಃ || 42 ||

ಕಾಮಾತ್ಮಾನಃ, ಸ್ವರ್ಗಪರಾಃ, ಜನ್ಮಕರ್ಮಫಲಪ್ರದಾಂ, ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಬಹುಲಾಂ, ಭೋಗೈಶ್ಚರ್ಯಗತಿಂ, ಪ್ರತಿ || 43 ||
 ಹೇ ಪಾರ್ಥ = ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ!, ಅವಿಪಶ್ಚಿತಃ = ಪಂಡಿತರಲ್ಲದವರು, ವೇದವಾದರತಾಃ = ವೇದಗಳ ಮೇಲೆ ತೋರುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತರಾದ, ಅನ್ಯತ್, ನ, ಅಸ್ತಿ ಇತಿ ವಾದಿನಃ = ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ಮೋಕ್ಷಾದಿಫಲಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ, ಕಾಮಾತ್ಮಾನಃ = ಕಾಮ್ಯವಾದ ಫಲದಲ್ಲಿ ಯೇ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಸ್ವರ್ಗಪರಾಃ = ಸ್ವರ್ಗವೇ ಉತ್ತಮ ಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಜನರು; ಜನ್ಮಕರ್ಮಫಲಪ್ರದಾಂ = ಜನ್ಮರೂಪವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ; ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಬಹುಲಾಂ = ವಿಶೇಷವಾದ ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ; ಯಾಮಿಮಾಂ ಪುಷ್ಟಿತಾಂ = ಪುಷ್ಟಿಸ್ಥಾನೀಯಗಳಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ; ವಾಚಂ = ವೇದವಾಕ್ಯವನ್ನು; ಭೋಗೈಶ್ಚರ್ಯಗತಿಂ ಪ್ರತಿ = ಭೋಗವು ಮತ್ತು ಐಶ್ವರ್ಯವು ಇವುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು; ಪ್ರವದಂತಿ = ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕಃ : ಭೋಗೈಶ್ಚರ್ಯಪ್ರಸಕ್ತಾನಾಂ ತಯಾಪಹೃತಚೇತಸಾಂ |
 ವ್ಯವಸಾಯಾತ್ಮಿಕಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಮಾಧೌ ನ ವಿಧೀಯತೇ || 44/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ :- ಪದಚ್ಛೇದ :- ಭೋಗೈಶ್ಚರ್ಯಪ್ರಸಕ್ತಾನಾಂ, ತಯಾ, ಅಪಹೃತಚೇತಸಾಂ, ವ್ಯವಸಾಯಾತ್ಮಿಕಾ, ಬುದ್ಧಿಃ, ಸಮಾಧೌ, ನ, ವಿಧೀಯತೇ ||

ತಯಾ = ಪುಷ್ಟಿಸ್ಥಾನೀಯಗಳಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಈ ವೇದವಾಕ್ಯದಿಂದ; ಅಪಹೃತಚೇತಸಾಂ = ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಭೋಗೈಶ್ಚರ್ಯಪ್ರಸಕ್ತಾನಾಂ = ಭೋಗವು ಐಶ್ವರ್ಯವು ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತವಾದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳ ಜನರ; ವ್ಯವಸಾಯಾತ್ಮಿಕಾ = ತತ್ಸನ್ನಿಶ್ಚಯರೂಪವಾದ; ಬುದ್ಧಿಃ = ಜ್ಞಾನವು; ಸಮಾಧೌ = ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಡೋಣವೆಂಬ ಧ್ಯಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿ; ನ ವಿಧೀಯತೇ = ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: :- ನನ್ನವೈದಿಕಮತಾನಾಮಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವೇನ ತತ್ರಾವಿಶ್ವಾಸೇಽಪಿ ವೈದಿಕೇಷ್ಟಪಿ ಕೇಚಿತ್ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸ್ವರ್ಗಫಲಾನೈವಾಹುಃ | ತ್ವಯಾ ತು ಕಾಮ್ಯಾರ್ಥಾನೈವ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಾನಿ, ನಿಷ್ಕಾಮಾನೀಶ್ವರಾರ್ಪಣಬುದ್ಧ್ಯಾ ಅನುಷ್ಠಿತಾನಿ ತು ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಾನೀತ್ಯಭಿಪ್ರೇಯತೇ | ತಥಾ ಚ ಕಥಂ ತ್ವದ್ವಚನೇ ನಿಷ್ಠಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಸ್ತೇಷಾಂ ವೈದಿಕಾಭಾಸತಾಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ನಿಂದಾಮಾಹ || ಯಾಮಿತ್ಯಾದಿ ತ್ರಯೇಣ ||
 ವೇದವಾದರತಾಃ ವೇದೈರ್ಯದಾಪಾತತ ಉಚ್ಯತೇ ಕರ್ಮಾದಿ ತತ್ರೈವ ರತಾಃ | ವೇದೋಕ್ತ ವಿಷ್ಣುಮಹಿಮವಿವಾದಪೂರ್ವಕಂ ವೇದಪಾಠಕಾ ವಾ ನಿರರ್ಥಕವೇದಪಾಠಕಾ ವಾ | ಅತ ಏವಾವಿಪಶ್ಚಿತಃ | ವೇದ- ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಾಪರಿಜ್ಞಾನಿನಃ | ಅನ್ಯನ್ಮೋಕ್ಷಾದ್ಯಿಫಲಂ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ವಾ ನಾಸ್ತೀತಿ ವಾದಿನಃ ಕಾಮಾತ್ಮಾನಃ

ಕಾಮ್ಯಫಲಮನಸ್ಯಾಃ ಭೋಗಚಿತ್ತಾ ಇತಿ ವಾ| ಸ್ವರ್ಗಪರಾಃ ಸ್ವರ್ಗತಾತ್ಪರ್ಯಕಾಃ ಸ್ವರ್ಗಮೇವ ಪರಮಪುಮರ್ಥಂ ಮನ್ಯಮಾನಾ ಇತಿ ಯಾವತ್| ಜನ್ಮ ಚ ಕರ್ಮ ಚ ತತ್ಫಲಂ ಚ ಪ್ರದದಾತೀತಿ ತಥಾವಿಧಾಂ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಬಹುಲಾಂ ಬಹುಕರ್ಮವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪಾದಿಕಾಂ ಯಾಮಿಮಾಂ ವಾಚಂ ಪುಷ್ಪಿತಾಂ ಸಂಜಾತಪುಷ್ಪಾಂ ಮೋಕ್ಷಫಲಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಪುಷ್ಪಸ್ಥಾನೀಯಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಕಾಂ ಭೋಗೈಶ್ಚರ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರವದಂತಿ| ತಯಾ ವಾಚಾಽಪಹೃತಚೇತಸಾಂ ಭೋಗೈಶ್ಚರ್ಯೋರಾಸಕ್ತಚಿತ್ತಾನಾಂ ವ್ಯವಸಾಯಾತ್ಮಿಕಾ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಮಾಣನಿರ್ಣೇತಾರ್ಥನಿಶ್ಚಯರೂಪಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಮಾಧೌ ಭಗವತಿ ಮನಃಸಮಾಧಾನಾರ್ಥಂ ನ ವಿಧೀಯತೇ| ತಸ್ಯೈವ ಪರಮಪುಮರ್ಥಹೇತುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ| ಯದ್ವಾ ಅವ್ಯವಸಾಯಬುದ್ಧಿಃ ಕೇನ ಕಾರಣೇನ ಭವತಿ ಯತ್ಪರಿತ್ಯಾಗಾತ್ನಾ ಬುದ್ಧಿರ್ನ ಭವತಿ ಇತ್ಯತೋಽವ್ಯವಸಾಯಬುದ್ಧೇಃ ಕಾರಣಮಾಹ || ಯಾಮಿತಿ|| ಯೋಜನಾ ತು ಪೂರ್ವವದೇವ| ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯ- ವಿಷಯೀಭೂತಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಯೋಃ ಅಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಾರ್ಥಮಾದಾಯ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ- ಫಲಕಾ ವೇದಾ ಇತಿ ವಾದಿನಾಂ ಭೋಗೈಶ್ಚರ್ಯಸಕ್ತಾನಾಂ ಅಸದ್ವಾದಿನಾಂ ವಾಕ್ಯಾನ್ಯವ್ಯವಸಾಯಬುದ್ಧಿಕಾರಣಮ್| ತತ್ತ್ವಾಗೇ ಚ ಸಾ ಬುದ್ಧಿರ್ನ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ| ಅತ್ರ ಪಕ್ಷೇ ಸಮಾಧಾವಿತ್ಯಸ್ಯ ತತ್ವವಿಷಯತಯಾ ದಾರ್ಥ್ಯಾರ್ಥಮಿ- ತ್ಯರ್ಥಃ| ತಸ್ಯೈವ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಹೇತುತ್ವಾದಿತಿ|| 42||43||44||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ:- ಸರಿಯಾಗಿ ವೇದಾರ್ಥವಿಚಾರಮಾಡದ ಅಸರ್ವಜ್ಞರು ನಾನಾಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದನು. ಅವರು ಹೇಗೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ, ಅವರು ಎಂಥವರು ಮತ್ತು ಅವರ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರು ಹೇಳುವಂತೆ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿದರೆ ಬಾಧಕವೇನು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. (42 ರಿಂದ-44ನೇ ಪದ್ಯದವರೆಗೆ)

ಎಲೈ ಪಾರ್ಥನೇ! ಅಜ್ಞರಾದ, ವೇದದಲ್ಲಿ ಆಪಾತತಃ ಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತರಾದ, “ಯಾವತ್ತೂ ವೇದವು ಪುಷ್ಪಸದೃಶವಾದ ಅಲ್ಪ ಅಸ್ಥಿರ ಸುಖವುಳ್ಳ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಫಲಕವಾದ ಪುನರ್ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳುವ, ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಲೌಕಿಕಸುಖಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಮೋಕ್ಷಸುಖವು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ, ಕಾಮಾತ್ಮಾನಃ= ಕಾಮ್ಯಫಲದಲ್ಲೇ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ, ಸ್ವರ್ಗವೇ ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಜನರು, ವೇದವು ಭೋಗ ಮತ್ತು ಐಶ್ವರ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥಾ ವೇದದ ಆಪಾತಾರ್ಥದಿಂದಲೇ ಮೋಹಿತವಾದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳ ಜನರಿಗೆ ಮನಃಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ನಿರ್ಣೀತವಾದ ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷ:- 1 (ಅ) ಈ ಮೂರುಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳುಮಾತುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವವರ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ. ಅವರು ಅವಿಪಶ್ಚಿತ್ತಃ=ಪಾಂಡಿತ್ಯಹೀನರು. ವಿರುದ್ಧಪಾಂಡಿತ್ಯವುಳ್ಳವರು ಎಂದರೆ ದಡ್ಡರು. ವೇದವಾದರತಾಃ= ವೇದದ ಆಪಾತಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿವುಳ್ಳವರು ಎಂದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿಚಾರಹೀನರು. ಯುಕ್ತಿಸಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿದವರಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. ಮತ್ತು ಕಾಮಾತ್ಮಾನಃ=ಗೂಢವಾದ ಧನ ಕೀರ್ತಿ ದಾರಾಪತ್ಯಾದಿ ಆಶೆಯುಳ್ಳವರು. (ಆ) ಅವರು ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ವರ್ಣಿಸುವರೆಂದರೆ:- ಸ್ವರ್ಗಪರಾಃ, ನಾನ್ಯದಸ್ತೀತಿ ವಾದಿನಃ= ಸ್ವರ್ಗವೇ ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಅದೇ ಮೋಕ್ಷ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದದ್ದು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಅದರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಾಗಿಯೂ, ಉತ್ತಮ ಭೋಗೈಶ್ಚರ್ಯಗಳ ಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿಯೂ ನಾನು ಇಷ್ಟ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಧವಿಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಇದೇ ಮುಂತಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವರು. ಇವರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿದರೆ ಏನಾಗುತ್ತದೆಂದರೆ, ‘ಜನ್ಮಕರ್ಮಫಲಪ್ರದಾಂ’ ‘ವ್ಯವಸಾಯಾತ್ಮಿಕಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಮಾಧೌ ನ ವಿಧೀಯತೇ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವರುಗಳ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಹಾಗೆ ನಡೆದರೆ ಬುದ್ಧಿಕೆಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತೆ. ಮನಸ್ಸು ವಿಷಯಾಸಕ್ತವಾಗಿ ಕುಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ರತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತೆ ಅದರಿಂದ ಪುನಃ ಪುನಃ ಜನನ ಮರಣಗಳುಂಟಾಗುತ್ತೆ. ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಅಂಥವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ದೇವರ ಮಾತೆತ್ತಿದರೆ ‘ಓಹೋ! ಇವನೊಬ್ಬ ಹೊರಟ, ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಮೆಟ್ಟು ಬಾಕಿ’ ಎಂದು ಹೀಯಾಳಿಸಿ ನಷ್ಟರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ ತ್ರೈಗುಣ್ಯವಿಷಯಾ ವೇದಾ ನಿಶ್ಚೈಗುಣ್ಯೋ ಭವಾಜುನಃ|

ನಿದ್ವಂದ್ವೋ ನಿತ್ಯಸತ್ವಸ್ಥೋ ನಿಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಆತ್ಮವಾನ್ || 45/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ :- ಪದಚ್ಛೇದಃ- ತೈಗುಣ್ಯವಿಷಯಾಃ, ವೇದಾಃ, ನಿಸ್ತ್ಯೈಗುಣ್ಯಾಃ, ಭವ, ಅರ್ಜುನ, ನಿರ್ದ್ವಂದ್ವಃ, ನಿತ್ಯಸತ್ತ್ವಃ, ನಿಯೋಗೇಗ್ಕ್ಷೇಮಃ, ಆತ್ಮವಾನ್||

ಅರ್ಜುನ= ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ವೇದಾಃ=ವೇದಗಳು; ತೈಗುಣ್ಯವಿಷಯಾಃ (ಸಂತಃ) =ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣ ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಫಲವೆಂದು ಆಪಾತತಃ(ಮೇಲೆ ತೋರುವಂತೆ) ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವುಗಳಾಗಿ; (ಪ್ರತೀಯಂತೇ)=ತೋರುತ್ತದೆ; ತ್ವಂ=ನೀನು; ನಿಸ್ತ್ಯೈಗುಣ್ಯಾಃ ಭವ= ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಿಂದ ನಿವೃತ್ತನಾಗು (ನಶ್ವರವಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಫಲಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಬೇಡ) ;ನಿರ್ದ್ವಂದ್ವ ಭವ= ಸುಖದುಃಖ ರೂಪಗಳಾದ ದ್ವಂದ್ವಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾಗು; ನಿತ್ಯಸತ್ತ್ವಃ= (ನಿತ್ಯಂ ಸತ್ತ್ವೇ ಸ್ಥಿತಃ) ಭವ= ನಿರಂತರವೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿದ್ದವನಾಗಿ ಸರ್ವದಾ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಸ್ಮರಿಸುವವನಾಗು; ನಿಯೋಗೇಗ್ಕ್ಷೇಮಃಭವ= ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದೆಂಬ ಯೋಗದಿಂದಲೂ, ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಎಂಬ ಕ್ಷೇಮದಿಂದಲೂ ರಹಿತನಾಗು; ಆತ್ಮವಾನ್ ಭವ= ಪ್ರಮಾದವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಡ.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ವೇದದಿಂದ ಆಪಾತತಃ ತೋರುವ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳೇ ಫಲವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈಶ್ವರನು ಇಲ್ಲ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಯಾವಾಗಲೂ ನಶ್ವರವಾದ ಸ್ತ್ರೀ, ಪುತ್ರಧನಾದಿಗಳನ್ನೇ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾ ಅವುಗಳಿಗೋಸ್ಕರವೇ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಅಜ್ಞಾಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಪಾದವು ಆಗದೇ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದದೇ ಪುನಃ ಪುನಃ ಜನನಮರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ದುಃಖವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ “ಜ್ಯೋತಿಷ್ಣೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಣೋಮ ಯಾಗದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ತೋರಿದರೂ ಈ ವೇದಕ್ಕೆ ನಶ್ವರವಾದ ಸ್ವರ್ಗವೇ ಫಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ. “ಯನ್ನ ದುಃಖೇನ ಸಂಭಿನ್ನಂ ನ ಚ ಗ್ರಸ್ತಮನಂತರಂ| ಅಭಿಲಾಷೋಪನೀತಂ ಚ ಸುಖಂ ಸ್ವರ್ಗಪದಾಸ್ವದಂ|” ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಸ್ವರ್ಗಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖನಾಶಪೂರ್ವಕವಾದ ನಿತ್ಯಸುಖಸ್ವರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವೇ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಫಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ನೀನು ನಶ್ವರವಾದ ಇಂದ್ರಲೋಕರೂಪವಾದ ಈ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸದೇ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿ ಸುಖವನ್ನು ದುಃಖದಂತೆ ಹೇಯವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಸರ್ವದಾ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟು , ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನನ್ನ (ಪರಮಾತ್ಮನ) ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವವರ ಯೋಗೇಗ್ಕ್ಷೇಮ ವನ್ನು ನಾನು (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು) ವಹಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯರು ಯತ್ನಮಾಡದೆ, ಅಪ್ರಮತ್ತರಾಗಿ, ಕಾಲವನ್ನು ವ್ಯರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೇ, ಸರ್ವದಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು. ಅನನ್ಯಾಶ್ಚಿಂತಯಂತೋ ಮಾಂ ಯೇ ಜನಾಃ ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ| ತೇಷಾಂ ನಿತ್ಯಾಭಿಯುಕ್ತಾನಾಂ ಯೋಗೇಗ್ಕ್ಷೇಮಂ ವಹಾಮ್ಯಹಂ||

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ :- “ಏವಂ ಯೋಗೇ ತ್ವಿಮಾಂ ಶೃಣ್ವಿ”ತಿ ಯೋಗೋಕ್ತಿಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ತತ್ರಾದರಜನನಾಯ ಸಾರ್ಥಶ್ಲೋಕೇನ ತಂ ಪ್ರಶಸ್ಯ ಸ್ವೋಕ್ತೌ ನಿಷ್ಪಾಭಾವೇ ಕಾರಣೀಭೂತಮತಾಂತರವಿಧಾನಂ ಚ ಶ್ಲೋಕತ್ರಯೇಣ ತನ್ನಿಂದೋಕ್ತ್ಯಾ ನಿರಸ್ಯೇದಾನೀಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಂ ಯೋಗಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನಾಹ || ತೈಗುಣ್ಯೇತ್ಯಾದಿನಾ ಆಷಷ್ಠಾಧ್ಯಾಯಸಮಾಪ್ತಿ || “ಬಹೂನಿ ಮೇ ವ್ಯತೀತಾನಿ” ಇತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕತ್ವೇನಾಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ | ತ್ರಯಾಣಾಂ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸಾಮಿದಂ ತೈಗುಣ್ಯಮ್| ತ್ರಿಗುಣಸಂಬಂಧಿ, ‘ಸಂಬಂಧಾರ್ಥೇ ವಿಚಿತ್ರಾ ಹಿ ತದ್ವಿಧಿಗತಿರಿ’ತಿ ವಚನಾತ್ ಷಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಯಃ| ತ್ರಿಗುಣಜನ್ಯಂ ಯತ್ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ತದ್ವಿಷಯಾಃ ಆಪಾತತಃ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಕರ್ಮಾದಿಪ್ರತಿಪಾದಕಃ ಪ್ರತೀಯಂತೇ ವೇದಾಃ| ‘ವಾದೋ ವಿಷಯಕತ್ವಂ ಚ ಮುಖತೋ ವಚನಂ ತಥೇ’ತ್ಯುಕ್ತೇಃ| ಹೇ ಅರ್ಜುನ, ತ್ವಂ ತು ನಿಸ್ತ್ಯೈಗುಣ್ಯಾತ್ ತ್ರಿಗುಣಸಂಬಂಧಿಸ್ವರ್ಗಾದಿತೋ ನಿಸ್ತ್ಯೈಗುಣ್ಯಃ| ತೈಗುಣ್ಯಬುದ್ಧಿತೋ ನಿರ್ಗತೋ ಭವ| ಆಪಾತತಃ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥೇ ಭ್ರಾಂತಿಂ ಮಾ ಕಾರ್ಷೀರಿತ್ಯರ್ಥಃ| ಯದ್ವಾ ತೈಗುಣ್ಯಂ ತ್ರಿಗುಣಸಂಬಂಧಿ ಸ್ವರ್ಗಾದ್ಯಸ್ಥಿರಫಲಂ ಸಂಸಾರಬಂಧನಂ ವಾ| ತದೇವ ವಿಷಂ ತೈಗುಣ್ಯವಿಷಂ ಯಾಪಯಂತಿ ಅಪಗಮಯಂತೀತಿ ತೈಗುಣ್ಯವಿಷಯಾಃ| “ಯಾತೇರಂತರ್ಣಿತಣ್ಯರ್ಥಾದತೋನುಪಸರ್ಗೇ ಕ” ಇತಿ ಕಃ| ನಿತ್ಯಪುಮರ್ಥಹೇತು ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪ-ವಿಷಯಾ ಇತಿ ಯಾವತ್| ತಾನಾಶ್ರಿತೈತಿ ಶೇಷಃ| ನಿಸ್ತ್ಯೈಗುಣ್ಯೋ ಭವ ಪ್ರಾಗ್ಗದೇವಾರ್ಥಃ| ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯ-ವಿಷಯೀಭೂತಾರ್ಥಂ ಬುದ್ಧ್ವಾ ಕ್ಷುದ್ರಫಲಕರ್ಮಾದಿರೂಪಾಪಾತಪ್ರತೀತಾರ್ಥೇ ಭ್ರಾಂತಿಂ ಮಾ ಕಾರ್ಷೀರಿತಿ ಭಾವಃ| ಕಿಂಚ ನಿರ್ದ್ವಂದ್ವಃ “ಸುಖದುಃಖೇ ಸಮೇ ಕೃತ್ವಾ” ಇತ್ಯತ್ರೋಕ್ತದಿಶಾ ಸಮದುಃಖಸುಖಾದಿರಿತಿ ವಾ, ಸುಖದುಃಖಾದಿ ಪ್ರಾಪ್ತವುತ್ಸೇಕಾನುತ್ಸೇಕಹೀನ ಇತಿ ವಾರ್ಥಃ| ನಿತ್ಯಂ ಸತ್ತ್ವೇ ಸಾಧುಗುಣೋಪೇತೇ ಹರೌ ತಿಷ್ಠೀತಿ

ನಿತ್ಯಸತ್ಯಸ್ಥಃ ನಿತ್ಯಂ ಹರಿಸ್ಮೃತಿಮಾನ್ಯವೇತಿ ಸರ್ವತ್ರಾನ್ವೇತಿ ಕಥಂ ನಿತ್ಯಂ ಹರಿಸ್ಮೃತಿರಿತ್ಯತ ಆತ್ಮವಾನ್ ಪರಮಾತ್ಮವಾನ್ ತಥಾ ಸ್ಮೃತಿಮಾನಿತಿ “ಓ ಆತ್ಮೇತಿ ತೂಪಗಚ್ಛಂತಿ ಗ್ರಾಹಯಂತಿ ಚ ಓ” ಇತಿ (4-1-3) ಸೂತ್ರೋಕ್ತದಿಶಾ ಮಮಸ್ವಾಮೀ ಹರಿರಿತಿ ಸ್ಮೃತಿಮಾನಿತಿ ಯಾವತ್| ಅಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಾಪ್ತಿಯೋಗಃ ಪ್ರಾಪ್ತಪರಿರಕ್ಷಣಂ ಕ್ಷೇಮಃ| ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವಿಷಯೇ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಾಭ್ಯಾಂ ನಿಷ್ಠಾಂತೋ ನಿಯೋಗಕ್ಷೇಮಃ| ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವಿಷಯೇ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಹೀನೋ ಭವೇತ್ಯರ್ಥಃ| ನಿರ್ದ್ವಂದ್ವತ್ವಾದಿತಿ ವಿಶೇಷಣಯುಕ್ತಸ್ಯ (ಯುಕ್ತಃ ಸನ್) ನಿತ್ಯಪುಮರ್ಥಹೇತುರ್ಭಗವಾನೇವ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯೋ ನ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮೇತಿ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮತ್ಯಾಗೇನ ಸರ್ವತ್ರ ಸಂತತಃ ಸಾಧುಗುಣೋ ಹರಿಃ ಮಮ ಸ್ವಾಮೀತಿ ನಿತ್ಯಸ್ಮರಣಾದೇವ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯೋ ನ ತ್ವೈಕ್ಯಸ್ಮೃತಿರಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ|| 45/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ:- ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನಾನೇನು ಮಾಡಬೇಕು? ನೀನು ಹೇಳುವ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ್ದು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. “ತ್ವಗುಣ್ಯವಿಷಯಾ ವೇದಾ ನಿಷ್ಟ್ವಗುಣ್ಯೋ ಭವಾರ್ಜುನ| ನಿರ್ದ್ವಂದ್ವೋ ನಿತ್ಯಸತ್ಯಸ್ಥೋ ನಿಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಆತ್ಮವಾನ್||”

ಅರ್ಜುನನೇ! ವೇದಗಳು ಆಪಾತತಃ ನೋಡಿದರೆ ತ್ರಿಗುಣಕಾರ್ಯಗಳಾದ ಸ್ವರ್ಗ, ಧನ, ಭೂಮಿ, ಸ್ತ್ರೀ ಮುಂತಾದ ಲೌಕಿಕ ಸುಖವನ್ನೇ ಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಂತೆ ತೋರುತ್ತವೆ. ನೀನು ತ್ರಿಗುಣವಿಕಾರವಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಿಂದ ಹೊರಗಾಗು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಶೆಬಿಡು. ಮತ್ತು ತ್ರಿಗುಣರಹಿತವಾದ ಅಪ್ರಾಕೃತಮೋಕ್ಷಸುಖದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನಿಡು. ಅಂಥಾ ಮೋಕ್ಷಸುಖಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸರ್ವವಿಷಯ ಸುಖಗಳಲ್ಲೂ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯತ್ನಿಸು.

ಪ್ರಶ್ನೆ: ಸರ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೋಕ್ಷಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದರೆ ನನ್ನ ದೇಹರಕ್ಷಣೆಗೇನು ಮಾಡಲಿ?

ಉತ್ತರ:- ಸುಖದುಃಖರೂಪ ದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಸಮವೆಂದು ತಿಳಿದು ಸರ್ವದಾ ಬಲಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಭಾರವನ್ನು ಇಟ್ಟು ನಿನ್ನ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಚಿಂತೆಯನ್ನು ನೀನು ಮಾಡಲೇ ಬೇಡ ಮತ್ತು ಸರ್ವದಾ ಪ್ರಮಾದ ರಹಿತನಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿರು

ವಿಶೇಷ :-1) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಮುಖ್ಯವಾದ, ಅವನಿಗೆ (ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ) ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಐದು ವೇದಗಳೂ ವಿಚಾರಮಾಡದೇ ಸುಮ್ಮನೆ ಶ್ರವಣಮಾಡಿದರೆ “ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಸುಖವೇ ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥ, ಇಲ್ಲಿ ಬದುಕೋಣವೇ ಬದುಕೋಣ, ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಾನಾಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಧರ್ಮ” ಎಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ತ್ರಿಗುಣ ರಹಿತವಾದ ವೈಕುಂಠಸುಖವೇ ಪುರುಷಾರ್ಥ, ತ್ರಿಗುಣವರ್ಜಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸೇವ್ಯನು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ. “ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದ ದೇವರನ್ನು ಮಂದಜನರು ಸೇವಿಸಲಾರರು. ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವೈಕುಂಠಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಮಾಡಲಾರರು” ಎಂದು ಅವರಿಗೆ ಕಷ್ಟವಾದ ಕರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ರುಚಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ರೋಚನಾರ್ಥಾ ಫಲಶ್ರುತಿಃ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಸ್ವರ್ಗ, ಭೂ, ಅಪತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪದ್ಯ:- “ವ್ಯಾಧಿಯಿಂ ಪೀಡಿತ ಶಿಶುವಿಗೆ, ಗುಡೋದಕವ ನೆರೆದದಕೆ ಔಷಧಿ ತೇದು ಕುಡಿಸುವ ತಾಯಿಯೋಪಾದಿಯಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞ|| ಬಾದರಾಯಣ ಭಕ್ತ ಜನಕ ಪ್ರಸಾದರೂಪಕನಾಗಿ ಭಾಗವತಾದಿಯಲಿ ಪೇಳಿದನು ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳ ಫಲವೆಂದು|| (ಹ.ಕ.ಸಾ. 15/16)

ತಾಯಿಯು ಔಷಧವನ್ನು ತಿನ್ನಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಗುವಿಗೆ ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ. ಬೆಳೆದ ಹುಡುಗನು ಬೆಲ್ಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನುಂಗುವನು. ಹಾಗೆ ‘ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ, ವಿಚಾರಶೀಲನಾದ ನೀನು ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವರಿಂದಾಗುವ ತ್ರಿಗುಣಮಯ ಸುಖವನ್ನು ಕೋರದೇ, ಅಪ್ರಾಕೃತನಾದ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯನಾದ ಈಶ್ವರನಿಗೋಸ್ಕರ ಮಹಾಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡು’ ಎಂದು ಭಾವ.

(2) ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಕ್ಕೇನು ಗತಿಯೆಂದರೆ, ರಾಜನಿಗಾಗಿ ಸ್ವಶರೀರಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯುದ್ಧಮಾಡತಕ್ಕ ಭಟನ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ರಾಜನೇ ವಹಿಸುವನು. ಹಾಗೆ ನಿನ್ನ ಯೋಗ ಎಂದರೆ ಬರಬೇಕಾದ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಕ್ಷೇಮ= ಇರುವ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಭೋಗ್ಯಪದಾರ್ಥ ರಕ್ಷಣೆ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ರಕ್ಷಿಸುವನು. ನಿನಗೆ ಅವುಗಳ ಚಿಂತೆ ಬೇಡ. ತಾಯಿ ಇದ್ದವನಿಗೆ ಅಡುಗೆ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ಏಕೆ ಚಿಂತೆ? ತಂದೆ ಇದ್ದವನಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಹೇಗೆ ತರುವುದು ಎಂದು ಏಕೆ ಚಿಂತೆ? ಹೀಗೆ ನಿನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಹರಿಯೇ ಆಸಕ್ತನಾಗುವುದರಿಂದ ನೀನು ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮಮಾತ್ರವನ್ನು ಮಾಡು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ “ಆತ್ಮವಾನ್ ಭವ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. (ಆತ್ಮವಾನ್ = ಅಪ್ರಮತ್ತನಾಗಿರು) ಹಾಗೆ ಸ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಪ್ರಮಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿ “ನಾನು ನನ್ನದು,

ನನ್ನ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಇವೆಲ್ಲಾ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡ ಮತ್ತು 'ಆತ್ಮವಾನ್ ಭವ' ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನಾಗು. ಸ್ವಾಮಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಡುವಾಗ ಭೃತ್ಯನಿಗೆ ಕೂಳಿನ ಚಿಂತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. ಸ್ವಾಮಿಯಾದವರು ರಕ್ಷಣೆಮಾಡಿಯೇ ಮಾಡುವರು ಎಂದು ಭಾವ. ಮತ್ತು 'ಆತ್ಮವಾನ್ ಭವ' ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯಾಗು ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಶ್ನೆ:- ಎಂಥಾ ನಿಷ್ಕಾಮಿಗಳಾದರೂ ಅವರಿಗೆ ಕಷ್ಟ ಬಂದೇ ಇರುವುದು. ದೇವರು ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ನೋಡುವನೇ?

ಉತ್ತರ:- ನಿಷ್ಕಾಮಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮದಿಂದ ಕಷ್ಟವು ಸಂಸಾರದೇಸೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಬರುತ್ತೆ. ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಭಟನಿಗೆ ರಾಜನು ಎಷ್ಟೇ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಶತ್ರುವಿನ ಸಂಗಡ ಹೋರಾಟದಿಂದ ದುಃಖವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತೆ. ಭಟನು ಮಾಡುವ ಕರ್ತವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯೇ ಮಧ್ಯೇ ಬರುವ ದುಃಖವನ್ನು ರಾಜನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಭಟನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನೇ ತಪ್ಪಿಸಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ ಮಾಡಿದ ಹಾಗಾಗುತ್ತೆ. ಭಟನಿಗೆ ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿ ಬರುವ ಈ ದುಃಖವನ್ನು ಅವನು ಸಹನೆ ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು. ಈ ದುಃಖಸಹನವು ಮುಂದೆ ರಾಜರ ಪ್ರೀತಿ ಸಂಪಾದನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ರಾಜರು 'ಈ ಭಟನು ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆದ ದುಃಖಸಹನ ಮಾಡಿದ್ದಾನಾಗಿ ಇವನಿಗೆ ಮೆಡಲ್ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಇದರಿಂದ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಭಟನು ಸಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಅವನ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯ್ತು. (2) ತಾಯಿಯಾದವಳು ಮಗನಿಗೆ ದುಃಖವಾಗದಂತೆ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ಹುಡುಗನು ಓದುವಾಗ ಆಗುವ ದುಃಖವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ತಪ್ಪಿಸಿದರೆ ಓದೇ ನಿಂತು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಓದುವ ಹುಡುಗನು ಓದುವಿಕೆಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದು ಯೋಚಿಸುವುದೇ ಮೊದಲಾದ್ದರಿಂದ ಬರುವ ಅವರ್ಜನೀಯದುಃಖವನ್ನು ಸಹನೆ ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು. ಅದನ್ನು ನಿರ್ದ್ವಂದ್ವಃ ಶೀತೋಷ್ಣ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಸಹಿಸಬಿಡು. ಅದರಿಂದ ಈಶ್ವರಪ್ರಸಾದವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಭಾವ.

ಈಶ್ವರನಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡತಕ್ಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಂಟೋ ಇಲ್ಲವೋ? ನಮ್ಮ ಗೋಳನ್ನು ಕೇಳುವನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಚಿಂತೆ ಬೇಡ. ನೀನು 'ನಿತ್ಯಸತ್ಯಸ್ಥಃ ಸರ್ವದಾ ಬಲಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ಣನಾದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಶರಣುಹೊಂದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ದೇವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಸಂಕಟವೆಲ್ಲಾ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ. ಬಲಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಮಾಡುವನು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. || 45||

ಶ್ಲೋಕ: ಯಾವಾನರ್ಥ ಉದಪಾನೇ ಸರ್ವತಃ ಸಂಪ್ನುತೋದಕೇ |

ತಾವಾನರ್ವೇಷು ವೇದೇಷು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ವಿಜಾನತಃ || 46/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ :- ಪದಚ್ಛೇದ:- ಯಾದಾನ್, ಅರ್ಥಃ, ಉದಪಾನೇ, ಸರ್ವತಃ, ಸಂಪ್ನುತೋದಕೇ, ತಾದಾನ್, ಸರ್ವೇಷು, ವೇದೇಷು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ, ವಿಜಾನತಃ ||

ಅರ್ಥ :- (ಯಥಾ)=ಹೇಗೆ; ಯಾದಾನ್=ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರ; ಅರ್ಥಃ= ಪ್ರಯೋಜನವು(ಸ್ನಾನಾದಿಗಳು); ಉದಪಾನೇ= ಭಾದಿಯಲ್ಲಿ; (ಭವತಿ)= ಆಗುತ್ತದೆಯೋ; ತಾದಾನ್ = ಆ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಯೋಜನವು; ಸರ್ವತಃ= ಸಂಪ್ನುತೋದಕೇ= ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಜಲವುಳ್ಳ ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿ; (ಭವತಿ)= ಆಗುತ್ತದೆ; (ತಥಾ)= ಹಾಗೆಯೇ; ಸರ್ವೇಷು ವೇದೇಷು= ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ (ಸಮಸ್ತ ವೇದೋಕ್ತ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದಿಂದ); (ಯಾದಾನ್ ಅರ್ಥಃ)= ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಜನವು; (ಭವತಿ)= ಆಗುತ್ತದೆಯೋ; ವಿಜಾನತಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ= ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅಪರೋಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಂಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ; ತಾದಾನ್ ಅರ್ಥಃ= ಆ ಸಮಸ್ತವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವು; ಭವತಿ= ಆಗುತ್ತದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು : ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಫಲವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಮತ್ತು ಇದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕವಾದ ಫಲವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ :- ನನು ಯಾಮಿಮಾಮಿತಿ ತ್ರಯೇಣ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಣಾಂ ಸಮಾಧ್ಯಭಾವೇನ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಾನ್ನ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ನಂದಾಂ ಕೃತ್ವಾ ನಿಸ್ತ್ರಗುಣೋಭವ ಇತಿ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮತ್ಯಾಗೇನ ಯೋಗಾನುಷ್ಠಾನನಿಯಮ ಉಕ್ತಃ | ಸ ತ್ವಯುಕ್ತಃ | ಜ್ಞಾನಫಲಂ ಕರ್ಮಿಣಾಮಿವ ಕರ್ಮಫಲಂ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಕಂ ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ನಾಸ್ತಿತಿ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮ-ಮಾರ್ಗಯೋಃ ಸಾಮ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ || ಯಾವಾನಿತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದ್ಯಥೈವಂ ಪದಯೋರಧ್ಯಾಹಾರಃ | ಯಾವಾನ್ ತಾವಾನಿತ್ಯನಯೋರಾವೃತ್ತಿಃ | ಅಯಮರ್ಥಃ | ಯಥಾ ಯಾವಾನರ್ಥಃ ಸರ್ವತಃ ಸಂಪ್ನುತೋದಕೇ ಮಹಾಸಮುದ್ರೇ ಅಂತರ್ಭವತಿ | ಏವಂ ಸರ್ವೇಷು ವೇದೇಷು ಸರ್ವವೇದೋಕ್ತಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಣಾಂ ಯಾವಾನರ್ಥಃ ಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪಂ ಫಲಂ ತಾವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ ತಾವತ್ಪಲಂ ವಿಜಾನತಃ ಪರೋಕ್ಷತೋ ಭಗವಂತಂ ಜಾನತೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿನಃ ಭವತ್ಯೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಜ್ಞಾನಿಕರ್ಮಿಣೋರನ್ಯೋನ್ಯಫಲಾಭಾವೇಽಪಿ ಜ್ಞಾನಿಫಲಂ

ಮಹಾಸಮುದ್ರೋದಕಮಿವ ಮಹತ್ | ಕರ್ಮಿಫಲಂ ತು ಕೂಪೋದಕಮಿವ ಅತ್ಯಲ್ಪಮತಃ ಕುತಃ ತಯೋಃ ಸಾಮ್ಯಂ |
 ತಥಾ ಚ ಅಲ್ಪಾಸ್ಥಿರಫಲಕಕರ್ಮನಿಂದಯಾ ಮಹಾನಂತಫಲಜ್ಞಾನಸಾಧನೇ ಯೋಗೇ ಪ್ರೇರಣಂ
 ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕೋಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಅತ್ರ ವಿಜಾನತ ಇತಿ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪದೋಕ್ತ
 ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ ಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವೇನ ದ್ವಯೋರುಕ್ತಿಃ | ಪೂರ್ವತ್ರ ಸ್ವಾಮಿಶ್ವೇನ ಹರಿಸ್ಮರಣಸ್ಯ
 ಯೋಗಶಬ್ದತಜ್ಞಾನೋಪಾಯತ್ವಪ್ರಕಟನಾಯ ಸ್ವರೂಪಕಥನಮಿತಿ ಟೀಕೋಕ್ತಿಸ್ವಭ್ಯುಪಗಮವಾದೇನೇತಿ ಜ್ಞೇಯಂ |
 ಯದ್ವಾ ಪೂರ್ವತ್ರ ನಿಸ್ತ್ರಗುಣೋ ಭವೇತಿ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಕ್ಷಯಿಷ್ಣುಫಲಕಕಾಮ್ಯಕರ್ಮರೂಪೇ ಆಪಾತತಃ ಪ್ರತೀತೇ
 ವೇದಾರ್ಥೇ ಭ್ರಾಂತಿ ಮಾ ಕಾರ್ಷೀರಿತ್ಯುಕ್ತಕಾಮ್ಯಕರ್ಮನಿವೃತ್ತೌ ತೈಗುಣ್ಯವಿಷಹಾರಿವೇದಾಶ್ರಯಣಂ
 ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತೇಽರ್ಥೇ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಂ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮಾರಾಧ್ಯಂ ವಿಷ್ಣುಂ ಸಮ್ಯಗ್ ಜಾನತೋಽತಿಶಯಿತ
 ಫಲಾವಾಪ್ತಿರೂಪ ಯುಕ್ತಮಾಹ || ಯಾವಾನಿತಿ || ಸರ್ವತಃ ಸಂಪ್ನುತೋದಕೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾತ್ಮಕೇ ಮಹಾಪ್ರಲಯೋದಕೋ |
 ಅಧಿಕರಣ ಸಪ್ತಮಿ | ತತ್ರಸ್ಥಿತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಉದಪಾನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಉತ್ ಉದ್ರೇಕಾತ್ ಅಪಃ ಪಾಲಕರಾಹಿತ್ಯಾತ್,
 ಅನ ಚೇಷ್ಟಕತ್ವಾದ್ಧೇತೋ ಉಚ್ಚಾಸಾವಪಶ್ಚ ಅನಶ್ಚೇತ್ಯದಪಾನಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಲಯೇಽಪ್ಯುದ್ರಿಕ್ತಗುಣತಯಾ
 ಪಾಲಕವರ್ಜಿತೇ (ಪಾಲಕವರ್ಜಿತಃ ಸನ್) ಕಾಲಾದಿಚೇಷ್ಟಕತಯಾ ಸ್ಥಿತೇ ಹರೌ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಸತಿ ಯಾವಾನರ್ಥಃ
 ಧರ್ಮಮೋಕ್ಷಾದಿಭವತಿ ತಾವಾನರ್ವೇಷು ವೇದೇಷು ವಿಜಾನತೋ ವಿಶೇಷಜ್ಞಸ್ಯ, ಕರ್ಮಾಣಿ
 ಭಗವಜ್ಞಾನಾರ್ಥಾನಿ, ಭಗವಾನೇವ ವೇದಮುಖ್ಯಾರ್ಥಃ, ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಶ್ರವಣಂ ರುಚ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯಾದಿ ಜಾನತೋ
 ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ತಾವಾನರ್ಥೋ ಭವತಿ | ಅತಃ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥೇ ತೈಗುಣ್ಯೇ ಭ್ರಾಂತಿಂ ಮಾ ಕಾರ್ಷೀರಿತಿ || 46

ಶ್ರೀ ಹೆಚ್. ಎಸ್. ಅವತಾರಿಕೆ:- ಎಲ್ಲಾ ಸರಿ. ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗದಿ ಸುಖವು, ಧನಕನಕಾದಿ
 ಭೋಗ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳೂ ದೊರೆಯುವುವು. ನಿಷ್ಕಾಮನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇವಿಸ ತೊಡಗಿದರೆ ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಅಧಿಕ
 ದೊರೆಯಬೇಕು. ಉದಾ:- ಅಮಲ್ದಾರರ ಹತ್ತಿರ ಸಂಬಳ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಚಾಕರಿಮಾಡುವವನೇ ಬಹುಸುಖವಾಗಿರುವಾಗ
 ಮಹಾರಾಜರ ಹತ್ತಿರ ಸಂಬಳವಿಲ್ಲದೇ, ನೀವೇ ಗತಿ, ನನ್ನ ಧನಿಯೆಂದು ಸಂತತ ಸೇವಿಸುವವನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಅಧಿಕ ಸುಖವಾಗಬೇಕು. ಹಾಗೆ
 ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗಿಂತ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ
 ಇನ್ನೂ ಉತ್ತಮ ಸುಖವಾಗಬೇಕು ಎಂದರೆ, ಕಾಮಿಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವ ಧನ, ವಸ್ತುಗೃಹ, ದಾರಾಪತ್ಯ ಸ್ವರ್ಗಸುಖಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ನಿಷ್ಕಾಮ ಭಕ್ತರಿಗೆ
 ಇನ್ನೂ ಉತ್ತಮ ಧನ, ವಸ್ತು, ಗೃಹ, ದಾರಾಪತ್ಯಾದಿ ಗಳು ದೊರೆಯಬೇಕು. ಹೇ ಕೃಷ್ಣಾ! ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಾಗಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ. ಏನನ್ಯಾಯ! ಪರಮ
 ನಿಷ್ಕಾಮನಾದ ಸುಧಾಮನು ಕುಚೇಲನು. ನಾರದನು ಲೋಕಸಂಚಾರಿ ಭಿಕ್ಷುವು. ಹನುಮನು ಮನೆಮಠವಿಲ್ಲದ ಮಂಗ. ನಿಷ್ಕಾಮಭಕ್ತರಿಗೆ
 ಬರಬಾರದ ಕಷ್ಟಗಳೇ ಬರುವವಲ್ಲೋ ಸ್ವಾಮೀ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇಹದಲ್ಲೇ ದಿವ್ಯಸುಖವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ಮಂಗಳವಾದ
 ಕಾಮ್ಯಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇದ್ದ ಐಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ವನಪಾಲ ಮಾಡಿಸುವ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವಿ?
 ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮದಿಂದ ಬರುವುದು ಜ್ಞಾನವಷ್ಟೆ. ಅದೋ ಒಂದು ಬಿಡಿಕಾಸು ಕೊಡದಿರುವ ದರಿದ್ರಜ್ಞಾನವು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಆ ಜ್ಞಾನವು
 ಕರ್ಮಫಲವಾದ ವಿಷಯಸುಖವನ್ನು ಕೊಡಿಸಲಾರದು. ಎಂದರೆ ಸಜ್ಜನ ಮನಃಕರ್ಷಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

“ಯಾವಾನರ್ಥ ಉದಪಾನೇ ಸರ್ವತಃ ಸಂಪ್ನುತೋದಕೇ | ತಾವಾನರ್ವೇಷು ವೇದೇಷು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ವಿಜಾನತಃ ||”

ಅರ್ಜುನಾ! ಭಾವಿ, ಹಳ್ಳ, ಕುಂಟೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಸಣ್ಣ ಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿ ಏನು ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿರೂಪ ಪ್ರಯೋಜನವು ಆಗುತ್ತದೆಯೋ
 ಆ ಪ್ರಯೋಜನವು ಸಮೃದ್ಧಜಲವುಳ್ಳ ಗಂಗಾ, ಕಾವೇರ್ಯಾದಿ ಮಹಾಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗಿವೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ
 ಸರ್ವವೇದೋಕ್ತ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಸ್ವರ್ಗದಿ ಫಲಗಳು (ಸುಖಗಳು) ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾ
 ನೋಡುವ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯ ಫಲದಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನಜನ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸುಖದಲ್ಲಿ) ಅಂತರ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಏವಂ ಚ ಪುರುಷೋತ್ತಮನ
 ಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗುವ ಫಲದಲ್ಲಿ ಇತರ ಸರ್ವ ಜಗದ್ ಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗುವ ಫಲವೆಲ್ಲಾ ಅಡಗಿಹೋಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥವು.

ವಿಶೇಷ: (1) ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮದ ಫಲವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಂತರ ಅದನ್ನು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದ
 ಫಲಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿ ಯಾವುದು ಹೆಚ್ಚೆಂಬುದನ್ನು ತೂಕಮಾಡಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದ ಫಲವೇನೆಂಬುದನ್ನು “ಸರ್ವೇಷು
 ವೇದೇಷು, ವಿಜಾನತಃ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ, ಸರ್ವತಃ, ಸಂಪ್ನುತೋದಕೇ” ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಿಷ್ಕಾಮ ಭಕ್ತನು
 ಐಹಿಕಕಾಮಹೀನನಾಗಿ ನಿರ್ದ್ರೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವದಾ ಪ್ರಭುವಿನಸೇವೆಯನ್ನೇ ಮಾಡುವನು. ಪ್ರಭುವಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ

ಸೇವೆಯೆಂದರೆ, ವೇದೋಕ್ತ ಅವನಗುಣಗಳನ್ನು ಸಜ್ಜನರ ಮುಖದಿಂದ ಸರ್ವದಾ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದು. ಇಂಥಾ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಸರ್ವದಾ ನಿಷ್ಕಾಮಭಕ್ತನು ಮಾಡುವನು. ಎಂದರೆ, ನಿಷ್ಕಾಮ ಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು “ ಆಹಾ! ಈ ಭಕ್ತನು ಸಂಬಳ ಕೋರುವ ಗುಲಾಮನಲ್ಲ (ವಿಷಯಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಲ್ಲ) ಇವನು ನನ್ನ ಮನೆಯವನು” ಎಂದು ತಿಳಿದು ಅವನಿಗೆ ನಿರ್ಮಲ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನ ಮಹಿಮೆನ್ನು ಹೊಗಳುವ ವೇದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಜ್ಜನರ ಮುಖದಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಕಾಸಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹೇಳಿಸಿ ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವನು. ಹೀಗೆ ಅವನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ ನಂತರ, ಸರ್ವವೇದೇಷು ವಿಜಾನತಃ= ಅವನಿಂದ ಮನನಮಾಡಿಸಿ ಸರ್ವವೇದಗಳ ಮುಖ್ಯತಾರ್ಪಯ ಸರ್ವವಿಷಯಕವಾದ ಉತ್ತಮ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಹೀಗೆ ಪರೋಕ್ಷ ನಿರ್ಣಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಮೇಲೆ ಆ ಭಕ್ತನನ್ನು ‘ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ= ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಉಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ನಂತರ, ಸರ್ವತಃ ಸಂಪ್ಲುತೋದಕೇ ಅನಂತ ಜಲಪೂರ್ಣವಾದ ಸಪ್ತಸಮುದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದಾದ ಶುದ್ಧೋದಕಸಮುದ್ರದಂತಿರುವ ನಿತ್ಯಾವಿಭೂತವಾದ ಮೋಕ್ಷಾನಂದದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಅನಂತ ಪರಮೇಷ್ವರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಏವಂಚಿ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆಗುವ ಫಲಗಳೇನೆಂದರೆ , ರಾಗದ್ವೇಷರಹಿತವಾದ ಬಹುಸುಖಕರವಾದ ನಿರ್ಮಲ ಮನಸ್ಸು; ಚಿತ್ತಕ್ಕೂ ಶ್ರವಣಕ್ಕೂ ಮನೋಹರವಾದ ಸಕಲವೇದ ಸಂಬಂಧಿ ಹರಿಕಥಾ ಶ್ರವಣ; ನಂತರ ಬಹು ಅಂತರಂಗ ಸುಖದಾಯಕವಾದ ಮನನಜನ್ಯನಿರ್ಣೀತ ತತ್ವಜ್ಞಾನ; ಅನಂತರ ತಲೆಯೊಡೆದರೂ ಗೊತ್ತಾಗದಷ್ಟು ಮಹಾಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವ ಅಣಿಮಾದಿ ಸಿದ್ಧಿಸಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ; ಅನಂತ ವಿಚ್ಛೇದ ರಹಿತವೂ ಅತ್ಯಂತ ಅಲಂಬುದ್ಧಿದಾಯಕವೂ ಆದ ಮೋಕ್ಷಾನಂದ. ಇವು ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಮಾಡುವವನಿಗೆ ಆಗುವ ಫಲ.

ಇನ್ನು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಗೆ ಆಗುವ ಫಲವನ್ನು “ಸರ್ವೇಷು ವೇದೇಷು, ಉದಪಾನೇ” ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ನಿಷ್ಕಾಮರು ಸರ್ವವೇದೋಕ್ತ ಹರಿಗುಣಗಳನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಶ್ರವಣಮಾಡಿದರೆ, ಕಾಮಿಯಾದವರು ಸರ್ವವೇದೋಕ್ತ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸುಖಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ತಿರುಗಿ ತಿರುಗಿ ನಿಯಮಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಯಾಸ ಪಟ್ಟು ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಪುತ್ರ ಪುಡಿಕಾಸುಗಳಲ್ಲಿರುವಷ್ಟು ಪ್ರೇಮ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಪತ್ನಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ರಾಜನನ್ನು ಸೇವಿಸುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಂಸಾರವಂದಿಗನಿಗೆ ತನ್ನ ರಾಜನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೇಮಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕ ಪ್ರೇಮ ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿದೆ. ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದಿಂದ ಒಡಗೂಡಿ ಸುಖವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ರಾಜನನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಸೇವಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಎರಡು ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು ಕಾಣಿಕೆ. ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮ ಪ್ರಾಣಸಮರ್ಪಣೆ. ಹೀಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇವಿಸುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಗೌರವವಿರುವುದೇ ಹೊರತು ನಿರವಧಿಕ ಪ್ರೇಮ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತಃ ಕರಣ ಮಲಿನವಾಗುತ್ತೆ. ಶ್ರವಣಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಲ್ಲದೇ ತತ್ವಜ್ಞಾನನಾದ ಪಶುವಾಗಿ ಪಾಪಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪುಣ್ಯ ಸಂಪಾದಿಸಿದರೂ “ಉದಪಾನೇ” ಶುದ್ಧೋದಕಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಕೂಪೋದಕವು ಎಷ್ಟು ಕಮ್ಮಿಯೋ ಅಷ್ಟು ನಿಷ್ಕಾಮಿಗಿಂತ ಕಮ್ಮಿಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದುವನು ಎಂದು ಭಾವ. ಇದರಿಂದ ಅರ್ಜುನನ ಶಂಕೆಯು ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು. ಯಾವ ಶಂಕೆಯೆಂದರೆ, “ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಫಲವಾದ ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವೂ ಅದರಿಂದ ಆಗುವ ಜ್ಞಾನವೂ ಕೊಡಲಾರವು. ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳ ಫಲವನ್ನು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವು ಕೊಡಲಾರದು. ಅದೂ ಒಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದು. ಇದೂ ಒಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದು. ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಧಿ ಕೈವಿಲ್ಲ”ವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸುಳ್ಳಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ, ಶುದ್ಧೋದಕ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಕೂಪೋದಕದಲ್ಲಿರುವಷ್ಟು ನೀರೂ ಇರುತ್ತೆ. ಇನ್ನೂ ಅಧಿ ಕ ದಿವ್ಯ ಸಿಹಿನೀರೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ಆಗುವ ಸ್ವರ್ಗ, ಧನ, ವನಿತಾದಿಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಸಕಲಸುಖದಷ್ಟು ಸುಖವೂ ನಿಷ್ಕಾಮದಿಂದಾಗುವ ಮೋಕ್ಷಸುಖದಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ವಿಲಕ್ಷಣ ನಿತ್ಯಸುಖವೂ ಆಗುತ್ತೆ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉತ್ತರ. ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲವು ಪರಂಪರೆಯಿಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಿಂದ ಜ್ಞಾನ, ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ. ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗ, ದಾರಾಪತ್ಯಾದಿ ರೂಪ ಫಲವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ಹೀಗಾದರೂ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದ ಒಂದೊಂದು ಮಟ್ಟಲೂ, ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದ ಒಟ್ಟು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕ ಸುಖಪ್ರದವು.

(2) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮದಿಂದ ಆಗುವ ಮೋಕ್ಷಫಲವು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದಿಂದಾಗುವ ಸ್ವರ್ಗದಿಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳದೆ, “ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮಮಾಡಿ ಸರ್ವವೇದೋಕ್ತ ಹರಿಗುಣಗಳ ಪರೋಕ್ಷವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರನ ಮಾಡಿ ಮೋಕ್ಷಾನಂದವನ್ನು ಹೊಂದುವ ನಿಷ್ಕಾಮಭಕ್ತನ ಸುಖವು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಯು ಹೊಂದುವ ಸುಖಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಕೊಂಕಣಸುತ್ತಿ ಮೈಲಾರಕ್ಕೆ ಬಂದರೆಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ ಇಷ್ಟು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಬಳಸಿನಿಂದ ಏಕೆ ಹೇಳಿದನೆಂದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಎರಡು

ಉದ್ದೇಶಗಳು. (ಅ) ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮದಿಂದ ಮೇಲಿರುವ ಒಂದೊಂದು ಮಟ್ಟಲೂ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದಿಂದಾಗುವ ಫಲವೆಂಬ ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಿಂತ ಉನ್ನತ. ಎಂದರೆ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮದಿಂದಾಗುವ ಅಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧಿ, ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ, ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳೂ ಕೂಡ ಒಂದೊಂದು ಕಾಮಿಗೆ ಬರುವ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಲ್ಲಾಗುವ ಸುಖಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕಸುಖವನ್ನು ಇಲ್ಲೇ ಕೊಡುವುವು. ಆ ಮೂರು ಫಲಗಳೂ ನಿಷ್ಕಾಮಿಗೆ ಇಲ್ಲೇ ಆಗುವುವು. ಇಲ್ಲೂ ಕೂಡ ನಿಷ್ಕಾಮಿಯು ಪ್ರಬಲಧನವಂತನಾದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಗಿಂತ ಅಧಿಕಸುಖಿಯೆಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗೂ ಅಣಿಮಾದಿ ಸಿದ್ಧಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕಾಮುಕನ ಕರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕಸುಖವು ಬೇಕೆಂದರೆ ಬರುವುದು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿರುವನು. ಉದಾ:- ಸೌಭರಿ ಋಷಿಗಳು.

(2) ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ:- ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಿಗೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಧನಾದಿಗಳು ಸುಖವು ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿ ಬಾಹ್ಯಕ್ಕೆ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಮುಂದೆ ಆಗುವ ಆತನ ಮೋಕ್ಷಫಲವು ಅನಿರ್ವರ್ಣನೀಯ ಸುಖದಾಯಕವು. ಕಾಮುಕನನ್ನೂ ನಿಷ್ಕಾಮಿಯನ್ನೂ ಹೋಲಿಸಬೇಕಾದರೆ, ದೂರದೃಷ್ಟಿಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋಲಿಸಬೇಕು. ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಕರ್ಮಮುಗಿದ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲಕ್ಕೇ ಫಲ. ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಬಹುಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಬಹುಪ್ರಣಾಡಿಯಿಂದ ಹೆಡ್ ಆಫೀಸ್ ಗೆ ಹೋದಮೇಲೆ ಫಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಫಲವನ್ನು ಶೀಘ್ರ ಹೊಂದಿರುವ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಯನ್ನೂ ಇನ್ನೂ ಫಲದ ದರ್ಶನವನ್ನೂ ಮಾಡದೇ ಆ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬರೀಕಾಲಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಿಯನ್ನೂ ಹೋಲಿಸಿ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದ ಫಲ ಕಮ್ಮಿಯೆಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತೆ. ನಾರದ, ಹನುಮ, ಸುಧಾಮಾದಿಗಳೂ ಇನ್ನೂ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು ಕರ್ಮಮಾಡಿ ಮುಗಿಸೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಅಂಥವರನ್ನು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿ ಫಲಾನುಭವ ಮಾಡುವ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸುವುದು ಅನ್ಯಾಯವಾಗುತ್ತೆ ಹೇಗೆಂದರೆ:- ಕಾಮುಕನು ಯಾಗ ಮಾಡುವಾಗ ಹೊಗೆಯಾಗಿ ಸಂಕಟಪಟ್ಟು ಕಣ್ಣೀರು ಬಿಡುವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ ಯಜ್ಞವನ್ನೂ ಮಾಡದಿರುವವನು ಕಾಮ್ಯಯಜ್ಞ ಮಾಡುವವನಿಗಿಂತ ಅಧಿಕನು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದೇ? ಯಜ್ಞ ಮಾಡದಿರುವವನು ಸ್ವಲ್ಪಸುಖೀ ಕಾಮ್ಯಯಜ್ಞಮಾಡುವವನು ಒಂದು 50-60ವರ್ಷ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಇಂದ್ರಪ್ರಸಾದವಾದಾಗ ಯಜ್ಞ ಮಾಡದಿರುವವನನ್ನು ಮೀರಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಿಯು ಕಾಮುಕನಿಗಿಂತ ಕಮ್ಮಿಸುಖವುಳ್ಳವನೆಂದು ಕಂಡುಬಂದರೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾಮಿಯ ಸುಖವೇ

ಅಧಿಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಜುನಾ! ನೀನು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯಿಟ್ಟು ಮೋಕ್ಷಸುಖವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮವು. ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮದಿಂದಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವೂ ಕೂಡ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕ. ಸುಖ ಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಸುಖವು

ಅಧಿಕವೆಂದು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಕಾಮ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸು ಎಂದು ಭಾವ|| 46/2 ||

ಶ್ಲೋಕ:- ಕರ್ಮಣ್ಯೇವಾಧಿಕಾರಸ್ತೇ ಮಾ ಫಲೇಷು ಕದಾಚನ |

ಮಾ ಕರ್ಮಫಲಹೇತುರ್ಭೂರ್ಮಾರ್ತೇ ಸಂಗೋಸ್ತು ಕರ್ಮಣಿ ||47/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದ:- ಕರ್ಮಣಿ, ಏವ, ಅಧಿಕಾರಃ, ತೇ, ಮಾ, ಫಲೇಷು, ಕದಾಚನ, ಮಾ, ಕರ್ಮಫಲಹೇತುಃ, ಭೂಃ, ಮಾ, ತೇ, ಸಂಗಃ, ಅಸ್ತು, ಅಕರ್ಮಣಿ ||

ಅರ್ಥ:- ತೇ=ನಿನಗೆ; ಕರ್ಮಣಿ ಏವ= ಕರ್ಮಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ; ಅಧಿಕಾರಃ= ಅಧಿಕಾರವು; ಫಲೇಷು= ಫಲವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಫಲೇಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿ); ಕದಾಚನ= ಯಾವಾಗಲೂ; ಮಾ(ಅಧಿಕಾರಃ)= ಅಧಿಕಾರದಿಲ್ಲ; (ಅತಃ)= ಈ ಕಾರಣದಿಂದ; ತ್ಸು=ನೀನು; ಕರ್ಮಫಲಹೇತುಃ= ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಫಲವೇ ಕಾರಣವುಳ್ಳವನಾಗಿ; ಮಾಭೂಃ= ಆಗಬೇಡ; ತೇ= ನಿನಗೆ; ಅಕರ್ಮಣಿ=ಕರ್ಮ ಮಾಡದೇ ಇರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ; ಸಂಗಃ= ಸ್ನೇಹವು; ಮಾ ಅಸ್ತು= ಬೇಡ.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ದೇವಕ್ಕೆ ಫಲೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ- ವಾದುದರಿಂದ ದೇವಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕ್ಷುದ್ರಫಲೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಮಾಡಕೂಡದು; ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿಯೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡದೇ ಇರಬಾರದು.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ :- ನನು ಸಕಾಮತಯಾ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವತಾಂ 'ಯಾಮಿಮಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಾನಿಂದಾ ನ ಯುಕ್ತಾ |

'ಸ್ವರ್ಗ ಕಾಮೋ ಯಚೇತ' ಇತ್ಯಾದೌ ಕಾಮನಾಯಾ ಅಪಿ ವಿಧಾನಾತ್ | ನ ಹಿ ವಿಹಿತಕೃತಾಂ ನಿಂದಾ ಯುಕ್ತಾ | ನ ಚ

ಯಾಗಕಾಮನಯೋರ್ದ್ವಯೋರಪಿ ವಿಧೌ ವಾಕ್ಯಭೇದಃ| ಸ್ವರ್ಗಕಾಮನಾವಿಶಿಷ್ಟಯಾಗವಿದ್ಯ- ಭೃಪಗಮಾದಿತ್ಯತ ಆಹ| ಕರ್ಮಣ್ಯೇವೇತಿ| ಅತ್ರ ತ ಇತಿ ಜ್ಞಾನಿಭೂತಸರ್ವವರ್ಣಾಶ್ರಮೋಪಲಕ್ಷಣಂ| ಫಲೇಷ್ಟಿತಿ ಪದಂ ಫಲಕಾಮೋಪಲಕ್ಷಣಂ| ಅಯಮರ್ಥಃ| ಹೇ ಪಾರ್ಥ ತೇ ತವ ತ್ವಾದೃಶಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಿನೋಽಪಿ ಕರ್ಮಣ್ಯೇವಾಧಿ ಕಾರೋ ಯೋಗ್ಯತಾ| ಫಲೇಷು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಕಾಮನಾಸು ಮಾ ನಾಧಿಕಾರಃ| ಅತಃ ಕರ್ಮವ ಕಾರ್ಯಂ ವಿಧಿ ವಿಷಯ ಇತಿ ಯಾವತ್| ನ ತು ಕಾಮನಾ ಕಾರ್ಯಾ| ಕುತಃ ಕುರ್ವನ್ನೇವೇತಿ (ಈಶಾವಾಸ್ಯ 2) ಶ್ರುತೌ ಏವಂ ತ್ವಯೀತ್ಯುತ್ತರಾರ್ಥೇ ಕರ್ಮಾಕರಣೇ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಸ್ಯೇವ ಕಾಮನಾಯಾ ಅಕರಣೇ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಾಶ್ರವಣಾತ್| ತಥಾ ಚ ಕಾಮನಾನುವಾದೇನ ಯಾಗವಿಧಿರೇವಾಯಂ ನ ತು ವಿಶಿಷ್ಟವಿಧಿರಿತಿ ಭಾವಃ | ಅತಃ ಕಾಮನಾಯಾಃ ವಿದ್ಯವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮಕೃತೌ ಫಲಂ ಹೇತುರ್ಯಸ್ಯ ಸ ಕರ್ಮಫಲಹೇತುಃ ಮಾ ಭೂರಿತ್ಯರ್ಥಃ| ಶಾಕಪಾರ್ಥಿವಾದಿವತ್ ಕೃತಿಪದಲೋಪೋಽತ್ರ ಧ್ಯೇಯಃ| ತರ್ಹಿ ಸ್ವಯಂ ಕ್ಲೇಶರೂಪತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮ ನ ಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ| ಮಾ ತ ಇತಿ ತೇ ತವ ತ್ವಾದೃಶಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನಿನೋಽಕರ್ಮಣಿ ಕರ್ಮಾಕರಣೇ ಸಂಗಃ ಸ್ನೇಹೋ ಮಾಽಭೂತ್| ಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪಾಲ್ಪಸ್ಥಿರಫಲಾಭಾವೇಽಪಿ ಅನಲ್ಪಸ್ಥಿರಮೋಕ್ಷರೂಪಮಹಾಪುಮರ್ಥಹೇತು ಭಗವಜ್ಞಾನಭಕ್ತಪ್ರಸಾದಾನಾಂ ಭಾವಾತ್ಪ್ರತ್ಯಾಮನಯಾ ಕರ್ಮಾಕರಣೋಪಪತ್ತೇಜ್ಞಾನಭಕ್ತಾದಿಕಾಮನಾಯಾಶ್ಚ ನಿಂದಾಽಭಾವಾತ್| ಪ್ರತ್ಯುತ 'ವೃಣೀಮಹೇ ತೇ ಪರಿತೋಷಣಾಯ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಪ್ರಚೇತಸಾಂ ಮಹತಾಮಾಚಾರಾಶ್ಚ| ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರಂ | "ಓಂ ಬಹಿಸ್ತುಭಯಧಾಽಪಿ ಸ್ಮೃತೇರಾಚಾರಾಚ್ಚ ಓಂ" ಇತಿ (3-4-43)| ನಚ ಜ್ಞಾನಿತಃ "ಓಂ ಅನಿಯಮಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಅವಿರೋಧಾಚ್ಚಬ್ದಾನುಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ಓಂ" (3-3-32) ಇತ್ಯುಕ್ತದಿಶಾ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತಯಾ ಕಿಂ ಕರ್ಮಾಕರಣೇನ ಸಾಧ್ಯಮಿತಿ ಚೇನ್ನ | ಜ್ಞಾನೇ ಮೋಕ್ಷೇ ಚಾತಿಶಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್| ಯಥೋಕ್ತಂ 'ಓಂ ಭಾವಂ ತು ಬಾದರಾಯಣೋಽಸ್ತಿ ಹಿ ಓಂ' (1-3-33) ಇತಿ ಯದ್ವಾ ಪೂರ್ವಮಾತ್ಮವಾನಿತ್ಯನೇನೈಕೈಭಾವನಂ ನ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ| ತತ್ಕೃತ ಇತ್ಯತೋ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕೈವ ಅಭಾವಾದಿತಿ ಐಕ್ಯಾಭಾವರೂಪ ಹೇತುಮಾಹ| ಕರ್ಮಣ್ಯೇವೇತಿ ತ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಂ| ತ್ವದಾದಿ ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ಕರ್ಮಣ್ಯೇವಾಧಿ ಕಾರಃ| ಕರ್ಮಸಂಪಾದನ ಏವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ| ಏವಕಾರವ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯಮಾಹ| ಮಾ ಫಲೇಷ್ಟಿತಿ|| ಫಲೇಷು ಕದಾಚನಾಧಿಕಾರೋ ನಾಸ್ತಿ ಫಲ ಸಂಪಾದನೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ನಾಸ್ತಿ ಕಿಂ ತ್ವೀಶ್ವರ ಏವ ಫಲದಾನೇ ಸಮರ್ಥ ಇತಿ ಭಾವಃ| ತದಾಹ ಸೂತ್ರೇ "ಓಂ ಫಲಮತ ಉಪಪತ್ತೇಃ ಓಂ" ಇತಿ (3-2-39)| ಏವಂ ಚ ಫಲಸಂಪಾದನೇ ಶಕ್ತತ್ವಾಶಕ್ತತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ಈಶ್ವರೇಣೈಕ್ಯಾಭಾವಾದಿತಿ ಯುಕ್ತಿರುಕ್ತಾ ಭವತಿ| ತಸ್ಯಾಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾಹ| ಮಾ ಕರ್ಮಫಲಹೇತುಭೂರಿತಿ| ಉಕ್ತದಿಶಾ ಕರ್ಮಫಲಹೇತುರೀಶ್ವರಃ, ಮನಸಾ ಸ ಮಾ ಭೂಃ| ತದೈಕೈಭಾವನಾ ನ ಕಾರ್ಯೇತಿ ಯಾವತ್| ಮಿಥ್ಯೋಪಾಸನಾಯಾಃ ' ಓಂ ನ ಪ್ರತೀಕೇ ನ ಹಿ ಸಃ ಓಂ' ಇತಿ ವ್ಯಾಸಸೂತ್ರೇ (4-1-4), 'ಅಚೇತನಾಸತ್ಯಾಯೋಗ್ಯಾನ್ಯಪುಪಾಸ್ಯಾನ್ಯಫಲತ್ವವಿಪರ್ಯಯಾಭ್ಯಾಂ' ಇತಿ ಸಾಂಕರ್ಷಣ ಸೂತ್ರೇ ಚ ನಿಷೇಧಾತ್| ತರ್ಹಿ ಸತ್ಪ್ರಸ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತದಿಶಾ ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವಾಮಿತ್ವೇನ ಹರಿಸ್ಮೃತ್ಯೈವಾಲಂ, ಕಿಂ ಕರ್ಮಾಕರಣೇನೇತ್ಯತ ಆಹ|| ಮಾ ತ ಇತಿ ತ್ವದಾದೇಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಅಕರ್ಮಣಿ ಕರ್ಮಾಕರಣೇ ಸಂಗಃ ಸ್ನೇಹೋ ಮಾಽಭೂತ್| ತದಕರಣೇ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಾಶ್ರವಣಾದಿತಿ ಭಾವಃ|| 47/2 ||

ಶ್ರೀ ಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ:- ಹೇ ಕೃಷ್ಣಾ! ಹಿ, ಉಚ್ಯತೇ, ಇಹ, ವೇದೇಷು ಎಂದು ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವ ವೇದದಲ್ಲಿ "ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ" ; "ಶೈನೇನ ಅಭಿಚರನ್ ಯಜೇತ (ಶೈನಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿ ಶತ್ರುವನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕು)"; "ಆಮಾಯಂತು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಃ (ಓದುವುದಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಶಿಷ್ಯರುಗಳು ಬರಲಿ)" ಮುಂತಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ವರ್ಗೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು, ಧನೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು, ಶಿಷ್ಯೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅಂಥಾ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ನೀನು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಲೇ ಬೇಡ, ಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಲೇ ಬೇಡ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವಿ? ಹೇ ಮುರವೈರಿ! ಇವುಗಳೊಂದನ್ನೂ ಜೀವರು ಕಾಮಿಸಬಾರದೆಂದು ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಇದ್ದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಬಹುಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೀನು ಏಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದಿ? ಸುಂದರಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಸುಖಕೊಡುವ ಧನಕನಕವಸ್ತ್ರ, ಕೀರ್ತಿ, ಅಪತ್ಯ, ಗೃಹಾದಿ ಅನಂತಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಾಮಿಸಬೇಡ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇಚ್ಛಿಸಬೇಡ ಎಂದು

ಹೇಗೆ ಹೇಳುವಿ? ನೀನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದ್ದನ್ನೇ ನಾವು ಇಚ್ಛಿಸಬಾರದೇ? ಎಂದರೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. “ಕರ್ಮಣ್ಯೇವಾಧಿಕಾರಸ್ತೇ ಮಾ ಫಲೇಷು ಕದಾಚನಾ ಮಾ ಕರ್ಮಫಲಹೇತುಭೂತಾರ್ಥಮಾರ್ತೇ ಸಂಗೋಸ್ತುಕರ್ಮಣಿ”

ಅರ್ಜುನಾ! ಪರಾಧೀನ ಜೀವನಾದ ಸ್ವಾಮಿಪ್ರೇಮವನ್ನು ತೋರುವ ನಿನಗೆ ಪ್ರಭುಸೇವಾರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಧಿಕಾರ. ಫಲವನ್ನು ಕೋರುವುದರಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಫಲವನ್ನು ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕರ್ಮಮಾಡುವವನಾಗಬೇಡ. ಹಾಗೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ಈ ಕಷ್ಟವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ತಾನೆ ಏತಕ್ಕೆಂದು ಅಕರ್ಮದಲ್ಲಿ (ವೈಯರ್ಥ್ಯವು ಅಭಾವದಲ್ಲಿ) (ವಿದ್ಯುಕ್ತಕರ್ಮಪರಿತ್ಯಾಗದಲ್ಲಿ) ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಬೇಡ.

ವಿಶೇಷ:- ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಜೀವನು ಯಾವಾಗಲೂ ಪರಾಧೀನನು. ಸೇವಕನಿಗೆ ಪ್ರಭುವಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಧನಕನಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಪೇಕ್ಷೆಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ. ಸೇವಕನಿಗೆ, ಪ್ರಭುಪ್ರೇಮದಿಂದ, ಅವನನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ. ಸೇವಕನ ರಕ್ಷಣೆಯ ಭಾರವು ಪ್ರಭುವಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು . ಅದು ಹೀಗೆಯೇ ಆಗಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವು ಬೃಹದ್ರಮವಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲೂ ರಾಜಪ್ರೇಮವನ್ನು ತೋರುವ ಬೃಹದ್ರಮ ಆತನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಕೊಡಲಿ ಎಂದು ಇರಬೇಕೇ ಹೊರತು, ಆತನು ನೂರುರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಲೇ ಬೇಕು. ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾದ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂದು ಕೋರುವುದು ಅನ್ಯಾಯವಾಗುತ್ತೆ. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪದೇಶವೇನೆಂದರೆ:- “ನನ್ನ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಕೋರುವ ನಿನಗೆ ಕರ್ಮಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರವೇ ಹೊರತು ನನ್ನ ಪ್ರೇಮಾತಿರಿಕ್ತ ಫಲವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ. ಧನಕನಕ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವು ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷೆಮಾಡದೇ ಇರುವ ಮೂರ್ಖರಿಗಿರುವುದು. ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ನಿನ್ನಂಥವನಿಗೆ ಅದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಫಲದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಮಾಡದೇ ಕರ್ಮಮಾಡು” ಎಂದನು. ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ನಾನು ಕೊಟ್ಟರೆ ನೀನದನ್ನು ಉಣ್ಣಬೇಡ ಎಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮಫಲದಲ್ಲಿನಿಗೆ ಇಚ್ಛೆ ಇರಬಾರದು. ಕೋರಿದರೆ ಕೊಡುವ ಕರ್ಮಫಲವು (ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳು) ತುಚ್ಛ ಎಂದು ಇದರ ಭಾವ. ಇದನ್ನು ಕೊಡೆಂದು ಯಾವಾಗ ಕೇಳುತ್ತಾನೋ ಆಗ ನನ್ನ ಕೂಲಿಗೆ ಸಂಬಳವನ್ನು ಕೊಡು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯ್ತು.

ಇದು ತುಚ್ಛವೇಕಾಯ್ತು ಎಂದರೆ, ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ದೋಷವಿದೆ. (ಅ) ನಾನೇ ಸ್ವಂತವಾಗಿ ಕೂಲಿ ಮಾಡಿದೆ. ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕೂಲಿಗೆ ತಕ್ಕದ್ದು ಕೊಡೆಂದು ಕೇಳುವ ಮನಸ್ಸು ಬರುತ್ತೆ. ಇದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಭ್ರಮ. (ಆ) ಈ ನನ್ನ ಕೂಲಿಯಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸುಖವಾಯ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಂದ ಸಂಬಳವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ಈಶ್ವರನ ಅವಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ಹಾಗಾಯ್ತು.

ಉದಾ:- ಹೆಂಡತಿಯು ಗಂಡನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ಸೇವೆ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೇ ಅವಳ ಕರ್ತವ್ಯ. ನೂರು ರೂ ಸೀರೆ ತಂದುಕೊಡಿ ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ, ಕೂಲಿಭಾವದಿಂದ ಪತಿಸೇವಾ ಮಾಡಿದ ಹಾಗಾಯ್ತು. ಪ್ರೇಮವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ನೀನು ಹೀಗೆಮಾಡೆಂದು ನಿಯಮಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದ ದೋಷಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದಳು.

(2) ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಬಾರದಾದಮೇಲೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದಿ? ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೂ “ಮಾತೇ ಸಂಗೋಸ್ತುಕರ್ಮಣಿ” ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಜೀವನು ಈ ಕಷ್ಟಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದೇತಕ್ಕು ಎಂದು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡದಂತೆ ಅವನಿಗೆ ವಿದ್ಯುಕ್ತಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು, ನಾನಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಬಾಲಕನಿಗೆ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಆಶೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಾಯಿಯು ಅವಲಕ್ಕಿ ಲಡ್ಡು ಮುಂತಾದ ಬಗೆ ಬಗೆ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಭೂಗೋಳವನ್ನು ಓದಿದರೆ ಲಡ್ಡು , ವ್ಯಾಕರಣ ಓದಿದರೆ ಅವಲಕ್ಕಿ; ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಓದಿದರೆ ದೋಸೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಓದಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಪುಸ್ತಕದ ರಸ ಆ ಹುಡುಗನ ಹಲ್ಲಿಗೆ ಇಳಿದಮೇಲೆ ತಿಂಡಿ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎರಡುಹೊತ್ತು ಊಟ ಹಾಕುತ್ತಾಳೆ. ಅವನ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಬೇಕೋ ಅಷ್ಟು ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಹಾಗೆ ಅಜ್ಞಜೀವರಿಗೆ ವಿದ್ಯುಕ್ತಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ನಾನಾ ತುಚ್ಛವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದೇನೆ. ನೀನು ಅಜ್ಞಜೀವನಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ‘ತೇ’ ನಿನಗೆ ಕರ್ಮಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಹೋಗದಿರಲಿ. ಇದೇ ವೇದದ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಾವ. || 47/2 ||

ಶ್ಲೋಕ:- ಯೋಗಸ್ಥಃ ಕುರು ಕರ್ಮಾಣಿ ಸಂಗಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಧನಂಜಯ|

ಸಿದ್ಧ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯೋಃ ಸಮೋ ಭೂತ್ವಾ ಸಮತ್ವಂ ಯೋಗ ಉಚ್ಯತೇ || 48/2||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದ:- ಯೋಗಸ್ಥಃ , ಕುರು, ಕರ್ಮಾಣಿ, ಸಂಗಂ, ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಧನಂಜಯ, ಸಿದ್ಧ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯೋಃ, ಸಮಃ, ಭೂತ್ವಾ ಸಮತ್ವಂ, ಯೋಗಃ, ಉಚ್ಯತೇ||

ಧನಂಜಯ= ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ; ಯೋಗಸ್ಥಃ (ಸನ್) ಜ್ಞಾನೋಪಾಯದಲ್ಲಿ ಇರುವವನಾಗಿ (ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ) ; ಸಂಗಂ=ಫಲದಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವನ್ನು; ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ = ಬಿಟ್ಟು; ಸಿದ್ಧ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯೋಃ= ಫಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೂ, ಆಗದೇ ಹೋದರೂ; ಸಮಃ ಭೂತ್ವಾ= ಸಮನಾಗಿ (ಫಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದದೆ, ಆಗದೇ ಹೋದಾಗ ದುಃಖವನ್ನು ಹೊಂದದೇ ಸಮನಾಗಿದ್ದು); ಕರ್ಮಾಣಿ=ಈಶ್ವರಾರಾಧನೆ ರೂಪವಾದ ಸ್ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು; ಕುರು=ಮಾಡು; ಸಮತ್ವಂ= ಫಲವಾದಾಗ ಸಂತೋಷ ಪಡೆದೆಯೂ, ಆಗದೇ ಇರುವಾಗ ದುಃಖಪಡೆದೆಯೂ ಈಶ್ವರಾರ್ಪಣ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ; ಯೋಗಃ= ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವೆಂದು; ಉಚ್ಯತೇ= ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ :- ‘ಮಾ ತೇ ಸಂಗೋಽಸ್ವಕರ್ಮಣಿ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ತರ್ಹಿ ಕಿಂ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ|| ಯೋಗಸ್ಯ ಇತಿ ಯೋಗೋ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯಃ ತತ್ರ ತಿಷ್ಠತೀತಿ ಯೋಗಸ್ಥಃ| ಜ್ಞಾನೋಪಾಯಮನುತಿಷ್ಠನ್ ಸಂಗಂ ಫಲಸ್ನೇಹಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ತತ ಏವ ಫಲರಾಗತ್ಯಾಗಾದೇವ ಸಿದ್ಧ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯೋಃ ಸಮೋ ಭೂತ್ವಾ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರು ಈಶ್ವರಪ್ರಸತ್ಯೈ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರ್ವಿತಿ ಅರ್ಥಃ| ಯೋಗಸ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತಯೋಗಃ ಕ ಇತ್ಯತಃ ಸಂಗಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವೇತ್ಯಾದಿನಾ ಯೋಗ ಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ| ತತ್ರ ತ್ಯಾಗಸಮನ್ವಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಯೋಗತ್ವಭ್ರಾಂತಿ ನಿರಾಸಾಯಾಃ|| ಸಮತ್ವಮಿತಿ ಸಂಗತ್ಯಾಗಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಂ ತ್ಯಾಗೋಪೇತಂ ಸಮತ್ವಂ ಯೋಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ|| 48/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅವತಾರಿಕೆ:- ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನಾನು ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಬೇಕು . ಹೇಳಿಬಿಡು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. “ಯೋಗಸ್ಥಃ ಕುರು ಕರ್ಮಾಣಿ ಸಂಗಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಧನಂಜಯ! ಸಿದ್ಧ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯೋಃ ಸಮೋ ಭೂತ್ವಾ ಸಮತ್ವಂ ಯೋಗ ಉಚ್ಯತೇ||”

ನೀನು ಯೋಗವನ್ನು ದೃಢವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸತಕ್ಕ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮಾಡು. ಯೋಗವೆಂದರೆ ಏನೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳು. ಈ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಸಾದಭಿನ್ನ ಈ ವಿಷಯಸುಖವು ನನಗೆ ಬರಲಿ ಎಂಬ ಅಭಿಸಂಧಿಯನ್ನು (ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು) ಬಿಟ್ಟು ಕರ್ಮಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಸುಖಬರಲಿ, ದುಃಖಬರಲಿ ವಿಕಾರ ಹೊಂದದೆ “ಸಮವಾಗಿ”ರುವುದೇ ಯೋಗವು. ಅದೇ ನಿಜಜ್ಞಾನೋಪಾಯವು. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸತಕ್ಕ ಸಾಮಗ್ರಿ.

ವಿಶೇಷ:- (1) ಯೋಗವೆಂದರೆ ಎರಡು ಅರ್ಥ. ಜ್ಞಾತೃವ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮ; ಜ್ಞಾನೋಪಾಯ (ನಿಷ್ಕಾಮ ಧರ್ಮ). ಇವೆರಡರಲ್ಲೂ ಮನಸ್ಸನ್ನಿಟ್ಟು ಸತ್ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ “ನೀನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗು” ಎಂದು ಮನಸ್ಸನ್ನಿಡಬೇಕು. ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವೆಂದರೆ, ಆತನ ಪ್ರಸಾದ ಭಿನ್ನ ವಿಷಯಸುಖವು ಆಗಬೇಕು ಎಂದು ಕೋರದೇ ಇರುವುದು ಎಂಬ ಫಲಸ್ನೇಹತ್ಯಾಗ. ಇಂಥಾ ಫಲಸ್ನೇಹತ್ಯಾಗಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕು.

(2) ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ “ಸಿದ್ಧಿ ಅಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನಾಗಿರಬೇಕು” ಎಂದರೆ ಸುಖದುಃಖಸಮನಾಗಬೇಕೆಂದರ್ಥ.

(ಅ) ದುಃಖವನ್ನು ಸುಖವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ :- ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ವಿಷಯಾಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತ ದುಃಖವನ್ನೂ , ದುರ್ಜನರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ನಿಂದಾದಿ ಪ್ರಯುಕ್ತ ದುಃಖವನ್ನೂ , ವೈಷಯಿಕ ಸುಖವನ್ನು ಹೇಗೆ ಅನುಭವಿಸುವೆನೋ ಹಾಗೆ ಸಂತೋಷಮನಸ್ಸಿನಾಗಿ ಇದು ತಪಸ್ಸು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಅನುಭವಿಸಬೇಕು.

(ಆ) ಸುಖವನ್ನು ದುಃಖವೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಕ್ರಮವು ಹೇಗೆಂದರೆ :- ಮತ್ತು ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ವಿಷಯಸುಖವನ್ನೂ ಕೂಡ ದುಃಖವನ್ನು ಹೇಗೆ ಅನಿಷ್ಟವೆಂದು ತಿಳಿದು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವೆನೋ ಹಾಗೆಯೇ ತುಚ್ಛವೆಂದು ತಿಳಿದು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಸುಖವಾದರೆ ಉಬ್ಬಕೂಡದು ; ದುಃಖವಾದರೆ ಕುಗ್ಗಕೂಡದು. ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ:- ಗಣೇಶ ಮಂಗಳಾರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಬಂದ ಕಡ್ಡೆಪುರಿಯನ್ನು ತಂದೆಯು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ತಾನು ಅದನ್ನು ತುಚ್ಛವೆಂದು ತಿನ್ನದೇ ಸುಖವಾಗಿರುವನು. ದೊಡ್ಡವರಸಂಗ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಉಪನ್ಯಾಸ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗುವನು. ಅವಿವೇಕಿ ಹುಡುಗನು ಉಪನ್ಯಾಸ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಪುರಿಮುಕ್ಕುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸುವನು. ಹೀಗೆ ತುಚ್ಛ ಸುಖಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬಯಸಬಾರದು.

(ಇ) “ಸಿದ್ಧ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯೋಃ ಸಮೋ ಭೂತ್ವಾ” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ:- ಯುದ್ಧಾದಿಕರ್ಮ, ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಆಯಾ ಕರ್ಮದ ಅವರ್ಜನೀಯವಾದ ಅವಾಂತರ ಐಹಿಕ ಫಲವು ಬಂದರೂ (ಲಾಭ=ಸುಖ; ನಷ್ಟ =ದುಃಖ) ಬರದಿದ್ದರೂ ಸರಿ ನಿರ್ವಿಕಾರನಾಗಿ ದೇವರು ಪ್ರೀತನಾಗಲೆಂದು ವಿದ್ವತ್ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಓದಿದ. ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಫೇಲ್ ಮಾಡಿಸಿದರೆ ಪಾಸ್ ಆದಂತೆ ಫೇಲಾದ್ದನ್ನು ತಿಳಿ. ಅಳಬೇಡ;

ಕಾಶೀಯಾತ್ರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೊರಟ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಡವಿ ಕಾಲೇ ಮುರಿದು ಹೋಗಿ ಮುಂದೆ ಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದುಃಖಪಡಬಾರದು. ಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆಯೇ ತಿಳಿಯುವುದು.;

ಹರಿಕಥೆ ಹೇಳಿ ದುಡ್ಡು ಬಂದರೂ ಸರಿ, ಬರದಿದ್ದರೂ ಸರಿ ಏಕರೀತಿಯಿಂದ ಇರುವುದೆಂದರ್ಥ.

ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮಮಾಡುವಾಗ ಅವಾಂತರವಾಗಿ ದುಃಖವೂ ಬರುತ್ತೆ; ಸುಖವೂ ಬರುತ್ತೆ. ಉದಾಹರಣೆ:- ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುವಾಗ ಹೊಗೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಡರಿ ದುಃಖವಾಗುತ್ತೆ. ಅಗ್ನಿಯ ಕಾವಿನಿಂದ ದೇಹದ ಚರ್ಮ ತಾಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತೆ. ಇತ್ಯಾದಿ (ಅಸಿದ್ಧಿಗಳು). ದುಃಖಗಳು. ಆಹಾ! ಸಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ಯಜ್ಞಮಾಡಿದರು. ಹರಿಪ್ರೀತಿ ಯಾಯ್ತು ಎಂಬ ಕೀರ್ತಿಯೂ ಬರುತ್ತೆ ಇದು ಸಿದ್ಧಿ (ಸುಖ). ಇವೆರಡನ್ನೂ ಸಹಿಸುವುದೇ ಸಿದ್ಧಿ ಅಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನಾಗಿರುವಿಕೆ.

ಹೀಗೆ ಸುಖವಾದರೆ ಉಬ್ಬದೇ, ದುಃಖವಾದರೆ ಕುಗ್ಗದೇ ದೇವರ ಪ್ರಸಾದ ಒಂದನ್ನೇ ಕೋರಬೇಕು. ಇಂಥಾ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಯೋಗವೆನ್ನಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದೇ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವು. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಅದೇನೆಂದರೆ:- ಇದು ಉಪಲಕ್ಷಣವು. ರಾಗದ್ವೇಷ ಬಿಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡು ಎಂದರ್ಥ.

(3) “ಧನಂಜಯ” ಎಂಬುವುದು ಹೇತುಗರ್ಭ ಸಂಬೋಧನೆ. ಉತ್ತಮ ಧನವನ್ನು ಜಯಿಸುವ ಅರ್ಜುನನೇ! ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮದಿಂದ ಉತ್ತಮ ಧನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತೂ ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಉತ್ತಮ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದು. ಕ್ಷುದ್ರವಿಷಯಫಲಗಳನ್ನು ಬಯಸಿ ಕಾಮ್ಯಧರ್ಮ ಮಾಡಬೇಡವೆಂದು ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ. ಉದಾ:- ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ನೂರು ರೂ ಗಂಟಿತ್ತು. ಮಹಾರಾಜರು ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಪರರಾಜನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ. ಸಂತೆಗೆ ಹೋಗಿ ಹೋರಿಯನ್ನು ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ನೂರು ರೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವನು ಹೊರಟ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜರ ಭೇಟಿಯಾಯಿತು. ರಾಜರಿಗೆ ಆ ದುಡ್ಡು ಬೇಕಾಯಿತು. ಆ ರೈತನು ಗಂಟನ್ನು ರಾಜರ ಪಾದಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿ ಹೋರಿಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳದೇ ತನ್ನೊಗೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟು ಅವನ ಜೊತೆಯವರೆಲ್ಲಾ ಎತ್ತಿನ ಜೋಡಿಗಳನ್ನು ತಂದು ಸುಖದಿಂದ ಇರುತ್ತಾ ಇವನನ್ನು ನಿಂದಿಸತೊಡಗಿದರು. ಇವನಿಗೆ ಬೇರೆ ಹಣವಿರಲಿಲ್ಲ. ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾಯ್ತು. ಅವನು ಮಹಾರಾಜರ ಸ್ವಭಾವ ಬಲ್ಲವನಾದ್ದರಿಂದ ಮನಃಸಂತೋಷದಿಂದಲೇ ಇದ್ದ. ಮಹಾರಾಜರು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋದವರು ಜಯಶೀಲರಾಗಿ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದು, ಆತನನ್ನು ಕರೆಸಿ, ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಅಧಿಕಾರವನ್ನೇ ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ಮುಖಂಡನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು.

ಹೀಗೆ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಸಂಸಾರದ ದುಃಖಬಂದರೂ ‘ದೇವರು ಕೊಟ್ಟ ದುಃಖ, ನನ್ನ ನಿಷ್ಕಾಮ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲ ಇನ್ನೂ ಬಹು ಮುಂದೆ ಬರುತ್ತೆ ಇದು ದಾರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕ್ಲೇಶ’ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಸಂತೋಷ ಪಡಬೇಕು. ಅರ್ಜುನನು ಸದ್ಗುಣಶೀಲನಾದ್ದರಿಂದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು “ಧನಂಜಯ” ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳಂತೆ ನೀನು ಮೂಢನಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ಲೋಕ:- ದೂರೇಣ ಹ್ಯವರಂ ಕರ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯೋಗಾದ್ಧನಂಜಯ|

ಬುದ್ಧೌ ಶರಣಮನ್ವಿಚ್ಛ ಕೃಪಣಾಃ ಫಲಹೇತವಃ|| 49/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವರಣೆ:- ಪದಚ್ಛೇದ :- ದೂರೇಣ, ಹಿ, ಅವರಂ, ಕರ್ಮ, ಬುದ್ಧಿಯೋಗಾತ್, ಧನಂಜಯ, ಬುದ್ಧೌ, ಶರಣಂ, ಅನ್ವಿಚ್ಛ, ಕೃಪಣಾಃ, ಫಲಹೇತವಃ||

ಅರ್ಥ:- ಧನಂಜಯ! = ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ಕರ್ಮ = ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವು (ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಕಾಮನಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವು); ಬುದ್ಧಿಯೋಗಾತ್ = ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಾದ ಜ್ಞಾನಯೋಗಕ್ಕಿಂತಲೂ; ದೂರೇಣ = ಬಹಳವಾಗಿ; ಅವರಂ = ಆದುದರಿಂದ; ಬುದ್ಧೌ = ಜ್ಞಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿ; ಶರಣಂ = ಶರಣವನ್ನು ; ಅನ್ವಿಚ್ಛ = ಅಪೇಕ್ಷಿಸು (ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸು); ಫಲಹೇತವಃ = ಕರ್ಮಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಫಲವೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಜನರು (ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವರು); ಕೃಪಣಾಃ = ದೀನರು; ಹಿ = ಪ್ರಸಿದ್ಧವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದ ಫಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಜ್ಞಾನಫಲವು ಅಧಿಕವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಸಕಾಮಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಉತ್ತಮ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. (ದೀನರಾಗುತ್ತಾರೆ.)

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವರಣೆ :- ಕಿಂಚ ಕರ್ಮಫಲಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಫಲಾದಲ್ಪತ್ವಾತ್ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯಾನುಷ್ಠಾನಾಯ ಪ್ರಯತ್ನಸ್ವೇತಿ “ಯಾವಾನರ್ಥಂ” ಇತ್ಯತ್ರ ಉಕ್ತೇಽರ್ಥೇ ಕರ್ಮರೂಪಸ್ಯ ಪುಮರ್ಥೋಪಾಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನರೂಪೋಪಾಯಾತ್ ಅಧಮತ್ವಂ ರೂಪಂ ಹೇತ್ವಂತರಮುಚ್ಯತೇ|| ದೂರೇಣಹ್ಯವರಂ ಇತಿ|| ಬುದ್ಧಿಯೋಗಾತ್ ಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣಪುಮರ್ಥ ಸಾಧನಾತ್ ಕರ್ಮ ದೂರೇಣಾತೀವಾವರಮಧಮಂ| ಅತೋ ಬುದ್ಧೌ ಜ್ಞಾನೇ ಶರಣಮನ್ವಿಚ್ಛ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ

ಉಪಾಯಭೂತ ಯೋಗಾನುಷ್ಠಾನಲಕ್ಷಣಾಂ ಜ್ಞಾನೇ ಸ್ಥಿತಿಂ ಅನ್ವಿಚ್ಛೇತ್ಯರ್ಥಃ| ಕಥಂ ಕರ್ಮ ಜ್ಞಾನಾದವರಮಿತ್ಯತ ಆಹ|| ಕೃಪಣಾ ಇತಿ|| “ಫಲಂ ಕರ್ಮಕೃತೌ ಹೇತುರ್ಯೇಷಾಂ ತೇ ಫಲಹೇತವಃ|” ತೇ ಕೃಪಣಾಃ ದೀನಾಃ ಇಮಂ ಲೋಕಂ ಹೀನತರಂ ಲೋಕಂ ವಾ ವಿಶಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ| ಯದ್ವಾ ಉತ್ತರಾರ್ಥಸ್ಯೈವಮರ್ಥಃ| ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕರ್ಮತ ಉತ್ತಮತ್ವೇ ಸತಿ ಉತ್ತಮಾಯಾಂ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಈಶ್ವರೈಕೈಭಾವನಂ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ|| ಬುದ್ಧಾವಿತಿ|| ಬುದ್ಧೌ ಜ್ಞಾನೇ ಜಾತೇಽಪಿ ವಿಷ್ಣುಮೇವ ಶರಣಮನ್ವಿಚ್ಛ| ಕುತಃ| ಫಲಹೇತವಃ ಫಲಹೇತುರೀಶ್ವರಃ| ಫಲಹೇತವಃ ಈಶ್ವರೈಕೈಭಾವಿನೋ ಯೇ ತೇ ಕೃಪಣಾಃ ಕೃಪಾವಿಷಯಾಃ| ತಮಃ ಪ್ರಾಪ್ತಿಮಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ|| 49/2 ||

ಶ್ರೀ ಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅವತಾರಿಕೆ:- ಹೇ ಸ್ವಾಮೀ! ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಗಳು ಹೇಗೆ ಮೂಢರು? ಅವರು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲಬಂತಲ್ಲಾ ಇಮಿಟೇಷನ್ ವಜ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನೂರು ರೂ ಕೊಟ್ಟು ಬಂದರೆ ಅವರು ಅವಿವೇಕಿಗಳು. ಒಳ್ಳೇ ಪುಷ್ಕರಾಗಕ್ಕೆ ನೂರು ರೂ ಕೊಟ್ಟರೆ ಅವರು ಏಕೆ ಅವಿವೇಕಿಗಳು ಎನಿಸುವರು? ಮತ್ತೂ ಇರುವ ನೂರು ರೂಪಾಯಿಯನ್ನು ತಂದೆ ಕೈಲಿ ಹಾಕಿ ತೆಪ್ಪಗಿದ್ದವನು ಏನು ಮಹಾ ವಿವೇಕಿಯು? ವೃದ್ಧನಾದ ಪಿತೃಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಆಗುವುದೇನು? ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. “ದೂರೇಣ ಹೃವರಂ ಕರ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯೋಗಾದ್ಧನಂಜಯ | ಬುದ್ಧೌ ಶರಣಮನ್ವಿಚ್ಛ ಕೃಪಣಾಃ ಫಲಹೇತವಃ||”

ಅರ್ಥ:- ಉತ್ತಮಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಅರ್ಜುನನೇ! ಮೋಕ್ಷಸಾಧಕ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವು ಅತಿ ಅಧಮವು. ಅದು ಮುಖ್ಯ ಪುರುಷಾರ್ಥೋಪಾಯವೇ ಅಲ್ಲ. ಯಾವುದಾದರೂ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಾದ್ದರಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥೋಪಾಯವೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಅತಿ ನೀಚ ಉಪಾಯವು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಾಯಕವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸು. ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಶೀಲರು ಅತಿದೀನರು.

ವಿಶೇಷ:- ಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕರ್ಮ ಒಂದು ಉಪಾಯ. ಜ್ಞಾನವೊಂದು ಉಪಾಯ. ಅವೆರಡರಲ್ಲಿ (ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ ಲಭ್ಯಜ್ಞಾನವೆಂಬಉಪಾಯಕ್ಕಿಂತ) ಜ್ಞಾನರೂಪಉಪಾಯಕ್ಕಿಂತ (ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವೆಂಬಉಪಾಯ)ಕರ್ಮರೂಪ ಉಪಾಯವು ಅತಿನೀಚವು. ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಿತ್ಯಮೋಕ್ಷಾನಂದ ವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವುದು. ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದಿಂದಾಗುವ ವಿಷಯಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಎರಡುದಿನ ತಿಂದ(ಭೋಗಿಸಿದ) ಮೇಲೆ ಹಾಳಾಗುತ್ತೆ ಮತ್ತು ಯಾವ (ಸ್ವರ್ಗವಾಗಲೀ ಮೋಕ್ಷವಾಗಲೀ) ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನೆಮಾಡಬೇಕಾದರೂ ಬರೀಕರ್ಮ ಕ್ಕಿಂತ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಲಭ್ಯ ತತ್ವಜ್ಞಾನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ:- ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಕ್ಷಯರೋಗ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಕಾಮಿಯು ವೈದ್ಯನನ್ನು ಹುಡುಕುವನು. ಜ್ಞಾನವಿದ್ದವನು ರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪಾಪವನ್ನು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಯಾವದೇವರಿಂದ; ಯಾವ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಅದು ಹೋಗುತ್ತೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಧ್ಯಾನಮಾತ್ರದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡು ರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರು ಜ್ಞಾನರೂಪ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಮೃತಸಂಜೀವಿನಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪಡೆದರು. ಎಷ್ಟು ಕರ್ಮಮಾಡಿದರೆ ತಾನೇ ಸತ್ತವರನ್ನು ಬದುಕಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದು? ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡಿದರೆ ನಿಖಿಲ ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುವು. ಭರದ್ವಾಜರು ಭರತನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಆತಿಥ್ಯ; ಗೌರಮುಖರು ದುರ್ಜಯನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಆತಿಥ್ಯ; ವಸಿಷ್ಠರು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರಾಯನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಆತಿಥ್ಯ; ಯಾವ ಕರ್ಮದಿಂದ ತಾನೇ ಇಷ್ಟು ಸರಬರಾಜು ಶಕ್ಯ. ಇಂಥಾ ನಿಖಿಲ ಪುರುಷಾರ್ಥದಾಯಕ ಜ್ಞಾನವು ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಲಭ್ಯ ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಲಭ್ಯ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವು ಮಧ್ಯೇ ಇನ್ನೂ ಯಾವ ಮಂತ್ರಿಯನ್ನೂ ಹೊಂದದಿರುವ (ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ) ಕರ್ಮೋಪಾಯಕ್ಕಿಂತ ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವು ಅತಿನೀಚ ಸಾಧನೆಯು ಎಂದು ಭಾವ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇ ಅರ್ಜುನಾ! ನೀನು ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸು. ವಿಷಯ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ ಮಾಡುವವರು ಕೃಪಣಾಃ= ಅತಿದೀನರು ಎಂದರೆ ಮಂದಭಾಗ್ಯರು. ಹಿ= ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು ಎಂದರ್ಥ.

(2) ಬುದ್ಧಿಯೋಗಾತ್ ಎಂದರೆ ‘ಬುದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಯೋಗಃ’ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡುವ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವು ಅತಿ ಅಧಮವು ಎಂದು ಒಂದು ಅರ್ಥ.

ಬುದ್ಧಿಯೋಗಾತ್= ಬುದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಃ ಯೋಗಃ ಬುದ್ಧಿಯೋಗಃ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಿಂದ ಈಶ್ವರಪ್ರಸಾದದ್ದಾರಾ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಉಪಾಯಕ್ಕಿಂತ ಬರೀಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವು ಅಧಮವು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥ. ನೂರುರೂ ಕೊಟ್ಟರೆ ನೂರುರೂ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ವಜ್ರ ಬರುತ್ತೆ ನಿಜ. ಆದರೆ ಆ ನೂರುರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ತಂದೆ ಕೈಗೆ ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟರೆ ಆತನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ತನ್ನ ಆಸ್ತಿಯೊಡನೆ ಆ

ನೂರುರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಪುತ್ರನಿಗೆ ಯಾವ್ಯಾವಾಗ ಖರ್ಚಿಗೆ ಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಈ ನೂರುರೂಪಾಯಿ ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದೇ ಕೊಡುತ್ತಿರುವನು. ಖಿತ್ಯಪ್ರಸಾದವೆಂಬ ಉಪಾಯವು ಪುತ್ರನಿಗೆ ನೂರು ವಜ್ರಗಳ ಸಂಪಾದನೆಗಾದರೂ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತೆ (ಕಾರಣವಾಗುತ್ತೆ). ನೂರು ರೂ ಕೊಟ್ಟು ಒಂದು ವಜ್ರ ಕೊಂಡವನಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಫಲ. ಹೀಗೆ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಿಂದ ಬಹುದೊಡ್ಡದಾದ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವೂ ಕೂಡ ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಅದು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲು.

ದೃಷ್ಟಾಂತ:- ಒಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ಉದ್ಯೋಗ ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದ. ಹತ್ತುರೂ ಸಂಬಳವಾಯ್ತು. ಇವನ ಸ್ನೇಹಿತನು ಉದ್ಯೋಗ ಹುಡುಕದೇ ಡೆಪ್ಯುಟಿ ಕಮೀಷನರ್ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದ. ಐವತ್ತು ರೂ ನೌಕರಿಯಾಯ್ತು. ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಬರೀ ಹತ್ತುರೂ ಸಂಬಳ ದೊರೆತರೆ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ದೊಡ್ಡನೌಕರಿಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ಹೆಂಡತಿ ಸಿಕ್ಕಿದಳು. ಹೀಗೆ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವು ಹತ್ತುರೂ ಸಂಬಳ ತಂದಂತೆ ಅಲ್ಪ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವು ವರನಿಗೆ ಕನ್ಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರವು ಬರುವಂತೆ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು. ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ದೊಡ್ಡನೌಕರಿಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮವು ಶ್ರೇಷ್ಠವು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

(3) ಹಿ= ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವು. ಜ್ಞಾನೋಪಾಯದ ಮಹಿಮೆಯು “ಯಂ ಯಂ ಲೋಕಂ ಮನಸಾ ಸಂವಿಭಾತಿ” ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲೂ ಕರ್ಮೋಪಾಯದ ನೀಚತೆಯು ‘ಇಮಂ ಲೋಕಂ ಹೀನತರಂ ವಾ ವಿಶಂತಿ’ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದನ್ನೇ ‘ಹಿ’ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

(4) ‘ಬುದ್ಧಾ ಶರಣಮನ್ವಿಚ್ಛ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ “ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸು” ಎಂದು ಒಂದು ಅರ್ಥ. ಅದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ. ಏನೆಂದರೆ, ‘ಜ್ಞಾನಬರುವವರೆಗೂ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಮಾಡುತ್ತಾ ಈಶ್ವರನ ಭೃತ್ಯನಾಗಿದ್ದೆ. ಜ್ಞಾನ ಬಂದಮೇಲೆ ನಾನು ಸ್ವತಂತ್ರನು’ ಎಂದ ತಿಳಿಯಬೇಡ. ಆಮೇಲೂ ‘ಶರಣಂ ಅನ್ವಿಚ್ಛ’ ಈಶ್ವರನ ಭೃತ್ಯನು ನಾನು ಎಂದು ಶರಣಾಗತನಾಗಿರು. “ಬುದ್ಧಾ ಸತ್ಯಾಮಪಿ ಈಶ್ವರಂ ಶರಣಂ ಅನ್ವಿಚ್ಛ” ಎಂದು ಅನ್ವಯ. ಸೇವೆಗೆ ಫಲ ಕೋರಬೇಡ. ಫಲವೂ ತಮ್ಮಧೀನವೇ ಸರಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವವರು ನರಕಭಾಗಿಗಳಾಗುವರು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ಲೋಕ:- ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತೋ ಜಹಾತೀಹ ಉಭೇ ಸುಕೃತದುಷ್ಕೃತೇ |

ತಸ್ಮಾದ್ಯೋಗಾತ ಯುಜ್ಯಸ್ವ ಯೋಗಃ ಕರ್ಮಸು ಕೌಶಲಮ್ || 50/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ :- ಅವತರಣವು:- ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಪದಚ್ಛೇದ:- ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತಃ, ಜಹಾತಿ, ಇಹ, ಉಭೇ, ಸುಕೃತದುಷ್ಕೃತೇ, ತಸ್ಮಾತ್, ಯೋಗಾಯ, ಯುಜ್ಯಸ್ವ, ಯೋಗಃ, ಕರ್ಮಸು, ಕೌಶಲಂ ||

ಅರ್ಥ:- ಇಹ=ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ, ಜ್ಞಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಜನಗಳಲ್ಲಿ, ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತಃ = ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿ ಈಶ್ವರಾಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ; ಉಭೇ, ಸುಕೃತೇದುಷ್ಕೃತೇ= ಪುಣ್ಯವು, ಪಾಪವು ಇವೆರಡನ್ನು ; ಜಹಾತಿ= ಬಿಡುತ್ತಾನೆ (ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ); ತಸ್ಮಾತ್= ಸಕಾಮ ಕರ್ಮದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಆಗದೆ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮದಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ್ದಾರು ನಿತ್ಯಸುಖ ರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ಆಗುವುದರಿಂದ; ಯೋಗಾಯ= ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ; ಯುಜ್ಯಸ್ವ=ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡು; ಕರ್ಮಸು= ಸಕಾಮನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ; ಯೋಗಃ= ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮವು; ಕೌಶಲಂ= ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು :- ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಈಶ್ವರಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಸಕಾಮನಿಷ್ಕಾಮ-ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದರಿಂದ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿಚಾರವು:- ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. (ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು ಹೋಗುತ್ತವೆ) ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪಾಪವು ಹೋಗುವುದು (ಪಾಪದ ಫಲವು ಬರದಿರುವುದು) ಇಷ್ಟವಾದ ಪುಣ್ಯವು (ಪುಣ್ಯಫಲವು) ಹೋಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ ಹೊಂದುವುದು ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವು:- ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳು, ಕೆಲವು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟವಾದವುಗಳಾದಾಗ್ಯೂ ಕೆಲವು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಗಳಾಗದಿರುವುದು ಮತ್ತು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟಗಳಾದವುಗಳು ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವುಳ್ಳವುಗಳು. ಉದಾ:- ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು; ತುಪ್ಪ, ಕೇಸರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು; ಜನಗಳಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದಾಗ್ಯೂ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸರ್ವದಾ ಇಷ್ಟಗಳಲ್ಲ. ಒಂದು ಊರಿನಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ

ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸರ್ವದಾ ಇಷ್ಟಗಳಾದ ಘೃತ ಕೇಸರಾದಿಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಸಂಗಡ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಕೆಲವು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಗಳಾದಾಗ್ಯೂ ಕೆಲವು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಗಳಾಗದಿರುವುವು ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟಗಳಾಗಿರುವುವು ಎಂದು ಪುಣ್ಯಫಲಗಳು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿವೆ.

ಉದಾಹರಣೆ:- ಶುದ್ಧರಾದ ಶ್ರೀಮಂತರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು ಅಥವಾ ಯೋಗಿಗಳ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು ಎಂಬ ಪುಣ್ಯಫಲವು ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ ಇಷ್ಟವಾದರೂ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟವಾದುದಲ್ಲ; ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಮೋಕ್ಷಸುಖವು ಸರ್ವದಾ ಇಷ್ಟವಾದುದು. ಈ ಎರಡು ವಿಧ ಪುಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧರಾದ ಶ್ರೀಮಂತರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪುಣ್ಯವು ಮೋಕ್ಷಾದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅಂಥಾ ಪುಣ್ಯವು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. (ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಆ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನು ತಮಗೆ ಬೇಕಾದವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅದನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ) (ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪುಣ್ಯವು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು) “ಜಕ್ಷನ್ ಕ್ರೀಡನ್ ರಮಮಾಣಃ” (ಛಾಂ. 8.12-13) “ಕಾಮಾನೋಕಾಮರೂಪಿ” (ತೈ. 3. 10-4) ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತನು ಭೋಜನ ಕ್ರೀಡಾ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ “ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸುಖವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪುಣ್ಯವು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: :- ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಮಾರ್ಗವರಂ ಇತ್ಯೇತ್ಯಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಣಾಂ ಕೃಪಣತ್ವೋಕ್ತೋಪಪಾದ್ಯೇದಾನೀಂ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ ಜ್ಞಾನಫಲಸ್ಯ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವೋಕ್ತಾಪ್ಯುಪಪಾದಯತಿ|| ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತ ಇತಿ|| ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತೋ ಭಗವಜ್ಞಾನಯುಕ್ತಃ ಉಭೇ ಸುಕೃತದುಷ್ಯತೇ ಪುಣ್ಯಪಾಪೇ ಜಹಾತಿ ತ್ಯಜತಿ ಪುಣ್ಯಮಧ್ಯೇ ಯದನಿಷ್ಠಂ ಮಾನುಷ್ಯಾದಿಫಲಂ ತಜ್ಜಹಾತಿ ಯತ್ತು ಉಪಾಸನಾದಿಜನ್ಯಂ ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧಿಕರಂ ಮುಕ್ತಾವಾನಂದವೃದ್ಧಿಕರಂ ಚ ತತ್ಪುಣ್ಯಂ ನೈವ ಜಹಾತಿ ದುಷ್ಯತಂ ತು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಜಹಾತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸರ್ವಾನಿಷ್ಠನಿವೃತ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟೋಭಯವೃದ್ಧಿರೂಪ ಮಹಾಫಲತ್ವಾತ್, ಯೋಗಾಯ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯಾಯ ಯುಜ್ಯಸ್ವ ಸನ್ನದೋ ಭವ ಪ್ರಯತಸ್ತೇತಿ ವಾ| ಯೋಗಂ ಸೌತಿ ಯೋಗ ಇತಿ|| ಯೋಗೋ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯಃ ಕರ್ಮಸು ಕೌಶಲಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಮಿತ್ಯರ್ಥಃ| ಯದ್ವಾ ಅಸ್ತು ಜ್ಞಾನೋಪಾಯೋ ಪ್ರಯತ್ನಃ| ಕಿಂ ಫಲಸ್ನೇಹರಹಿತಕರ್ಮಣೇತ್ಯತ ಆಹ|| ಯೋಗ ಇತಿ|| ಕರ್ಮಸು ಮಧ್ಯೇ ಭಗವಜ್ಞಾನಾಪೂರ್ವಂ ಫಲಸ್ನೇಹರಹಿತಂ ಭಗವದರ್ಥತ್ವೇನ ಕ್ರಿಯಮಾಣಂ ಕರ್ಮ ಕೌಶಲಮುಚ್ಯತೇ| ಸ ಏವ ಯೋಗೋ ನಾಮ| ಅತಃ ಫಲಸ್ನೇಹಹೀನಂ ಕರ್ಮೈವ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||50||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ: -ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನರೂಪ ಅವಾಂತರ ಉಪಾಯವು ದೊಡ್ಡವರ ಕನ್ಯೆಯಂತೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತೆ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದನು. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಏನೇನು ಕೊಡಿಸುತ್ತೆ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. “ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತೋ ಜಹಾತೀಹ ಉಭೇ ಸುಕೃತದುಷ್ಯತೇ| ತಸ್ಮಾದ್ಯೋಗಾಯ ಯುಜ್ಯಸ್ವ ಯೋಗಃ ಕರ್ಮಸು ಕೌಶಲಂ||”

ಅರ್ಥ:- ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯು ಪ್ರಾರಬ್ಧತರ ಅನಿಷ್ಠಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಮಧ್ಯೇ ದೊರಕುವುದರಿಂದ ಆ ಯೋಗಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಯತ್ನಮಾಡು. ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನರೂಪ ಯೋಗವು ಉಭಯವಿಧ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದು.

ವಿಶೇಷ:- (1) ಯೋಗಃ ಕರ್ಮಸು ಕೌಶಲಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿಷ್ಕಾಮತೆಯು ಕರ್ಮದಿಂದ ಉತ್ತಮಫಲ ಹೊಂದಬೇಕಾದರೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. (ಕರ್ಮಮಾಡುವಾಗ ಅಧಿಕಫಲ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯೇ ನಿಷ್ಕಾಮತೆಯು). ತಂದೆಯಿಂದ ಅಧಿಕ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಇದು ಚತುರೋಪಾಯ. ಬಂದ ಕಾಸುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವನಕ್ಕಿಲೇ ಕೊಡುತ್ತಿರುವುದು. ಇದು ನಿಪುಣತೆಗೆ ಸೂಚಕ.

(2) ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಪುಣ್ಯಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವನು ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಹೇಗೆಂದು ಶಂಕಿಸಬೇಕಾದಿಲ್ಲ. ಪುಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಪುಣ್ಯ, ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ ತನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಉದಾ:- ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸ್ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಒಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯು ಮನೆಗೆ ಬೊಂಬಿನ ಹಂಜರ ಹಾಕಿಸಿ ಬೊಂಬಿನ ಅಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಲು ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಂಥಾ ಮನೆ ಆಗ ಇಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸ್ ಪರೀಕ್ಷೆ ಆದನಂತರ ಆ ಹಂಜರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿಸಿ ಹೊಸ ತಾರಸಿ ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆ ಜೀವನು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು

ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮವನ್ನು ಆತನು ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿಬಿಟ್ಟರೆ ಆಗ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಫಲವು ಸ್ತ್ರೀ, ಪುತ್ರ, ಪುನರ್ಜನ್ಮ ಮುಂತಾದವು ಅವನಿಗೆ ಅನಿಷ್ಟವಾಗುವವು. ಅಂಥಾ ಪುಣ್ಯಗಳನ್ನು ಆತನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ದಾನಮಾಡಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಅವನ ಪಾಪಗಳನ್ನು ದೇವರು ಸುಟ್ಟುಬಿಡುವನು. ಮತ್ತು ಅವನ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೂ ಅವನ ಹಿಂದಿನ ಪಾಪದ ಭಾಗವು ಹೋಗುವುದು. (ಎಲ್ಲಿದ್ದರೇನು ಸಿರಿವಲ್ಲಭನ ತೋಂಡರಿಗೆ! ಯಿಲ್ಲಯಿಲ್ಲವೋ ದೋಷ -- ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರು. ಮುಕ್ತಿಪಥಯೋಗ್ಯ ಸುಳಾದಿ)

ಶ್ರೀಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಅದತೆರಣವು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾದ ಯೋಗವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನಫಲವನ್ನೂ ದಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕ:- ಕರ್ಮಜಂ ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತಾ ಹಿ ಫಲಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಮನೀಷಿಣಃ

ಜನ್ಮಬಂಧವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ ಪದಂ ಗಚ್ಛಂತ್ಯನಾಮಯಮ್ || 51/2 ||

ಪದಚ್ಛೇದ:- ಕರ್ಮಜಂ, ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತಾಃ, ಹಿ, ಫಲಂ, ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಮನೀಷಿಣಃ, ಜನ್ಮಬಂಧವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ, ಪದಂ, ಗಚ್ಛಂತಿ, ಅನಾಮಯಮ್ ||

ಅರ್ಥ:- ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತಾಃ = ಈಶ್ವರನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರಜನ್ಯವಾದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಜನರು, ಕರ್ಮಜಂ = ಕರ್ಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ, ಫಲಂ = ಫಲವನ್ನು; ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ = ಬಿಟ್ಟು (ನಶ್ವರವಾದ ಸ್ವರ್ಗದಿ ಫಲೋದ್ದೇಶವಾಗಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡದೇ ಈಶ್ವರಾರ್ಪಣಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿ) ಮನೀಷಿಣಃ (ಸಂತೆ) = ಈಶ್ವರಾರ್ಪಣೋಕ್ತ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಾಗಿ; ಜನ್ಮಬಂಧವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ (ಸಂತೆ) = ಜನನ ಮರಣರೂಪವಾದ ಬಂಧದಿಂದ ರಹಿತರಾಗಿ; ಅನಾಮಯಂ = ರೋಗವೇ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾದ; ಪದಂ = ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗಚ್ಛಂತಿ = ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ; ಹಿ = ಪ್ರಮಾಣಿಸಿದ್ದವು.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: :- ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಂ ಜ್ಞಾನಫಲಂ ಚ ವಿವೃಣೋತಿ ಕರ್ಮಜಮಿತಿ ಕರ್ಮಜಂ ಫಲಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಂ | ಕರ್ಮಜಫಲಸಂಕಲ್ಪತ್ಯಾಗಾದಿ ಪೂರ್ವಕಂ ಭಗವದರ್ಪಣಬುದ್ಧ್ಯಾ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನರೂಪಂ ಯೋಗಮಾಸ್ಥಾಯ ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತಾಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಶಾಸ್ತ್ರಜನಿತಭಗವಜ್ಞಾನಿನಃ ಇತ್ಯನೇನ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಂ ಯೋಗೋ ವಿವೃತಃ | ತತಶ್ಚ | ಮನೀಷಿಣಃ, “ಪ್ರಶಂಸಾಯಾಂ ಮತುಬರ್ಥೇನಿಪ್ರತ್ಯಯಃ” , ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿನೋ ಭೂತ್ವಾ ಜನ್ಮಬಂಧವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ ಸಂತೋಽನಾಮಯಂ ನಿರ್ದುಃಖಂ ಪದಂ ಮೋಕ್ಷ ಗಚ್ಛಂತೀತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಫಲಂ ವಿವೃತ್ತಂ ಚ್ಛೇಯಂ || 51/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಿಕೆ:- ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಮಾಡುವವನಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಮಧ್ಯೇ (ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಉಪಾಯವಾಗಿ ದೊರಕುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು) ಅದೇನು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಬರುವುದೇ? ಮತ್ತು ಅಂಥಾ ಅಪರೋಕ್ಷವು ಬಂದಮೇಲೆ ಮುಮದೆ ಏನಾಗುವುದು ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ‘ಕರ್ಮಜಂ ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತಾ ಹಿ ಫಲಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಮನೀಷಿಣಃ ಜನ್ಮಬಂಧವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ ಪದಂ ಗಚ್ಛಂತ್ಯನಾಮಯಮ್ || ’

ಅರ್ಥ:- ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವವರು ಅಂಥಾ ಕರ್ಮಜನ್ಯಹರಿಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಮತ್ತೂ ಫಲಸೇವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸತ್ಕರ್ಮಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಈಶ್ವರನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಅದರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಜನನಮರಣ ರೂಪವಾದ ಬಂಧದಿಂದ ನಿರ್ಮುಕ್ತರಾಗಿ ನಿರ್ದುಃಖವಾದ ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

ವಿಶೇಷ:- ಏವಂ ಚ ನಿಷ್ಕಾಮ ಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಶೀಲರು ಮೊದಲು ಈಶ್ವರನ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ. ಆ ಅಪರೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯವಾದ ಮೋಕ್ಷವೇ ಫಲ. || 51/2 ||

ಶ್ಲೋಕ:- ಯದಾ ತೇ ಮೋಹಕಲಿಲಂ ಬುದ್ಧಿವ್ಯತಿತರಿಷ್ಯತಿ

ತದಾ ಗಂತಾಸಿ ನಿರ್ವೇದಂ ಶ್ರೋತ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತಸ್ಯ ಚ || 52/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದ:- ಯದಾ, ತೇ, ಮೋಹಕಲಿಲಂ, ಬುದ್ಧಿಃ, ವ್ಯತಿತರಿಷ್ಯತಿ, ತದಾ, ಗಂತಾ, ಅಸಿ, ನಿರ್ವೇದಂ, ಶ್ರೋತ್ರವ್ಯಸ್ಯ, ಶ್ರುತಸ್ಯ, ಚ ||

ಅರ್ಥ:- ತೇ = ನಿನ್ನ; ಬುದ್ಧಿಃ = ಅಂತಃಕರಣವು; ಯದಾ = ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಮೋಹಕಲಿಲಂ = ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ರೂಪವಾದ ದೋಷವನ್ನು; ವ್ಯತಿತರಿಷ್ಯತಿ = ದಾಟುತ್ತದೆಯೋ; ತದಾ = ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಶ್ರುತಸ್ಯ = ದೊಡ್ಡದರಿಂದ ಕೇಳಿದ; ಚ = ಮತ್ತು;

ಶ್ರೋತ್ರವ್ಯಸ್ಯ= ಕೇಳಲ್ಪಡಬೇಕಾದುದರ; ನಿರ್ವೇದಂ= ಅತ್ಯಂತಲಾಭವನ್ನು (ಫಲವನ್ನು); ಗಂತಾ ಅಸಿ= ಹೊಂದುವವನಾಗುತ್ತೀಯೆ.
ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಅಜ್ಞಾನದ ಮತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದ ನಿವೃತ್ತಿಯೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದರ ಮತ್ತು ಶ್ರವಣದ ಫಲವು; ಆದುದರಿಂದ
ಅದುದರಿಗೂ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||52/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: - ಫಲಕಾಮನಾದಿವರ್ಜಿತಾನೀಶ್ವರಾರಾಧನರೂಪಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ
- ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಿನಾ ಕಿಯತ್ಪರ್ಯಂತಂ ಕರ್ತವ್ಯಾನೀತ್ಯತ ಆಹ || ಯದಾ ತ ಇತಿ || ಯದಾ ತೇ ತವ
ಬುದ್ಧಿರಂತಃಕರಣಂ ಮೋಹಕಲಿಲಮನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣಂ ದೋಷಂ ವ್ಯತಿತರಿಷ್ಯತಿ ಪರಿತ್ಯಕ್ತ್ವತಿ ತದಾ ಮಹದ್ಭ್ರಾಃ
ಶ್ರುತಸ್ಯ ಶ್ರೋತಸ್ಯ ಚ | ಸರ್ವಕರ್ಮೋಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್ | ತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ವೇದಂ ನಿತರಾಂ ಲಾಭಂ ಗಂತಾಸಿ
ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಸಿ | ಮುಕ್ತಿಹೇತುಜ್ಞಾನಸಾಧನಭೂತೋ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನರೂಪೋ ಯೋಗಃ ಸಾಕ್ಷಾಜ್ಞಾನಹೇತುಃ
ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯಾದೃಷ್ಟದ್ವಾರಾ ಸತ್ತ್ವಶುದ್ಧ್ಯುತ್ಪಾದನೇನೋಪಕಾರಕಃ ಸನ್ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದೋಷ
ನಿವೃತ್ತಿಪರ್ಯಂತಂ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನೋದಯಪರ್ಯಂತಂ ಚ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಭಾವಃ ||52||

ಶ್ಲೋಕಃ ಶ್ರುತಿವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾ ತೇ ಯದಾ ಸ್ಥಾಸ್ಯತಿ ನಿಶ್ಚಲಾ |
ಸಮಾಧವಚಲಾ ಬುದ್ಧಿಸ್ತದಾಯೋಗಮವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ || 53/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ಚಂದ್ರಿಕಾ :- ಪದಚ್ಛೇದಃ- ಶ್ರುತಿವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾ , ತೇ, ಯದಾ, ಸ್ಥಾಸ್ಯತಿ, ನಿಶ್ಚಲಾ, ಸಮಾಧೌ,
ಅಚಲಾ, ಬುದ್ಧಿಃ, ತದಾ, ಯೋಗಂ, ಅವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ ||
ಅರ್ಥ : ತೇ= ನಿನ್ನ; ಶ್ರುತಿವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾ=ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಆಪಾತತಃ) ತೋರುವ ಅರ್ಥದಿಂದ ವಿರುದ್ಧವಿಷಯಕ ವಾದ ಅಥವಾ
ಸಂಶಯಯುಕ್ತವಾದ ; ಬುದ್ಧಿಃ=ಬುದ್ಧಿಯು(ಅಂತಃ ಕರಣವು); ಯದಾ= ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲಿ ; ನಿಶ್ಚಲಾ (ಸತೀ)= ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ
(ಸಂಶಯರಹಿತವಾಗಿಯೂ ವಿರುದ್ಧಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸದೇ ಯಥಾಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಾಗಿಯೂ);
ಸ್ಥಾಸ್ಯತಿ=ಇರುತ್ತದೆಯೋ; ತದಾ=ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ; ಸಮಾಧೌ= ಭಗವದ್ವ್ಯಾನಂದಲ್ಲಿ ; ಅಚಲಾ(ಭವತಿ) = ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ; ತದಾ= ಆ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ; ಯೋಗಂ=ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ರೂಪವಾದ ಉಪಾಯವನ್ನು ; ಅವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ=ಹೊಂದುತ್ತೀಯೆ ||

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: :- ಕಿಂ ತನ್ಮೋಹಕಲಿಲಂ ಕೀದೃಶಂ ಚ ತದತಿತರಣಮಿತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಪುಂಸಾಂ
ಅಧಮಮಧ್ಯಮೋ ತಮಾವಸ್ಥಾದಿ ಪ್ರದರ್ಶನೇನ ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕೋಕ್ತಮೇವ ಯೋಗಾನುಷ್ಠಾನವಿಧಿಂ ಸ್ಪಷ್ಟಯತಿ ||
ಶ್ರುತೀತಿ || ಪರೋಕ್ಷ ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಶ್ರುತಿಭಿರ್ವೇದೈರ್ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾ ವಿರುದ್ಧಾ ಸತೀ ಬುದ್ಧಿಯದಾ
ವೇದಾರ್ಥಾನುಕೂಲೇನ ತತ್ತ್ವನಿಶ್ಚಯೇನಾಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಶ್ಚಾಲನಹೀನಾ ಇದಮದೋ ವೇತಿ ಸಂಶಯಾನಾಸ್ಕಂದಿತಾ ಸತಿ
ಸ್ಥಾಸ್ಯತಿ ತತಶ್ಚ ಸಮಾಧಿಭವತಿ | ಜಾತೇ ಚ ಸಮಾಧೌ ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಧ್ಯಾನೇ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಭವತಿ | ತೇನ ಚ
ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನೇನ ಪರಮಾನಂದಮಗ್ನತಯಾ ಭೇರೀತಾಡನಾದಿನಾಽಪಿ ಚಲನಹೀನಾ ಬುದ್ಧಿರ್ಮನೋ ಯದಾ
ಸ್ಥಾಸ್ಯತಿ ತದಾ ಯೋಗಂ ಯೋಗಫಲಂ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯಾನುಷ್ಠಾನಸ್ಯ ಫಲಮವಾಪ್ಸ್ಯಸೀತ್ಯರ್ಥಃ |
ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಅನುಷ್ಠಿತಯೋಗಸ್ಯ ಪರೋಕ್ಷಭಗವನ್ನಿಶ್ಚಯಾವಧಿತ್ವಮುಕ್ತಂ | ಪರೋಕ್ಷನಿಶ್ಚಯಸ್ಯ
ಕಾಷ್ಠಾತ್ಪ್ರಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರರನೇಕಧಾ ಪರಿಲೋಡ್ಯಮಾನತ್ವೇಽಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಂಕಾಕಲಂಕಿತತ್ವಶೂನ್ಯತ್ವಮ್ | ತದ್ವಶಯಾಂ
ಅನುಷ್ಠಿತನಿವೃತ್ತಕರ್ಮರೂಪಯೋಗಸ್ಯತು ಸಮಾಧೌ ಭಗವದಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾವಧಿತ್ವಮ್ | ತಸ್ಯ ತು ಕಾಷ್ಠಾ
ಭೇರೀತಾಡನಾದಿನಾಽಪ್ಯಪ್ರಬೋಧಸಮಾಧಿಸ್ಥತ್ವಮ್ | ಏತೇನ ಬುದ್ಧೇರ್ಮನಸಃ ಮೋಹಕಲಿಲಂ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧತ್ವ
ರೂಪೋ ದೋಷಃ | ತತ್ತರಣಂ ನಾಮ ವೇದಾರ್ಥಾನುಕೂಲೇನ ನಿಶ್ಚಯೇನ ದೃಢತಯಾಽವಸ್ಥಾನಮ್ | ತದಾ
ನಿರ್ವೇದಂ ಗಂತಾಸೀತ್ಯಸ್ಯ ವಿವರಣಂ ಸಮಾಧೌ ಅಚಲಾಬುದ್ಧಿರಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಶ್ಲೋಕದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ
ಅಚಂಚಲಸಮಾಧ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ರಾಪ್ತಿಯೋಗಾನುಷ್ಠಾನಾವಧಿರಿತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಧ್ಯೇಯಂ | ಯದ್ವಾ ಬುದ್ಧಿರ್ಮನಃ
ಶ್ರುತಿವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾ ಶ್ರುತಿವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರತಿಪನ್ನಾ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥನಿರ್ಣಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಸತೀ ಇದಮದೋವೇತಿ
ಚಂಚಲತ್ವಹೀನಾ ಯದಾ ಸ್ಥಾಸ್ಯತಿ ತದಾ ಸಮಾಧೌ ಸಮಾಧಿಃ ಸಮಾಧಾನಂ | ಸತಿ ಸಪ್ತಮಿ | ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥನಿಶ್ಚಯೇನ
ನಿಶ್ಚಲತ್ವೇ ಸತಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಭವತೀತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ | ತೇನ ಚ ವಿಷ್ಣಾವಚಲಾ ಭವತಿ ಬುದ್ಧಿಃ | ತತಶ್ಚ ಯೋಗಂ
ಭಗವದ್ಯೋಗಂ ಮುಕ್ತಿಮವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ ಇತಿ || 53/2 ||

ಶ್ರೀ ಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅವತಾರಿಕೆ:- ಹೇ ಕೃಷ್ಣಾ! ಇಂಥಹ ಫಲಕಾಮವರ್ಜಿತ ಈಶ್ವರಾರಾಧನಾರೂಪವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಬೇಕು? ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. “ಯದಾ ತೇ ಮೋಹಕಲಿಲಂ ಬುದ್ಧಿವ್ಯತಿತಿರಿಷ್ಯತಿ ತದಾ ಗಂತಾಸಿ ನಿರ್ವೇದಂ ಶ್ರೋತ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತಸ್ಯ ಚ|| ಶ್ರುತಿವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾ ತೇ ಯದಾ ಸ್ಥಾಸ್ಯತಿ ನಿಶ್ಚಲಾ| ಸಮಾಧವಚಲಾ ಬುದ್ಧಿಸ್ತದಾಯೋಗಮವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ||”

ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಮೋಹವನ್ನು ಯಾವಾಗ ಬಿಡುತ್ತದೆಯೋ ಆಗ ನಿನ್ನಿಂದ ಇದುವರೆಗೆ ಶ್ರುತವಾದ ಮತ್ತು ಶ್ರೋತವ್ಯವಾದ ಕರ್ಮಗಳ ಅಂತ್ಯಲಾಭವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತೀಯೆ. ಶ್ರುತಿಗಳ ಆಪಾತತಃ ವಿರುದ್ಧವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಂಶಯಗ್ರಸ್ತವಾದ ನಿನ್ನಬುದ್ಧಿಯು ಯಾವಾಗ ಸಂಶಯರಹಿತವಾಗಿ ನಿಶ್ಚಲವಾಗುವುದೋ ಆವಾಗ ಸಮಾಧಿಧ್ಯಾನವು ಲಭಿಸುವುದು. ಅಂಥಾ ಸಮಾಧಿಧ್ಯಾನವು ಲಬ್ಧವಾದರೆ ಯೋಗಮವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ= ಅದುವರೆವಿಗೂ ಅನುಷ್ಠಿತವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಉಪಾಯವು ಪೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು ಎಂದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಪರ್ಯಂತವೂ ಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಉಪಾಯವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಭಾವವು.

ವಿಶೇಷ:- (1) ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾದಾಗಲೇ ಸಕಲನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮಗಳಿಗೂ ಫಲವು ಪೂರ್ತಿ ಯಾಗುತ್ತೆ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟವನು ನೀನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೂ ಮನನ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೂ, ಕರ್ಮಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೂ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಂಟಾದಾಗಲೇ ಫಲಪೂರ್ತಿಯಾಗುತ್ತೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಸಕಲ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮಗಳ ಪೈಕಿ ಶ್ರವಣಮನನಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠನಿಷ್ಕಾಮ ಧರ್ಮಗಳು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು:- ಶ್ರವಣಮನಕಾನಂದವೀವುದು| ಭವಜನಿತದುಃಖಗಳ ಕಳೆವುದು| ವಿವಿಧಭೋಗಗಳಿಹ ಪರದಲಿತ್ತು ಸಲಹುವುದು|| ಭುವನಪಾವನನಿಪ ಲಕುಮೀಧವನ ಮಂಗಳ ಕಥೆಯ ಪರಮೋ| ತ್ಸವದಿ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟಾಲಿಪುದು ಭೂಸುರರು ದಿನದಿನದಿ|| ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

(2) ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗುವವರೆಗೂ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದನು. ಹಾಗಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವಾದಮೇಲೆ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದೇನೋ? ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾದಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನಿಯು ತಾನಾಗಿಯೇ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು. ಆಗ ವಿಧಿಯೇ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅಲಂಕಾರದ ಪೂರ್ತಿ ಸಂಗೀತ ಕಲಿಯೆಂದರೆ, ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬೇಡವೆಂದರೂ ಕಲಿಯುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತಾನಾಗಿಯೇ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಿಷ್ಕಾಮ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನ ಕೊಡುವ ಸಮಾಧಿ ಪರ್ಯಂತ ಕರ್ಮಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ.

ಅಥವಾ “ಮೋಹ ಕಲಿಲವು ನಾಶವಾಗುವವರೆಗೂ ಶ್ರವಣಾದಿ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡು” ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ. ಮೋಹಕಲಿಲವೆಂದರೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಅವಿದ್ಯಾಗ್ರಂಥಿ (ಕ್ಯಾನ್ಸರ್). ಅದು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸುಟ್ಟಕಟ್ಟಿಗೆಯಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮೋಕ್ಷಕಾಲದಲ್ಲೇ ಅದರ ಸಂಪೂರ್ಣನಾಶ. ಜೀವಾಚ್ಛಾದಿಕಾ, ಪರಮಾಚ್ಛಾದಿಕಾ ಎಂಬ ಎರಡು ತೆರೆಗಳು ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿರುವುವು. ಜೀವಾಚ್ಛಾದಿಕೆಯು ಅಪರೋಕ್ಷಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಪರಮಾಚ್ಛಾದಿಕೆಯು ಮೋಕ್ಷಪರ್ಯಂತ ಇರುತ್ತೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೇ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಫಲ. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನಿಷ್ಕಾಮಭಗವದಾರಾಧನೆ ಮಾಡು ಎಂದರ್ಥ. ಮುಕ್ತಜೀವನಿಗೆ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲ. ಅವನು ಸ್ವಭಾವತಃ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಸೇವಿಸುವನು. ಇಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ವಿವೇಕ:- ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಮಾಡಿದ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೇ ಫಲ. ಅನಂತರ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದವೃದ್ಧಿಯೇ ಫಲ.

||52/2||53/2 ||

ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ:

ಶ್ಲೋಕ:

ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞಸ್ಯ ಕಾ ಭಾಷಾ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಸ್ಯ ಕೇಶವ|

ಸ್ಥಿತಧೀಃ ಕಿಂ ಪ್ರಭಾಷೇತ ಕಿಮಾಸೀತ ವ್ರಜೇತ ಕಿಮ್|| 54/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ :- ಪದಚ್ಛೇದ:- ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞಸ್ಯ, ಕಾ, ಭಾಷಾ, ಸಮಾಧಿಸ್ಥಸ್ಯ, ಕೇಶವ, ಸ್ಥಿತಧೀಃ, ಕಿಂ,

ಪ್ರಭಾಷೇತ, ಕಿಂ, ಆಸೀತ, ವ್ರಜೇತ, ಕಿಂ||

ಅರ್ಥ:- ಅರ್ಜುನನು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಕೇಶವ= ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ಸಮಾಧಿಸ್ಥ= ಸಮಾಧಿಯನ್ನು (ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು) ಹೊಂದಿದ ; ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞಸ್ಯ= ಸ್ಥಿರವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗೆ; ಭಾಷಾ(ಭಾಷ್ಯತೇ ಅನಯೇತಿ)=ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಲಕ್ಷಣವು; ಕಾ=ಯಾವುದು; ಸ್ಥಿತಧೀಃ= ಅಪರೋಕ್ಷ- ಜ್ಞಾನಿಯು; ಕಿಂ= ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶದಿಂದ; ಪ್ರಭಾಷೇತ= ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ; ಕಿಂ= ಯಾವ ಉದ್ದಿಶ್ಯದಿಂದ; ಅಸೀತ= ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ? ಕಿಂ=ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ; ವ್ರಜೇತ= ಓಡಾಡುತ್ತಾನೆ?

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ: :- ಜಾನೀತಿ ಪ್ರಕೃತೇ(ಸತಿ) ಲಬ್ಧಾವಸರೋಽರ್ಜುನಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಲಕ್ಷಣಾನುವಾದಪೂರ್ವಕಂ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಾದಿಕಂ ಪೃಚ್ಛತಿ ಸ್ಥಿತೇತಿ ಸ್ಥಿತಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪ್ರಜ್ಞಾಪರೋಕ್ಷದೃಶಿಯಸ್ಯ ಸ ತಥಾ ತಸ್ಯ ಸಮಾಧಿ ಸ್ಥಸ್ಯ ಸಮಾಧ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಂ ಗತಸ್ಯ ಪ್ರಾಕ್ ತ್ವದುಕ್ತದಿಶಾಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಧ್ಯಾನಸ್ಥತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಗತಸ್ಯ| ಕಾ ಭಾಷಾ ಭಾಷ್ಯತೇನಯೇತಿ ಭಾಷಾಶಬ್ದೋ ಲಕ್ಷವಚನಃ ಕಿಂ ಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಯೇನ ಲಕ್ಷಣೇನಾಯಂ ಜಾನಾತಿ ವ್ಯವಹಿಯತೇ ತತ್ತಿಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಕೇಶವ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಪ್ರವರ್ತಕ| “ಕೇಶಾದ್ವೋಽನ್ಯತರಸ್ಯಾಮಿತಿ” ಮತ್ವರ್ಥೇ ‘ವ’ ಪ್ರತ್ಯಯೋಕ್ತೇಃ ಪ್ರಶಸ್ತಕೇಶವಾನಿತಿ ವಾ | ಸ್ಥಿತಧೀರಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೀ ಕಿಂ ಪ್ರಭಾಷೇತ ಕಿಂ ಪ್ರತ್ಯಾಸೀತ ಕಿಮುದ್ದಿಶ್ಯ ವ್ರಜೇತ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಕುರ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತ್ರ ಕಿಂ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಯೌಗಿಕಭಾಷಾ ಶಬ್ದೇನ ತದುಕ್ತಿಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಂ ಸಮಾಧಿಸ್ಥತ್ವಲಕ್ಷಣಮಯಾವದ್ ದ್ರವ್ಯಭಾವಿತ್ವಾನ್ನ ಸಮ್ಯಗ್ವ್ಯವಹಾರೋಪಯೋಗಿ | ಯಾವಲ್ಪಕ್ಷ್ಯಭಾವಿ ತು ಸಮ್ಯಕ್ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವ್ಯವಹಾರೋಪಯೋಗಿ | ಅತಃ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವ್ಯವಹಾರಹೇತುಭೂತಂ ಯಾವಲ್ಪಕ್ಷ್ಯಭಾವಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಕಿಮಿತಿ ಪ್ರಷ್ಠಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಂ | ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞಸ್ಯ ಕಾ ಭಾಷೇತ್ಯೇವ ಪೂರ್ತೌ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರಾಚೀನಲಕ್ಷಣಾನುವಾದಸ್ತು ತ್ವದುಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಜ್ಞಾತಂ ತನ್ನ ಪೃಚ್ಛತೇ | ಯೇನ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತಾ ಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ | ಕಿಂ ತು ಅನ್ಯದೇವ ಪೃಚ್ಛತ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ | ಯದ್ವಾ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಸ್ಯ ವಿಷಮಬುದ್ಧಿವರ್ಜಿತಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಉತ್ತರಾರ್ಥೇ ಕಿಂ ಶಬ್ದಃ ಆಕ್ಷೇಪಾರ್ಥಃ | ಭೇರೀತಾಡನಾದಿನಾಽಪಿ ಅಪ್ರತಿಬುದ್ಧೋ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನನೇನ ಪರಮಾನಂದಮಗ್ನತ್ವಾತ್, ಸ್ಥಿತಧೀರ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೀ ಭಾಷಣೋಪವೇಶನಗಮನಾದಿ ರೂಪಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕಿಮರ್ಥಂ ಕುರ್ಯಾತ್ | ಕರೋತಿ ಚ ತುಕಾದಿಃ | ಅತಃ “ಸಮಾಧೌ ಅಚಲಾಬುದ್ಧಿಸ್ತದಾ ಯೋಗಮವಾಪ್ಸ್ಯಸೀ”ತಿ ಉಕ್ತಮಸದಿತಿ || 54 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್. ಎಸ್.: ಅವತಾರಿಕೆ :- ಅರ್ಜುನನ ಸಂಶಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪರಿಹೃತವಾದುವು. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಪರ್ಯಂತವೂ ನಿಷ್ಕಾಮಸ್ವಧರ್ಮ ಮಾಡುವುದೇ ಪರಮಧರ್ಮವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇನ್ನು ಯತ್ನಮಾಡಬೇಕು ಎಂದೂ ತಿಳಿದನು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯು ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡದೇ ಮೋಟುಮರದಂತೆ ಇರುವನೆಂದು ಕೇಳಿದ್ದವನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದಲಾದರೂ ಯುದ್ಧವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯಿಂದಲೇ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. “ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞಸ್ಯ ಕಾ ಭಾಷಾ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಸ್ಯ ಕೇಶವ|ಸ್ಥಿತಧೀಃ ಕಿಂ ಪ್ರಭಾಷೇತ ಕಿಮಾಸೀತ ವ್ರಜೇತ ಕಿಮ್||” ಓ ಕೇಶವಾ! ಸಮಾಧಿ ಯೋಗನಿರತನಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯ ಲಕ್ಷಣವೇನು? ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು ಇತರರ ಸಂಗಡ ಮಾತನಾಡುವುದು ಹೇಗೆ? ಅವನು ಯಾವುದನ್ನು ಉದ್ದೇಶಮಾಡಿ ಕೂಡುವುದು ಮತ್ತು ಗಮನಾಗಮನಾದಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವನು.

ವಿಶೇಷ:- ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಇತರರ ಸಂಗಡ ಸಂಭಾಷಣಾದಿ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದೂ ಮತ್ತು ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದೂ ಅಸಂಭಾವಿತ. ಅಂಥಾ ಜ್ಞಾನಿಯಂತೆ ನಾನು ಯುದ್ಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತೇನೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡಬಹುದು ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅರ್ಜುನನು 'ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳು. ಅವನನ್ನು ವರ್ಣಿಸು'. ಎಂದು ಕೇಳಿರುವನು. ಅವನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಎರಡು ವಿಧ. (1) ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ಲಕ್ಷಣವೇನು? (2) ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ವಾಚಕ, ಕಾಯಿಕ ಮಾನಸ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇನು ?

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ:-

ಶ್ಲೋಕ:- ಪ್ರಜಹಾತಿ ಯದಾ ಕಾಮಾನ್ಸರ್ವಾನ್ಪಾರ್ಥ ಮನೋಗತಾನ್|
ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮನಾ ತುಷ್ಟಃ ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞಸ್ತದೋಚ್ಯತೇ || 55/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದ:- ಪ್ರಜಹಾತಿ, ಯದಾ, ಕಾಮಾನ್, ಸರ್ವಾನ್, ಪಾರ್ಥ, ಮನೋಗತಾನ್, ಆತ್ಮನಿ, ಏವ, ಆತ್ಮನಾ, ತುಷ್ಟಃ, ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞಃ, ತದಾ, ಉಚ್ಯತೇ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಲಕ್ಷಣಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಅರ್ಥ:- ಪಾರ್ಥ=ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ!; ಮನೋಗತಾನ್=ಬಾಹ್ಯಾಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿರುವ; ಸರ್ವಾನ್=ಸಮಸ್ತಗಳಾದ ಕಾಮಾನ್=ವಿಷಯಗಳ ಇಚ್ಛೆಗಳನ್ನು; ಯದಾ=ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಪ್ರಜಹಾತಿ=ಬಿಡುತ್ತಾನೆಯೋ; ಆತ್ಮನಾ= ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ (ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ); ಆತ್ಮನಿ ಎವ=ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ; ತುಷ್ಟಃ(ಭವತಿ)=ಸಂತುಷ್ಟನು ಆಗುತ್ತಾನೆಯೋ; ತದಾ=ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞಃ(ಇತಿ)= ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು; ಉಚ್ಯತೇ=ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ವಿಷಯಭೋಗೇಚ್ಛಾರಹಿತನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪಡುವುದೇ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯ ಲಕ್ಷಣವು.

ಶ್ಲೋಕಃ

ದುಃಖೇಷ್ವನುದ್ವಿಗ್ನಮನಾಃ ಸುಖೇಷು ವಿಗತಸ್ಪೃಹಃ |
ವೀತರಾಗಭಯಕ್ರೋಧಃ ಸ್ಥಿತಧೀರ್ಮುನಿರುಚ್ಯತೇ || 56/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ: ಪದಚ್ಛೇದ:- ದುಃಖೇಷು, ಅನುದ್ವಿಗ್ನಮನಾಃ, ಸುಖೇಷು, ವಿಗತಸ್ಪೃಹಃ, ವೀತರಾಗಭಯಕ್ರೋಧಃ, ಸ್ಥಿತಧೀಃ, ಮುನಿಃ, ಉಚ್ಯತೇ||

ದುಃಖೇಷು(ಪ್ರಸಕ್ತೇಷು)=ದುಃಖಗಳುಂಟಾದಾಗ, ಅನುದ್ವಿಗ್ನಮನಾಃ=ಉದ್ವೇಗರಹಿತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಸುಖೇಷು=ಸುಖ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ; ವಿಗತಸ್ಪೃಹಃ=ನಷ್ಟವಾದ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ(ಸುಖವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿರುವ); ವೀತ- ರಾಗಭಯಕ್ರೋಧಃ= ರಾಗಭಯ-ಕ್ರೋಧಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದ, ಮುನಿಃ=ಸರ್ವದಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮನನವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಸ್ಥಿತಧೀಃ(ಇತಿ)= ಅಪರೋಕ್ಷ-ಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು; ಉಚ್ಯತೇ=ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕ:

ಯಃ ಸರ್ವತ್ರಾನಭಿಸ್ನೇಹಸ್ತತ್ರಾಪ್ಯ ಶುಭಾಶುಭಂ |
ನಾಭಿನಂದತಿ ನದ್ವೇಷ್ಟಿ ತಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ || 57/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:-ಪದಚ್ಛೇದ:- ಯಃ, ಸರ್ವತ್ರ, ಅನಭಿಸ್ನೇಹಃ, ತತ್, ತತ್, ಪ್ರಾಪ್ಯ, ಶುಭಾಶುಭಂ, ನ, ಅಭಿನಂದತಿ, ನ, ದ್ವೇಷ್ಟಿ, ತಸ್ಯ, ಪ್ರಜ್ಞಾ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ||

ಅರ್ಥ:- ಯಃ=ಯಾವಾತನು; ಸರ್ವತ್ರ=ಸಮಸ್ತ ಬಹಿಷೋಗವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ; ಅನಭಿಸ್ನೇಹಃ=ಅತ್ಯಂತ ಸ್ನೇಹ ರಹಿತನೋ; (ಅತ ಎವ)=ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ; ತತ್ ತತ್=ಆಯಾ; ಶುಭಾಶುಭಂ=ಶುಭವನ್ನೂ ಅಶುಭವನ್ನೂ; ಪ್ರಾಪ್ಯ=ಹೊಂದಿ; ನ ಅಭಿನಂದತಿ=(ಶುಭವನ್ನು ಹೊಂದಿ)ಸಂತೋಷಪಡುವುದಿಲ್ಲವೋ; ನದ್ವೇಷ್ಟಿ= (ಅಶುಭವನ್ನುಹೊಂದಿ) ದ್ವೇಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೋ; ತಸ್ಯ=ಆತನು; ಪ್ರಜ್ಞಾ=ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು; ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ=ಸ್ಥಿರವಾದುದು

ಶ್ಲೋಕ:- ಯದಾ ಸಂಹರತೇ ಚಾಯಂ ಕೂರ್ಮೋಽಂಗಾನಿವ ಸರ್ವಶಃ |

ಇಂದ್ರಿಯಾಣೀಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಭ್ಯಸ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ || 58/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದ:- ಯದಾ, ಸಂಹರತೇ, ಚ, ಅಯಂ, ಕೂರ್ಮಃ, ಅಂಗಾನಿ, ಇವ ಸರ್ವಶಃ, ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ, ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಭ್ಯಃ, ತಸ್ಯ, ಪ್ರಜ್ಞಾ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ||

ಅರ್ಥ:- ಚ=ಮತ್ತು; ಅಯಂ=ಈ ಜ್ಞಾನಿಯು; ಯದಾ=ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಕೂರ್ಮಃ=ಆಮೆಯು; ಅಂಗಾನಿ ಇವ=ತನ್ನ ಕೈಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ; ಸರ್ವಶಃ=ಸಮಸ್ತಗಳಾದ; ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ= ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ; ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಭ್ಯಃ= ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಿಷಯಗಳಾದ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಗಂಧಾದಿಗಳಿಂದ; ಸಂಹರತೇ=ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೋ; ತಸ್ಯ=ಆ ಜ್ಞಾನಿಯು; ಪ್ರಜ್ಞಾ=ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು; ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ= ಸ್ಥಿರವಾದುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಹೇಗೆ ಆಮೆಯು ತನ್ನ ಕರಚರಣಾದ್ಯವಯವಗಳನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಿಡದೇ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಸೆಳೆದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವಾತನು ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗದಂತೆ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನಾಗುತ್ತಾನೆಯೋ(ವಿಷಯಗಳ ಭೋಗೇಚ್ಛಾರಹಿತನಾಗುತ್ತಾನೆಯೋ) ಆತನು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯು.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ :- ಕಾ ಭಾಷೇತಿ ಕೃತ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ಉತ್ತರಮಾಹ || ಪ್ರಜಹಾತೀತಿ || ಉತ್ತರಾರ್ಥೇ ಕೃತಾಕ್ಷೇಪಸ್ಯ ತು ಸಮಾಧಿಂ ಯಾ ನಿಶೇತ್ಯಗ್ರೇ ವಕ್ಷ್ಯತಿ | ಯದಾ ಮನೋಗತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಪ್ರಜಹಾತಿ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯತಿ | ಕಾಮಾನ್ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಂ ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿನಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದಾ ಚಾತ್ಮನೈವ ಪರಮಾತ್ಮನೈವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ಸನ್ ತದೇಕಚಿತ್ತಃ ಸನ್ನಿತಿ ಯಾವತ್ | ಆತ್ಮನಾ ಪರಮಾತ್ಮನಾ ತತ್ಪ್ರಸಾದೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ | ತುಷ್ಟಃ ಸಂತೋಷಯುಕ್ತಃ ತದಾ ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞೋಽಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೀ ಉಚ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತ್ರ ಸರ್ವಕಾಮಾನಿತ್ಯಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧಕಾಮಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಕಾಮಾದೇರ್ಮನೋಗತತ್ವಾವ್ಯಭಿಚಾರೇಽಪಿ ಮನೋಗತಾನಿತ್ಯುಕ್ತಿರ್ವಿರುದ್ಧ ಸರ್ವಕಾಮಪ್ರಹಾಣಘಟನಾಯ
ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕಾಮಾದೇಶ್ಚ ಮಾನಸೈಕನಿಷ್ಠತ್ವಾತ್ “ರಸೋಽಪ್ಯಸ್ಯ ಪರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನಿವರ್ತತ ” ಇತಿ
ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣದಿಶಾಽನ್ಯೋನ್ಯಂ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಮನಸಿ ಭಗವದ್ಜ್ಞಾನೇ ಜಾತೇ ತದ್ವಿರುದ್ಧಾಃ ಕಾಮಾದಯೋ ನ
ಸ್ಥಾತುಮರ್ಹತೀತಿ ಯುಕ್ತಿಸೂಚನೇನ ತದ್ಭಟನಾತ್ | ಪ್ರಾಯಃ ಸರ್ವವಿರುದ್ಧ ಕಾಮಾದಿತ್ಯಾಗವತ್ನೇ ಸತಿ
ಭಗವದೇಕಚಿತ್ತತಯಾ ಸಂತುಷ್ಟತ್ವಂ ಜ್ಞಾನಿಲಕ್ಷಣ ಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ನ ಚ “ಯೋಗೇ ತ್ವಿಮಾಂ
ಶೃಣ್ವಿ”ತಿಜ್ಞಾನೋಪಾಯಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ಜ್ಞಾನಿಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿರಸಂಗತೇತಿ ಶಂಕ್ಯಮ್ | ಪ್ರಾಯೋ
ವಿರುದ್ಧಕಾಮತ್ಯಾಗಭಗವದೇಕಚಿತ್ತತತ್ಪ್ರಸಾದಾಯತ್ ಸಂತೋಷವತ್ಪಾದೀನಾಂ ಜ್ಞಾನಿಲಕ್ಷಣತಯಾ
ಉಕ್ತವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾನಾಮೇವ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯಶಬ್ದಿತಯೋಗಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ | ಪರಂತು ಜ್ಞಾನಾರ್ಥನೈತಾನಿ
ಯತ್ಸಾಧ್ಯಾನಿ ಜ್ಞಾನಿನಿ ತು ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧಾನೀತಿ ವಿಶೇಷಃ || 55/2 ||

ಏತದೇವ ಕಾಮ ಶಬ್ದೋಪಲಕ್ಷಿತದೋಷಾಂತರತ್ಯಾಗಕಥನಾದಿನಾ ತ್ರಿಭಿಃ ಸ್ಪಷ್ಟಯತಿ || ದುಃಖೇಷ್ಟಿತ್ಯಾದಿಭಿಃ ||
ದುಃಖೇಷು ಪ್ರಾಪ್ತೇಷು ಅನುದ್ವಿಗ್ನಂ ಕ್ಷಾಂತಂ ಮನೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥಾ | ಸುಖೇಷು ವಿಷಯ ವಿಗತೇಚ್ಛಃ |
ಅಶೋಭನೇ ಶೋಭನಾಧ್ಯಾಸೋ ರಾಗಃ | ರಾಗಭಯಕ್ರೋಧಾಃ ವೀತಾ ಅಪಗತಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ತಥಾ ತಾದೃಶೋ
ಮುನಿಃ ಸ್ಥಿತಧೀ ರುಚ್ಯತೇ || 56/2 ||

ವೀತರಾಗಭಯಕ್ರೋಧತ್ವಂ ಕೇನ ಹೇತುನಾ ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ || ಯ ಇತಿ || ಅನಭಿಸ್ನೇಹ ಇತಿ ಹೇತುಗರ್ಭಂ | ಯಃ
ಸರ್ವತ್ರಾಽನಭಿಸ್ನೇಹತ್ವಾತ್ ತತ್ ಶುಭಾಶುಭಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಪಿ ನಾಭಿನಂದತಿ ನ ದ್ವೇಷ್ಟಿ | ತಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಅಪರೋಕ್ಷಧೀಃ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ || 58/2 || ಕಿಂ ಚಾಯಂ ಜ್ಞಾನೀ ತದಾ ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಭ್ಯಃ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪರಸಗಂಧೇಭ್ಯಃ |
ಸರ್ವಶಃ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಶ್ರೋತ್ರಾದೀನಿ ಕೂರ್ಮಃ ಕರಚರಣಾದ್ಯಂಗಾನಿ ಸ್ವಭಾವೇನೋಪಸಂಹರತಿ | ತದ್ವತ್
ಅನಾಯಾಸೇನ ಉಪಸಂಹರತೇ ತಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ | ಜ್ಞಾನಿನೋ ಜಿಜ್ಞಾಸೋರಿವೇಂದ್ರಿಯಪ್ರತ್ಯಾಹರಣಂ ನ
ಯತ್ಸಾಧ್ಯಂ ಕಿಂ ತು ಅನಾಯಾಸೇನೈವ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯ ಕೂರ್ಮೋಽಂಗಾನೀವ ಇತಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ || 58/2 ||

ಶ್ರೀ ಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅವತಾರಿಕೆ :- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವನ ಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿದು, ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕೋರದೇ ಕೇವಲ ಭಗವಂತನ
ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಬಂದ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸಹಿಸುವವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು. ಪ್ರವೃತ್ತಿಶೂನ್ಯನಾಗಿ
ಬಂಡಕಲ್ಲಿನಂತೆ ದೇವರಿಗೋಸ್ಕರವೂ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡದವನಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ
ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ (55,56,57 ಮತ್ತು 58) ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅರ್ಥ:- ಪಾರ್ಥನೇ! ಮೋಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿಯು ಯಾವಾಗ ಮನೋಗತವಾದ ಸರ್ವವಿರುದ್ಧಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ
ಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೋ ಯಾವಾಗ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೇ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗುತ್ತಾನೆಯೋ ಆಗ
ಅವನು ಅಪರೋಕ್ಷ- ಜ್ಞಾನಿಯು ಎಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ದುಃಖಗಳು ಬಂದೊದಗಿದರೂ ಸಮಾಧಾನಮನಸ್ಸನಾಗಿಯೂ,
ಸುಖಸಾಧನಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ಅವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಾರಹಿತನಾಗಿಯೂ, ಮತ್ತು ರಾಗ (ದುಷ್ಟಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮತ್ವ
ಬುದ್ಧಿ), ಭಯ, ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದವನು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯೆನಿಸುವನು.

“ರಾಗಕ್ಕೆ ವಶನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮೃಗಪೋತಮೋಹಿತನಾದ ಭರತರಾಜನೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಅವನು ಆ ಜಿಂಕೆಮರಿಯನ್ನು “ಕಾರ್ಪಣ್ಯಾತ್
ಸ್ತಂಧೇನೋದ್ವಹತಿ | ಏವಮುತ್ಸಂಗೇ ಉರಸಿ ಚ ಆಧಾಯ ಉಪಲಾಲಯನ್ ಪರಮಾಮವಾಪ ಮುದಂ ||” ಭಾಗವತ
ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧ. ಕೆಲವರು ಆಧುನಿಕರು ಮೃಗಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ವಾನವನ್ನು ಲಾಲಿಸುತ್ತಾರೆ.

ರಾಗಭಯಕ್ರೋಧತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಜಡಭರತನ ಮೂರನೇ ಜನ್ಮವೇ ಸಾಕ್ಷಿ.

ಇಂಥಾ ರಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಶಕ್ಯವೆಂದರೆ:- ಯಾವಾತನು ಸರ್ವವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ನೇಹರಹಿತನಾಗಿರುವನೋ
ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶುಭವಿಷಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಆನಂದವನ್ನೂ, ಅಶುಭವಿಷಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ ದ್ವೇಷವನ್ನೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೋ
ಅವನು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯೆನಿಸುವನು. ಮತ್ತು ಯಾವಾತನು ಯಾವಾಗ ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳಿಂದ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪರಸಗಂಧಗಳಿಂದ
ಶ್ರೋತ್ರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಕೂರ್ಮವು ತನ್ನ ಕರಚರಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ, ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾಗದಂತೆ
ಉಪಸಂಹರಿಸುವನೋ ಅವನು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯೆನಿಸುವನು. (ಇವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಮತ್ತು

ಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರಕಾರಗಳೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.)

ವಿಶೇಷ:- (1) ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು. ಬಿ.ಎ. ಪ್ಯಾಸ್ ಆದವನ ಲಕ್ಷಣವೇನೆಂದರೆ, ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಮಾತನಾಡಲು ಕಲಿತವನಲ್ಲ. ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಓದಿ ಟ್ರಾನ್ಸಾಕ್ಟಿಂಗ್‌ನಲ್ಲಿ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ್ ಹೊಂದಿದವನು ಎಂದರೆ ಸರ್ಕಾರದವರು ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೇನು ಹೇಳಿದರೂ ಸರ್ಕಾರದವರು ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ಲಕ್ಷಣವೇನೆಂದರೆ, ಮಹಿಮೆ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಇವೆಲ್ಲಾ ಸಾಮಾನ್ಯ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ, ವೇದವಿರುದ್ಧಕಾಮತ್ಯಾಗವೂ ಪೂರ್ಣವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವೂ ಮತ್ತು ಮನೋಜಯ, ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಕಾರತೆ, ಪರಮಾತ್ಮದರ್ಶನದಿಂದಲೇ ಸಂತುಷ್ಟಿ ಈ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಯುದ್ಧತ್ಯಾಗ ವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಧರ್ಮತ್ಯಾಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅರ್ಜುನಾ! ನೀನು ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಕಾಮವನ್ನು (ನಯೋತ್ತೇ ಎಂದು) ಹೇಳಬೇಡ' ಎಂದು ಭಾವ.

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಮನೋಜಯವುಳ್ಳವನು. ಇಂದ್ರಿಯಜಯವುಳ್ಳವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಜುನಾ! ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಪಣ್ಯ ದೋಷ ಹೊಂದಬೇಡ. "ಭ್ರಮತೀವ ಚ ಮೇ ಮನಃ, ನ ಚ ಶ್ರೇಯೋನುಪಶ್ಯಾಮಿ" ಎಂದು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಡ. 'ಸೀದಂತಿ ಮಮ ಗಾತ್ರಾಣಿ, ನ ಹಿ ಪ್ರಪಶ್ಯಾಮಿ ಮಮಾನುಪದ್ಯಾತ್, ಯಚ್ಛೋಕಮುಚ್ಛೋಷಣಮಿಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೋಭವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಡ ಎಂದು ಆಶಯ. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಭಗವತ್ಪಾರ್ಥಮಾಡುವಾಗ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಸಮನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವನು. ನಿನ್ನಂತೆ 'ಸ್ವಜನಂ ಹಿ ಕಥಂ ಹತ್ವಾ ಸುಖಿನಃ ಸ್ಯಾಮ ಮಾಧವ' ಎಂದು ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ. "ಕಥಂ ಭೀಷ್ಮಮಹಂ ಸಂಖ್ಯೇ ದ್ರೋಣಂ ಚ ಮಧುಸೂದನ | ಇಷುಭಿಃ ಪ್ರತಿಯೋತ್ಸಾಮಿ ಪೂಜಾರ್ಹಾವರಿಸೂದನ | ಗುರೂನ್ ಹತ್ವಾ ಹಿ ಮಹಾನುಭಾವಾನ್ ಶ್ರೇಯೋ ಭೋಕ್ತುಂ ಭೈಕ್ಷ್ಯಮಪೀಹ ಲೋಕೇ | ಹತ್ವಾರ್ಥಕಾಮಾಂಸ್ತು ಗುರೂನಿಹೈವ ಭುಂಜೀಯ ಭೋಗಾನ್ ರುಧಿರ ಪ್ರದಿಗ್ಧಾನ್" ಎಂದೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಭಗವತ್ತೀತಿಗಾಗಿ ಎಂಥಾ ಬಂಧುಗಳನ್ನಾದರೂ ಕೊಲ್ಲುವರು. ಎಂಥಾ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನಾದರೂ ಸುಖದಂತೆ ಅನುಭವಿಸುವರು ಎಂದು ಭಾವ.

ಅವರು 'ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮನಾತುಷ್ಟಃ'. ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದ ಹೊಂದಬೇಕಾದರೆ ಈ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಪಡುವರು. ಇನ್ನಾವುದೂ ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ನಿನಗಾದರೋ-ಕೀರ್ತಿಬೇಕು, ಸ್ವರ್ಗಬೇಕು, ಬಂಧುಸಂಗಬೇಕು, ವಿಷಯಸುಖಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಷ್ಟೇ 'ಕ್ಷುದ್ರ ಹೃದಯದೌರ್ಬಲ್ಯಂ ತ್ಯಕ್ತೋತ್ತಿಷ್ಠ ಪರಂತಪ' ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳಿದರೂ ನೀನು 'ಯಾನೇವಹತ್ವಾ ನ ಜಿಜೀವಿಷಾಮಃ ತೇ ಅವಸ್ಥಿತಾಃ ಪ್ರಮುಖೇಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

(2) ಇದರ ಮೇಲೆ ಅರ್ಜುನನು ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ್ವಸ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ, ಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನೂ ಹೇಗೆ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ, ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತವೆಂಬ ಉಭಯವಿಧ ಸಮಾಧಿಸ್ಥ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ಅದರ ಭಾವವೇನೆಂದರೆ, 'ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ನೀನು ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧಿಸ್ಥ ಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲ. (ದೇವತೆಗಳು ಅಧಿಕಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧಿ ಅವರಿಗಿಲ್ಲ) ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನು ಸ್ವಧರ್ಮಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವಂತೆ ನೀನೂ ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗುಹೆಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ನೀನು ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧಿಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಅಧಿಕಾರಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು. ನೀನು ಹೇಳಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧಿಸ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯೂ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಭಾವ.

ಇದರಮೇಲೆ ನಿನಗೆ ಅಂಥ ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಈಗ ಬರುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, 'ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮನಾತುಷ್ಟಃ ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞಸ್ತದೋಚ್ಯತೇ' || 55 ಉತ್ತರಾರ್ಧ || ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸರ್ವವಿರುದ್ಧ ಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದಮೇಲೆ ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧಿ ಸ್ಥಿತಿಯು ಬರುವುದು. ನೀನು ಧರ್ಮಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿರುದ್ಧಕಾಮವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

"ತತ್ ತತ್ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಶುಭಾಶುಭಂ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜಯಾಪಜಯಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭಯಪಡುವವರಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಭಿಮಾನಬಿಟ್ಟು ಬಂಧುದುಃಖವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಗೆ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಂಬಲ್ಲಿ "ಕೂರ್ಮೋಂಗಾನೀವ ಸರ್ವಶಃ" ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ದುಃಖವೇ ಬರಲ್ಲ- ಅಪಕೀರ್ತಿಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಸದಾ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವಿನಹಾಸಿಗೆ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿ ಸುಖಿಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ: ವಿಷಯಾ ವಿನಿವರ್ತಂತೇ ನಿರಾಹಾರಸ್ಯ ದೇಹಿನಃ |

ರಸವರ್ಜಂ ರಸೋಪ್ಯಸ್ಯ ಪರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನಿವರ್ತತೇ || 59/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದ:- ವಿಷಯಾಃ, ವಿನಿವರ್ತಂತೇ, ನಿರಾಹಾರಸ್ಯ, ದೇಹಿನಃ, ರಸವರ್ಜಂ,

ರಸಃ, ಅಪಿ, ಅಸ್ಯ, ಪರಂ, ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನಿವರ್ತತೇ||

ನಿರಾಹಾರಸ್ಯ=ಅಹಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು; ದೇಹಿನಃ=ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ; ರಸವರ್ಜಂ=ವಿಷಯಭೋಗೇಚ್ಛೆಯ ಹೊರತು; ವಿಷಯಾಃ=ವಿಷಯ ಭೋಗದ ಶಕ್ತಿಗಳು; ದಿನವರ್ತತೇ=ನಿದ್ರೆಗೈದಾಗುತ್ತದೆ; ಅಸ್ಯ=ಈ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ; ರಸೋಽಪಿ ವಿಷಯಭೋಗೇಚ್ಛೆಯೂ; ಪರಂ=ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು; ದೃಷ್ಟ್ವಾ=ನೋಡಿ; ನಿವರ್ತತೇ=ನಿದ್ರೆಗೈದಾಗುತ್ತದೆ.|| 59/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ :- ನನ್ನೇವಂ ಕಾಮಪ್ರಹಾಣಾದಿಲಕ್ಷಣಸಾಧನಂ ಚೇತ್ ಜ್ಞಾನಂ ತರ್ಹಿ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಜನಃ ಕಸ್ಯಾನ್ ತತ್ಪ್ರಾಧಯತಿ | ಕಾಮದ್ಯುಪದ್ರವಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಕಿಂ ದಂದಹ್ಯಮಾನಶಿರಾಃ ಬಂಭಮೀತಿ ಇತ್ಯತೋ ನಿರಾಹಾರತ್ವೇನ ಇಂದ್ರಿಯಜಯಃ, ತೇನೈವ ಚ ಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯಾದಿ ದುಃಸಂಪಾದತ್ವಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಹ ||ವಿಷಯಾ ಇತ್ಯಾದಿಭಿಸ್ತುಭಿಃ || ತತ್ರ ಆದ್ಯೇನ ಇಂದ್ರಿಯಜಯ ಉಚ್ಯತೇ | ದೇಹಿನೋ ನಿರಾಹಾರಸ್ಯ | ಹೇತುಗರ್ಭಮಿದಮ್ | ನಿರಾಹಾರತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ ವಿಷಯಾಃ ರೂಪಾದಯಃ- ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ತದ್ಭೋಗಶಕ್ತಯ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಂತೇ | ತಾಃ ನಿವರ್ತತೇ | ರಸವರ್ಜ ರಸೋ ರಾಗಃ ಮಾನಸಿಕವಿಷಯಾಭಿಲಾಷವರ್ಜಮ್ | ನಿರಾಹಾರತ್ವೇನ ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೋ ನ ನಿವರ್ತತೇ | ರಸೋಽಪ್ಯಸ್ಯ ದೇಹಿನಃ ಪರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನಿವರ್ತತೇ | ಪರಮಾತ್ಮದರ್ಶನೇನೈವ ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೋಽಪಯಾತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದ್ವಾ ರಸೇತರೇ ರೂಪಗಂಧಸ್ಪರ್ಶಶಬ್ದಾಃ ನಿವರ್ತತೇ | ಅತ್ರಾಪಿ ವಿಷಯಪದೇನ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ತದ್ಭೋಗಶಕ್ತಾದಯೋ ಲಕ್ಷ್ಯಂತೇ | ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ರೂಪಾದಿ ವಿಷಯಭೋಗಶಕ್ತೋ ಮನಸಃ ತದಾಕಾಂಕ್ಷಾಶ್ಚ ನಿವರ್ತತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ರಸವರ್ಜ ರಸ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಾಗ್ವದಲಕ್ಷಣಿಕಃ | ರಸನೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ರಸಭೋಗಶಕ್ತಿವರ್ಜ ಮಾನಸಿಕರಸಾಕಾಂಕ್ಷಾವರ್ಜಮಿತಿ ರಸವಿಷಯಕಮನೋಗತಾಕಾಂಕ್ಷಾ ರಸನೇಂದ್ರಿಯಗತರಸಭೋಗಶಕ್ತಿಶ್ಚ ನಿರಾಹಾರತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ ನ ನಿವರ್ತತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ| ತದ್‌ದ್ವಯಂ ಕದಾ ನಿವರ್ತತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ || ರಸೋಽಪೀತಿ || ಅಸ್ಯ ದೇಹಿನಃ ರಸಃ ಮಾನಸಿಕೋ ರಸವಿಷಯಕೋ ರಾಗಃ ರಸನೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ತದ್ಭೋಗಶಕ್ತಿಶ್ಚ ಪರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನಿವರ್ತತೇ | ಅಚೇತನೇ ಚೇತನವದ್ ಉಪಚಾರಾತ್ ರಸಃ ಪರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನ ನಿವರ್ತತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ಅಯಮರ್ಥಃ | ಯದಾ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ವಿಷಯಸನ್ನಿಧಾನೇಽಪಿ ನ ತ್ರೈಃ ಸನ್ನಿಕ್ರಮ್ಯಂತೇ | ಸನ್ನಿಕ್ರಮ್ಯನ್ಯಪಿ ಮನಸ್ತದಾಭಿಮುಖ್ಯೇನ ನ ಹರಂತಿ | ಅಪಹೃತೇಽಪಿ ಮನಸಿ ನ ವಿಷಯರಾಗೋ ಜಾಯತೇ, ತದಾ ನ ಆತ್ಮನಃ ಕ್ಷೋಭೋ ಭವತಿ ಇತ್ಯೇಷ ಇಂದ್ರಿಯಜಯಃ | ಸೋಽಯಂ ಸಂಗ್ರಹೇಣ ದ್ವೇಧಾ ಭವತಿ | ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಶಕ್ತಿಜಯಾನೃನಸೋ ರಾಗಕ್ಷಯಾಶ್ಚ | ಏತದ್ ದ್ವಯಂ ಚ ಜಿಜ್ಞಾಸೋರ್ನಿರಾ- ಹಾರತ್ವೇನ, ಜ್ಞಾನಿನೋ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನೇನ ಭವತೀತ್ಯೇವಮಿಂದ್ರಿಯಜಯಸ್ಯ ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನಸಾಧ್ಯತ್ವಮಿತಿ || 59/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅವತಾರಿಕೆ :- ಇಷ್ಟರಿಂದೇನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು ಎಂದರೆ “ದುಷ್ಟವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಮವನ್ನು ದಬ್ಬಿಬಿಟ್ಟರೆ ದಿವ್ಯವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುತ್ತೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಹಾಗಾದರೆ ಎಲ್ಲ ಜನರೂ ಈ ಉಪಾಯವನ್ನು ಏಕೆ ಅನುಷ್ಠಿಸುವುದಿಲ್ಲ? ಇಂದ್ರಿಯಸುಖ ಜನಕವಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹಮಾಡಿ ಪುನಃಪುನಃ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ದುಃಖಪಡುತ್ತಾ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮೂರ್ಛಿತರಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವರಲ್ಲಾ! ಅವರಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವೇ? ‘ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹಬಿಟ್ಟು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿಬಿಡೋಣ, ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಸುಖವಾಗಿರೋಣ’ ಎಂದು. ಹೀಗೆಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಜೀವನು ನಿರಾಹಾರನಾಗಿದ್ದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯಭೋಗಶಕ್ತಿಯು ಕುಂತವಾಗುವುದು. ಆದರೂ ರಸನೇಂದ್ರಿಯದ ಭೋಗಶಕ್ತಿಯೂ ಮಾನಸಿಕವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯೂ ನಿವೃತ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಷಯಕಾಮವು ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನದಿಂದಲೇ ನಿವೃತ್ತವಾಗುವುದು. ವಿಶೇಷ:- (1) ನಿರಾಹಾರತ್ವಾದಿ ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಕೂಡ ವಿಷಯಕಾಮರಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಜಯವು ಬಡಪೆಟ್ಟಿಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಿಯ ಜಯವೆಂದರೆ, 1. ವಿಷಯವು ಎದುರಿಗಿದ್ದರೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅವುಗಳ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಲೇಬಾರದು. 2. ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ವಿಷಯಗಳಿಗೂ ಭೇಟಿಯಾದರೂ ಮನಸ್ಸು ಅವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಲೇಬಾರದು. 3. ಮನಸ್ಸು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿ ಅದೇನೆಂದು ನೋಡಿ “ಇದು ಚಿನ್ನ” ಎಂದು ತಿಳಿದರೂ, ಅದರಲ್ಲಿ “ಇದು ನನಗೆ ಬೇಕು” ಎಂಬ ಇಚ್ಛೆ ಹುಟ್ಟಲೇಬಾರದು. ಇಂಥಾ ನಿರ್ವಿಕಾರತೆಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವು

ನಿರಾಹಾರತೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಆಹಾರಬಿಟ್ಟರೂ ರಸನೇಂದ್ರಿಯಶಕ್ತಿಯೂ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಆಶೆಯೂ ಹತ್ತು ಏಕಾದಶಿಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡಿದರೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಯುಕ್ತವಾದ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತೆ. ಹೀಗೆ ನಿರಾಹಾರತ್ವ , ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಯುಕ್ತವಾದ ಧ್ಯಾನವೆಂಬ ಮಹಾಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕದ್ದು -- ವಿಷಯಸ್ನೇಹತ್ಯಾಗವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದೇಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿಬಿಡುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಾವ ||

ಶ್ಲೋಕ:- ಯತತೋಹ್ಯಪಿ ಕೌಂತೇಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ವಿಪಶ್ಚಿತಃ |

ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪ್ರಮಾಥೀನಿ ಹರಂತಿ ಪ್ರಸಭಂ ಮನಃ || 60/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದ:- ಯತತಃ, ಹಿ, ಅಪಿ, ಕೌಂತೇಯ, ಪುರುಷಸ್ಯ, ವಿಪಶ್ಚಿತಃ, ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ, ಪ್ರಮಾಥೀನಿ, ಹರಂತಿ, ಪ್ರಸಭಂ, ಮನಃ ||

ಅರ್ಥ:- ಕೌಂತೇಯ=ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ! ವಿಪಶ್ಚಿತಃ=ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದ ವಿಷಯಾನುಭವವು ಕೆಟ್ಟದ್ದೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ (ಅತಃ ಏವ)=ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನದಿರುವುದರಿಂದಲೇ; ಯತತಃ ಅಪಿ=ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು, ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಬಿಡಕೂಡದೆಂದು ಯತ್ನಮಾಡುವವನಾದಾಗ್ಯೂ; ಪುರುಷಸ್ಯ=ಪುರುಷನ; ಪ್ರಮಾಥೀನಿ=ದುಃಖಪಡಿಸುವ; ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ=ಇಂದ್ರಿಯಗಳು; ಪ್ರಸಭಂ=ಬಲಾತ್ಕಾರದಾಗಿ; ಮನಃ=ಮನಸ್ಸನ್ನು; ಹರಂತಿ=ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತವೆ; ಹಿ=ಪ್ರಸಿದ್ಧವು;

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ :- ನಸ್ವಿಂದ್ರಿಯಜಯಾರ್ಥಂ ಕಿಂ ನಿರಾಹಾರತ್ವರೂಪಮಹಾಪ್ರಯತ್ನೇನ, ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿ ಸಾಧಾರಣ ಯತ್ನೇನಾಪಿ ತತ್ಸಂಭವಾತ್ | ತಥಾ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೇನ, ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಿವೇಕಜ್ಞಾನೇನಾಪಿ ರಾಗನಿವೃತ್ತಪ್ರಪತ್ತೇಃ ಇತ್ಯತ ಆಹ || ಯತತೋ ಹ್ಯಪೀತಿ || ವಿಪಶ್ಚಿತಃ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿನಃ ಯತತೋಽಪಿ ಸಾಧಾರಣಪ್ರಯತ್ನವತೋಽಪಿ ಪುರುಷಸ್ಯ ದೇಹಾಭಿಮಾನಿನಃ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಮನಃ ಪ್ರಸಭಂ ಬಲಾತ್ ಹರಂತಿ ಸ್ವಯಂ ವಿಷಯಸನ್ನಿಕ್ರಷ್ಟಾನಿ ಸಂತಿ ತದಭಿಮುಖಂ ಕೃತ್ವಾ ತದ್ರಾಗೀಕುರ್ವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ತಾವತಾ ಆತ್ಮನಃ ಕಥಂ ಇಂದ್ರಿಯವಿಜಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ || ಪ್ರಮಾಥೀನೀತಿ || ಪ್ರಮಥನಶೀಲಾನಿ ಪುರುಷಸ್ಯ ಕ್ಷೋಭಣಶೀಲಾನಿ ನ ತೇನ ತಾನಿ ಜಿತಾನಿ | ಯೋ ಹಿ ಯಂ ವ್ಯಾಕುಲಂ ನ ಕರೋತಿ ಸ ತೇನ ವಿಜಿತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಅತೋ ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತದಿಶಾ ಕಾರ್ಯ ಇತಿ || 60/2 ||

ಶ್ರೀ ಹೆಚ್.ಎನ್. ಅವತಾರಿಕೆ :- ಇದೇನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾ! ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಜಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಿರಾಹಾರತ್ವಾದಿ ಭಯಂಕರ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಯಾತಕ್ಕೇ? ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಮಾಡಿ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿ ಸಾಧಾರಣ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಜಯವು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಾರದೇ? ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:-

ಕೌಂತೇಯಾ! ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿ ಪ್ರಯತ್ನಶೀಲನಾದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಪುರುಷನಿಗೂ ಕೂಡ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪ್ರಮಥನಶೀಲಗಳು; ಎಂದರೆ ಬಲವಂತವಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಆಕರ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ. (ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರಾಹಾರತ್ವಾದಿ ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದಲೇ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ವಿಷಯಕಾಮವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಭಾವ)

ವಿಶೇಷ:- (1) ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನಿಗೂ ಕೂಡ ನಿರಾಹಾರತ್ವಾದಿ ಅಸಾಧಾರಣಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡದೇ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿ ಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡೋಣದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತನೂ ಕೂಡ ಜ್ಞಾನವಿರುವಾಗಲೇ ಅಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿಬಿಡುವನು. ಅದಕ್ಕೇ 'ಮಾತ್ರಾಸ್ವಸ್ತ್ರಾ ದುಹಿತ್ರಾವಾ ನ ವಿವಿಕ್ತಾಸನೋ ಭವೇತ್ (ಏಕಾಂತಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ತಾಯಿ,ತಂಗಿ ಮಗಳು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಇರಬಾರದು) ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲೂ ; 'ಬಲವಾನಿಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮೋ ವಿದ್ವಾಂಸಮಪಿ ಕರ್ಷತಿ' ಎಂದು ಮನುವೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಹ್ಲಾದನೂ ಹೀಗೆ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. "ಜಿಹ್ವೈಕಶೋಽಚ್ಯುತ ವಿಕರ್ಷತಿ ಮಾಽವಿತೃಪ್ತಾ ಶಿಶೋಽನ್ಯತಸ್ತ್ವಗುದರಂ ಶ್ರವಣಂ ಕುತಶ್ಚಿತ್ | ಘ್ರಾಣೋಽನ್ಯತಶ್ಚಪಲದೃಕ್ ಕ್ವಚಿ ಕರ್ಮಶಕ್ತಿರ್ಬಹ್ವೈಃ ಸಪತ್ನ್ಯ ಇವ ಗೇಹಪತಿಂ ಲುನಂತಿ" ಅರ್ಥಃ :- ಅಚ್ಯುತನೇ! ಬಹುಪತ್ನಿಯರುಳ್ಳ ಪುರುಷನನ್ನು ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪತ್ನಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ಪರಿಯಿಂದ ಎಳೆದು ಪೀಡಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ ಹಾಗೆ ದೇಹವೆಂಬ ಮನೆಗೆ ಯಜಮಾನನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಅತ್ಯಪ್ತವಾದ ನಾಲಿಗೆ, ಶಿಶ್ನ , ಸ್ಪರ್ಶೇಂದ್ರಿಯ, ಕಿವಿ, ಮೂಗು, ಚಪಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಕೈಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ತಮಗೆ ಇಚ್ಛಿತವಾದ ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆದು ಹಿಂಸಿಸುತ್ತವೆ. ಇದೇ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಗೋಪಾಲ ದಾಸರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸುಳಾದಿಃ- ಇಂದ್ರಿಯಂಗಳನಿತ್ತ್ವಾದಕ ವಿಷಯಂಗಳಿತ್ತ್ವೇ | ಒಂದರ ಸಾಧನಗಳೊಂದಕ್ಕಾಗಿವೆ ಅಯ್ಯ | ಚಂದದಿ ನಿನ್ನಯ ಕಥೆಯ ಕೇಳುವ ಕರ್ಣ | ಮಂದಿವಾರ್ತೆಯ ಕೇಳಿ ಮರುಳಾದವೋ | ಸುಂದರ ನಿನ್ನ ಮೂರ್ತಿಯನೋಳ್ ಅಕ್ಷಿಗಳು | ಸೌಂದರ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರ ನೋಡಲೆಳೆಸಿದವಯ್ಯ | ಇಂದಿರೆಪತಿ ನಿನ್ನ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯತುಳಸಿಯಬಿಟ್ಟು ಇಂದುಮುಖಿಯರ ಮೈಯ ಗಂಧಕೆಳೆಸಿತು ಘ್ರಾಣ | ಪೊಂದಿ ನಿನ್ನವರನಪ್ಪುವ ಸ್ವರುಶೇಂದ್ರಿಯ | ಮಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೈಯಾಲಿಂಗನಕ್ಕೇವುದು | ಅಂದದಿ ಸುಜನರರ್ಪಿಸಿದನ್ನಗಳ ಬಿಟ್ಟು | ನಿಂದ್ಯರ ಮನೆಯ ಓಗರ ಬಯಸುವುದು ಜಿಹ್ವೆ |

ಇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ಎಲ್ಲ ಈ ಪರಿ ಒಟ್ಟಾಗೆ ಮುಂದಿನ ಗತಿಯೇನೋ ಮುಕುಂದನೆ | ಕಂದರ್ಪಜನಕ ಗೋಪಾಲವಿಠಲ ಕೃಷ್ಣ | ಮುಂದೇನು ಗತಿಯೆನಗೆ ಮುಕುಂದನೇ ||

(2) “ಹರಂತಿ”= ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಪದವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಕಿದ್ದಾನೆ. ಕಳ್ಳರು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಾಹುಕಾರನ ಧನವನ್ನು ಅವನು ನೋಡುವಾಗಲೇ ಕದ್ದುಕೊಂಡು ಅವನನ್ನು ಮರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಹೋಗುವಂತೆ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಷಯಸನ್ನಿಧಾನ ಇರುವಾಗ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿವೇಕವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಿಷಯವೆಂಬ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಆಶಾಪಾಶದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಬಿಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕಃ-

ತಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಸಂಯಮ್ಯ ಯುಕ್ತ ಆಸೀತ ಮತ್ತರಃ |

ವಶೇ ಹಿ ಯಸ್ಯೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ತಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ || 61/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾಃ-ಪದಚ್ಛೇದಃ- ತಾನಿ, ಸರ್ವಾಣಿ, ಸಂಯಮ್ಯ, ಯುಕ್ತಃ, ಆಸೀತ, ಮತ್ತರಃ, ವಶೇ, ಹಿ, ಯಸ್ಯ, ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ, ತಸ್ಯ, ಪ್ರಜ್ಞಾ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ||

ಅರ್ಥಃ- ಸರ್ವಾಣಿ=ಸಮಸ್ತಗಳಾದ; ತಾನಿ=ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು; ಸಂಯಮ್ಯ=ನಿಷಿದ್ಧಗಳಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗದಂತೆ ನಿರ್ಬಂಧಿಸಿಕೊಂಡು; ಮತ್ತರಃ (ಸನ್)=ನಾನೇ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿ; ಯುಕ್ತಃ=ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನೋಯೋಗವುಳ್ಳವನಾಗಿ; ಆಸೀತ=ಇರಬೇಕು; ಯಸ್ಯ=ಯಾರ; ವಶೇ=ಅಧೀನದಲ್ಲಿ; ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ=ಇಂದ್ರಿಯಗಳು; (ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ)=ಇರುತ್ತದೆಯೋ; ತಸ್ಯ=ಆತನಿಗೆ; ಪ್ರಜ್ಞಾ=ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು; ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ=ಸ್ಥಿರವಾದುದು; ಹಿ=ಪ್ರಸಿದ್ಧವು.

59,60,61ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವು:-

ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಭೋಗೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ವಿಷಯಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ನಾನಾವಿಧವಾದ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ನಾನಾವಿಧವಾದ ದುಃಖಗಳು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಿರಾಹಾರಿಗಳಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಭೋಗಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಡಿದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವ ಮನುಷ್ಯನು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ :

:- ಯದಿ ಸಾಧಾರಣಯತ್ನವಿವೇಕಜ್ಞಾನಾಭ್ಯಾಂ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ನ ಜೀಯಂತೇ, ತರ್ಹಿ ಅಶಕ್ಯಾನ್ಯೇವ ತಾನಿ ಚೇತುಮ್ | ನಿರಾಹಾರತ್ವೇ ದೇಹಾವಸ್ಥಿತ್ಯಸಂಭವಾತ್ | ಇಂದ್ರಿಯಜಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿಸಾಧ್ಯತಯಾಽಭಿಮತತ್ವೇನ ತಸ್ಯ ತದ್ವೇತುತ್ವೇ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಸತಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಪ್ರಸಂಗಾದಿತ್ಯತ ಆಹ || ತಾನೀತಿ || ತಾನೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಸಂಯಮ್ಯ ವಿಷಯೇಭ್ಯ ಉಪಸಂಹೃತ್ಯ, ಮತ್ತರಃ ಅಹಮೇವ ಭಗವಾನ್ ಕೃಷ್ಣ ಏವ ಪರಃ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಮತ್ತರಃ | ಭಗವಾನೇವ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಇತಿ ಜ್ಞಾತ್ವಾ | ಯುಕ್ತಃ | ಸಮಾಧ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಯುಜೇ ರೂಪಮ್ | ಭಗವತಿ ಮನೋ ಯುಂಜಾನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಆಸೀತ ತಿಷ್ಠೇತ್ | ಅಯಂ ಭಾವಃ | ಯದ್ಯಪಿ ಇಂದ್ರಿಯಜಯೇ ಪರೋಕ್ತಃ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿಃ ಸಾಧಾರಣಪ್ರಯತ್ನೋ ನ ಸಾಧನಮ್ | ನಾಪಿ ನಿರಾಹಾರತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮಶಕ್ಯಂ | ತಥಾಪಿ ತತ್ಪ್ರತಿನಿಧಿನಾ ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನೇನ ಚೇಯಾನಿ | ತತ್ರ ಭಗವತಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಂ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ನಿರಂತರಂ ಮನೋಯೋಜನಂ ಇಂದ್ರಿಯಜಯೇ ಮುಖ್ಯಂ ಸಾಧನಮ್ | ನಿರಾಹಾರತ್ವಾದಿಕಂ ತು ವಸ್ತುಗತಿಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮೇವ ಉಕ್ತಮಿತಿ | ತದರ್ಥಂ ಸಾರ್ಥಶ್ಲೋಕದ್ವಯೇನ ಇಂದ್ರಿಯಜಯರೂಪೋಪೋದ್ಧಾತ ಉಕ್ತಃ | ಅಥ ಇದಾನೀಂ ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನೇನ ಸಾಧಿತೇ ಇಂದ್ರಿಯಜಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಃ ಫಲಮಿತ್ಯಾಹ || ವಶೇ ಹೀತಿ || ಯಸ್ಯ ವಶೇ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ವರ್ತಂತೇ ತಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇತಿ | ಯತ

ಏವಂ ಮಹಾಯಾಸಸಾಧ್ಯೇಂದ್ರಿಯಜಯಫಲಂ ಜ್ಞಾನಮತ ಏವಾಯಾಸಭೀರುರ್ಜನೋ ನ ತತ್ಸಾಧಯತೀತಿ, ನ ತು ಜ್ಞಾನಸ್ಯೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಾಭಾವಾದಿತಿ ಶ್ಲೋಕತ್ರಯತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಃ | ಅತ್ರ ಉಕ್ತಮಿಂದ್ರಿಯಜಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನರೂಪಂ ಫಲಂ ನ ಸಾಕ್ಷಾದಿತಿ 'ರಾಗದ್ವೇಷವಿಯುಕ್ತೇ' ರಿತ್ಯಾದೌ ವ್ಯಕ್ತಿಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ || 61/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅವತಾರಕೆ :- ಇಷ್ಟರಿಂದೇನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತೆಂದರೆ, ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿರಾಹಾರತ್ವಾದಿ ಯತ್ನಗಳನ್ನೇಮಾಡಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿ, ಇಂಥಾ ಇಂದ್ರಿಯಜಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಇದರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾ! ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿಗಳು ದುರ್ಬಲಸಾಧನಗಳು ಎಂದು ನೀನೇ ಹೇಳಿದಿ. ನಿರಾಹಾರತ್ವಾದಿಗಳು ಅಶಕ್ಯಸಾಧನಗಳು. ಎಲ್ಲರೂ ಭೀಷ್ಮಪಂಚಕ, ಮಾಸೋಪವಾಸ, ಪಕ್ಷೋಪವಾಸ, ವರ್ಷೋಪವಾಸ, ಚಂದ್ರಾಯಣಾದಿ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸರಿಯಾದ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವಾಗುವುದಾದರೆ "ಹುಚ್ಚುಬಿಟ್ಟುಹೊರತು ಮದುವೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮದುವೆಯಾದ ಹೊರತು ಹುಚ್ಚು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂಬಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೇ ಇಂದ್ರಿಯಜಯಬರಲಾರದು. ಇಂದ್ರಿಯಜಯ ಬರದೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಬರಲಾರದು ಎಂದು ಅನೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ಬರುತ್ತೆ. ಏವಂ ಚ ಒಬ್ಬರಿಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವೇ ಆಗುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತೆ. ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಮೋಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿಯು ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ವಿಷಯಗಳ ದಸೆಯಿಂದ ಉಪಸಂಹರಿಸಿ, ಮತ್ತರಃ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಯುಕ್ತ ಆಸೀತಃ ಪುನಃ ಪುನಃ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಯೋಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಶವಾಗುವುವು. ಯಾರಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಶದಲ್ಲಿರುವವೋ ಅವನಿಗೆ (ಮನಃ ಪ್ರಸಾದ ದ್ವಾರಾ) ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು.||

ಶ್ಲೋಕ:- ಧ್ಯಾಯತೋ ವಿಷಯಾನ್ಪುಂಸಃ ಸಂಗಸ್ತೇಷೂಪಜಾಯತೇ|

ಸಂಗಾತ್ಸಂಜಾಯತೇ ಕಾಮಃ ಕಾಮಾತ್ಕ್ರೋಧೋಽಭಿಜಾಯತೇ|| 62/2 ||

ಕ್ರೋಧಾಧ್ವವತಿ ಸಂಮೋಹಃ ಸಂಮೋಹಾತ್ಸ್ಮೃತಿವಿಭ್ರಮಃ|

ಸ್ಮೃತಿಭ್ರಂಶಾದ್ಬುದ್ಧಿನಾಶೋ ಬುದ್ಧಿನಾಶಾತ್ಪ್ರಣಶ್ಯತಿ || 63/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದೇಶ್ಯೇದಃ- ಧ್ಯಾಯತಃ, ವಿಷಯಾನ್, ಪುಂಸಃ, ಸಂಗಃ, ತೇಷು, ಉಪಜಾಯತೇ, ಸಂಗಾತ್, ಸಂಜಾಯತೇ, ಕಾಮಃ, ಕಾಮಾತ್, ಕ್ರೋಧಃ, ಅಭಿಜಾಯತೇ||

ಕ್ರೋಧಾತ್, ಭವತಿ, ಸಂಮೋಹಃ, ಸಂಮೋಹಾತ್, ಸ್ಮೃತಿವಿಭ್ರಮಃ, ಸ್ಮೃತಿಭ್ರಂಶಾತ್, ಬುದ್ಧಿನಾಶಃ, ಬುದ್ಧಿನಾಶಾತ್ ಪ್ರಣಶ್ಯತಿ ||
ವಿಷಯಾನ್=ಗಂಧ, ರೂಪಶಬ್ದಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ; ಧ್ಯಾಯತಃ=ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವ; ಪುಂಸಃ= ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ;
ತೇಷು=ಆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ; ಸಂಗಃ=ಸ್ನೇಹವು; ಉಪಜಾಯತೇ=ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಸಂಗಾತ್= ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹದಿಂದ; ಕಾಮಃ= ಆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಇಚ್ಛೆಯು; ಸಂಜಾಯತೇ=ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಕಾಮಾತ್=ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ; ಕ್ರೋಧಃ=ಕ್ರೋಧವು;
ಅಭಿಜಾಯತೇ=ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ವಿಷಯೇಶ್ಚ ಯುಂಟಾಗಿ ಆ ವಿಷಯವು ಯಾರಿಂದ ಪ್ರತಿಬದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದಿದ್ದರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಕ್ರೋಧಾತ್=ಕ್ರೋಧದಿಂದ; ಸಂಮೋಹಃ= ಅಧರ್ಮವಿಷಯಕ ಇಚ್ಛೆಯು(ಇದುಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ಮತ್ತು ಇದು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ವಿದೇಕದ ಅಭಾವವು) ಭವತಿ= ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಮೋಹಾತ್= ಅಧರ್ಮವಿಷಯಕ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ; ಸ್ಮೃತಿವಿಭ್ರಮಃ= ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಧರ್ಮಗಳ ಸ್ಮರಣೆಯ ನಾಶವು; ಭವತಿ= ಆಗುತ್ತದೆ; ಸ್ಮೃತಿ ಭ್ರಂಶಾತ್= ಸ್ಮರಣೆಯನಾಶದಿಂದ; ಬುದ್ಧಿನಾಶಃ(ಭವತಿ)= ಇದು ಅಕಾರ್ಯವು ಇದನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪಾಪವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ; ಬುದ್ಧಿನಾಶಾತ್= ಈ ಬುದ್ಧಿಯು ನಾಶವಾಗುವುದರಿಂದ; ಪ್ರಣಶ್ಯತಿ=ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಸರ್ವದಾ ವಿಷಯಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥಗಳು

ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಸರ್ವದಾ ವಿಷಯಧ್ಯಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಮಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ :- ಮತ್ತರೋ ಯುಕ್ತ ಆಸೀತೇತಿ | ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಂ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಮನೋಯೋಜನ- ಮಿಂದ್ರಿಯಜಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಂ ಸಾಧನಮ್ | "ರಾಗದ್ವೇಷವಿಯುಕ್ತೇ" ರಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯ ಮಾಣದಿಶಾ ರಾಗಾದಿಪರಿಹಾರೋಽಪ್ಯಪರಂ

ಸಾಧನಮ್ | ತತ್ರ ರಾಗಾದೇರ್ಯತ್ಕಾರಣಂ ಯಚ್ಚ ಫಲಂ ತದುಭಯಜ್ಞಾನೇ ಸತಿ ತತ್ತರಿತ್ಯಾಗೋ ಭವತ್ಯತಃ ತದ್ ಉಪೋದ್ಯಾತತ್ವೇನ ತದುಭಯಮಾಹ || ಧ್ಯಾಯತ ಇತಿ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯೇನ || ತಥಾಽಪಿ “ವೀತರಾಗಭಯಕ್ರೋಧ” ಇತಿ ರಾಗಾದಿರಾಹಿತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಿಲಕ್ಷಣತ್ವೇನೋಕ್ತಮ್ | ತಥಾಽಪಿ ತಸ್ಯ ತತ್ವಿದ್ವಮ್ | ಜಿಜ್ಞಾಸುನಾ ಚ ಸಾಧ್ಯಂ | ಅತಃ ತತ್ತರಿಹಾರಾಯ ತತ್ಕಾರಣಫಲಯೋರುಕ್ತಿನಾರ್ಯಯುಕ್ತೇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ವಿಷಯಾನ್ ರೂಪಾದೀನ್ ಹಿತಬುದ್ಧ್ಯಾ ಧ್ಯಾಯತಃ ಪುಂಸಃ ತೇಷು ವಿಷಯೇಷು ಸಂಗ ಆಸಕ್ತಿರ್ಭವತಿ | ಆಸಕ್ತ್ಯಾಚ ತೇಷು ಕಾಮಃ ಸಂಜಾಯತೇ ಅಧಿಕೋ ಭವತಿ | ಕಾಮಾಚ್ಚ ಕೇನಚಿತ್ತ್ರಿಹತಾತ್ ಕ್ರೋಧೋಭವತಿ || 63/2 || ಕಿಂಚ ಕ್ರೋದಾದ್ಭವತಿ ಸಂಮೋಹಃ ಅಕಾರ್ಯೇಜ್ಞಾ, ಪರವಿತ್ತಾಪಹರಣಾದ್ಯಧರ್ಮೇ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿರಿಯಾದಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ವಾ | ಸಂಮೋಹಾದುಕ್ತದ್ವಿರೂಪಾತ್ ಸ್ಮೃತಿವಿಭ್ರಮಃ ಕ್ರಮಾತ್ ಪ್ರತಿಷೇಧಾದಿ ಸ್ಮೃತಿನಾಶಃ ‘ಪರವಿತ್ತಾಪಹರಣಾದೇರಧರ್ಮತ್ವಾದ್ಯ’ ಭಿಧಾಯಕಶ್ಚುತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಪೂರ್ವಂ ಸ್ವಯಂ ಜ್ಞಾತಸ್ಯಾಪಿ ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ಮರಣಂ ವಾ| ಸ್ಮೃತಿಭ್ರಮಾದ್ ಬುದ್ಧಿನಾಶಃ ಯೇನ ಪೂರ್ವಂ ನಿರ್ಣೀತದೋಷಬುದ್ಧೇಃ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ನಾಶೋ ಭವತಿ | ತನ್ನಾಶಾತ್ ತೇನ ಚ ಅಧರ್ಮಾಕರಣಾಚ್ಚ ಪ್ರಣಶ್ಯತಿ ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ , ರಾಗದ್ವೇಷಯೋಃ ಪರಂಪರಯಾ ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಫಲಮಿತಿ ಜ್ಞಾನೇನ ತತ್ತರಿಜಿಹೀರ್ಷಾಯಾಂ, ವಿಷಯಧ್ಯಾನಂ ಪರಂಪರಯಾ ತತ್ಕಾರಣಮಿತಿ ಜ್ಞಾನೇನ ತದಕರಣಾತ್ ರಾಗದ್ವೇಷಯೋರನುತ್ಪಾದ ಇತಿ || 63/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅವತಾರಿಕೆ :- ಮಹಾಸ್ವಾಮೀ! ಬಹುಸುಖವಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ “ಹರಿ ನೀನೇ ಗತಿ” ಎಂದು ಕುಣಿಯುತ್ತಾ ಮನಸ್ಸು ಬಂದದ್ದನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾ , ಸಿಕ್ಕಿದದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದುಬಿಡಬಹುದು ಎಂದಾಯ್ತು . ಪರಮಾತ್ಮ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂದು ತಿಳಿದರೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಇಂದ್ರಿಯಜಯ ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತೆ ನಾವು ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ವಿಷಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ವಿಷಯಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ವಿಷಯಭೋಗ- ರತರಾಗಿರಬಹುದಲ್ಲವೇ ? ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಅರ್ಜುನ! ಕೇವಲ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಜ್ಞಾನವು ಇಂದ್ರಿಯಜಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಅಧಿಕಾರಿಯು ಸಂಸಾರದುಃಖದರ್ಶನದಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ವಿಷಯರಾಗರಹಿತನಾಗಿರಬೇಕು. ಹಾಗೆಲ್ಲದೇ ವಿಷಯಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವವನಿಗಾಗುವ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳು. ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸದಾಚಿಂತಿಸುವವನಿಗೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತೆ. ಅದರಿಂದ ವಿಷಯೇಚ್ಛೆಯು ಅಧಿಕವಾಗುತ್ತೆ. ಕಾಮವು ಯಾರಿಂದಲಾದರೂ ಪ್ರತಿರುದ್ಧವಾದರೆ ಆತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತೆ. ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಅಕಾರ್ಯೇಚ್ಛೆಯು ಅಥವಾ ಅಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇಂಥಾ ಸಂಮೋಹದಿಂದ ವಿಧಿ ನಿಷೇಧಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವು ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿನಾಶವು ಎಂದರೆ ಪರದ್ರವ್ಯಹರಣಾದಿಗಳು ಅಧರ್ಮಕರವೆಂದು ನಿರ್ಣೀತವಾದ ದೋಷಬುದ್ಧಿಯು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಇಂಥಾ ಬುದ್ಧಿನಾಶದಿಂದ ಪುರುಷನು ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ವಿಶೇಷ:- (1) ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸುಖಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ವಿಷಯಸಂಗವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಆಗುವ ಅನರ್ಥವು ಬರುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು, (ವಿಷಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವಿರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ಸಹಾ ನೋಡಲ್ಲ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗ) ಈ ವಿಷಯವು ಇಂಥಾ ಸುಖಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ದುರ್ಜನರಿಂದ ಪುನಃ ಪುನಃ ಅದರ ಗುಣಕಥನವನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಉದಾ:- ಸಿನಿಮಾ ನೋಡಿದರೆ ಸುಖವಾಗುತ್ತೆ ಎಂದು ಪುನಃ ಪುನಃ ಶ್ರುತವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ **ವಿಷಯಧ್ಯಾನ**. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ಅಸಹ್ಯತಾ ಬುದ್ಧಿಹೋಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ = ಪ್ರೇಮವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಮೊದಲು ಸಿನಿಮಾಥಿಯೇಟರ್ ಬಳಿ ಹೋಗುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಈರುಳ್ಳಿ ಹೆಸರನ್ನು ಕೂಡ ಕೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೆಸರು ಎತ್ತಿದರೆ ಥೂ ಎಂದು ಬಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಈಗ ಹೋದವರೆಲ್ಲಾ ಅದು ತುಂಬಾ ಸುಖಕರ ಎಂದು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡಪೇಟೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಆ ಮಂದಿರವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಜುಗುಪ್ಸೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇದು ಅಜ್ಜಲೋಕಕ್ಕೆ ಸುಖ ಕೊಡುವ ಪದಾರ್ಥ. ಅದರ ಪಾಡಿಗೆ ಅದಿರುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಪಾಡಿಗೆ ನಾವು ಹೋದರಾಯಿತು’ ಎಂದು ಅದರ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅದು ಒಳ್ಳೆಯಸುಖವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ನಂಬಿ ಅದನ್ನು ಕಂಡರೆ ತನಗೆ ಸುಖವಾಗುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ **ಆಸಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಸಂಗ**. ಇದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶೋಭನಾಧ್ಯಾಸ. ಇಂಥಾ ಪ್ರೀತಿ ಹುಟ್ಟಿದಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಒಂದುದಿನ ನೋಡಿ ಆ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಕಾಮ ಹುಟ್ಟುತ್ತೆ. ಆ ಕಾಮವು ಇರುವಾಗ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಅತಿಥಿಗಳು “ಸುಟ್ಟಹುಡುಗರು, ಸಿನಿಮಾಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕಣ್ಣೆಲ್ಲಾ ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡು ದುವ್ಯಸನಗಳಿಗೀಡಾಗಿ ಮನೆತಪ್ಪಲೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾರಿ ದಟ್ಟದಿರಿದ್ರರಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ದುರ್ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ” ಎಂದು ಬೈದರೆ ಸಿಟ್ಟಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಇನ್ನಾರನ್ನಾದರೂ ದುಡ್ಡು ಸಾಲ

ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ಕೊಡದಿದ್ದಾಗಲೂ ಸಿಟ್ಟಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಆ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ತೇಜೋಹೀನನಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಜನರು ನಿಂದಿಸಿದರೂ, ಬುದ್ಧಿವಾದ ಹೇಳಿದರೂ ಸಿಟ್ಟಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ದುಷ್ಟ ಕ್ರೋಧ. ಇದರಿಂದ ಸಂಮೋಹವು. ಇಂಥಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂಥಾ ಜನರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿವೇಕವು ನಾಶವಾಗಿ ತಾನು ಮಾಡಿದ್ದೇ ಸರಿ ಎಂಬ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುವುದು. ವಿಚಾರಶಕ್ತಿಯು ಪಲ್ಲಟವಾಗುತ್ತೆ. ಆ ಸಂಮೋಹದಿಂದ ಸ್ಮೃತಿಯು ನಾಶವಾಗುತ್ತೆ ಎಂದರೆ ಗುರುಗಳಿಂದ ತಾನು ಏನು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವಣ ಮಾಡಿದ್ದನೋ “ದೊಡ್ಡವರನ್ನು ನಿಂದಿಸಬಾರದು; ಅವರು ಬುದ್ಧಿವಾದ ಹೇಳಿದರೆ, ದೇವರು ಹೇಳಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ತಿಳಿದು ಆದರಿಸಬೇಕು.” ಎಂದು ಮೊದಲು ತಿಳಿದಿದ್ದ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವು ಸ್ಮರಣೆಗೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇವರು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯೋ ತಪ್ಪೋ ಎಂದು ವಿಚಾರಮಾಡಿದರಷ್ಟೇ ಓದಿದ್ದು ಕೇಳಿದ್ದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರಬೇಕು. ಇವನು ವಿಚಾರವೇ ಮಾಡದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಓದಿದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಇವನ ಸ್ಮೃತಿಪಥಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು ವಿಪರೀತಸ್ಮೃತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ಮರಣ ಶಕ್ತಿ ಹೋದಮೇಲೆ ಇವನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. (ಹೆಂಡತಿ ನಷ್ಟ ಹೊಂದಿದಳು ಎನ್ನುವಾಗ ನಷ್ಟಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದುಷ್ಟ ಎಂದು ಅರ್ಥವು ಹೇಗೋ ಇಲ್ಲೂ ಬುದ್ಧಿನಷ್ಟವಾಯಿತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಯು ದುಷ್ಟವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ) ನಷ್ಟವೆಂದರೆ ನಾಶವೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ:- ಇವನು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ತತ್ವನಿಶ್ಚಯವು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಅಳಿಸಿಹೋಗುವುದು. ಅಥವಾ ಬುದ್ಧಿಯು ದುಷ್ಟವಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಆಕಾರ್ಯವನ್ನೇ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕುಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತೆ ಇದೇ ಬುದ್ಧಿಯು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತೆ ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯು ದುಷ್ಟವಾಗುವುದು. ದುಷ್ಟಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಉಂಟಾದಮೇಲೆ ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥವು ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಕ್ರೀತಾನ್ನ ಭೋಜನ, ಮದ್ಯಪಾನ, ವೇಶ್ಯಾಗಮನ ಮುಂತಾದ ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡಿ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಪಂಡಿತನೂ ಕೂಡ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಮ್ಮನೇ ‘ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು’ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಇಂದ್ರಿಯ ಜಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಗದ್ವೇಷತ್ಯಾಗವೂ ಅವಶ್ಯಕವು ಎಂದು ಭಾವ.

(2). ವಿಷಯಸಂಗವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಹಾಅನರ್ಥವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು. ರಾಗದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು ಎಂದು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕ:- ರಾಗದ್ವೇಷವಿಯುಕ್ತೈಸ್ತು ವಿಷಯಾನಿಂದ್ರಿಯೈಶ್ಚರನ್ ||

ಆತ್ಮವಶ್ಯೈರ್ವಿಧೇಯಾತ್ಮಾ ಪ್ರಸಾದಮಧಿಗಚ್ಛತಿ || 64/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಜ್ಞೇದ:- ರಾಗದ್ವೇಷವಿಯುಕ್ತೈಃ, ತು, ವಿಷಯಾನ್, ಇಂದ್ರಿಯೈಃ, ಚರನ್, ಆತ್ಮವಶ್ಯೈಃ,

ವಿಧೇಯಾತ್ಮಾ, ಪ್ರಸಾದಂ, ಅಧಿಗಚ್ಛತಿ ||

ಅರ್ಥ:- ರಾಗದ್ವೇಷವಿಯುಕ್ತೈಃ=ರಾಗದಿಂದಲೂ ದ್ವೇಷದಿಂದಲೂ ರಹಿತವಾದ; ತು(ತಸ್ಮಾತ್)=ರಾಗದ್ವೇಷ ರಹಿತಗಳಾದುದರಿಂದ; ಆತ್ಮವಶ್ಯೈಃ=ತನ್ನ ಅಧೀನಗಳಾದ; ಇಂದ್ರಿಯೈಃ=ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ; ವಿಷಯಾನ್= ರಸಾದಿ ವಿಷಯ ಗಳನ್ನು; ಚರನ್=ಜೀವಧಾರಣಾರ್ಥ ವಾಗಿ ಉಪಭೋಗಮಾಡುತ್ತಿರುವ; ವಿಧೇಯಾತ್ಮಾ=ಸ್ವಾಧೀನವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಪ್ರಸಾದಂ=ಮನಃಪ್ರಸನ್ನತೆಯನ್ನು; ಅಧಿಗಚ್ಛತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ :- ಅಸ್ತೇವಮುಕ್ತದಿಶಾ ರಾಗದ್ವೇಷಪರಿಹಾರಃ | ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತಸ್ತಸ್ಯೇಂದ್ರಿಯಜಯಾಖ್ಯಂ ಫಲಂ ಇಂದ್ರಿಯಜಯಾತ್ ಜಾಯಮಾನಂ ಫಲಂ ಚಾಹ || ರಾಗದ್ವೇಷೇತಿ || ಯದ್ಯಪಿ ಇಂದ್ರಿಯಜಯಸ್ಯ ‘ವಶೋ ಹೀ’ತ್ಯತ್ರ ಜ್ಞಾನಂ ಫಲಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ | ತಥಾಽಪಿ ತನ್ನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ | ಕಿಂತು ಮನಃಪ್ರಸಾದದ್ವಾರೇತಿ ಅತ್ರ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯೇನೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯದೋಷಃ | ಅಯಮರ್ಥಃ | ಯ ಉಕ್ತವಿಧಯಾ ತ್ಯಕ್ತರಾಗದ್ವೇಷಃ ಸ ಪುಮಾನ್ ರಾಗದ್ವೇಷವಿಯುಕ್ತೈಃ ತಾಭ್ಯಾಂ ಅಪ್ರಯುಕ್ತೇರಿಂದ್ರಿಯೈಃ ಚಕ್ಷುರಾದಿಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯೈಃ ಅತ ಏವಾತ್ಮವಶ್ಯೈಃ ಸ್ವಾಧೀನೈಃ ರೂಪರಸಾದೀನ್ವಿಷಯಾನ್ ಕೇವಲದೇಹಧಾರಣಮಾತ್ರಾರ್ಥಂ ಚರನ್ನನುಭವನ್ನಪಿ | ವಿಧೇಯಾತ್ಮಾ ವಿಧೇಯಃ ಸ್ವಾಧೀನಃ ಆತ್ಮಾ ಮನೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥಾ ತಾದೃಶೋ ಭೂತ್ವಾ ಪ್ರಸಾದಂ ಮನಸಃ ಸ್ವತೋಽಪಿ ಪ್ರಾಯೋ ವಿಷಯಾಗತಿಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಸಾದಂ ಅಧಿಗಚ್ಛತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ಅತ್ರ ಪಾದತ್ರಯೇಣ ರಾಗದ್ವೇಷಪರಿಹಾರಸ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯಜಯಾಖ್ಯಂ ಫಲಮುಕ್ತಮ್ | ರಾಗದ್ವೇಷಾಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾದೇವ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ವಿಧೇಯಾತ್ಮತ್ವ ಹೇತುನಾಽಽತ್ಮವಶ್ಯತ್ಯಸ್ಯೇಂದ್ರಿಯಾಣಾ ಮುಕ್ತಾತ್ಮಜಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿತೇರಾತ್ಮವಶ್ಯತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮನಃ ಕ್ಷೋಭಮಾನಾಪಾದಕತ್ವ ರೂಪತ್ವಾತ್ | ವಿಷಯಾಂಶ್ಚರನ್ನಿತ್ಯುಕ್ತಿಸ್ತು , ಇಂದ್ರಿಯಜಯಕಾರಣತ್ವಂ ನಿರಾಹಾರತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮಯುಕ್ತಮ್, ಅಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಂಕೈ

ದೇಹಧಾರಣಮಾತ್ರೋಪಯುಕ್ತವಿಷಯಾನುಭವೋ ನ ದೋಷಾಯೇತಿ ವಕ್ತುಮ್ | ಇಂದ್ರಿಯಜಯಸ್ಯಾಖ್ಯವಹಿತ
ಫಲೋಕ್ತಿರ್ಧೇಯಾತ್ಮಾ ಪ್ರಸಾದಮಧಿಗಚ್ಛತೀತಿ || 64/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅವತಾರ್ :- ಎಲೈ ಪ್ರಭುವೇ! ಇದೇನಿದು? ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಹೋದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಯೋಗಜಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಅದರ ಸ್ವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಡುವುದು ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಕ್ರಿಯೆಯು. ಅದು ಇದ್ದರೂ ಇಂದ್ರಿಯಜಯಕ್ಕೆ ಸಾಲದು ಎಂದು ಹೇಳಿದಿ. ನಿರಾಹಾರತ್ವಾದಿ ಯತ್ನವು ಬಹುಕಷ್ಟವು ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿ. ಹಾಗಾದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವು ಹೇಗೆ ಬರಬೇಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಂತತ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದರೆ ಅವನು ಇಂದ್ರಿಯಜಯವನ್ನು ಕೊಡುವನು ಎಂದು ಉಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಿ. ಆದರೆ ಅಂತವನೂ ಕೂಡ ವಿಷಯಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಕೆಟ್ಟೇ ಹೋಗುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿ. ಹಾಗಾದರೆ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಭಜನೆಮಾಡಿದರೂ ವಿಷಯಧ್ಯಾನವು ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಿಯಜಯವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತಲ್ಲಾ? ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

‘ಅರ್ಜುನಾ! ವಿವಿಧಸಾಂಸಾರಿಕ ದುಃಖದರ್ಶನಜನ್ಯ ಅನುಭವದಿಂದಲೋ, ಜನ್ಮಾಂತರ ಪುಣ್ಯದಿಂದಲೋ, ‘ದುರ್ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ರಾಗ, ಸದ್ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ’ ಇವುಗಳಿಂದ ಯಾವನು ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟವನೋ ಅಂಥವನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂದು ಭಜಿಸುತ್ತಾ ಅವನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಭೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಪ್ರಸಾದಂ ಎಂದರೆ ಅಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಃಸ್ಥಿತಿ ಎಂಬ ಮನಃ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ವಿಶೇಷ :- (1) ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ:- ಅಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಹರಿಕಥಾ ಶ್ರವಣಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭಜನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವು ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ವಿಷಯವೂ ಬೇಕು. ವಿಷ್ಣುವೂ ಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆ ಅಂಥವನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಜಯವು ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ, ದೃಢಧನ್ವನಂತೆ ಜನ್ಮಾಂತರಪುಣ್ಯದಿಂದಲೋ, ಸತ್ಸಂಗದಿಂದಲೋ, ವಿಚಾರದಿಂದಲೋ, ಎಂದರೆ “ರಾಗದ್ವೇಷಗಳು ನರಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಅಂಥಾ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳು ವಿಷಯಧ್ಯಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನು ನನಗೆ ವಿಷಯಸುಖವು ಬೇಡ. ಈ ವಿಷಯ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೇ ನಮೋನಮಃ, ನನಗೆ ದೇವರೇಬೇಕು” ಎಂಬ ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು ಯಾವನಿರುವುದೋ ಅಂಥವನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಜಯವು ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿ ಯತ್ನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ನಿರಾಹಾರತ್ವಾದಿ ಕಷ್ಟಯತ್ನವನ್ನು ಅವರು ಮಾಡಲಾರದಿದ್ದರೂ, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅವನ ಭಜನೆಯೆಂಬ ಉಪಾಯದಿಂದಲೇ ಬರುವುದು. ವಿಷಯಾನುರಾಗರಾಹಿತವೆಂಬ ಸಹಕಾರಿಯಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬ ಸಂತತ ಭಕ್ತಿಯೇ ಇಂದ್ರಿಯಜಯಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವು. ವಿಷಯರಾಗಸಹಿತವಾದ ಭಕ್ತಿಯು ಅಪ್ರಯೋಜಕವು. ಉಪಪತಿಯೂ ಬೇಕು. ಪತಿಯೂ ಬೇಕು ಎಂದರೆ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವು ಸಿದ್ಧವುವುದೇ? ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ವಿಷಯಾಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಭಜಿಸುವವನಿಗೆ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ವಿಷಯಗಳು ಇವನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಹಿಂಸೆಮಾಡದಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಕಾಮುಕರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಮಾಡಿ ಪತಿಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ರತಕಾದ ಸ್ತ್ರೀಯು ಪುಂಡರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾಗಿ ಬಂದರೆ ಆ ಪತಿಯು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ದಾಸೀಜನಗಳನ್ನೂ, ಆಳುಗಳನ್ನೂ ಕಾವಲಿಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಅವಳು ನಿರ್ಭೀತಳಾಗಿರುವಂತೆ ಇಟ್ಟು ಆಫೀಸಿಗೆ ಹೋಗುವನು. ಅಥವಾ ಭೀಮಸೇನನು ದ್ರೌಪದಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿದಂತೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವನು. ಅವಳಿಗೇ ವಿಷಯಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ತಿಳಿದ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಪತಿಯು ಅವಳನ್ನೇ ತ್ಯಾಗಮಾಡುವನು. ದಾಸದಾಸಿಯರನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ವಿಷಯಗಳು ಬೇಡ ಎಂದು ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದು ಆದರೆ ಆ ವಿಷಯಗಳು ಪುನಃ ಪುನಃ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಇಂದ್ರಿಯರಾಗದ್ವೇಷವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅವರು ನಿರಾಹಾರತ್ವಾದಿ ಯತ್ನಗಳನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಂಥಾ ಅಧಮರು ನಿರಾಹಾರಮಾಡಿ ವ್ರತ, ಉಪವಾಸ, ತೀರ್ಥಸಂಚಾರ, ಭಿಕ್ಷಾಟನೆ ಮುಂತಾದ ಕಷ್ಟಗಳಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂಪಾದಿಸಿ ವಿಷಯಾಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಹೋದಮೇಲೆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಭಜನೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಆತನು ಅಂಥವರಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ನಿಷ್ಕಾಮಭಕ್ತನಿಗೇ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಜ್ಞಾನವು ಇಂದ್ರಿಯಜಯಸಾಧನವು ಎಂದು ಭಾವ.

(2) ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಫಲವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು “ಪ್ರಸಾದಮಧಿಗಚ್ಛತಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ನಿಷ್ಕಾಮ ಭಕ್ತನು ಬಹುಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಮಾಡಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಆ ಮನ ಆದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅನಂತರ ಇವನನ್ನು ಅವನ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೇ

ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಯ್ಯುವುದು. ಬೈಕಲ್ ಕಲಿತವನನ್ನು ಆ ಗಾಡಿಯು ಅವನ ಯತ್ನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದೇ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಸುಖವಾಗಿ ಒಯ್ಯುವಂತೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಮನಸ್ಸು ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಮೂಲದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತೆ. ಅಂಥಾ ಮನಃಸ್ಥಿತಿಗೆ ಮನಃಪ್ರಸಾದವೆಂದು ಹೆಸರು.

‘ಶರಣಾಗತರನು ಪೂರವನೆಂಬ ತವ - ಬಿರುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮರೆಯುತಿರೆ ಎನ್ನ - ಪೂರವುದು ನಿನಗಾಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ ಸಿರಿ- ವರದ ಗೋಪಾಲವಿಠಲ ಪ್ರಭುವೇ’ ||

ಶ್ಲೋಕ:- ಪ್ರಸಾದೇ ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಂ ಹಾನಿರಸ್ಯೋಪಜಾಯತೇ ||

ಪ್ರಸನ್ನಚೇತಸೋ ಹ್ಯಾಶು ಬುದ್ಧಿಃ ಪರ್ಯವತಿಷ್ಠತೇ || 65/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದ:- ಪ್ರಸಾದೇ, ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಂ, ಹಾನಿಃ, ಅಸ್ಯ, ಉಪಜಾಯತೇ, ಪ್ರಸನ್ನಚೇತಸಃ, ಹಿ, ಆಶು, ಬುದ್ಧಿಃ, ಪರ್ಯವತಿಷ್ಠತೇ ||

ಅರ್ಥ:- ಪ್ರಸಾದೇ ಸತಿ=ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ; ಪ್ರಸನ್ನಚೇತಸಃ=ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನ; ಬುದ್ಧಿಃ= ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು; ಆಶು=ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ಪರ್ಯವತಿಷ್ಠತೇ=ಸಮೀಚೇನವಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ; ತತಃ=ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಾನಂತರದಲ್ಲಿ; ಅಸ್ಯ=ಈ ಅಪರೋಕ್ಷ- ಜ್ಞಾನಿಗೆ; ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಂ= ಸಮಸ್ತದುಃಖಗಳೆ; ಹಾನಿಃ=ನಾಶವು; ಉಪಜಾಯತೇ= ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಹಿ=ಪ್ರಸಿದ್ಧವು! (‘ತರತಿ ಶೋಕಮಾತ್ಮವಿತ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ)

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ:- ಪ್ರಸಾದೇ ಸತಿ ಕಿಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ | ಪ್ರಸಾದ ಇತಿ | ಪ್ರಾಗುಕ್ತರೂಪಮನಃಪ್ರಸಾದೇ ಸತಿ ಅಸ್ಯ ಪ್ರಸನ್ನ ಚೇತಸಃ ಪುಂಸಃ ಆಶು ಶೀಘ್ರಂ ಬುದ್ಧಿರ್ಬಹ್ವಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಪರ್ಯವತಿಷ್ಠತಿ ಸಮ್ಯಗ್ಭವತಿ | ತತಶ್ಚ ಅಸ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿನಃ ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಂ ಹಾನಿರೂಪಜಾಯತೇ, ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇತತ್ “ತರತಿ ಶೋಕಮಾತ್ಮವಿತ್” (ಛಾ. 7-1-3) ಇತ್ಯಾದೌ ಇತಿ | ಅತ್ರ ಪ್ರಸಾದೇ ಸತಿ ಬುದ್ಧಿಃ ಪರ್ಯವತಿಷ್ಠತೀತ್ಯೇತಾವತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಂ ಹಾನಿರಿತಿ ಜ್ಞಾನಫಲಸ್ಯಾಪ್ಯುಕ್ತಿಃ ‘ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತೋ ಜಹಾತೀಹ’ ಇತ್ಯತ್ರ ಸುಕೃತದುಷ್ಕೃತಹಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಫಲಶ್ಲೋಕಿರಯುಕ್ತಾ | ಸುಖದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಯೋಃ ಅನ್ಯತರತ್ವಭಾವೇನಾಪುಮಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾನಿರಾಸಾಯ ಪ್ರಸಂಗಾತ್ಪ್ರೇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ || 65/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್. ಅವತಾರಿಕೆ :- ಆ ರೀತಿಯಾದ ಮನಃಪ್ರಸಾದಬಂದರೆ ಏನು ಆಗುತ್ತೆ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೇ ಮನಸ್ಸು ದುರ್ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗದಿರುವಸ್ಥಿತಿಯೆಂಬ ಮನಃಪ್ರಸಾದವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಅಂಥವನಿಗೆ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ (ಮನನಜನಿತ ಧ್ಯಾನದಿಂದಲೇ) ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಜೀವನ ಸಕಲಸಾಂಸಾರಿಕ ದುಃಖವು ನಾಶವಾಗುತ್ತೆ. ಹಿ- ರಾಗದ್ವೇಷರಹಿತ ತತ್ವಜ್ಞಾನಯುಕ್ತ ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣವುಳ್ಳವನು ಬೇಗ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವನೆಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವು. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯು ಸಕಲ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವನೆಂಬುದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವು.

ಶ್ಲೋಕ:- ನಾಸ್ತಿಬುದ್ಧಿರಯುಕ್ತಸ್ಯ ನ ಚಾಯುಕ್ತಸ್ಯ ಭಾವನಾ |

ನ ಚಾಭಾವಯತಃ ಶಾಂತಿರಶಾಂತಸ್ಯ ಕುತಃ ಸುಖಂ || 66/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದ:- ನ, ಅಸ್ತಿ, ಬುದ್ಧಿಃ, ಅಯುಕ್ತಸ್ಯ, ನ, ಚ, ಅಯುಕ್ತಸ್ಯ, ಭಾವನಾ, ನ, ಚ, ಅಭಾವಯತಃ, ಶಾಂತಿಃ, ಅಶಾಂತಸ್ಯ, ಕುತಃ, ಸುಖಂ ||

ಅರ್ಥ:- (ಪ್ರಸಾದಾಭಾವೇ)=ಮನಸ್ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ; (ಯುಕ್ತಿಃ)=ಚಿತ್ತನಿರೋಧರೂಪವಾದ ಯುಕ್ತಿಯು; (ನ ಅಸ್ತಿ)= ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಅಯುಕ್ತಸ್ಯ=ಚಿತ್ತನಿರೋಧರಹಿತನಾದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ; ಬುದ್ಧಿಃ=ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು; ನಾಸ್ತಿ=ಇಲ್ಲ;

ಅವತರಣವು:- ಚಿತ್ತನಿರೋಧವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಏಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾದ ಧ್ಯಾನವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಅಯುಕ್ತಸ್ಯ=ಚಿತ್ತನಿರೋಧರಹಿತನಾದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ; ಭಾವನಾ ನ=ಧ್ಯಾನವು ಇಲ್ಲ ; ಅಭಾವಯತಃ=ಧ್ಯಾನರಹಿತನಾದವನಿಗೆ; (ಬುದ್ಧಿಃ)= ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು; (ಅಬುದ್ಧಿಃ)=ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನರಹಿತನಿಗೆ; ಶಾಂತಿಃ=ಮೋಕ್ಷವು ; ನ ಚ=ಇಲ್ಲದೇ ಇಲ್ಲ ; ಅಶಾಂತಸ್ಯ=ಮೋಕ್ಷ ರಹಿತನಿಗೆ; ಸುಖಂ=ಸುಖವು; ಕುತಃ= ಎಲ್ಲಿಯದು? (ಇಲ್ಲದೇ ಇಲ್ಲ).

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿ:- ಶ್ರವಣಮನನಾಭ್ಯಾಮುಪಕೃತೇನ ಧ್ಯಾನೇನೈವ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಃ ಕಿಮನೇನ ಪ್ರಸಾದೇನ ಇತ್ಯತಃ ಪ್ರಸಾದಾಭಾವೇ ದೋಷಮಾಹ || ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯೇನ || ವಿಪಕ್ಷೇದೋಷೋಕ್ತಿಪರತ್ವಾತ್ ಮನಃಪ್ರಸಾದಾಭಾವೇ

ಯುಕ್ತಶಬ್ದತ ಚಿತ್ತನಿರೋಧೋ ನ ಭವತೀತ್ಯೇತತ್ಪ್ರಕರಣಪ್ರಾಪ್ತಮಾದೌ ಯೋಜ್ಯಮ್ | 'ನಾಸ್ತಿ ಬುದ್ಧಿ' ರಿತ್ಯೇತದಗ್ರೇ ಯೋಜ್ಯಮ್ | ಅಯುಕ್ತಸ್ಯ ಚಿತ್ತನಿರೋಧಹೀನಸ್ಯ ಭಾವನಾ ಧ್ಯಾನಂ ನ ಭವತಿ | ಅಭಾವಯತಶ್ಚಾಧ್ಯಾಯಿನಶ್ಚ ಬುದ್ಧಿರಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಂ ನ ಭವತಿ | ನ ಚಾಬುದ್ಧೇರಿತಿ ಶೇಷಃ | ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಹೀನಸ್ಯ ಚ ಶಾಂತಿರ್ಮುಕ್ತನಾಸ್ತಿ | ಅಶಾಂತಸ್ಯಾಮುಕ್ತಸ್ಯ ಚ ಸುಖಂ ಕುತಃ ನ ಕುತೋಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಬುದ್ಧೇಶಾಂತಿನೇತ್ಯೇತಾವತ್ಯೇವ ವಾಚ್ಯೇಽಶಾಂತಸ್ಯ ಕುತಃ ಸುಖಮಿತ್ಯುಕ್ತರ್ನ ಕೇವಲಮಪರೋಕ್ಷಿಣೋ ಮುಕ್ತೌ ಸರ್ವದುಃಖಪ್ರಹಾಣಮಾತ್ರಂ ಕಿಂತು ಸಂಸಾರಿಭಿರಲಭ್ಯಂ ಪರಮಂ ಸುಖಂ ಚೇತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ಪ್ರಸಂಗಾಪ್ರಾಪ್ತೇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ಯದ್ವಾ ಶಾಂತಿಭಗವದೇಕನಿಷ್ಯಬುದ್ಧಿತಾ | ಸುಖಂ ಮೋಕ್ಷಃ || 66/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಕೆ :- ಹೇ ಕೃಷ್ಣ ! ಶ್ರವಣಮನನಗಳಿಂದ ತತ್ವನಿಶ್ಚಯವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತೆ. ಅಂಥಾ ಅಪರೋಕ್ಷತತ್ವನಿರ್ಣಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಸಂತತ ಶಾಸ್ತ್ರಾವಲೋಕನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುತ್ತೆ. 'ಅವೃತ್ತಿರಸಕೃದುಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೂ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮನಃಪ್ರಸಾದವು ಬೇಕು ಎಂದು ನೀನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀ ? ಎಂದರೆ- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಮನಃಪ್ರಸಾದರಹಿತನಾದವನಿಗೆ ಚಿತ್ತನಿರೋಧರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೋಪಾಯವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಚಿತ್ತನಿರೋಧರೂಪ ಉಪಾಯಶೂನ್ಯನಿಗೆ ಧ್ಯಾನವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಧ್ಯಾನವುಂಟಾಗದವನಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಆತ್ಮಂತಿಕ ಸುಖಾನುಭವರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಸುಖವೆಲ್ಲದ ಬಂದೀತು .

ವಿಶೇಷ:- (1) ನಿಷ್ಕಾಮತೆಯಿಂದ ರಾಗದ್ವೇಷಪರಿಹಾರ ಮತ್ತೂ ಗುರುಪ್ರಸಾದದ್ವಾರಾ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತೆ. ವಿಷಯಧ್ಯಾನ ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳು ತೊಲಗುವುವು. ಹಾಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಶರಣುಹೊಂದಿದರೆ ನಿರಾಹಾರತ್ವ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆತನು ಇಂದ್ರಿಯಜಯವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಾಗಿ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸಿದರೆ ಮನಃಪ್ರಸಾದವು ಎಂದರೆ ಜೀವನ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೇ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಮನಸ್ಸು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಮೂಲದಲ್ಲಿ ಎರಗುವ ಸ್ಥಿತಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತೆ. ಮನಃ ಪ್ರಸಾದವಿದ್ದವನಿಗೆ ಚಿತ್ತಕಾಗ್ರತೆಯು ಉಂಟಾಗಿ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೂ ಅಭಿವೃದ್ಧವಾಗಿ ಧ್ಯಾನವು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು. ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು. ಅನಂತರ ನಿಶ್ಚಲ- ಭಗವನ್ನಿಷ್ಠತಾ. ನಂತರ ಮೋಕ್ಷ. ಆಗ ಸಂತತ ಸುಖಾನುಭವ. ಹೀಗೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೋಪಾನಪಂಕ್ತಿಗಳಿರುವುವು. ಸಾಧಕನಿಗೆ ಮನಃಪ್ರಸಾದವಿದ್ದರೆ, ರೈತನಿಗೆ ಪಾಕಾದ ಭೂಮಿಸಿಕ್ಕಿದಂತೆ, ಅನುಕೂಲ. ಅಂಥಾ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲ್ಲಬೀಜದಂತಿರುವ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಬೇಗ ಬೆಳೆದು ಚಿತ್ತನಿರೋಧ ದ್ವಾರಾ ಧ್ಯಾನಾವಸ್ಥೆಯೆಂಬ ಪೈರನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತೆ. ಅಂಥಾ ಮನಃಪ್ರಸಾದವು ಇಂದ್ರಿಯಜಯಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಜುನ ನೀನು ಇಂದ್ರಿಯ ಜಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸು ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಾವ.

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಅದತರಣವು:- ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಪ್ರಸನ್ನತೆ(ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗದಿರುವುದು) ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಏಕೆ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕ:- ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಹಿ ಚರತಾಂ ಯನ್ಮನೋಽನುವಿಧೀಯತೇ |

ತದಸ್ಯ ಹರತಿ ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ವಾಯುರ್ನಾವಮಿವಾಂಭಸಿ || 67/2 ||

ಪದಜ್ಞೇದ:- ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ, ಹಿ, ಚರತಾಂ, ಯತ್, ಮನಃ, ಅನು, ವಿಧೀಯತೇ, ತತ್, ಅಸ್ಯ, ಹರತಿ, ಪ್ರಜ್ಞಾಂ, ವಾಯುಃ, ನಾವಂ, ಇವ, ಅಂಭಸಿ ||

ಅರ್ಥ:- ಚರತಾಂ=ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗುವ ; ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ=ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ; ಅನು=ಅನುಸರಿಸಿ (ಇವುಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ); ಮನಃ=ಮನಸ್ಸು; (ವಿಷಯಾನ್ ಪ್ರತಿ)=ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ; ವಿಧೀಯತೇ=ಪ್ರವರ್ತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ; (ಇತಿ)ಯತ್= ಎಂಬುವುದು ಏನುಂಟೋ; ತತ್=ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಹೋಗೋಣವು ; ಅಸ್ಯ=ಈ ಪುರುಷನ ; ಪ್ರಜ್ಞಾಂ=ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ; ವಾಯುಃ= ಗಾಳಿಯು; ಅಂಭಸಿ=ನೀರಿನಲ್ಲಿನ ; ನಾವಂ ಇವ=ಹಡಗಿನಂತೆ ; ಹರತಿ=ಹರಿದುಮಾಡುತ್ತದೆ (ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತದೆ) ಇದು ; ಹಿ=ಪ್ರಮಾಣ ಸಿದ್ಧವು ||67/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ :- ಅಯುಕ್ತಸ್ಯ ಭಾವನಾ ನತ್ಯಯುಕ್ತಮ್ | ಕೃತಶ್ರವಣಮನನಸ್ಯ ಪುಂಸೋ ಧ್ಯಾನೋಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ | ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮಿತಿ | ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಸ್ವೈರಂ ವಿಷಯೇಷು ಚರತಾಂ ಗಚ್ಛತಾಮನುಪ್ಯಷ್ಟಭಾವಿತಯಾ ಮನೋ ವಿಷಯಾನ್ಮತಿ ವಿಧೀಯತೇ ಈಶ್ವರೇಣ ಕ್ರಿಯತೇ ಯತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪೃಷ್ಟಭಾವಿತಯಾ ಈಶ್ವರೇಣ ಕರಣಂ ಅಸ್ಯ ಪುಂಸಃ

ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ಪರೋಕ್ಷನಿಶ್ಚಯಂ ಹರತಿ | ಉತ್ತಮೈಶ್ಚೈವಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ನಿವಾರಯತಿ | ಉತ್ತಮಪಿ ಜ್ಞಾನಂ ಚಿತ್ತನಿರೋಧಹೀನಸ್ಯ ನ
ಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗೀ ಸದಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾಯ ಪ್ರಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಥಮ್ | ಅಂಭಸಿ ವಾಯುರ್ನಾವಮಿವ ಪ್ಲವಮಿವೇತಿ || 67||

ಶ್ಲೋಕ:- ತಸ್ಮಾದಸ್ಯ ಮಹಾಬಾಹೋ ನಿಗ್ರಹೀತಾನಿ ಸರ್ವಶಃ |

ಇಂದ್ರಿಯಾಣೀಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಭ್ಯಸ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ || 68 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದ:- ತಸ್ಮಾತ್ , ಯಸ್ಯ, ಮಹಾಬಾಹೋ, ನಿಗ್ರಹೀತಾನಿ, ಸರ್ವಶಃ, ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ,
ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಭ್ಯಃ, ತಸ್ಯ, ಪ್ರಜ್ಞಾ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ||

ಅರ್ಥ:- ಹೇ ಮಹಾಬಾಹೋ= ಎಲೈ ಬಾಹುಶಾಲಿಯಾದ ಅರ್ಜುನನೇ! ತಸ್ಮಾತ್ =ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಮನಃ ಪ್ರಸಾದವು,
ಮನಃಪ್ರಸಾದವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಮನೋನಿರೋಧವು, ಮನೋನಿರೋಧವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಶ್ರವಣಮನನದಿಂದ ಭಾವನೆಯು, ಭಾವನೆಯು-
ಳ್ಳವನಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೂ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ; ಯಸ್ಯ= ಯಾರ; ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ=ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ; ಸರ್ವಶಃ=ಸಮಸ್ತಗಳಾದ ;
ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಭ್ಯಃ=ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳಿಂದ ; ನಿಗ್ರಹೀತಾನಿ=ನಿಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ(ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗದಂತೆ
ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ) ; ತಸ್ಯ=ಆ ಪುರುಷನ ; ಪ್ರಜ್ಞಾ=ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ; ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ=ಸ್ಥಿರವಾದುದು !

ಶ್ರೀಗೀತಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನ:- ಪ್ರಜಹಾತೀತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಜ್ಞಾನಿಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾಸಂಭವನಿರಾಸಾಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ

ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನಸಾಧ್ಯೇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ- ಸಾಧ್ಯತ್ವಂ 'ವಿಷಯಾನಿವರ್ತಂತ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಯದುಕ್ತಂ ತದುಪಸಂಹರತಿ | ತಸ್ಮಾದಿತಿ |
ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ನಿಗ್ರಹೀತೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯೈವ ಉತ್ತರೂಪಃ ಪ್ರಸಾದಃ , ಪ್ರಸಾದವತ ಏವ ಚಿತ್ತನಿರೋಧರೂಪಾ ಯುಕ್ತಿಃ , ಯುಕ್ತಮತ
ಏವ ಶ್ರವಣಮನನೇ, ತಾಭ್ಯಾಂ ತತ್ವನಿಶ್ಚಯಃ ತತ್ವನಿಶ್ಚಯವತ ಏವಾಪರೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಧ್ಯಾನಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಹೇ ಮಹಾಬಾಹೋ
ಸರ್ವಶ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಭ್ಯಃ ರೂಪಾದಿಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯವಿಷಯೇಭ್ಯೋ ಯಸ್ಯ
ನಿಗ್ರಹೀತಾನಿ ತಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ | ಪ್ರಸಾದಯುಕ್ತಿ ಶ್ರವಣ- ಮನನತತ್ವನಿಶ್ಚಯಧ್ಯಾನಪ್ರಣಾಡ್ಯಾ ಅಪರೋಕ್ಷಧೀಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ
ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಜಾಯತ ಇತಿ || 68/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಕೆ:- ಇಲ್ಲಿ ಶಂಕೆ:- ಸ್ವಾಮಿ! ಇಂದ್ರಿಯಜಯವಿದ್ದರೆ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗುತ್ತೆ ಅದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಆ
ಮನಃಪ್ರಸಾದವು ಸಂತತ ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳಿಂದ ಆಗಲಾರದೇ? ಒಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಕಾರಣವೇ? ಮನೆಯು ಹಾಳಾಗುವುದಕ್ಕೆ
ಬೆಂಕಿಯಿಂದಲೇ ಸುಡಬೇಕೇ ; ಸಿಡಿಲಿನಿಂದ ಅದು ಉರಿದು ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಬಹುಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ವಿಷಯಧ್ಯಾನವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ
ಇಂದ್ರಿಯಜಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದರೂ ಅದು ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಮನಸುಟ್ಟಂತೆ ಪರಮಸುಖದಾಯಕವಾದ ಶ್ರವಣಮನನಗಳನ್ನು
ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟರೆ ಸಿಡಿಲಿನಿಂದ ಮನೆಯ ಕುರುಹೂ ಇಲ್ಲದೇ ನಾಶವಾಗುವಂತೆ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಷಯವಾಸನೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಸುಟ್ಟುಹೋಗಿ
ಮನಃ ಪ್ರಸಾದವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅತಿಕಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಸಂಗವನ್ನು ಮಾಡದೇ,
ಆಹಾರಕಮ್ಮಿಮಾಡಿ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಂದ್ರಿಯ ಜಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸು ಎಂದು ನೀನು ಏಕೆ ಹೇಳುತ್ತಿ. ಲಘೂಪಾಯವು
ಇರುವಾಗ ಗುರೂಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ? ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಗೋದಕವಿರುವಾಗ ತೃಷಾಪರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಗದ್ದೆಯನ್ನು
ದಾಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಕಾಲುವೆಯ ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂದು ಯಾರು ಹೇಳುವರು? ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ನೀನು, ಸುಖವಾದ
ಉತ್ತಮವಾದ ಶ್ರವಣಮನನಗಳೆಂಬ ಉಪಾಯದಿಂದ ಮನಃಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಿರುವಾಗ ಬಹುಕಷ್ಟವೂ,
ಅಧಮವೂ ಆದ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮನಃಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಿ. ಇದು ನ್ಯಾಯವೇ
ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. (ಶ್ಲೋಕ 67-68)

ಯಾರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೀತಿಯಿಂದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವವೋ ಅಂಥಾ ದುಷ್ಟ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ
ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಈಶ್ವರಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಡುತ್ತೆ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ರತವಾದರೆ ಮನಸ್ಸೂ
ನಿಯಮೇನ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ರತವಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷಯಾಸಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸು , ವಾಯುವು ಜಲದಲ್ಲಿ
ನಾವೆಯನ್ನುರುಳಿಸುವಂತೆ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಪರೋಕ್ಷತತ್ವನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಹರಣಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶ
ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗದಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ
ವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗಿಯೂ ವಿಷಯಲಂಪಟನಾಗಿ ಸತ್ತು ನರಕವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಕೋಶಕಾರನ ಮಗ ನಿಶಾಕರನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ. “ನಿನ್ನ
ಧ್ಯಾನವ ಮಾಡುತ್ತ ಮಾಡುತ್ತ. ಎನ್ನ ಮನ ಅನ್ಯಕ್ಕೆರ

ಗುತ್ತಿದೆ||”-- ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲೈ ಮಹಾಬಾಹುವೇ! ಯಾವಾತನ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳಿಂದ ನಿವರ್ತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವೋ ಆತನಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ.

ವಿಶೇಷ:- (1) ಶ್ರವಣಮನನಗಳೇನೋ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮ ಸಾಧನೆಗಳೇ. ಆದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ‘ಗಂಗಾಸ್ನಾನಮಾಡುವಾಗ ತಂಬಿಗೆಯ ಮೇಲಿನ ಚಿಂತೆ’. ಇಂದ್ರಿಯಜಯರಹಿತನಿಗೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೂ ನಾಶಹೊಂದುವುದು. ಕಥಂಚಿತ್ ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಧಕನು ಮೊದಲು ಇಂದ್ರಿಯಜಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಅನಂತರ ಶ್ರವಣಮನನಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಗೆ ಇದ್ದರೂ ಅದು ಮಡಿತಂಬಿಗೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಒದ್ದೆಮಡಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂದು ಕಾಲುವೆಗೆ ಜನರು ಬರುವರು. ಹಾಗೆ ಶ್ರವಣಮನನಗಳು ಉತ್ತಮ ಉಪಾಯವಾದರೂ ಅದನ್ನು ಮನಃಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲದವನು ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಂಥವನು ಮೊದಲು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ರಾಗದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಅನಂತರ ಮನಃಪ್ರಸಾದವು ಬರುವುದು. ಅಂಥವನು ಶ್ರವಣಮನನಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಬಹುಬೇಗ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

(2) “ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿದರೆ ಅವು ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಎಳೆಯುತ್ತವೆ” ಎಂದು ಕರ್ತರಿಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. “ಮನಸ್ಸು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ:- ಯಾರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವರೋ ಅಂಥವರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಗಡ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಳಿಸಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಅಂಥವರಿಗೆ ತನ್ನ ವಿಷಯವಾದ ಶ್ರವಣಮನನಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗಬಾರದೆಂದು ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಿಷಯಾಸಕ್ತ ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಈಶ್ವರನ ಸಂಕಲ್ಪ ಅಂಥಾದ್ದು. “ಇಂದ್ರಿಯಜಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸದೇ ನಾವೇಕೆ ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಷ್ಟಪಡಬೇಕು, ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಸುಖವಾಗಿರೋಣ, ಇಂದ್ರಿಯಸುಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸೋಣ. ಸುಖವಾಗಿ ಎರಡುಕಾಸು ಕೂಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಹರಿಕಥಾಪುರಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಬಿಡೋಣ ಎನ್ನುವವರಿಗೆ ವಿಘ್ನತರಬೇಕು. ಅವನ ಶ್ರವಣಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಾಗದಂತೆ ದುರ್ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟಿಸ ಬೇಕು. ಕಥಂಚಿತ್ ಶ್ರವಣಮನನ ಮಾಡಿದರೂ ಯಾವುದಾದರೂ ಗುರುದ್ರೋಹಾದಿಗಳನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕಿ ಅವರ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನೂ

ನಿಷ್ಫಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅವರು ಇಂದ್ರಿಯಜಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರೇನೇ ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವ ಅನುಕೂಲಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು” ಎಂದು ಈಶ್ವರನ ಇಚ್ಛೆ. ಇಂಟರ್ ಮೀಡಿಯೆಟ್ ಆದವನನ್ನೇ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿ ಸೇರಿಕೊಂಡರೂ ಅವನನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹಾಕಬೇಕು ಎಂದು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ನಿಯಮವಿರುವಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವುಳ್ಳವನು ಮಾಡಿದ ಶ್ರವಣಮನನಗಳಿಗೆ ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಂಥಾ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಶ್ಲೋಕ:- ಯಾ ನಿಶಾ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ತಸ್ಯಾಂ ಜಾಗರ್ತಿ ಸಂಯಮೀ |

ಯಸ್ಯಾಂ ಜಾಗ್ರತಿ ಭೂತಾನಿ ಸಾ ನಿಶಾ ಪಶ್ಯತೋ ಮುನೇಃ || 69/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದ:- ಯಾ, ನಿಶಾ, ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ, ತಸ್ಯಾಂ, ಜಾಗರ್ತಿ, ಸಂಯಮೀ, ಯಸ್ಯಾಂ, ಜಾಗರ್ತಿ, ಭೂತಾನಿ, ಸಾ ನಿಶಾ, ಪಶ್ಯತೋ, ಮುನೇಃ ||

ಅರ್ಥ:- ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ; ಯಾ=ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವು ; ನಿಶಾ(ಇವ)=ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥ ಗಳಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ ; ತಸ್ಯಾಂ=ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವಿಷಯದಲ್ಲಿ ; ಸಂಯಮೀ=ಸ್ವಾಧೀನವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳುಳ್ಳ ಜ್ಞಾನಿಯು ; ಜಾಗರ್ತಿ=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ(ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ.) ಭೂತಾನಿ=ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹವಿಲ್ಲದಿರುವ ಮನುಷ್ಯರು; ಯಸ್ಯಾಂ=ಯಾವ ಶಬ್ದ, ಗಂಧ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ; ಜಾಗ್ರತಿ=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿರುತ್ತಾರೆಯೋ (ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಯೋ) ; ಸಾ=ಆ ವಿಷಯಗಳು ; ಮುನೇಃ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಮನನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ(ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ) ; ಪಶ್ಯತಃ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ; ನಿಶಾ= ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಯಾವಾತನು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗದೇ ಪರಮಾತ್ಮನಧ್ಯಾನವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೋ ಆತನೇ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯು.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ :- 'ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞಸ್ಯ ಕಾ ಭಾಷೇತಿ' ಪೃಷ್ಠಂ ಜ್ಞಾನಿಲಕ್ಷಣಂ 'ಪ್ರಜಹಾತೀತ್ಯಾದಿ' ಶ್ಲೋಕಚತುಷ್ಟಯೇನ ಉಕ್ತ್ವಾ , ತಸ್ಯಾಸಂಭವಂ ಚ 'ವಿಷಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕನವಕೇನೋಕ್ತ್ವಾ 'ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯನೇನ' ತದುಪಸಂಹೃತ್ಯೇದಾನೀಂ 'ಸ್ಥಿತಧೀಃ ಕಿಂ ಪ್ರಭಾಷೇತೇ'ತ್ಯುತ್ತರಾರ್ಥೇ ಭಾಷಣಾದಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಪರಮಾನಂದತ್ವಪ್ತಃ ಕಿಮರ್ಥಂ ಕರೋತೀತಿ ಕೃತಜ್ಞಾನಿಪ್ರವೃತ್ತಾದ್ಯಾಕ್ಷೇಪಸ್ಯ ಉತ್ತರಂ ಆಹ ||ಯಾನಿಶೇತಿ|| ಯದ್ವಾ 'ಪ್ರಜಹಾತೀತ್ಯಾದಿ' ಶ್ಲೋಕಚತುಷ್ಟಯೇ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತೋಕ್ತಂ ಜ್ಞಾನಿಲಕ್ಷಣಂ ಪಿಂಡೀಕೃತ್ಯಾಹ ||ಯಾನಿಶೇತಿ || ಯಾ ಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ನಿಶೇವ ನಿಶಾ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಾ ಯತ್ತರಮೇಶ್ವರಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ನಿಶಾಸ್ಥಾನೀಯಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ನಿಶಾಯಾಂ ಸುಪ್ತಾನೀವ ನ ಕಿಂಚಿತ್ಕವತ್ಸ್ವರೂಪಂ ಜಾನಂತೀತಿ ಭಾವಃ | ತಸ್ಯಾಂ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪ- ಲಕ್ಷಣಾಯಾಂ ಪ್ರಾಣಿ -ನಿಶಾಯಾಂ ಸಂಯಮೀ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮಯುಕ್ತೋ ಜ್ಞಾನೀ ಜಾಗರ್ತಿ | ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪಂ ಸಮ್ಯಗಾಪರೋಕ್ಷ್ಯೇಣ ಪಶ್ಯತಿ | ಯಸ್ಯಾಂ ವಿಷಯಲಕ್ಷಣಾಯಾಂ ಭೂತಾನಿ ಜಾಗ್ರತಿ ರೂಪಾದಿವಿಷಯೇಷ್ವಾಸಕ್ತ್ಯಾನುಭವವಂತೋ ವರ್ತಂತೇ ಪ್ರಾಣಿನಃ ಸಾ ನಿಶಾ ಮುನೇರ್ಮನನವತಃ | ಅತ ಏವ ಪಶ್ಯತೋಽಪರೋಕ್ಷಿಣಃ ಸಾ ನಿಶೇವ ನಿಶಾ | ನ ಕಿಂಚಿಜ್ಞಾನಾತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾಶ್ವೇ ಭಾಷಣಭಿಕ್ಷಾಟನಾದಿ ಪ್ರವೃತ್ತನ್ಯುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್ | ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಣೇಷತ್ತಿರೋಹಿತ- ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ವಾಸನಯಾ ಪ್ರಾಯೋಽಲ್ಪಭಿಸಂಧಿಪೂರ್ವಕಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಾಂ ಮತ್ತಸ್ಯೇವೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ | ಏತೇನ ನಿತ್ಯಂ ಭಗವದೇಕಚಿತ್ತತಯಾ ತದಿತರತ್ರಾಭಿಸಂಧಿಹೀನತ್ವಂ ಜ್ಞಾನಿಲಕ್ಷಣ- ಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಏತಚ್ಚ ದೇವೇತರಜ್ಞಾನಿಲಕ್ಷಣಂ ಬೋಧ್ಯಮ್ | ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವಪ್ರೇರಕಾಣಾಂ ದೇವಾನಾಮಪಿ ಜ್ಞಾನಿತ್ವಾತ್ಮೇಷಾಂ ಭಗವದಿತರತ್ರಾಭಿಸಂಧ್ಯಭಾವೇ ಲೋಕಯಾತ್ರೋಚ್ಛೇದಾಪತ್ತೇಃ | ಶಬ್ದಮಾತ್ ಅರ್ಥಕ್ರಮಸ್ಯ ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್ | ಮುನೇಃ ಪಶ್ಯತ ಇತಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸೇನ ಮುನೇರ್ಮನನವತಃ ಪಶ್ಯತ ಇತಿ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯೇಣ ಯೋಜನಾ | ತತಶ್ಚ ತಯೋರ್ಹೇತು- ಹೇತುಮದ್ಭಾವಲಾಭಃ | ಸ ಚ ಮನನಾದೇಃ ಪ್ರಾಕ್ ದರ್ಶನಸಾಧನತ್ವಸ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟಮನುಕ್ತೇಃ ಇಹ ಪ್ರಸಂಗಾದುಕ್ತಇತಿ || 69/2 ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಕೆ :- ಅರ್ಜುನಾ! ಹೆಚ್ಚಾಗಿಹೇಳುವುದರಿಂದೇನು ? ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಾನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ. ಇನ್ನು ಅದರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರಕಾರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು. ಅದರಿಂದ ನಿಷ್ಕಾಮತೆ, ವಿಷಯಧ್ಯಾನಜನಿತ ರಾಗದ್ವೇಷರಾಹಿತ್ಯ, ಇಂದ್ರಿಯಜಯ, ಮನಃ ಪ್ರಸಾದ, ಚಿತ್ತನಿರೋಧ, ಶ್ರವಣಮನನಾಭ್ಯಾಸಜನಿತ ಧ್ಯಾನ ಈ ಪ್ರಣಾಡಿಯಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದೆಂಬಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಸಾಕ್ಷಿಯು. ಅವರುಗಳೂ ಕೂಡ ಇಂದ್ರಿಯಜಯ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮನನಧ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಗೋ ಜ್ಞಾನಿಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಹೇಗೆ? ಏಕೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕೇಳು:-

ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮವಸ್ತುವು ಗಾಡಾಂಧಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುವಿನಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಜ್ಞಾತವೋ ಅಂಥಾ ಭಗವತ್ತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಯಮೀ= ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಶೀಲತೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಜಾಗರೂಕನಾಗಿರುವನು. (ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಜಯಲಭ್ಯ ಮನಃಪ್ರಸಾದ, ಚಿತ್ತನಿರೋಧ ಇವು ಉಂಟಾಗಿ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ನಿಷ್ಕಲವಾಗದೇ ಸಂತತ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಫಲಿಸಿದೆ. ನಿಷ್ಕಲವಾಗಿಲ್ಲ) ಮತ್ತೂ ಯಾವ ವಿಷಯಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸರ್ವ ಅಜಿತೇಂದ್ರಿಯರೂ ಎಚ್ಚಿತ್ತಿರುತ್ತಾರೋ ಅವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂತತಮನನಶೀಲನಾದ, ಎದುರಿಗೆ ಈಶ್ವರನನ್ನು ನೋಡುವ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯು ಸುಷುಪ್ತಪುರುಷನಂತೆ ಇರುವನು. (ಅವನು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಪೂರ್ವಕ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಮನಃ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ

ವಿಶೇಷ:(1) ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಜಯಹೀನರಾದ ಕಾಮಿಗಳಿಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಜಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮನನಮಾಡಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೈಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಜ್ಞರು ವಿಷಯಪ್ರಪಂಚ ರತರು. ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಿಷ್ಣುಪ್ರಪಂಚರತರು. ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಬೆಳಕು. ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸ್ವಭಾವವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ 'ಸಂಯಮೀ', ಮುನೇಃ, ಪಶ್ಯತಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತೆ ಅವರು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದವರು. ಸಂತತ ಮನನಶೀಲರು. ಅಪರೋಕ್ಷಿಗಳು. ಆಜ್ಞಾನಿಗಳಾದರೋ ಇಂದ್ರಿಯಜಯಹೀನರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವರ ಮನನವು ಎಂದರೆ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಪಲ್ಲಟವಾಗಿ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕ ಅಜ್ಞಾನವೇ ಗತಿ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಅವತರಣವು:- ಜ್ಞಾನಿಯು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗದೇ ಹೋದರೆ ಅನ್ನಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದದೇ ಅವನಿಗೆ ಜೀವನದೇ ಕಷ್ಟವಾಗುವುದರಿಂದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಕೂಡದು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ ಹೊಂದುವುದು ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕ:- ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಮಚಲಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ಸಮುದ್ರಮಾಪಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯದ್ವತ್ |

ತದ್ವತ್ಕಾಮಾ ಯಂ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಸರ್ವೇ ಸ ಶಾಂತಿಮಾಪ್ನೋತಿ ನ ಕಾಮಕಾಮೀ || 70/2 ||

ಪದಚ್ಛೇದ:- ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಂ, ಅಚಲಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಂ, ಸಮುದ್ರಂ, ಆಪಃ, ಪ್ರವಿಶಂತಿ, ಯದ್ವತ್, ತದ್ವತ್, ಕಾಮಾಃ, ಯಂ, ಪ್ರವಿಶಂತಿ, ಸರ್ವೇ, ಸಃ, ಶಾಂತಿಂ, ಆಪ್ನೋತಿ, ನ, ಕಾಮಕಾಮೀ ||

ಶ್ಲೋಕ:- ವಿಹಾಯ ಕಾಮಾನ್ಯಃ ಸರ್ವಾನ್ ಪುಮಾಂಶ್ಚರತಿ ನಿಃಸ್ಪೃಹಃ |

ನಿರ್ಮಮೋ ನಿರಹಂಕಾರಃ ಸ ಶಾಂತಿಮಧಿಗಚ್ಛತಿ || 71/2 ||

ಪದಚ್ಛೇದ:- ವಿಹಾಯ, ಕಾಮಾನ್, ಯಃ, ಸರ್ವಾನ್, ಪುಮಾನ್, ಚರತಿ, ನಿಃಸ್ಪೃಹಃ, ನಿರ್ಮಮಃ, ನಿರಹಂಕಾರಃ, ಸಃ, ಶಾಂತಿಂ, ಅಧಿಗಚ್ಛತಿ ||

ಅರ್ಥ:- ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಂ ಅಪಿ=ಗಂಗಾಗೋದಾವರಿ ಮೊದಲಾದ ಜಲಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ; ಅಚಲಪ್ರತಿಷ್ಠಂ=ವೃದ್ಧಿಯೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ; ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ; ಅಚಲಪ್ರತಿಷ್ಠಂ=ವೃದ್ಧಿಯೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾಗಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇರುವ; ಸಮುದ್ರಂ= ಸಮುದ್ರವನ್ನು; ಆಪಃ=ಗಂಗಾ ಗೋದಾವರೀ ಮೊದಲಾದ ನದೀಜಲಗಳು; ಯದ್ವತ್=ಹೇಗೆ; ಪ್ರವಿಶಂತಿ= ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆಯೋ; ತದ್ವತ್=ಹಾಗೆಯೇ; ಸರ್ವೇ= ಸಮಸ್ತಗಳಾದ; ಕಾಮಾಃ=ಕಾಮ್ಯಗಳಾದ ಅನ್ನಾದಿ ವಿಷಯಗಳು ; ಯಂ=ಯಾವಾತನನ್ನು ಕುರಿತು; ಪ್ರವಿಶಂತಿ=ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆಯೋ(ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆಯೋ); ಸಃ=ಆ ಪುರುಷನು; ಶಾಂತಿಂ=ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಆಪ್ನೋತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ; ಕಾಮಕಾಮೀ= ಕಾಮ್ಯವಾದ ಅನ್ನದನ್ನೂ, ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನೂ, ಪುತ್ರರೇ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಪುರುಷನು (ಶಾಂತಿಂ) =ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ; ನ ಆಪ್ನೋತಿ=ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ ; ಯಃ ಪುಮಾನ್=ಯಾವಾತನು ; ನಿಃಸ್ಪೃಹಃ (ಸನ್)= ನಿಷಿದ್ಧಪದಾರ್ಥಗಳ ಇಚ್ಛಾರಹಿತನಾಗಿ ; ನಿರ್ಮಮಃ (ಸನ್)=ಎಲ್ಲವೂ ಈಶ್ವರಾಧೀನವಾದುದರಿಂದ ನಾನೇ ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನ ರಹಿತನಾಗಿ ; ನಿರಹಂಕಾರಃ (ಸನ್)=ನಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತಾ ಎಂಬ ಅಹಂಕಾರ ರಹಿತನಾಗಿ; ಸರ್ವಾನ್=ಸಮಸ್ತಗಳಾದ; ಕಾಮಾನ್=ಇಚ್ಛೆ ಗಳನ್ನು ; ವಿಹಾಯ=ಬಿಟ್ಟು ; ಚರತಿ=ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಬಂದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಶರೀರರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ; ಸಃ= ಆ ಜ್ಞಾನಿಯು; ಶಾಂತಿಂ=ಮೋಕ್ಷವನ್ನು; ಅಧಿಗಚ್ಛತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯವು:- ಸಮುದ್ರವು ಹೇಗೆ ನಾನಾ ನದೀಜಲಗಳು ತನ್ನನ್ನು ಕೂಡುತ್ತಾ ಬಂದಾಗ್ಯೂ ಅವುಗಳಿಂದ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಬರದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ತಗ್ಗಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೋ; ಬರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಬಂದ ಜಲಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನು ಅನ್ನಾದಿ ವಿಷಯಗಳು ತನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು ಬಂದರೂ ಸಂತೋಷ ಪಡದೇ, ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅನ್ನಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು “ನಾನು ಮಾಡುವವನು ಎಂಬ ಅಹಂಕಾರವನ್ನೂ ಇದು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ ಅಂತಹ ಮನುಷ್ಯನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ; ನನಗೆ ಇಂಥಾ ಸ್ತ್ರೀಯೇ ಬೇಕು, ಇಂಥಾ ಪುತ್ರನು ಬೇಕು, ಇಂಥಾ ಅನ್ನವು ಬೇಕು, ಇಂಥಾ ಹಾಸಿಗೆಯು, ಇಂಥಾ ಕುದುರೆಯು; ಇಂಥಾ ಮೋಟಾರು, ಮನೆಯು ಬೇಕು ಎಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವವನು ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಈಶ್ವರಾರಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದೇ, ಈಶ್ವರನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳದೇ ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದದೇ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅಜ್ಞರಂತೆ ನಾನಾದಿಗಳಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಬಂದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಜೀವನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀಗೀತಾವೃತ್ತಿ:- ನನು ಜ್ಞಾನಿನೋ ಬಾಹ್ಯಾನುಸಂಧಾನಹೀನಸ್ಯ ಮತ್ತಸ್ಯೇವ ಯುಚ್ಯೇತಾಪಿ ಕಥಂಚಿದ್ರಮನಾದಿಕಮ್ | ವಿಷಯಾನುಭವಸ್ತು ದೃಶ್ಯಮಾನಃ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಯ ನಿಯತಸಾಧನಸಾಧ್ಯಸ್ಯಾನುಸಂಧಾನೇನ ವಿನಾಽನುದಯಾತ್, ಇತ್ಯತೋ ಜ್ಞಾನಿನಾ ಕ್ರಿಯಮಾಣವಿಷಯಾನುಭವಪ್ರಕಾರಮಾಹ || ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಮಿತಿ || ನಾನಾನದೀಜಲೈರಾಪೂರ್ಯಮಾಣಮಪಿ ಅಚಲ ಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ಸರಿತ್ವವೇಶಾದ್ ವೃದ್ಧಿವಿಶೇಷಹೀನತಯಾ ಸ್ವಭಾವತ ಏವ ಸ್ಥಿತಮ್ | ಸರಿತಾಮಪ್ರವೇಶನಿಮಿತ್ತಶೇಷಹೀನಂ ಚ | ಸರಿತ್ವವೇಶಾರ್ಥಂ ಯತ್ಕಹೀನಂ ಚೇತ್ಯಪಿ ಧೈಯಮ್ | ಸಮುದ್ರಮಾಪೋ ಯದ್ವದ್ಯಥಾ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ತದ್ವತ್ ತಥಾ ಯಂ ಜ್ಞಾನಿನಂ ವಿಷಯೈರಾಪೂರ್ಯಮಾಣತ್ವೇ ವಾ ಅನಾಪೂರ್ಯಮಾಣತ್ವೇ ವಾ ಉತ್ತೇಕಾನುತ್ಸೇಕಹೀನಂ ಕಾಮಾಃ ವಿಷಯಾಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಸ ಜ್ಞಾನೀ ಶಾಂತಿಂ ಮೋಕ್ಷಮ್ | ಆಪ್ನೋತಿ | ನ ತು ಕಾಮಕಾಮೀ ಕುತ್ಸಿತವಿಷಯೇಚ್ಛಾವಾನ್ ಶಾಂತಿಮಾಪ್ನೋತಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದ್ವಾ ವಿಷಯ-

ಭೋಕ್ತಾಕಾಮೀ ಕಥಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ || ನ ತ್ವಿತಿ || ಏವಂ ವಿಷಯಾನನುಭವನ್ ಜ್ಞಾನೀ ನ ಕಾಮಕಾಮೀ || 70/2 ||
 ಏತತ್ ಶ್ಲೋಕೋಕ್ತಂ ಪ್ರಪಂಚಯತಿ || ಏಹಾಯೇತಿ || ಯೋ ನಿಃಸ್ಪೃಹೋ ನಿಷಿದ್ಧಸ್ತು ಹಾಹೀನಃ, ನಿರ್ಮಮಃ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಾಭಿಮಾನಹೀನಃ
 ನಿರಹಂಕಾರಃ ಭಕ್ಷಯಾಮೀತಿ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನಹೀನಃ ಚರತಿ ಭಕ್ಷಯತಿ ಭಕ್ಷಯಾಮೀತಿ ಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ಯ- ಭಿಮಾನತ್ಯಾಗೇನ ವಿಷಯಾನನು
 ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಸ ಏವ ಪುಮಾನಸ್ಯಃ ಪಶುರಿತಿ ವಾ ಸ ಪುಮಾನ್ ಶಾಂತಿಮಧಿಗಚ್ಛತೀತಿ ವಾ ಜ್ಞಾನಿನ ಇಯಂ ಸ್ತುತಿಃ || 71/2 ||

ಶ್ಲೋಕಃ:- ಏಷಾ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಸ್ಥಿತಿಃ ಪಾರ್ಥ ನೈನಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ವಿಮುಹ್ಯತಿ |

ಸ್ಥಿತ್ವಾಸ್ಯಾಮಂತಕಾಲೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿರ್ವಾಣಮೃಚ್ಯತಿ || 72/2 ||

ಶ್ರೀಗೀತಾ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾ:- ಪದಚ್ಛೇದಃ:- ಏಷಾ, ಬ್ರಾಹ್ಮೀ, ಸ್ಥಿತಿಃ, ಪಾರ್ಥ, ನ, ಏನಾಂ, ಪ್ರಾಪ್ಯ, ವಿಮುಹ್ಯತಿ,
 ಸ್ಥಿತ್ವಾ, ಅಸ್ಯಾಂ, ಅಂತಕಾಲೇ, ಅಪಿ, ಬ್ರಹ್ಮ, ನಿರ್ವಾಣಂ, ಮುಚ್ಯತಿ ||

ಅರ್ಥಃ:- ಪಾರ್ಥ=ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ ! ಏಷಾ ಸ್ಥಿತಿಃ= ಈ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯು ; ಬ್ರಾಹ್ಮೀ= ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದುದು ;
 ಏನಾಂ= ಈ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ; ಪ್ರಾಪ್ಯ=ಹೊಂದಿ ; ನ ವಿಮುಹ್ಯತಿ=ಸಂಸಾರ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಅಸ್ಯಾಂ=
 ಈ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ; ಅಂತಕಾಲೇ ಅಪಿ= ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ; ಸ್ಥಿತ್ವಾ=ಇದ್ದು ; ನಿರ್ವಾಣಂ= ಪ್ರಾಕೃತಶರೀರ ರಹಿತನಾದ
 ; ಬ್ರಹ್ಮ=ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ; ಮುಚ್ಯತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ .

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯದ್ಯಾನತೀರ್ಥವಿರಚಿತ ಶ್ರೀಗೀತಾಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಚಂದ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಶ್ರೀಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಃ :- ‘ಪ್ರಜಹಾತೀ’ತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಂ ಜ್ಞಾನಿಲಕ್ಷಣಪ್ರಕರಣಂ ಸಮಾಪಯತಿ | ಏಷೇತಿ || ಏಷಾ ‘ಪ್ರಜಹಾತೀತ್ಯಾದಿ-
 ನೋಪಕ್ರಾಂತಾ’ ‘ಯಾ ನಿಶೇತ್ಯತ್ರ ನಿಷ್ಕುಷ್ಯೋಕ್ತಾ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಾ ಸ್ಥಿತಿಃ | ಸರ್ವಕಾಮಪ್ರಹಾಣನಿತ್ಯಭಗವದನುಸ್ಮತ್ಯಾದಿರೂಪ
 ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಲಕ್ಷಣರೂಪಾ ಸ್ಥಿತಿರಿತಿ ಯಾವತ್ | ಏನಾಮುಕ್ತರೂಪಾಂ ಸ್ಥಿತಿಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ನ ಮುಹ್ಯತಿ | ಭವವೇದನಾನುಭವವಾನ್ ಭವತಿ |
 ಅಂತಕಾಲೇಽಪಿ ದೇಹತ್ಯಾಗಕಾಲೇ ಭಗವದನುಸ್ಮತ್ಯ ತದ್ವೇಹಪಾತಾನಂತರಮೇವ ಮುಕ್ತಿಃ ಪ್ರಾರಬ್ಧಸತ್ತೇ ತು ದೇಹಾಂತರಂ ಪ್ರಾಪ್ಯೇತಿ
 ಭಾವಃ | ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರಮ್- ‘ಓ ಭೋಗೇನತ್ತಿತ್ತರೇ ಕ್ಷಪಯಿತ್ವಾಽಥ ಸಂಪತ್ಯತ ಓ ’’(4-1-19) ಇತಿ | ಬ್ರಹ್ಮವೇದನ
 ವಿರಿಂಚೋಪಾದಾನವ್ಯಾವೃತ್ತರ್ಥಂ ನಿರ್ವಾಣಮಿತಿ ವಿಶೇಷಣಮ್ | ಪರಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತೇರೇವ ಮೋಕ್ಷತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಗೀತಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹೇ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಯತೀಕೃತೇ ದ್ವಿತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ||

ಶ್ರೀಹೆಚ್.ಎಸ್.ಅವತಾರಕೆ:- ಹೀಗೆ ಸಂತತವಿಷ್ಟು (ವಾಸುದೇವನ) ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜಾಗರೂಕನಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಿಯು
 ವಿಷಯಾನುಭವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡುವನು? ಅವನು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗದೇ ಹೋದರೂ ಅವನು ಬದುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ
 ಯತ್ನಮಾಡಬೇಕಷ್ಟೆ? ಹಾಗೆ ಅವನ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದಬರದಂತೆ ಬದುಕಬೇಕಾದರೆ ಸರಿಯಾದ ಒಂದು ಜೀವನೋಪಾಯವಾಗಬೇಕಷ್ಟೆ
 . ಹಾಗಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅವನು ಹೇಗೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವನು? ಯಾವ ಆಫೀಸಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ಲಿಕೇಷನ್ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ? ಅರಮನೆಯೇ?
 ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಇಲಾಖೆಯೇ? ಪುರಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾನೆಯೇ? ಅಥವಾ ಕಥೆಹೇಳುತ್ತಾನಾಗಿ ಬಂದ ಕಾಸುಗಳಿಂದ ಬದುಕುತ್ತಾನೆಯೇ?
 ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ನಾನಾ ನದೀಜಲಗಳಿಂದ ಪೂರಿತವಾದರೂ, ಅಚಲಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ ಎಂದರೆ ನದೀಪ್ರವೇಶದಿಂದ ಹೆಚ್ಚುವುದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅಪ್ರವೇಶದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಹ್ರಾಸವನ್ನಾಗಲೀ ಹೊಂದದೇ ; ನದೀಪ್ರವೇಶಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡದ, ಶತ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರವಾದ, ಗಂಭೀರವಾದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ನದಿಗಳು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ, ಯಾವ ಪುರುಷನನ್ನು ವಿಷಯಗಳು ಪ್ರವೇಶಿಸುವವೋ ಅಂಥಾ ಜ್ಞಾನಿಯು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ವಿಷಯಾಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು ಮುಕ್ತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವಾತನು ದುರ್ವಿಷಯೇಚ್ಛಾರಹಿತನಾಗಿ ಅಹಂತಾ-ಮಮತಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ದೇಹಧಾರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೋ ಅಂಥಾ ಜ್ಞಾನಿಯು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಎಲೈ ಪಾರ್ಥನೇ! ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಇರುವ ರೀತಿಯು. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ಭವವೇದನೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಧ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದವನಾಗಿ ಪ್ರಾಕೃತಶರೀರರಹಿತನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ವಿಶೇಷ:- (1) ಇದರಿಂದ ಏನಾಯಿತೆಂದರೆ- ಪ್ರಾಯೇಣ ಸರ್ವಕಾಮಪರಿತ್ಯಾಗವು ಜ್ಞಾನಿಯಲಕ್ಷಣವು. ಆತನು ಮತ್ತರಾದ ಜನರಂತೆ ಕಿಂಚಿತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ವಿಷಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಹಿಗ್ಗದೇ, ವಿಷಯಲಾಭವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕುಗ್ಗದೇ ಭಗವದ್ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ರತನಾಗಿ

ಆತ್ಮದರ್ಶನ - ಜನ್ಯ ಸಂತೋಷದಿಂದಲೂ, ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೂ ಪೂರ್ಣನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲಂಬುದ್ವಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಜಯ ಮತ್ತು ಮನಃಪ್ರಸಾದಗಳಿಂದ ಜನಿತವಾದ ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯದಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. (ವಿಜಯದಾಸರ ಮುಕ್ತಪಥ ಸುಳಾದಿ-- “ನಿಂತಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಲ್ಲಿ ಪಂಕ್ತಿಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ”) ಅಜ್ಞಾನಿಯು ಇಂದ್ರಿಯಜಯಾದಿ ಹೀನನಾಗಿ ನಷ್ಟನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಜುನನೇ ನೀನು ಇಂದ್ರಿಯಜಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮನಃಪ್ರಸಾದಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದು. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯು ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಸರ್ವದಾ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಕವೇ ಆಗಿದೆ. ನೀನೂ ಇಂಥಾ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂಧುಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೇವಲ ಈಶ್ವರನಿಗಾಗಿ ಸ್ವಧರ್ಮವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಬರತಕ್ಕ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ನಿರಭಿಮಾನತೆಯಿಂದ ಸಹಿಸಿ; ಅಂಥಾ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವೆಂಬ ದಿವ್ಯಯೋಗದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನೂ; ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಹೊಂದು. ನಾನು ಹೇಳಿದ ನಿಷ್ಕಾಮಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವೇ ಪರಮಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವು. ಪತಂಜಲಿ, ಕಣಾದ, ಗೌತಮರೇ ಆಗಲೀ ಇತರ ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು ಸಮೀಚೀನವಲ್ಲ. ನಾನು ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯವನ್ನು ನಿನಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅದರಂತೆ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ನಿನಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದೊಂದೇ ನಿಜ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯ. ಬಾಕಿಯಾದ್ದೆಲ್ಲಾ ದುಡ್ಡುಕಾಸು ಕಸುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ವಂಚನೋಪಾಯವು. ನೀನು ನನ್ನ ಮಾತನ್ನೇ ನಂಬು ಎಂದು ಭಾವ.

(2) ‘ಸ್ಥಿತ್ವಾಸ್ಥ್ಯಾಂ ಅಂತಕಾಲೇಪಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನ, ಬ್ರಹ್ಮಧ್ಯಾನ ಇವುಗಳ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಉತ್ಪಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿ ಜ್ಞಾನಿ, ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮರಣದಲ್ಲೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರುವುದೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

॥೩॥ ತತ್ಸದಿತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾಸೂಪನಿಷತ್ಸು (ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರೀ) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದೇ ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗೋ ನಾಮ ದ್ವಿತೀಯೋಧ್ಯಾಯಃ ॥ ಶ್ರೀಮದ್ಭೀಶಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ॥

ಶ್ರೀ ಹೆಚ್.ಸುಬ್ಬರಾಯರಿಗೆ ನಮನಗಳು ;

ಶ್ರೀಸತ್ಯಧ್ಯಾನತೀರ್ಥರಿಗೆ ನಮನಗಳು; ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರಿಗೆ ನಮನಗಳು

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರಿಗೆ ನಮನಗಳು; ಶ್ರೀಹನುಮದ್ವೀಮಸುಮಧ್ವಹಂಸಾಯ ನಮಃ;

ಶ್ರೀಹನುಮದ್ವೀಮಸುಮಧ್ವಹಂಸಾಂತರ್ಯಾಮಿನ್ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವಾತ್ಮಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ॥
ಶ್ರೀದೃಷನಾಮಸಂವತ್ಸರದ ಶ್ರಾವಣಬಹುಳ ತೃತೀಯಾ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರ ಉತ್ತರಾರಾಧನೆ. 07/8/2001

ಶರ್ದಾದಿಸರ್ವಗೀರ್ವಾಣ ನಿರ್ವಾಣಗತಿಹೇತವಃ |
ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಪದಾಂಭೋಜಪಾಂಸವಃ ಪಾಂತುನಸ್ಸದಾ ||
ಶ್ರೀಭಾರತೀರಮಣೋ ಮಧ್ವೋ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ್ಯಂತಕಾರಕಃ |
ವಾಸುದೇವಾಜ್ಞಯಾ ನಿತ್ಯಂ ದುಷ್ಟಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಘಾತಕಃ ||
(ತಪ್ಪುಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆ ಇರಲಿ. ಮತ್ತು ಸೂಚನೆ ಸಿಗಲಿ)